T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK VE ÇEVRE TASARIMI ANA BİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN KONUT TEMSİLLERİ ÜZERİNDEN ANALİZİ: SİVİL MİMARİ BELLEK ANKARA 1930-1980 PROJESİ

HAZIRLAYAN
DİLARA AKKAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. UMUT ŞUMNU

ANKARA 2025

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU

Tarih: 21 / 07 / 2025

Öğrencinin Adı, Soyadı: Dilara Akkaş
Öğrencinin Numarası: 22220144
Anabilim Dalı: İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Programı: İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Doç. Dr. Umut Şumnu
Tez Başlığı: Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Konut Temsilleri Üzerinden Analizi: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 99 sayfalık kısmına ilişkin, 21 / 07 / 2025 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %2'dir. Uygulanan filtrelemeler:
1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

"Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını" inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:

ONAY

Tarih: 21 / 07 / 2025
Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad, İmza:
Doç. Dr. Umut Şumnu

ÖZET

Dilara Akkaş, Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Konut Temsilleri Üzerinden Analizi: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Tezli Yüksek Lisans Programı, 2025.

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek bireylerin yaşantısının toplum tarafından belirlenen roller ve davranışlarla şekillenmesidir. Bireylerin toplum içerisindeki konumlarını belirleyen toplumsal cinsiyet rolleri, sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamda şekillenmiş normlar ve değerlerle inşa edilmiştir. Toplumsal cinsiyet kavramı üzerine birçok disiplinde çalışmalar yapılmış ve geniş bir literatür oluşturulmuştur. Bu literatür çalışmaları içerisinde mimarlık ve tasarım alanında da çalışmalar yapılmıştır. Mimarlık alanında konut yapıları üzerine yapılan çalışmalar ayrı bir öneme sahiptir ve bu çalışmalar toplumsal cinsiyet rollerini görünür hale getirmektedir.

Bu çalışmada modern konutun biçimlenişinin toplumsal cinsiyet rollerini nasıl dönüştürdüğü incelenmiştir. Bu sayede bu rollerin insanların yaşamını nasıl şekillendirdiğinin ve bulundukları mekanların tasarımının bu rolleri nasıl pekiştirdiğinin anlaşılması amaçlanmaktadır.

Bu çalışma yapılırken toplumsal cinsiyet rolleri üzerine yapılmış daha önceki literatür çalışmaları incelenerek konunun genel çerçevesi ortaya çıkarılmıştır. Mimarlık ve tasarım disiplini içerisinde konunun nasıl ele alındığı incelenmiştir. Sonrasında, tasarım detaylarının okunabilmesi ve teknik bilgileri içermesi sebebiyle temsil konusu üzerine araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışma yürütülürken Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivinin plan çizimlerindeki mekânsal kurguda saklı olan toplumsal cinsiyet rolleri verileri, kesit ve görünüş çizimlerinde bulunan figürler başta olmak üzere mimari çizim temsilleri incelenerek toplumsal cinsiyet rollerinin konut mekanları üzerinden nasıl kurgulandığının anlaşılması hedeflenmiştir. Bu inceleme 1923-1950 Erken Cumhuriyet Dönemi ve 1950 sonrası dönem olarak iki dönemde yapılmıştır. Kadınların konut temsillerinde nasıl ele alındığı ve kamusal alanla kurduğu ilişki, hangi mekanlarda bulundukları, erkek temsillerinin ve cinsiyetsiz temsillerin kurgusu gibi bilgilerin toplumsal cinsiyet rolleri ve bireylerin toplumdaki konumları hakkında bir farkındalık yaratacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Mekan Temsilleri, Konut, İç Mekan Tasarımı

ABSTRACT

Dilara Akkaş, Analysis of Gender Roles through Housing Representations: Civil Architectural Memory Ankara 1930-1980 Project, Başkent University, Institute of Social Sciences, Interior Architecture and Environmental Design Master's Programme with Thesis, 2025.

Gender refers to the roles and behaviors that shape the lives of women and men as determined by society. Gender roles, which determine the position of individuals within society, are constructed based on norms and values shaped by social, cultural, and historical contexts. Numerous studies have been conducted on the concept of gender across many disciplines, resulting in a vast body of literature. Within this literature, studies have also been conducted in the fields of architecture and design. Studies on residential buildings in the field of architecture are of particular importance and make gender roles visible.

This study examines how the formation of modern housing has transformed gender roles. The aim is to understand how these roles shape people's lives and how the design of their spaces reinforces these roles.

While conducting this study, previous literature studies on gender roles were examined to reveal the general framework of the subject. The way the subject is addressed within the discipline of architecture and design was examined. Subsequently, research was conducted on the subject of representation due to the readability of design details and the technical information they contain. While conducting this study, data on gender roles hidden in the spatial design of the plan drawings in the Civil Architectural Memory Ankara 1930-1980 Project Archive, and architectural drawing representations, including figures found in section and elevation drawings, were examined to understand how gender roles were constructed through residential spaces. This examination was conducted in two periods: the Early Republican Period (1923-1950) and the post-1950 period. It is believed that information about how women are portrayed in residential representations and their relationship with public spaces, the spaces they occupy, and the construction of male and gender-neutral representations will raise awareness about gender roles and the position of individuals in society.

Keywords: Gender, Representations of Space, Housing, Interior Design

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT ii
TABLOLAR LİSTESİ v
ŞEKİLLER LİSTESİ vi
1. GİRİŞ 1
1.1. Çalışmanın Kökeni ve Amacı 2
1.2. Çalışmanın Kapsamı 4
1.3. Çalışmanın Yöntemi 8
2. CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYET 10
2.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramı 10
2.2. Tarih Yazımında Kadın, Erkek ve Toplumsal Cinsiyet 12
2.3. Modernizm ve Toplumsal Cinsiyet 15
3. MİMARLIK VE TOPLUMSAL CİNSİYET 18
3.1. Mimarlık ve Toplumsal Cinsiyet 18
3.2. Mimarlık Tarih Yazımında Toplumsal Cinsiyet 19
3.3. Konut Mekanında Toplumsal Cinsiyet 24
4. TÜRKİYE'DE MODERN KONUT VE TOPLUMSAL CİNSİYET 35
4.1. Türkiye'de Modernleşme, Mimarlık ve Konut 35
4.2. Türkiye'de Konut Mekanları ve Toplumsal Cinsiyet 53
4.3. Ankara Bağlamında Konut ve Barınma Kültürünün Değişimi 65
5. SİVİL MİMARİ BELLEK ANKARA 1930-1980 PROJESİ KONUT YAPILARI MİMARİ ÇİZİM TEMSİLLERİ ÜZERİNDEN TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ OKUMASI 77
5.1. Temsil ve Mimari Temsil 77
5.2. Toplumsal Cinsiyet Rolleri ile Temsil İlişkisi 84
5.3. Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi ve Mimari Çizim Temsilleri Üzerinden Toplumsal Cinsiyet Rolleri Okuması 96
5.3.1. Konut planlarının mekansal analizinde toplumsal cinsiyet rolleri 99
5.3.1.1. 1923- 1950 Erken Cumhuriyet Dönemi yapıları 100
5.3.1.2. 1950- 1980 Dönemi yapıları 110
5.3.2. Konut kesit ve görünüş çizimlerinde toplumsal cinsiyet rolleri 148

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....180
KAYNAKLAR.....186

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 6.1. 1923- 950 Erken Cumhuriyet Dönemi ve 1950 Sonrası Dönem Siyasal, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Etkiler Tablosu.....182

Tablo 6.2. 1923- 950 Erken Cumhuriyet Dönemi ve 1950 Sonrası Dönem Konut Değişim Tablosu.....183

Tablo 6.3. 1923- 950 Erken Cumhuriyet Dönemi ve 1950 Sonrası Dönem Toplumsal Cinsiyet Rolleri ve Konut Etkileşimi Değişim Tablosu.....184

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1. İlk Dönem Kadın Mimarlara İlişkin Karikatür.....23
Şekil 3.2. Louise Bourgeious, Kadın-Ev, Beyaz Mermer, 1994.....26
Şekil 3.3. Fay Ku, Word Plays Serisi, 2011-2012.....26
Şekil 3.4. Bedevi Çadırı, Geleneksel Cezayir Evi, Yurt, Moğol Çadırı.....27
Şekil 3.5. Erkek ve Kadın İçin Ayrı Kapı Tokmağı.....28
Şekil 3.6 Ev Kapısı Üzerinde Erkek İsmi.....29
Şekil 3.7. Lina Loos'un Yatak Odası, 1903.....30
Şekil 3.8. Moller Evi Kadınlar Odası, Viyana, 1928.....31
Şekil 3.9. Le Corbusier, Villa Savoye, Çatı Bahçesi.....31
Şekil 3.10. Bulaşık Yıkamak İçin Oturmak.....32
Şekil 3.11. Haus Am Horn Evi Mutfağı.....33
Şekil 3.12. Margarete Schütte-Lihotzky Frankfurt Mutfağı.....33
Şekil 4.1. Yeniköy Faik Bey ve Bekir Bey Yalısı.....38
Şekil 4.2. Sıra Evler.....38
Şekil 4.3. Akaretler Sıra Evler Vaziyet Planı.....39
Şekil 4.4. Selahattin Taştekin Evi'nin Yol Cephesi Çizimi.....40
Şekil 4.5. Belkıs Erşahin Evi'nin Yol Cephesi Çizimi.....40
Şekil 4.6. Sadullah Paşa Yalısı Sofa.....41
Şekil 4.7 Sadullah Paşa Yalısı Plan.....41
Şekil 4.8. Konut Plan Şeması.....44
Şekil 4.9. Dikeos Apartmanları Plan Şemaları.....45-46
Şekil 4.10. Leonidas Apartmanı Plan Şeması.....46
Şekil 4.11. Bir Amerikan Villası.....48
Şekil 4.12. Modern Bir Villa.....49
Şekil 4.13. "Kullanışlı, Ucuz ve Sıhhatli Evler" Bölümünde Yayımlanan "Kübik Bir Ev" Yazısı.....50
Şekil 4.14. 1930'lar Kübik Mimariyle Alay Eden Karikatür.....51
Şekil 4.15. Kübik Ev Eleştiri Karikatürü.....51

Şekil 4.16. Mimar Abdullah Ziya'dan Hayali Bir Modern Apartman Planı.....51

Şekil 4.17. Türkiye Cumhuriyeti'nin Propaganda Dergisinden Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan Sonraki Değişimler. *La Turquie Kemaliste*.....54

Şekil 4.18. İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Ankara 1929-30.....57

Şekil 4.19. Yeni Evli Bir Kadın İçin Oda- Erkeklerle İlişkilenen Mekanlar: Sigara Odası, Kütüphane, Çalışma Odası 60

Şekil 4.20. Hoover Çamaşır Makinesi Reklamı, Resimli Hayat, 1952.....63

Şekil 4.21. Erzurumlu Nafiz Bey Apartmanı.....65

Şekil 4.22. 2.Vakıf Apartmanı.....68

Şekil 4.23. "Ankara'nın Villaları", *La Turquie Kemaliste*.....70

Şekil 4.24. Tek Yapıda Örgütlenen Kooperatif Örnekleri.....73

Şekil 4.25. Cinnah 19.....73

Şekil 4.26. Cinnah 19 Plan.....74

Şekil 4.27. Sönmez Apartmanı Fotoğrafları.....74

Şekil 5.1. IV Ramses'in Mezar Planı, Papirüs Kağıdına Çizim.....78

Şekil 5.2. Le Corbusier, Villa Savoye, Kuş Bakışı Aksonometrik.....80

Şekil 5.3. Le Corbusier, Villa Meyer Konut Öneri Projesi, Müşterisi Madam Meyer'e İlettiği Mektup.....81

Şekil 5.4. Mies Van Der Rohe Kolaj Örnekleri.....81

Şekil 5.5. Dijital Ortamda Hazırlanmış Mimari Temsil.....82

Şekil 5.6. Archigram, Instant City.....83

Şekil 5.7. Archigram, Instant City, Kolaj.....83

Şekil 5.8. Zehra Dökmen"in Toplumsal Cinsiyet Kitabından Cinsiyet Rolleri Karikatürü...85

Şekil 5.9. Zehra Dökmen"in Toplumsal Cinsiyet Kitabından Cinsiyet Rolleri Karikatürü...86

Şekil 5.10. İhap Hulusi Görey Çalışmalarından Örnekler.....86

Şekil 5.11. Türkiye Yemek Kraliçesi: Hatice Talu, Yedigün.....87

Şekil 5.12. Sade Mobilyalar ve Modern Kadın.....88

Şekil 5.13. Muhit Dergisinin İlk Sayısının Kapağı. Modern Kadın, Modern Anne İmgesi ve 1939 tarihli Yedigün Dergisi Amerikan Banliyö Yaşantısına Öykünen Bir Görsel. 89

Şekil 5.14. Aynı Zaman, Aynı Mekân içinde Sürdürülen Ayrı Yaşamlar: Dede, Oğlu, Torun.....90

Şekil 5.15. Ev-İş Dergisi Dış ve İç Kapak, Yıl 1946, Sayı 112.....90

Şekil 5.16. Tungsram.....91

Şekil 5.17. Kadınların Ev İşlerinde Yardımcı Olan Elektrikli Ev Aletleri Reklamı.....92
Şekil 5.18. Aynı Anda Birçok İşle Meşgul Olan Kadın ve Planlama Yapan Erkeği İzleyen Kişilerin Şaşkınlığı.....93
Şekil 5.19. Yurtdışında Mobilya ve Malzeme Alanında Gelişmeler.....93
Şekil 5.20. Mobilyaların Gösteriş Unsuru Olduğu 1950 Dönem Karikatür.....94
Şekil 5.21. Hayat Kavgası, 1969.....95
Şekil 5.22. Ankara İncek Loft "2.Reklam Filmi".....96
Şekil 5.23. 1930 İçöz Apartmanı Birinci Kat Planı.....101
Şekil 5.24. 1932 Çamlıca Apartmanı Zemin Kat Planı.....102
Şekil 5.25. 1932 İsmail Hakkı Bey Evi Zemin Kat Planı.....103
Şekil 5.26. 1932 İsmail Hakkı Bey Evi Birinci Kat Planı.....104
Şekil 5.27. 1937 Kurşuncu Apartmanı 1.2.3. Kat Planı.....106
Şekil 5.28. 1947 Cemal Poyrazoğlu Apartmanı 1.Kat Planı.....108
Şekil 5.29. 1949 Yenimahalle Ucuz Arsalar Mevkii Projesi Üç Odalı Tek Kat Planı.....109
Şekil 5.30. 1951 14 Mayıs Evleri, Tip 1, Budak Sokak No 1, Zemin Kat Planı.....112
Şekil 5.31. 1951 14 Mayıs Evleri, Tip 1, Budak Sokak No 1, 1. Kat Planı.....113
Şekil 5.32. 1951 14 Mayıs Evleri, Tip 2, Arjantin Caddesi No 2. 2.Kat Planı.....114
Şekil 5.33. 1951 14 Mayıs Evleri, Tip 2, İran Caddesi No 31. 1.Normal Kat Planı.....115
Şekil 5.34. 1951 14 Mayıs Evleri, Tip 2, İran Caddesi No 31. 2.Normal Kat Planı.....116
Şekil 5.35. 1952 Ekrem Baydar Evi Vaziyet Planı.....117
Şekil 5.36. 1952 Büyük Apartman 3. ve 4. Kat Planları.....118
Şekil 5.37. 1954 Muammer Aksoy ve Akrabaları Evi, Birinci Kat Planı.....119
Şekil 5.38. 1955 İsrailevleri Zemin ve Normal Kat Planı.....120
Şekil 5.39. 1956 Kumrular İkamet Sitesi Vaziyet Planı.....121
Şekil 5.40. 1957 Hayat Apartmanı Normal Kat Planı.....122
Şekil 5.41. 1955 Kütüphane Evleri Normal Kat Planı.....123
Şekil 5.42. 1956 Übeyde Elli Apartmanı Normal Kat Planı.....124
Şekil 5.43. 1957 Mintrak Apartmanı, Normal Kat Planı.....125
Şekil 5.44. 1957 Sönmez Apartmanı'nda Islak Hacimlerin Biçimlenmesi.....126
Şekil 5.45. 1957 Boylu Apartmanı Kat Planı.....127
Şekil 5.46. 1958 Kıraner Evi Zemin Kat Planı.....128

Şekil 5.47. 1958 Kıraner Evi 1. Kat Planı.....128
Şekil 5.48. 1958 Cinnah 19 Birinci Bodrum Kat Planı.....129
Şekil 5.49. 1958 Cinnah 19 Apartmanı, Dubleks Konut Giriş ve Üst Kat.....130
Şekil 5.50. 1960 Basın Sitesi I. Tip Katlar Planı.....132
Şekil 5.51. 1960 İpek Apartmanı Zemin Kat Planı.....133
Şekil 5.52. 1960 Turhan Türker Evi Zemin Kat Planı.....134
Şekil 5.53. 1960 Turhan Türker Evi Birinci Kat Planı.....135
Şekil 5.54. 1960 Turhan Türker Evi İkinci ve Üçüncü Kat Planı.....135
Şekil 5.55. 1961 Güneş Sitesi Normal Kat Planı.....136
Şekil 5.56. 1962 Tahsin Apartmanı Normal Kat Planı.....137
Şekil 5.57. 1962 Tekdal Apartmanı Zemin Kat Planı.....138
Şekil 5.58. 1962 Öz-Ok Apartmanı Dubleks Daire Birinci ve İkinci Kat Planları.....139
Şekil 5.59. 1963 52.Sokak 33. Normal Kat Planı.....140
Şekil 5.60. 1963 Kader 1 Tip Kat Planı.....140
Şekil 5.61. 1964 Çırağan Apartmanı Normal Kat Planı, Daire.....141
Şekil 5.62. 1964 Rer Apartmanı Normal Kat Planı, Daire.....142
Şekil 5.63. 1965 İbrahim Ethem Kavşit Apartmanı.....143
Şekil 5.64. 1965 Çelebiler Evi Birinci Kat Planı.....144
Şekil 5.65. 1965 Başkent Apartmanı Tip Kat Planı.....145
Şekil 5.66. 1968 Özkanlar Evi İkinci Kat Planı.....146
Şekil 5.67. 1968 Özkanlar Evi Çatı Katı Planı.....146
Şekil 5.68. 1969 Talip Apartmanı Tip Kat Planı.....147
Şekil 5.69. 1952 Kavacık Ucuz Subayevleri Ön Cephe Görünüş.....149
Şekil 5.70. 1955 İsrailevleri Arka Cephe Görünüş.....149
Şekil 5.71. 1955 İsrailevleri Bahçe Tarafı Görünüş.....150
Şekil 5.72. 1955 Kütüphane Evleri Arka Cephe Görünüş.....150
Şekil 5.73. 1955 Kütüphane Evleri Ön Cephe Görünüş.....151
Şekil 5.74. 1955 Kütüphane Evleri Yan Cephe Görünüş.....151
Şekil 5.75. 1956 Übeyde Elli Apartmanı A.A Kesit.....152
Şekil 5.76. 1956 Übeyde Elli Apartmanı Ön Cephe Görünüş.....152
Şekil 5.77. 1956 Übeyde Elli Apartmanı Yan Cephe.....152

Şekil 5.78. 1956 Übeyde Elli Apartmanı Ön Cephe.....153
Şekil 5.79. 1956 Muhabank Apartmanı Kesit ve Görünüşler.....153
Şekil 5.80. 1956 Kumrular Sitesi Necatibey Caddesi Görünüş.....154
Şekil 5.81. 1956 Kumrular Sitesi Kesit Çizimi Gazinoda Dans Eden İnsanlar.....155
Şekil 5.82. 1956 Kumrular Sitesi Yan Cephe Görünüş.....155
Şekil 5.83. 1956 Ünalan Apartmanı Cephe Görünüş Çizimi.....156
Şekil 5.84. 1956 Yeşiltepe Blokları Kesit Çizimi.....156
Şekil 5.85. 1957 Etiler Sitesi Ön Cephe Görünüş.....157
Şekil 5.86. 1957 Manastır Apartmanı Cephe Görünüş Çizimleri.....157
Şekil 5.87. 1957 Hayat Apartmanı Cephe Görünüş Çizimleri.....158
Şekil 5.88. 1957 Merbank Evleri Cephe Görünüş Çizimleri.....159
Şekil 5.89. 1957 Mintrak Apartmanı Yan Cephe Görünüş.....160
Şekil 5.90. 1957 Mintrak Apartmanı Ön Cephe Görünüş.....160
Şekil 5.91. 1957 Safiye Özatlı Evi Yan Cephe Görünüşte Erkek Figür.....161
Şekil 5.92. 1957 Boylu Apartmanı Cephe Görünüş Çizimleri.....161-162
Şekil 5.93. 1958 Kıraner Evi Cephe Görünüş Çizimi.....162
Şekil 5.94. 1958 Tan Apartmanı Cephe Görünüş Çizimleri.....163
Şekil 5.95. 1959 Defne Apartmanı Cephe Görünüş Çizimi.....163
Şekil 5.96. 1959 İmar Blokları Mimari Çizimler.....164
Şekil 5.97. 1960 İpek Apartmanı A.A Kesit.....165
Şekil 5.98. 1960 İpek Apartmanı B.B Kesit.....165
Şekil 5.99. 1960 İpek Apartmanı Ön Cephe Görünüş Çizimi.....166
Şekil 5.100. 1960 İpek Apartmanı Yan Cephe Görünüş Çizimi.....166
Şekil 5.101. 1960 İpek Apartmanı Arka Cephe Görünüş Çizimi.....166
Şekil 5.102. 1961 Koçak Apartmanı Mimari Çizim Temsilleri.....167
Şekil 5.103. 1962 İhsan Özkaşıkçı Evi Cephe Görünüşü.....168
Şekil 5.104. 1962 İş Bankası Blokları Mimari Çizim Temsilleri.....168-169
Şekil 5.105. 1962 İş Bankası Blokları Kesitte Kadın Temsili.....170
Şekil 5.106. 1963 52.Sokak 33 Cephe Görünüş Çizimi.....170
Şekil 5.107. 1963 İlkadım 22 Kesit Çiziminde Mutfakta Kadın.....171
Şekil 5.108. 1963 İlkadım 22 Yan Cephe ve Arka Cephe Görünüş Çizimi.....171

Şekil 5.109. 1963 İlkadım 22 Giriş Cephe ve Ön Cephe Görünüş Çizimi.....172
Şekil 5.110. 1964 Cinnah 94 Arka Cephe Görünüş Çizimi.....172
Şekil 5.111. 1964 Çırağan Apartmanı Kesit Çizimi.....173
Şekil 5.112. 1964 Eren Apartmanı Görünüş Çizimi.....173
Şekil 5.113. 1965 Başkent Apartmanı Mimari Çizim Temsilleri.....174
Şekil 5.114. 1966 İrfan Küçük Apartmanı A.A Kesit.....174
Şekil 5.115. 1966 İrfan Küçük Apartmanı Giriş Cephesi Görünüş.....175
Şekil 5.116. 1966 Ay Apartmanı Cephe Görünüş.....175
Şekil 5.117. 1969 İş Bankası İkramiye Evleri Tadilat Projesi A.A Kesit Girişte Erkek Figür.....176
Şekil 5.118. 1969 İş Bankası İkramiye Evleri A.A Kesit Girişte Erkek ve Kadın Figür.....176
Şekil 5.119. 1969 İş Bankası İkramiye Evleri Sağ Yan Cephe Görünüş Anne ve Kız Figür.....176
Şekil 5.120. 1969 Talip Apartmanı Kesit Çizimi Talip Sineması.....177
Şekil 5.121. 1969 Talip Apartmanı Ön Cephe Çizimi Sosyal Yaşantı.....177
Şekil 5.122. 1972 Kilis 5 Arka Cephe Görünüş.....178
Şekil 5.123. 1981 Teras Ev Kuzey Görünüş.....178

1. GİRİŞ

Cinsiyet rolleri toplumun işleyişini şekillendiren en önemli unsurlardan biridir. Bireylerin sosyal ve kültürel normlar doğrultusunda nasıl davranacaklarını, hangi sorumlulukları üstlenecekleri ve hangi rolleri yerine getirecekleri üzerinde belirleyici olup bu şekilde toplumsal düzeni oluşturmaktadır. Kadın ve erkek bireyler arasındaki bu roller tarih boyunca kültürel normlar, aile yapısı ve sosyal beklentilerle şekillenmektedir. Kadın ve erkeğe atfedilen cinsiyet rolleri, bireylerin meslek seçimini, aile içindeki görev ve sorumluluklarını, ilişkilerini ve toplumsal beklentileri etkilemektedir. Cinsiyet rolleri, bireylerin hayatında kişisel tercihlerinden toplum içerisindeki konumlarına kadar geniş bir alanda belirleyici olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rolleri, mimarlık disiplini ile de etkileşim halindedir. Bu etkileşim sayesinde mimarlık disiplini üzerinden toplumsal cinsiyet rollerine dair bazı okumalar yapılabilmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri hakkında özellikle konut yapıları üzerinden okumalar yapılması, anlaşılabilir bir çerçeve sunmaktadır. Çünkü konut yapıları toplumun en küçük yapı taşı olan "çekirdek aile" ile ilişkilenmektedir ve bu ilişki, cinsiyet rollerinin anlaşılması için veriler sunmaktadır.

Konut yapılaşma süreci için bir model olan Ankara, Türkiye'nin modernleşme sürecinde, modern konut yapılarının oluşması ve yayılması için önemli bir şehirdir. 1980'e kadar yapılan konut politikaları ile de öne çıkan Ankara'da yapılan üretimlerin Türkiye'de bir model olması arzulanarak tasarlanmakta ve uygulanmaktadır. Bu anlamda Türkiye'deki modern dönüşümün ve bunun bir yansıması olarak konut biçimlenmelerinde dönüşen toplumsal cinsiyet rollerinin okunmasında Ankara önemli bir veri kaynağı olmaktadır.

Sivil Mimari Bellek Ankara 1930- 1980 Projesi toplumsal cinsiyet rollerinin mimari çizim temsilleri üzerinden okunabilmesi için önemli verilere sahiptir. Projede 1930 ve 1980 yılları arasında ele alınan 120 yapı, plan şemalarında, kesit ve görünüşlerde dönem özelliklerini göstermesinin yanında konut yapılarının biçimlenmeleri ile toplumsal cinsiyet rolleri hakkında bilgi vermektedir.

Sivil Mimari Bellek Ankara 1930- 1980 Projesi, Türkiye'nin siyasi ve sosyal gelişmeleri de göz önünde bulundurularak 1923- 1950 Erken Cumhuriyet Dönemi ve 1950-1980 Dönemi olarak iki dönemde incelenmiştir. Makro ölçekte yaşanan siyasal değişimler bu ayrışmanın oluşmasında etkilidir. Devletçi ekonomi ile Kemalist reformların uygulandığı ve tek partili yönetimin olduğu Erken Cumhuriyet Dönemi, modern ulus-devlet ve vatandaş

yaratma çabasında olan, kültürel ve toplumsal dönüşümlerin yaşandığı bir dönemdir. 1950 sonrası dönemde ise İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri hem milliyetçi politikalarla hem de küreselleşme ile kendini göstermektedir. Çok partili hayata geçilmesi, Amerikanlaşma etkisi, devletçi ekonomik politikadan liberal ekonomik politikaya geçiş, yaşam biçimlerinde değişimler, köyden kente göç ile gecekonduların oluşumu gibi siyasal ve toplumsal değişimler yaşanmıştır.

Literatürde de dönemsel olarak bir ayrışma mevcuttur; mimarlık disiplininde Türkiye Cumhuriyeti mimarlığı; Osmanlı ve Selçuklu mimarisinin izlerini taşıyan Erken Cumhuriyet Dönemi ve Batı'daki modern akımlardan etkilenen Uluslararası Dönem olarak ayrılmaktadır. Bu ayrışma Sivil Mimari Bellek Ankara 1930- 1980 Projesi'nin mimari çizim temsillerinde de görülmektedir; Erken Cumhuriyet Dönemi'nde plan temelli olup daha az kesit ve görünüş çizimleri bulunurken, 1950 sonrası dönemde yapılan kesit ve görünüş çizimlerinde yapının insan ölçeğini göstermek için figürler yer aldığı görülmektedir. Bu anlamda toplumsal cinsiyet rollerini de etkileyen siyasal ve toplumsal kırılmaların mimari çizim temsillerinde de okunabildiği görülmektedir.

1.1. Çalışmanın Kökeni ve Amacı

Cinsiyet rolleri, toplumsal dinamiklerin ve bireysel kimliklerin daha iyi anlaşılmasını sağlaması bakımından önemlidir ve bu sebeple birçok disiplinde araştırma konusu olarak ele alınmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri; antropoloji, sosyoloji, psikoloji, edebiyat, tarih, politika bilimi ve kadın çalışmaları gibi pek çok farklı disiplini kapsamaktadır ve bu alandaki incelemeler geniş bir perspektifle gerçekleştirilmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramına dair yapılan çalışmalar sadece bu disiplinlerle sınırlı kalmamış, mimarlık ve mimarlık tarihi yazımı da bu konuyu ele almıştır. Bu araştırmalar, cinsiyet rollerinin, kültürel, tarihsel ve toplumsal bağlamdaki değişimini ve bireyler üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde ele almakta ve toplumsal yapının karmaşık dinamiklerini mekânsal karşılıkları üzerinden anlamaya katkı sağlamaktadır.

Toplumsal cinsiyet rollerinin birçok kültürde, coğrafyada ve dinde farklı izler taşıması sebebiyle gömülü olan etkileri vardır ve mimarlık tarihi yazımı bu etkilerin okunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi ile tarihte adından söz edilmemiş kadın mimarların adının duyulmasına ve eserlerinin bilinmesine dair önemli çalışmalar yürütülmektedir. Mimarlık ise sadece fiziksel yapıların tasarım ve inşası üzerine değil, aynı zamanda insanların bu mekanlarda nasıl yaşayacağına ve etkileşim kuracağına

dair çalışmaları da içerir. Bu sebeple mimarlık disiplini, toplumsal cinsiyet rollerinin mekânsal ve fiziksel çevre üzerindeki etkisini anlamak için önemli bir çalışma perspektifi sunmaktadır.

Mimarlık disiplini içerisinde büyük değeri olan konut yapıları ise araştırma süreçlerinde toplumsal cinsiyet rollerinin mekânsal olarak incelenmesine katkı sağlamaktadır. Konut mekanları hem bireysel hem de toplumsal düzeyde büyük önem arz ederken, toplumun genel yapısını şekillendirmekte ve aynı zamanda içinde bulunduğu toplumun sosyal, ekonomik, kültürel dinamiklerinden izler taşımaktadır. Konut mekanlarında kadın ve erkek bireylerin, toplumsal cinsiyet rollerinde üstlendiği görevleri okumak mümkündür ve cinsiyet rollerinin etkileri analiz edilerek bu yapılar daha iyi anlaşılabilmektedir. Bu sebeple toplumsal cinsiyet rollerinin anlaşılması adına konut yapıları üzerine incelemeler yürütülmektedir. Bu incelemelerin detaylandırılması adına konutlarla ve cinsiyet rolleriyle ilişkilendirilen temsillerin de incelenmesi faydalı olacaktır. Temsiller, ifade edilmek istenen bilgilerin hedef kitleye anlaşılır biçimde sunulmasına ve mimarın tasarım sürecinde ürettiği kodların yeniden üretilmesine olanak sağlamaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin okumasının yapılabilmesi için; reklam, televizyon programları, gazete yazıları, dergiler ve karikatürler gibi büyük kitlelere hitap eden temsil türleri kullanıldığı gibi, alanında uzman kişilerin anlayabileceği mimari çizim temsilleri de kullanılabilmektedir. Mimari çizim temsillerinde görülmektedir ki; konut yapılarının tasarımı, dekorasyonu ve kullanımı gibi veriler kadınlar ve erkekler arasındaki cinsiyet rollerinin nasıl şekillendiğini ve toplumsal cinsiyet normlarının nasıl pekiştiğini açıklamaktadır. Bu temsiller aynı zamanda cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyetle ilgili tartışmalarda da dikkate alınabilir.

Toplum için fiziksel mekan, bireylerin yaşamlarını belirleyen ve şekillendiren bir oluşumdur. Fiziksel mekan içerisindeki yaşam deneyimleri toplumsal yaşamın etkisinde gelişmektedir. Bu etkileşim ve yaşanan deneyimler özellikle konut mimarisinde kendini göstermektedir. Bu anlamda toplumsal cinsiyet üzerine yapılan çalışmalarda mimarlık disiplini içerisinde özellikle konut mekanları ön plana çıkmaktadır. Yapılan çalışmalarda genellikle mekan planlarının ve tasarımlarının kadının ve ailenin mahremiyetine göre şekillendiği görülmektedir. Bu anlamda tasarımların gerek planlar, gerekse medya yayın organları tarafından sunulan reklam, dergi ve gazete yayınları, televizyon programları gibi temsillerle gösterilmesi toplumsal cinsiyet konusunun öneminin ve etkisinin her kesimden insan tarafından anlaşılması ve aktarılması bakımından değerlidir. Medya yayın organları toplumsal cinsiyet rollerinin okumaları yapılırken en çok kullanılmış olan temsil türüdür. Bu

çalışmanın amacı ise konut mekanlarının cinsiyet rolleri üzerinden nasıl şekillendiğini anlamak adına Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesinin konut mekanlarının mimari çizim temsilleri üzerinden bir inceleme yapmaktır.

Türkiye'de yaşanan dönemsel değişimler konut yapılarını ve konut yapıları ile ilişki kuran toplumsal cinsiyet rollerini biçimlendirmektedir. Bu hipotezi cevaplandırmak için 1923-1950 Erken Cumhuriyet Dönemi ve 1950 sonrası dönem incelemeye alınmıştır. Araştırmanın soruları ise:

- 1923- 1950 Erken Cumhuriyet Dönemi ve 1950 sonrası dönem arasında Türkiye'de yaşanan değişimler toplumsal cinsiyet rollerine etki etmekte midir?
- Toplumsal cinsiyet rollerinin dönüşümünde mimarlık ve içmimarlık disiplininin rolü nedir?
- Mimari çizim temsilleri mimarlık disiplininin uygulamaları dışında ve toplumsal cinsiyet rollerine dair bize hangi bilgileri vermektedir?

Cinsiyet rollerinin mekan içerisindeki yaşantıyı nasıl etkilediğini anlamak hedeflenmekte ve toplumsal cinsiyet rollerinin okunabilmesinde mimarın mekanı tasarlama ve bu mekanı kullanıcıya sunma sürecinde mimari çizimlerin ne kadar önemli olduğunun anlaşılması amaçlanmaktadır. Mekan temsillerinin konut yapılarını algılamakta nasıl bir fark yarattığını cinsiyet rolleri üzerinden anlamak, farklı perspektif ve pratiklerin incelenmesini sağlamak esastır. Bu inceleme yapılırken de toplumsal cinsiyet rollerinin anlaşılabileceği konut mekanı temsilleri büyük önem taşımaktadır.

Konut mekanlarına ait mimari çizimlerin, toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl şekillendiğini anlamak açısından önemli bir kaynak sunduğu ve toplumsal cinsiyet rollerinin insanların yaşamını nasıl şekillendirdiğinin anlaşılması için konutla ilişkilendirilen temsillerin incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çizimler mekanların kullanım biçimlerine, yerleşim düzenlerine ve işlevlerine dair ipuçları vererek, toplumsal cinsiyet rollerinin mekanla kurduğu ilişkiyi anlamaya yardımcı olmaktadır.

1.2. Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışmanın kapsamı 1930-1980 döneminde yapılmış olan Ankara konut yapılarının incelendiği Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi'dir. Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi mimari çizim temsilleri; konut mekanlarındaki cinsiyet rollerinin anlaşılması adına önemli bir kaynak olması, 1930-1980 arası geniş bir tarih sürecini kapsaması, arşiv içerisinde çok sayıda konut yapısının belgelenmiş olması, bu

belgelemelerin sadece fotoğraflar üzerinden değil mimari çizim temsilleri üzerinden de yapılması, bütün mimari projelerin veri tabanında paylaşılmış olması ve mimari çizim temsillerinin toplumsal cinsiyet rollerine dair anlatısının güçlü olması nedeniyle seçilmiştir.

Bu kapsamda projenin arşivindeki 120 yapı ele alınmış ve içlerinden konunun anlaşılabilirliğine katkı sunacak konut yapılarının projeleri seçilmiştir. Örnek seçimlerinde, plan ve kesitlerin net okunabilir olması; kesit ve görünüşlerde kadın, erkek veya cinsiyetsiz figürün olması; incelenen dönemin yaygın mimari tarzını yansıtması; kesit ve görünüşlerde insanların ve kadının kamusal mekanla etkileşiminin okunabilir olması ve mekanlarla ilişkilerin toplumsal cinsiyet rolleri hakkında bilgi vermesi şartı aranmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rollerine dair dönemsel bir inceleme yapıldığı için projedeki konut yapıları iki farklı dönemde değerlendirilmiştir. Birinci dönemsel okuma 1923-1950 aralığında Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarının plan çizimlerine dair bir okumadır. İkinci dönemsel okuma ise 1950- 1980 aralığında bulunan plan çizimlerine ve bu dönemin toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımında rol oynayan kesit ve görünüş çizimlerine odaklanmaktadır.

Literatürde toplumsal cinsiyet rolleri üzerine daha önceden yapılmış mimari çizim temsilleri değerlendirmeleri bulunmaktadır ancak çoğunlukla plan çizimleri üzerine bir değerlendirme mevcuttur. Akyol (2007) "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Kadının Değişen Rolünün Konut Kullanımına Yansıması" çalışmasında konut yapılarını plan çizimleri üzerinden incelerken, İnce Güney, (2009) *Cins Cins Mekan* isimli kitabın içerisindeki "Konutta Mekansal Organizasyon ve Toplumsal Cinsiyet: Yirminci Yüzyıl Ankara Apartmanları" çalışmasında plan çizimleri üzerinden toplumsal cinsiyet rolleri okuması yapmaktadır. Erdaş ve Özmen (2019), "Toplumsal Cinsiyet Kavramının Konut Mekân Organizasyonu ve Konut Reklamları Üzerine Etkisi" çalışmasında toplumsal cinsiyet kavramını konut mekanlarının organizasyonu ve reklamlar üzerinden incelemiştir. Sarı (2022), "Türkiye'de Cinsiyet, Evcilik Ve Ev: Araştırmanın Bağlamı Ve Durumu" çalışmasında toplumsal cinsiyet ve konut üzerine yapılan çalışmaları ele alarak incelemektedir. Ancak plan çizimleri üzerinden toplumsal cinsiyet rolleri okuması yapılırken mimari çizim temsillerinden kesit ve görünüş çizimlerine yer veren çalışmalara rastlanmamaktadır.

1923-1950 aralığında plan şemaları incelenen yapı örneklerine bakıldığında 18 adet dönem yapısından 7 adet konut yapısı seçilmiştir. Bu yapıların seçilmesinde; dönem özelliklerini yansıtmaları, kübik mimarinin izlerinin görülmesi, konutun genel mekan organizasyonunda görsel mahremiyet üzerinden okuma yapılabilmesi, kamusal- özel alan

ayrımının yapılmaya başladığı dönemden örnekleri olmaları, misafirlerin ağırlandığı odalardaki geniş kapı açıklıklarının dönem hakkında bilgi vermesi ve her bir plan şemasının dönemin toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir okuma yapılmasını sağlaması etkili olmuştur. Planların okunmadığı ve toplumsal cinsiyet rollerinin okunmasında yeterli verilerin bulunmadığı konut yapıları incelemeye alınmamıştır.

1950- 1980 dönem aralığında 27 konut yapısının plan şemalarından toplumsal cinsiyet rollerinin okuması yapılmıştır. Diğer projelerin plan benzerliklerinden bahsedilmiştir. Bu konut yapısı projelerinin seçilmesinin sebebi; dönemin tüketim kültürünü gösteren verilerin bulunması, plan organizasyonlarında kadının konumunun anlaşılabilirliği, mutfak mekanının dönemsel değişim sürecinin izlenebilmesi, ortak alan- özel alan ayrımının net biçimde okunabilmesi, kadının o dönemde toplumdaki yerinin anlaşılabilmesi, ortak kullanım alanları ile sosyal yaşamın bilgilerinin görülebilmesi ve dönemsel olarak toplumsal cinsiyet rolleri hakkında bilgiler vermeleridir. Plan şemalarının okunmadığı veya toplumsal cinsiyet rollerinin okunmasında yeterli verilerin bulunmadığı yapıların olması sınırlılığı bu dönemde de bulunmaktadır ve bu konut yapıları incelemeye alınmamıştır.

1950- 1980 dönem aralığında 38 konut projesinin plan, kesit ve görünüş çizimlerinden toplumsal cinsiyet rollerinin okuması yapılmıştır. Sivil Mimari Bellek Ankara 1930- 1980 Projesi içindeki 120 konut yapısı içerisinden kesit ve görünüş çizimlerinde insan figürlerine rastlanan tüm konut projelerinin mimari çizimleri incelenmiştir. Aynı veya benzer görsellerin birkaç mimari çizimde tekrar etmesi sınırlılığı bulunmaktadır. Bu sebeple incelenen kesit ve görünüş çizimlerinde bu sınırlılığı taşıyanlar tez çalışmasına dahil edilmemiştir. Toplumsal cinsiyet rollerine dair okumanın her konut projesinde yapılabildiği görülmüştür.

Çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Çalışmada ilk olarak toplumsal cinsiyet kavramı anlaşılmaya çalışılmış, ardından toplumsal cinsiyet kavramı ile mimarlık disiplini arasında ilişki kuran çalışmalar incelenmiş ve sonrasında araştırma kapsamı daraltılarak konut mekanı özelinde özelleşmiş olan çalışmalara bakılmıştır. Toplumsal cinsiyet rolleri incelenirken konut yapılarının seçilme sebebi ise toplumlarda modernleşme süreci içerisinde gerçekleşen en önemli dönüşümlerin kamusal alanlarda meydana gelenlerden çok, özel hayatın çekirdek yapısı olan konut yapılarında yaşanmasıdır. Bu sebeple toplumdaki ve toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimi anlamak adına konut yapılarını incelemek faydalı olmaktadır.

İkinci bölümde toplumsal cinsiyet rolleri kavramı ve daha sonrasında toplumsal cinsiyet rollerinin tarihsel süreçteki etkileri incelenmektedir. Bölüm sonunda ise modernizm

ile toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl şekillendiği araştırılmaktadır. Öncelikli olarak toplumsal cinsiyet kavramı; *Sex, Gender and Society* kitabıyla toplumsal cinsiyet kavramını ilk defa ortaya koyan Ann Oakley'le, sonrasında yerel kaynaklardan Vatandaş'ın *"Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı" (2007)* ve Yeter'in "*Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadının Özneliği ve Din" (2015)* çalışmalarıyla genel olarak tanımlanma ve toplumsal cinsiyet rollerinin tarih yazımındaki yeri incelenmektedir.

Üçüncü bölümde konut mekanlarında toplumsal cinsiyet incelemesi konut yapılarının mimarlık, tarih yazımı ve toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkisi üzerinden incelenirken Erdoğdu Erkarslan'ın çalışmaları, Türkün Dostoğlu ve Erdoğdu Erkarslan'ın (2013) ilk kadın Türk mimarlar üzerine olan çalışmaları, yabancı kadın mimarlara ait çalışmalar, Penny Sparke'ın *The Modern Interior* (2008) kitabı ve Günaslan'ın (2021) Adolf Loos üzerine yaptığı çalışma öne çıkmaktadır. Konut mekanında toplumsal cinsiyet bağlamında Alkan'ın (1999), Erdaş ve Özmen'in (2019), Özgüder (2010) ve Ünsal'ın (2000) çalışmaları incelenmiştir.

Dördüncü bölümde Türkiye'de modernleşme, modernleşmenin konuta ve toplumsal cinsiyete olan yansımaları incelenmiştir. Bu bölümde Bozdoğan'ın bu alanda yapmış olduğu çalışmaları özellikle öne çıkmakta olup Akyol (2007), Gözübüyük Melek (2004), Yücel (1996), Öncel (2010), Uysal (2020), Bozdoğan (2002), Odabaşı (2017), İnce Güney (2009, 2020), Sarı (2022) ve Şumnu (2014, 2015, 2024) bu bölümde çalışmaları incelenen isimlerdir.

Beşinci bölümde ise temsil konusu; mimari temsil ve toplumsal cinsiyet rollerinde temsil olmak üzere incelenmiş, beşinci bölümün sonunda ise asıl konu olan Sivil Mimari Bellek 1930- 1980 Ankara Projesi'nin mimari çizim temsilleri üzerinden çalışma yürütülmüştür. Gürer ve Yücel (2005), Kıyıcı (2017), Gökaliler ve Saatcıoğlu (2023), Demir ve Yiğit (2013), Bozdoğan (2002), Bayraktar (2020), İnce Güney (2009), Uysal (2020) ve Sarı (2022) incelenen çalışmalar arasından öne çıkan isimlerdir. Konut yapıları incelenirken mimari çizim temsilleri, illüstrasyonlar, gazete, dergi ve ilanların temsilleri, reklam ve televizyon programları gibi temsillerin anlaşılır bilgiler verdiği görülmektedir. Örneğin Kan Ülkü, "Konutun Cinsiyeti" (2018) yazısında konut mekanlarının illüstrasyon temsillerine, mimari çizim temsillerine, dergi ve mekan görsellerine, resim ve fotoğraflara yer vermektedir. Her bir temsil yöntemi kendi özelinde konuyu ele alış biçimi bakımından iyi bir anlatı sunmaktadır. Bu temsillerden mimari çizim temsilleri, toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirmekte, plan, kesit ve görünüş çizimleri ile gösterdiği mekan kurgusu sayesinde

toplumla ilgili bilgileri sunmaktadır. Bu sebeple bu temsil biçiminin incelenmesi toplumsal cinsiyet rollerinin anlaşılması bakımından yüksek bir potansiyele sahiptir.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Amaç ve kapsam bölümlerinde anlatılan çerçevede, önce toplumsal cinsiyet rolleri ve bu kavrama dair bilgilere ait mevcut kaynakların taranması ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Daha sonrasında oluşturulan analiz çerçevesinde toplumsal cinsiyet kavramının özellikle mimarlık disiplini ile olan ilişkisi incelenmiş, mimarlık alanında önemli bir yapı olan konut mekanları özelinde araştırmalara devam edilmiştir. Genel çerçeveden detaylı incelemeye kadar konunun bağlantıları anlaşılmaya çalışılmıştır.

Literatür taraması ile konut mekanı tasarımı ve cinsiyet çalışmaları alanlarında yapılmış çalışmalar incelenmiş ve daha kapsamlı bir çerçeve oluşturulması amaçlanmıştır. İlk olarak toplumsal cinsiyet kavramı ve tarih yazımındaki yeri incelenirken daha sonrasında çalışmanın ana unsuru olan konut yapıları incelemelere dahil edilmiştir. Bu incelemeler yapılırken görülmüştür ki mimari temsiller ile konut mekanı analizleri yapılan çalışmalar az sayıdadır ve özellikle kesit ve görünüş çizimleri özelinde olan çalışmalara rastlanılmamıştır. Konut yapıları, toplumsal cinsiyet rollerinin analiz edilmesi bakımından önemliyken bunun plan, kesit ve görünüş çizimleri üzerinden yapılmasının bu alana dair geniş bir perspektif sağlayacağı düşünülmüştür. Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemleri kullanılarak konut mekanı tasarımının cinsiyet rolleri ile nasıl şekillendiği ve konut mekanı çizim temsilleri ile arasında nasıl bir ilişki bulunduğu analiz edildikten sonra Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi örnek bir çalışma olarak ele alınmıştır.

Kamusal yapılara göre ikinci plana atılmış olan sivil mimarlık yapılarını ele alan Sivil Mimari Bellek Ankara 1930- 1980 Projesi, bu konuda mimarlık tarihi yazımında alana dair yeterli çalışmanın olmamasından ve koruma çalışmaları kapsamına alınmamasından kaynaklanan sorunların çözümünü aramıştır. Bu çalışmada ise görsel analiz yöntemleri kullanılarak Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi'nin arşivi içinde bulunan mimari çizim temsillerinden, konut yapılarının toplumsal cinsiyet rollerinden nasıl etkilendiğini anlamak üzere plan, kesit ve görünüş çizimlerine odaklanılmaktadır. Arşiv içerisinde bulunan konutların mimari projeleri üzerinden içerik analizi yapılıp görsel analiz yöntemleri kullanılarak cinsiyet rolleri ile cinsiyet algısının konut iç mekanında nasıl yansıtıldığı feminist kuram temel alınarak incelenmiştir. Görsel analiz yapılırken veri kaynağı olarak proje arşivinden alınan plan organizasyonlarının kadının toplumdaki yerini nasıl

biçimlendirdiğine bakılarak konutta kadınlara ayrılan mekanlar incelenmiş, bireyleri nasıl konumlandırdıkları ile kesit ve görünüş çizimlerindeki kadın, erkek ve cinsiyetsiz figürlerin ilişkisine odaklanılmıştır. Dönemin mimari etkileri göz önünde bulundurularak mekanların hacimsel metrekarelerine, konut içi biçimlenmede odaların konumu itibariyle birbirleriyle olan etkileşimlerine, işlev bakımından odaların yerleşimine göre, ara mekanların bölümlendirmelerinin nasıl olduğuna göre ve iç mekan mobilyalarının konumları ile biçimsel özelliklerine bakılarak plan okumaları yapılmıştır. Kesit ve görünüş çizimlerinde ise figürlerin kadın, erkek, çocuk veya cinsiyetsiz figür olarak okunması, figürlerin kamusal alanda veya konut içinde bulundukları konumları göz önünde bulundurularak, özellikle kadının konumu ve çevresiyle olan etkileşiminin nasıl olduğu incelenerek okuma yapılmıştır. Bu yöntemle, plan, kesit ve görünüşler üzerinden konutların toplumsal cinsiyet rollerinden biçimsel olarak nasıl etkilendiğinin okuması yapılmıştır. Mimari çizim temsillerinde özel ve kamusal mekanların kadın ve erkek figürler ile ilişkileri üzerinde durulmuş, her iki cinsiyet için konut mekanı ile nasıl bir etkileşim içinde oldukları incelenip toplumsal cinsiyet rollerine dair anlaşılır bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

2. CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Vatandaş'a göre (2007), kadın ve erkek terimleri, hem konuşma dilindeki genel kullanımında bireylerin biyolojik anlamda dişi veya er oluşunu, hem de toplumun bireylere aktardığı biçimiyle anlam kazanan kadın veya erkek oluşunu ifade etmektedir. Cinsiyet biyolojik bir kavramla açıklanmakta ve bireyin fiziksel özellikleri ile ilişkilendirilmektedir. Toplumsal cinsiyet ise sosyal ve kültürel olarak belirlenen rolleri ifade ederken toplum içerisinde kişilerin davranışları ve rolleri ile ilişkilendirilmektedir.

2.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramı

1972 yılında yayımlanan *Sex, Gender and Society* kitabında Ann Oakley, toplumsal cinsiyet kavramını ilk kez kullanmış ve bu kavramı sosyolojiye dahil etmiştir. Ann'e göre, cinsiyet (seks) biyolojik olarak kadın ve erkeğin sınıflandırmasını yaparken toplumsal cinsiyet (gender) kadın ve erkek arasında toplumda yaşanan eşitsizlikleri içeren gruplandırmayı ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı biyolojik özelliklerin bir sonucu olarak kadın ve erkeğin yaşantısı üzerinden inşa edilmektedir. Bilimsel olarak ifade edilirken ise; cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları farklı kavramlar olarak değerlendirilmektedir (Vatandaş, 2007, s31).

Kadınlar ve erkekler toplumsal cinsiyet rollerini, yaptıkları işlerden ve kendiliğinden bir iş bölümünden çok; kültürel olarak belirlenmiş, öğrenilmiş ve zamanla değişebilecek öğretilerden üstlenmektedir. Kadın ve erkek aile hayatı içerisinde bir bütün olmaktadır. Bu durum toplumsal cinsiyet rolleri ile şekillenmektedir (Başak, 2013, s.225). Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek bireyleri toplumun nasıl algıladığına, düşündüğüne ve nasıl davranmasını istediğine ilişkin bir tanımlama sunarken aynı zamanda kadın ve erkeğin ilişkisini toplum tarafından inşa edilen kültürel yapı içinde sürdürmektedir. Bu açıklamalardan yola çıkılarak söylenebilir ki; toplumsal cinsiyet kavramı, erkek ve kadının kültürel ve toplumsal olarak belirlenmiş rol ve sorumluluklarını ifade etmektedir ve içinde bulundukları toplum tarafından nasıl algılandıklarına dair bir anlatıdır.

"Toplumda cinsiyetin ilk belirleyici unsuru fiziksel ve biyolojik farklılıklar olarak belirlenmiş daha sonra aktöre verilen roller gereği cinsiyet toplumsallaşmış daha sonra ise örüntü davranışların bir zemine oturtulması ile toplumsal cinsiyet kavramı ortaya çıkmıştır" (Yeter, 2015). Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet kavramı, bireylerin toplum içerisindeki yerlerini ve etkileşimlerini belirleyen önemli bir sosyolojik unsur olmaktadır. Toplumlar ise

cinsiyetlerine göre bireyleri farklı sosyal kalıplarla yeniden şekillendirir. Toplumsal cinsiyetin değişken bir yapıya sahip olması bu şekilde açıklanabilmektedir.

Kadın ve erkek hangi coğrafyada olursa olsun iş bölümünde farklı toplumsal rolleri üstlenmektedir. Kadınların rollerine baktığımızda cinsiyetçi işbölümüne zorlandıkları, onlar için önceden düşünülmüş birtakım kalıplar içerisinde sınırlandırıldıkları ve bu şekilde yaşamak zorunda oldukları; erkekler için ise daha eril baskıların olduğu, hem bir takım özgürlüklere sahip oldukları hem de bu özgürlüklerin getirdiği sorumluluklar ile uğraştıkları görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği sorumluluklar kendini en çok aile içi yaşantıda göstermektedir. Ev içi sorumluluklar yerleşmiş biçimde kadının görevi olarak görülmektedir. Bu bakımdan konuttaki iş bölümü geleneksel bir yapıya dönüşmektedir (Vatandaş, 2007, s.37). Kadın ev dışı hayata atılmış olsa dahi ev içi iş bölümünde önemli bir değişim yaşanmamıştır ve eskiden beri süregelen "ev kadını" tanımlamasının kullanımına devam edilmektedir. Kadın ve erkek bireylerin arasında bu ayrımı oluşturan en büyük unsurun fizyolojik özelliklerden kaynaklı olduğu savunulmaktadır ve bunun temelinde kadının doğurganlığı vardır. Erkeklerin ise kadınlara göre fiziksel güçlerinin ve dayanıklılığının fazla olması konut dışı görevlerin onların sorumlulukları olmasına yol açmaktadır. Bu sebeple yerleşmiş bir düzen olarak çok eski zamanlardan itibaren kadınlar evde çocuk bakmakta, evi temiz tutmakta, yemekleri hazır etmekte ve erkekler, fiziksel özelliklerini kullandıkları avcılık, çobanlık işlerini yapmakta ve asker olmak görevlerini üstlenmektedir. Zamanla yerleşmiş olan bu davranışlar kadın ve erkek bireylerin yaptıkları işleri benimsemelerine ve bunu kendilerine görev bilmelerine yol açmaktadır. Kadınlar, ev içi işleri ve kendilerine dayatılan ideolojileri kabullenmekte ve ev içi egemenlik alanını erkeklerle paylaşmamaktadır (Çelebi, 1990, s.52, akt. Vatandaş, 2007).

Fiske'ye göre erkeklerin olaylara yaklaşım biçimi mantıklı, egemen, hırçın, aktif, kendine güvenen şekilde olurken kadınların olaylara yaklaşım biçimi; mantıksız, itaatkar, yumuşak, pasif, bağımlı, duygusal ve nazik olmaktadır (Fiske, 1997, s.203). Cinsiyet özelliklerinin getirdiği rollerle kadınlar ev içi işlere, eğer çalışıyorlar ise az kazanılan işlere yönlendirilmektedir. Çünkü kadına dair söylenen bu özelliklere baktığımızda akıl ve mantık gerektiren kararları alamayacağı, aksine duygusal kararlar vereceği ve pasif davranacağı düşünülmektedir. Bunun tam tersi olarak ise erkekler akılla karar verebilecekleri ve güçlerini gösterebilecekleri işlere uygun görülmektedir. Geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerde, kadın için özellikle de biyolojik özelliklerine göre bir sınıflandırma yapılması, kadınları ikincil bir konuma itmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri ile kategorize edilen kadın ve erkek,

insan olma özellikleri ile değil cinsiyeti ile öne çıkmakta ve birbirine ötekileşmektedir (Gülendam, 2006, s.35-36).

Kirman'a göre (2011, s.328, akt. Yeter, 2015), toplumsal cinsiyet kavramı bireyin fiziksel doğal yaratılışının topluma yansıyan kısmıdır ve biyolojik farklılıklar toplumun yapısı gereği sosyolojik bir zemine oturtularak kendi alt sistemlerini var etmektedir. Sosyolojide ele alınan toplumsal cinsiyet üç ana kuram üzerinden değerlendirilmektedir. Başak (2013, s.225), yapısal işlevselci yaklaşım için toplumsal cinsiyetin, etkileşim içinde bulunan rollerin biçimlenmesini sağladığını, bu rollerin de kadın ve erkeği birleştirici olduğunu söylemektedir. Çatışmacı kurama göre ise erkek ve kadın bireyler arasında bir eşitsizlik bulunmaktadır, bu kuram hiyerarşinin bulunduğunu söylerken Feminizm hareketinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Aydınlanmacı liberal feminizm ise kadınların da erkeklerin doğuştan elde ettiği haklara sahip olabilmesini ummaktadır (Donovan, 2009, s.16). Feminist kuramlar; toplumsal olarak kabul edilen ve biyolojik nedenlerle geri planda kaldığı savunulan kadınlara yapılan ayrıştırıcı tutumu göstermekte, bu sayede toplumsal cinsiyet konusunu ortaya çıkarmaktadır (Ritzer 2012, s.315, akt. Aydın, 2019, s.32).

Feminist tarihçi Joan W. Scott'ın 1986 yılında toplumsal cinsiyeti "faydalı bir tarihsel analiz kategorisi" olarak önermesi, tarih yazımında çığır açıcı olmuştur. "Joan W. Scott toplumsal cinsiyeti, tarih kanonunun kendisinin nasıl hegemonik olarak üretildiğini, tarih yazımında belirli özne ve pratiklerin nasıl sistematikçe bastırılıp dışlandığını, cinsiyetlendirilmiş bedenlerin iktidar mekanizmalarınca nasıl tarihsel ve söylemsel olarak kurulduğunu anlamak için bir araç olarak kullanmayı ve ırk, etnisite, sınıf kavramlarıyla birlikte ele almayı önermektedir" (Scott, 1986, akt. Yıldırım, 2024, s.7).

Joan W. Scott'ın toplumsal cinsiyeti tarihsel analiz kategorisi olarak önermesi sayesinde, toplumsal cinsiyet üzerine, sadece kadınların ya da cinsiyetlendirilmiş bedenlerin tarihini yazmak şeklinde değil, tarihin nasıl biçimlendiğini sorgulamak adına bir mercek sunmaktadır. Scott'ın önerisi, tarihin sadece geçmişi anlamak için değil, bugünü ve geleceği daha tarafsız bir şekilde kurgulama sorumluluğunun bulunduğunu hatırlatmaktadır. Bu sebeple tarih yazımında toplumsal cinsiyet, hem eleştirel bir araç hem de dönüştürücü bir güç konumundadır.

2.2. Tarih Yazımında Kadın, Erkek ve Toplumsal Cinsiyet

Feminist hareketler, toplum yapısının eleştirilmesi ile birlikte kadınların özgürleştirilmesine ve toplumsal eşitliğin sağlanmasına yönelik çalışmaları içermektedir. Bu

çalışmalar, erkeklerin deneyim ve başarılarını ön plana çıkaran tarih yazımını da derinden etkilemektedir. Kadınların tarihteki yerinin yeniden tanımlanması ile ekonomik, kültürel ve toplumsal süreçteki etkileri ön plana çıkarılmaktadır. Bu sayede feminist hareketler, kadınların tarih boyunca nasıl dışlandığını ve görünmez kılındığını ortaya koyan, tarihin sadece erkeklerden ya da kazananlardan ibaret olmadığını gösteren geniş bir tarih yazımı perspektifi sunmaktadır. Feminist tarih yazımı, kadınların başarılarını, karşılaştıkları engelleri ve mücadelelerini ortaya çıkararak daha kapsayıcı bir tarih anlayışına zemin hazırlanmaktadır. Tarih yazımında kadının yerinin önemsenmesi ve feminist kuramların da katkısı ile toplumsal cinsiyet kavramına dair çalışmalar giderek yaygınlaşmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rollerinin tarihi erkekleri ön planda tutarak yazılmakta ve kadınlar bu bakımdan tarihin sadece nesnesi konumunda olmaktadır (Yeter, 2015). Tarihsel sürecin kadınların aleyhine işlemesiyle kadınlar tarih boyunca kendilerini ifade etme ve temsil etme konusunda zorluklarla karşılaşmışlardır. Toplumda kadın ve erkek cinsiyetlerine farklı sorumluluklar yüklenmesi ile toplumsal beklentilerin ataerkil toplumlarda eşitsizliğe yol açtığı görülmektedir, bu eşitsizlikle her iki cinsiyetteki bireylerin de kendi cinsiyetine ait alanlara yöneldikleri görülmektedir. Ataerkil sistem ile toplumlaşan ve bunu benimseyerek kendilerini ötekileştirilmiş, bastırılmış ve dışarda bırakılmış hisseden kadınlar, sistemin getirdiği bir takım dayatmalarla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Ataerkil sistem ve diğer bir ismiyle *patriarki* toplumda kabul edilerek devam etmektedir. Tarihsel ve kültürel olarak farklılıklar yaşansa da *ataerkil*, erkek egemenliğini, kadın cinsinin toplumda ezilmesini, kadının bedenini, cinselliğini ve doğurganlığını denetleyen sistemi ifade etmektedir. Kadını ikincil olarak görerek onu sadece doğuran cins olmasıyla, yani biyolojik özelliklerine göre sınırlandırmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rolleri, kadını biyolojik olarak anne olmaya, ev içerisinde kalmaya uygun görmektedir. Toplumdaki bu algı kadının vücudunun güçsüz olduğunu ve annelik konumunun onlara uygun olduğunu dayatırken kadını ikincil bir konuma koymaktadır. Kadının aynı erkek gibi; düşünebilen, üretebilen ve geliştirebilen bir canlı olmasının arka plana atılması ile kadınların kendi potansiyellerini ortaya çıkarmak adına çaba göstermesi gerekmektedir. Bu süreç boyunca da kadının yerinin ev olduğu, annelik ve eş görevinde olduğu kadına dayatılmaktadır. Toplumsal cinsiyet tartışmalarının temelinde de kadınların, onları belli kalıplar içerisine koyan ataerkil düzeni fark ederek kendi yaşantılarını, çalışma alanlarını ve saygınlıklarını sorgulamaya başlamaları olduğu söylenebilmektedir. Cinsellikleri ile mahrem alana çekilmek zorunda kalan kadınlar zaman içerisinde bu durumu fark ederek özgürlük bilinci ile hareket etmeye başlamışlardır. Bu sayede kadınlar

kendilerine atfedilen görev ve sorumlulukları, yaşanan cinsiyet farklılığını kabul etmeyerek hak ve özgürlüklerini savunmaktadırlar. Cinsiyet çalışmalarına bakıldığında Batı'da kadın aktivizminin öne çıktığı görülmektedir. Bu durum özünde bir savunma hali olduğu için bilimsel çevre ile çatışma halinde olup, eleştiri çekmektedir ancak bazı çalışmalarda dayanışma yarattığı da savunulmaktadır (Stake, 2007, akt. Erdoğdu Erkarslan, 2020).

Kadın aktivizmi, cinsiyet rolleri ve cinsiyet eşitliği, toplumsal değişim ve farkındalık yaratma çabalarıyla tarihsel olarak bağlantılıdır. Kadınlar tarih boyunca, yaşadıkları "cinsiyetçi çevre" içerisinde var olmak için çeşitli siyasal, toplumsal ve ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalmakta ve bunlarla mücadele etmektedir. Bunlar arasında; seçme ve seçilme hakkı mücadelesi, eğitim ve iş gücüne katılım, toplumsal cinsiyet normlarına karşı mücadele, toplumsal adalet ve insan hakları mücadelesi gibi birçok konu yer almaktadır.

Kadınlar ve kadın hakları savunucuları cinsiyetler arası eşitsizlikleri tanımakta, eleştirmekte ve eşitsizliklere karşı mücadele etmektedir. Bu mücadelenin adı feminizm olarak bilinmektedir. Feminizm; sosyal, politik, ekonomik ve kültürel hakların erişimini artırmayı, cinsiyet eşitliğini sağlamayı amaçlayan bir harekettir. Kadınların oy kullanma hakkına ve eğitim görüp çalışma hakkına sahip olabilmeleri için 1890'lı yıllarda yürütülen çalışmalarda feminizm terimi ilk defa kullanılmaktadır (Öztürk, 2011). Feminizm hareketler Türk toplumunda da etkisini göstermiştir ancak modernleşme süreci, eğitim ve sosyal değişim, iş gücüne katılımın artması ve kadınların siyasi temsil arayışı ancak 19.yüzyılın ikinci yarısında etkisini göstermiştir. Bu etkiler Erken Cumhuriyet Döneminde ortaya çıkmış ve bu dönemde Batı'da olmayan haklar bile kadına verilmiştir (Kirman, 2011, s.114, akt. Yeter, 2015).

Cinsiyet rolleri ve bireylerin toplumdaki yeri kültürden ve zamandan etkilemektedir. Kadın ve erkeğin rolleri, bulunduğu dönemden etkilense de tarihte birçok dönemde kadın ve erkek bireylerin sosyal hayattaki ve iş hayatındaki konumları günümüz koşullarıyla benzerlikler göstermektedir. Tarihte kadınların adı sıkça anılsa da etkinlikleri ve başarıları ile adından söz ettiren kişiler büyük çoğunlukla erkeklerdir. Bu anlamda tarih yazımının daha çok erkeklerin anlatısı üzerinden ilerlediğini söylemek mümkündür. Örneğin eski Yunan'da kadın ve köleler aynı statüye sahiptir, kadınların söz hakkı bulunmamaktadır (Arat, 2010, s.30).

Tarih boyu kadınlar hak ve özgürlükleri adına savaşmakta, coğrafyaya, dine, yönetimdeki insanlara, hukuksal süreçlerin iyileşmesine ve değişmesine bağlı olarak bu özgürlüklerini kazanmakta, söz sahibi olmakta ve bazen de haklarını kaybetmektedir. Yeni

fikir akımlarının gelişmeye başlaması, kadın ve erkek cinsiyetleri için sosyal adalet ve cinsiyet eşitliğinin tartışılması, hak ve özgürlüklerin daha sistematik tanımlanabilmesi ve toplumsal çalışmaların iyileştirilmesi süreçleri Fransız Devrimi ile birlikte başlamıştır. Bundan sonra ise ilk olarak erkek haklarına dair bildiriler sonra da kadın haklarına yönelik bildiriler yayınlanmıştır (Connell, 1998, s.49, akt. Erdoğan, 2013). Tarih yazımında eril baskıların her alanda ortaya çıkmasına rağmen, buna bir başkaldırı olarak var olan feminizm akımı, toplumsal rolleri kabul etmeyerek her alanda verdiği uğraşla öne çıkmaktadır (Erdoğan, 2013, s.12).

Kadın ve erkek arasında belirgin olarak görülen eşitsizlik kadın hareketleri ile tarih yazımında kırılmalara yol açmaktadır. Tarih yazımının eril yanının bir sorun olarak ele alınması ile birlikte tüm disiplinlerde ötekileştirilmiş/ kenarda olan kadının merkeze çekilmesine çalışılmakta, dişil bir tarih yazımı için çaba gösterilmektedir. İlk Dalga Feminizm 19. yüzyıl ortalarından itibaren kadınların hukuki hak eşitliği talebine odaklanırken İkinci Dalga Feminizm etkisi ise 1960'larda toplumsal cinsiyet kavramını yaygınlaştırmış ve kadınların tarih, siyaset, hukuk, edebiyat, sanat, psikoloji ve ekonomi alanlarındaki etkinlikleri araştırılmaya başlanmıştır. Örneğin edebiyatta kadınlar sadece "temsil edilen" olarak karşımıza çıkarken İngiliz Edebiyatının önemli ismi Virginia Wolf, *Kendine Ait Bir Oda* kitabı ile kadınların geri planda kalmalarını ve bunun nedenlerini incelemektedir (Saygılıgil, 2016, s.54-55). Kitapta başarı elde etmiş erkeklerin bile neden kadınları bir tehdit olarak gördüğünü sormaktadır. Bu ve bunun gibi feminist çalışmalar sonucunda ismi bilinmeyen ama tarihte yaptıkları ile önemli başarılara imza atmış kadınlar ortaya çıkarılmakta, daha sonradan gelecek olan kadın çalışmalarının önü açılmaya çalışılmaktadır. Bu sürecin ilerleyen dönemlerinde, sanayi devrimi sonrası modernizm ile birlikte toplumsal cinsiyet rolleri hiç olmadığı kadar değişiklik göstermiştir. Modernleşme ile sosyal, kültürel ve ekonomik yapılar dönüştüğü gibi erkek ve kadın bireylere atfedilen geleneksel roller sorgulanmakta ve toplumsal cinsiyet kavramı üzerine çalışmalar hız kazanmaktadır.

2.3. Modernizm ve Toplumsal Cinsiyet

Toplumda bireylere atfedilen tüm roller, kadın ve erkeklerin biyolojik özelliklerinden etkilenerek ortaya çıkmaktadır. Erkekler daha çok politika ve iş dünyası içerisinde bulunurken kadınlar bakım içeren hemşirelik veya çocuk doktorluğu gibi işlere uygun görülmektedir. Bu sebeple erkeklerle ilişkilendirilen roller kamusal alanlarla öne çıkarken

kadınlarla ilişkilendirilen roller kadının biyolojik doğası gereği kültürel, ekonomik, sosyal, dinsel ve yasal sebeplerle özel alanlar ile sınırlı kalmaktadır. Biyolojik nedenlerden ötürü günümüze kadar devam eden toplumsal cinsiyet rolleri ve ayrışmalar ile mücadele edilmektedir. Bu mücadeleye dair en büyük atılımlar Sanayi Devrimi sonrası modernleşme ile birlikte kadınların kamusal alanlara dahil olması ile yaşanmıştır.

Modernleşme süreci ile birlikte toplumsal cinsiyet rollerindeki değişim daha belirgin şekilde görülmektedir. Modernleşme ile geleneksel toplum yapılarının dönüşmesi, kentleşmenin hızlanması, ekonomik kalkınmanın artması ve eğitim seviyelerinin yükselmesi kaçınılmaz olmakta, bu değişimlerin etkisiyle de toplumsal cinsiyet rolleri yeniden şekillenmektedir. Bu durum siyasi ve ekonomik hayatta toplumsal cinsiyet rollerine dayalı ilişkilerin şekillenmesine yol açmaktadır. Konutlardaki ortak ve özel alanların dönüşümü de modernleşme sayesinde gerçekleşmiştir.

Sanayileşme, moderniteyi harekete geçiren ana unsur konumundadır. Sanayileşme ile gelişen ulaşım ağları, ülkelerin birbirleri ile etkileşimlerini artırmış, küreselleşme sayesinde ekonomi dönüşmüştür. Yeni açılan iş kollarına insan gücü gerekmiş ve bu alanlarda iş dağılımları toplumsal cinsiyete göre ayrışmıştır (Öğüt, 2024, s.16). Kadın ve erkek bireyler hem kendi kolektif kimliklerinin oluşumunda hem de özel-kamusal alan deneyimlerinde dönüşüm yaşamaktadır. Sanayileşmenin getirdiği işçi açığı, savaşın erkek nüfus üzerindeki azaltıcı etkisi ve kadın hakları savunucularının çalışmaları ile modern dönemde kadınların iş gücüne dahil olmaları kaçınılmaz olmuştur. Eğitim ve iş gücüne katılımın artması sayesinde kadınların erkekler ile daha eşit şartlara sahip olarak eğitime erişebilmeleri, sonrasında iş gücüne katılımları sağlanmaktadır. Yine de kadın işçilerin çalışma alanlarına dair müdahaleler ve düşük ücretler, söz konusu olan toplumsal cinsiyet rollerinin eşitlikçi dönüşümüne dair gösterilen direnci ortaya koymaktadır.

Kadınların erkeklerle eşit koşullarda yaşamaya başlaması modernleşme ile özdeşleşse de her toplumda aynı anda gerçekleşmiştir. Kadınların haklarının korunması amacıyla düzenlenen hukuksal çalışmalar cinsiyet rollerini etkilemiş olsa da tamamen bir eşitlikten bahsedilememektedir. Bu sebeple kadınların kendi haklarını almak adına hukuk mücadelesi bu dönemde başlamaktadır (Philips, 2018, Öğüt, 2024, s.17). Feminizm gibi toplumsal hareketler kadınların kamusal alandaki yerlerini güçlendirmekte ve cinsiyet rollerindeki ayrımın azalmasında rol oynamaktadır. Bu sayede kadınlara verilen oy kullanma hakkı, cinsiyet ayrımcılığını önlemeye yönelik yasalar ve eşit iş imkanları gibi düzenlemeler kadınların toplumsal alanda söz sahibi olmalarını sağlamaktadır.

Sanayileşme ve bunun bir sonucu olan şehirleşme aile hayatında olduğu gibi kadının konumunda da değişimlere sebep olmuştur. Kadınlar eğitime ve iş hayatına atıldıktan sonra konut içindeki yaşam yavaş yavaş kamusal alana taşınmış ve kadınlar ekonomik özgürlüklerini elde etmeye başlamışlardır. Sanayi devrimi öncesi geleneksel roller kadının ev içi sorumluluklarını dayatırken erkekler için ailenin geçimini sağlayıp onları korumak görevini öne çıkarmaktadır. Ama sanayi devriminden sonra modernleşen toplum, modern aileyi de etkilemiştir. Artık hem kadın hem de erkek gelir elde etmekte ve zamanla ev içi sorumluluklara erkek de dahil olmaktadır. Aynı zamanda "batılılaşma" olarak da benimsenen modernleşme, kadının ev içi sorumlulukları dışında ona kamusal alanda da sorumluluk yükleyerek ikisini de birlikte yürütecek fedakarlığı yapmasını beklemektedir ve bu durum kadın erkek ilişkilerinde tartışmalara sebep olmaktadır (Berktay, 2006, s.109 Akt. Günindi Ersöz, 2015).

Modernleşme ile yaşanan dönüşümler toplumdan topluma farklı biçimlerde ve zamanda gerçekleşmiş olsa da kadınların kamusal alanda görünür hale gelmesine, erkeklerin ise ev ve çocuk bakım işlerinde daha çok sorumluluk almasına yol açtığı söylenebilmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri modern toplumlarda daha esnek ve bireysel tercihler üzerinden gelişirken geleneksel toplumlarda daha katı biçimde sürdürülmektedir. Bu durum kadınların kamusal yaşama dahil olmasıyla ve kamusal alandaki görev dağılımının ne kadar içinde bulunduğu ile anlaşılabilmektedir.

Modernleşmenin aile yaşantısına olan etkilerini medya ve kültürün de şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Filmler, diziler, sosyal medya, reklamlar, gazete ve dergi yayınları sayesinde insanlara modern insanın nasıl olacağı anlatılmakta, modern insanın yaşantısına dair kesitler sunularak aynı zamanda tüketim toplumunun inşası yapılmaktadır. Yine kadın üzerinden yapılan anlatılarda kadını güçlü ve bağımsız bir birey olarak sunan temsiller, insanların cinsiyet algısı üzerindeki fikirlerini yönlendirmektedir.

Kadınların kamusal alana dahil olması, kamusal ve özel alanlar arasında bir köprü işlevi görmektedir. Kamusal ve özel alan birbirine nüfuz ederek yeniden şekillenmekte, kadınlar kendi toplumsal bilgi birikimlerini ve dişil kimliklerini yansıtarak kamusal alanların yeniden biçimlenmesinde etkili olmaktadır. Kamusal alanlar ev içi sıcaklık ve aidiyet gibi evsel kavramların yansıtıldığı biçimde tekrar tanımlanırken, evin de bir fabrika işlevselliğine yaklaşarak kamusal alanlardan etkilenmesine neden olmaktadır (Penny Sparke, 2008). Bu anlamda kadınların kamusal ve özel alanlara dahil olma süreçleri, bu iki alanın arasındaki sınırların bulanıklaşmasına ve karşılıklı bir dönüşüm içerisinde olmasına yol açmaktadır.

3. KONUT MEKANLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET

Erkek ve kadın; biyolojik yapıları, toplumsal cinsiyet rolleri ile üstlendikleri kimlikler ve düşünme biçimleri bakımından birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeklerin bu özelliklerini tanımlayan bir yapı olarak her alanda belirleyici olduğu gibi mimarlık disiplinini de etkilemektedir. Kadın ve erkek bireylerin yaşam biçimleri, sosyal statüleri, çalıştıkları meslek alanları ve fiziksel yapıları gibi veriler mimariyi ve mimarlığın üretim sürecini etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet, mimari tasarım süreci üzerinde etkilidir ve ortaya çıkan mimari eserler toplumsal cinsiyet rollerinden izler taşımaktadır.

3.1. Mimarlık ve Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet rollerinin ve cinsiyete dair kavramların mimarlık disiplini içerisinde ele alınması ile bu alanda birçok bilgiye erişilmekte ve kadınların mimarlık alanındaki etkileri ortaya konulmaktadır. Mimarlık ve toplumsal cinsiyet ilişkisine dair ilk akademik çalışmalar 20. Yüzyılda ortaya çıkmıştır (Cürgül'ün, 2016, s.466). En başından beri mimarlık disiplini, erkek egemenliğinde ilerleyen bir yapı üretim sürecine ve mimarlık tarih yazımına sahipken kadınların rolü ve etkinlikleri bütün alanlarda olduğu gibi göz ardı edilmektedir.

Kadınların ve erkeklerin mekanla kurdukları ilişki, toplumsal cinsiyet normlarının bir yansıması olarak önümüze çıkmakta ve daha çok erkeklerin yararına olduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı ilişkilerde konut içi yaşam alanı kadının, kamusal yaşam alanı erkeğindir (Bhasin, 2003, s.18; Erol, 2011,s.169-170). Konut her ne kadar kadınla özdeşleşse de içindeki mekanların erkekle ilişkilendiği alanlar mevcuttur, buna göre mutfak kadın ile salon erkekle tanımlanmaktadır (Yalçınkaya ve Gür, 2015, s.84; Gür ve Erol, 2013, s.127). Mimarlık ve tasarım disiplinlerinde cinsiyet konusunun nasıl işlendiği ile ilgili olarak Erdoğdu Erkarslan, toplumsal cinsiyetin cinsiyet çalışmaları arasında en kapsayıcı yaklaşım olduğunu, mimarlık disiplininin bu konu üzerinde "toplumsal mekan" ile incelemeler yaptığını, bu toplumsal mekanların eril ve dişil olarak ayrıldığını ve bu mekanların kadını bilgiden uzak tutarken erkeği güçlü bir konuma getirdiğini belirtmektedir (Erdoğdu Erkarslan, 2020).

Mimarlık, binaları ve diğer fiziki yapıları tasarlama sanatıdır ve bir düşünce sürecini kapsar. Sonunda ortaya çıkan eser, mimarın tasarım yeteneğinden etkilenmiş olsa da ait

olduğu toplumun özelliklerinden ve dönem anlayışı gibi referanslardan da etkilenmektedir. Aynı zamanda mimari tasarım süreci, içinde bulunduğu toplumun kadın ve erkek bireylerinden, cinsiyet politikalarından etkilenmekte ve bu ilişkileri yeniden kurmaktadır. Mimarlık bu ilişkileri kadın ve erkeğin biyolojik özelliklerinden değil toplumsal cinsiyet rollerinin kadın ve erkek üzerindeki etkilerinden değerlendirmektedir (Yalçınkaya, 2015). Bu anlamda cinsiyet ve cinsiyetler arasında yaşanan eşitsizlikler, her alanda olduğu gibi mimarlık pratiğini de etkilemektedir. Bu etkileşim mimarların tasarladığı mekanların cinsiyetinde ve kadın erkek mimarların mesleki yaşamında karşılarına çıkan eşitsizliklerde net bir şekilde okunabilmektedir. Örneğin erkeklerin mimar, kadınların ise iç mimar olması gerektiği düşüncesi uzun bir süre devam ederek her iki cinsiyetin de iki alandaki özgün becerisinin göz ardı edilmesine yol açmıştır.

"Mimariyi kadın ve erkek cinsiyetleri ile ilişkilendiren mimar Filarete'ye göre bir kadın olmadan gebe kalınamayacağı gibi hiçbir bina tek başına bir erkek tarafından tasarlanamaz, onun için aynı çocuğu bekler gibi beklenmeli ve emek verilmelidir" (Akt. Enginsoy Ekinci, 2020, s.3-8).

Modernleşme ile birlikte özel alan ve kamusal alan kullanımlarına dair bir farkındalık gelişmiş ve mimarlık disiplininde var olan erkek egemenliğinin tartışılması ile kadınların bu eşitsizlik karşısındaki var oluşunun kabul edilmesi yolunda çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalar ile kadınların toplum içerisinde sahip oldukları roller ile hangi konumda oldukları anlaşılmaya, ev içerisinde ve hatta mutfakta olan sınırlılıkları görülmeye, daha önce adından bahsedilmeyen kadın mimarların çalışmaları ortaya çıkarılmaya başlanmıştır. Mimarlığın insan hayatındaki yönlendirme, koruma ve şekillendirme etkisi düşünüldüğünde bu alanda yapılacak olan çalışmaların ve bahsedilmeyen kadın mimarların keşfedilmesi toplumsal rollerin iyileştirilmesi ve farkındalığın artması bakımından önem taşımaktadır.

3.2. Mimarlık Tarih Yazımında Toplumsal Cinsiyet

Geçmişten günümüze tarih yazımının her alanında erkeklerin ön planda olması ile kadınlar ikincil planda kalmışlardır. Modernleşme sayesinde kadınların isimlerinden söz edilmeye başlanmışsa da erkek figürler ekseninde yazılan tarih yazımı sebebiyle kadınlar ve çalışmaları ihmal edilmektedir. 1970 sonrası alternatif tarih yazımı ve dönemin feminist hareketlerinin etkisi ile geleneksel eril tarih sorgulanmaya ve tarihin dişil yönü araştırılmaya başlanmıştır. Kadınların rollerine ve başarılarına dair bilgilere, günlük, fotoğraf, kartpostal,

mektup, dergi ve gazete gibi belgelerle ulaşılabilmekte ve toplumun modernleşme sürecine yeniden bakılabilmektedir (Türkün Dostoğlu ve Erdoğdu Erkarslan, 2013).

Tarihsel süreçte kadınlara ve kadın çalışmalarına ait bilgiler gün yüzüne çıkarılmakta ve değerinin anlaşılması adına belgeleme çalışmaları yapılmaktadır. Mimarlık tarih yazımı içerisinde de kaybolan aktörlerin ortaya çıkarılması için çalışmalar yapılmaktadır. Adından söz edilmeyen kadın mimarlar üzerine çalışmalar yapılırken aynı zamanda mimarlık pratiğinin içine gizlenmiş olan toplumsal cinsiyet rolleri de açığa çıkarılmaya çalışılmaktadır. Mimarlık alanında toplumsal cinsiyet çalışmalarına dikkat çeken Yıldırım:

> "Mimarlık alanında 1990'lı yıllardan itibaren toplumsal cinsiyet ve tarih ilişkisi tartışılan bir konu olagelir; modern mimarlığın ve tarih yazımının normlarını sorgulayan, yapılı çevrenin iktidar mekanizmalarınca nasıl biçimlendirilerek cinsiyetleştirilmiş/ cinselleştirilmiş özneler inşa ettiğini inceleyen "öteki"lerin mekânsal pratiklerini anlamayı ve tarihlerini yazmayı amaçlayan kesişimsel, feminist ve kuir araştırmalar, başka bir mimarlık (tarihi) için yeni epistemolojik/ metadolojik perspektifler geliştirdiler ve geliştirmektedirler" (Yıldırım, 2024, s.7) demektedir.

Edebiyat, sanat, müzik, felsefe, psikoloji gibi alanlarda olduğu gibi mimarlık alanında da kadınlara ait çalışmalara ait yeterli belgeleme yapılmaması nedeniyle kadınların varlığı ve eserleri göz ardı edilmektedir. Bu anlamda kadınların isimlerini tozlu tarih sayfalarından bulmak ve eserlerini ortaya çıkararak aslında ne denli önemli çalışmalara imza attıklarını duyurmak, toplumsal cinsiyet rolleri adına etkin bir çalışma olmaktadır. Modernleşmeden önce mimarlık disiplinindeki tarihi belgelerde kadınların çalışmalarına rastlanmamakta, buna paralel olarak modernleşme sonrası kadınların mimarlık alanında rol oynamasına rağmen modern mimarlık tarihinde de "kadınsız" metinler bulunmaktadır (Gürel ve Anthony, 2006). Kadınların tarihi metinlerden çıkarılması ve onlarsız bir tarih yazımı hakkında Türkün Dostoğlu ve Erdoğdu Erkarslan:

> "Amerikan Ulusal Mimarlık Akreditasyon Heyeti (NAAB) tarafından onaylanmış 14 mimarlık okulunda ders kitabı olarak okutulan mimarlık tarihi kitaplarını inceleyerek, hangi kadın mimarların kapsam dışı bırakıldığını saptamıştır. Bu incelemeye göre seçilen 6 kitabın çoğu, Türkiye'deki mimarlık okullarında da kullanılan temel referans kitaplardır. Bu kitaplarda modern mimarlık tarihinin eril kahraman figürleri yer alırken, Lilly Reich, Charlotte Perriand, Sophia Hayden, Margarette Schutte-Lihotzky, Anne Tyng, Ellien Gray, Julia Morgan, Elia Alto gibi kadın mimarlar "kayıtlardan çıkarılmış"tır" (Türkün Dostoğlu ve Erdoğdu Erkarslan, 2013, s.11) demektedirler.

Bu durum sadece dünyada değil Türk mimarlık tarihi çalışmalarında da benzer şekilde kendini göstermektedir. Erkarslan (2007, s.556), Münevver Hanım ve Leman Hanım'ın, mimarlıkta başat bir rol üstlenseler dahi 2000 yıllarına gelene kadar hatırlanmadığını, Türk modern mimarlık konulu tarih kitaplarında da isimlerine rastlanılmadığını belirtmektedir.

Kadınların mimarlık alanında yaptığı çalışmaların kayıt altına alınmaması ve kayıtlardan çıkarılması, erkek egemen toplum içerisinde kadınların her dalda olduğu gibi mücadelesine yol açmaktadır. Yirminci yüzyılın tasarım dalında birçok kadın sanatçının ismi duyulmaya başlansa da mimarlık, erkek mesleği olarak görülmektedir ve kadın mimarların adından yeni yeni söz edilmeye başlanmıştır.

20. yüzyılda kadınların kamusal alandaki faaliyetleri feminist hareketlerin etkisiyle beraber artmıştır. Kadınlar özellikle Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yükseköğrenim görme hakkını elde etseler de erkek egemen eğitim sisteminde kadınların teknik alanda eğitim almaları zorlaştırılmakta, mimarlık alanında da bu durum değişmemektedir. Her ne kadar kadınlar, mimarlığın önemli bir alanı olan konut üzerine bilgiye ve deneyime sahip olsalar da mimarlık mesleğini öğrenebilmeleri 19. yüzyılın sonlarını bulmaktadır. Şentürk (2009, s.38), mimarlık mesleğinin, kadınların feminist çabaları sonuç buluncaya kadar erkeklerden erkeklere öğretilen bir sistemle yürütüldüğünü vurgulamaktadır.

Türkün Dostoğlu ve Erdoğdu Erkarslan'ın, *Leman Cevat Tomsu 1913-1988 Türk Mimarlığında Bir Öncü* kitabındaki araştırmalarına göre Avrupa'daki bazı ülkelerde kadınların mimarlık öğrenimi diğer ülkelere göre daha erken ve kolay olmuştur. Örneğin Finlandiya'da kadınlar mimarlık eğitimlerini aldıktan sonra tüm haklarla mimarlık mesleğini yapabilmektedir. Fransa'daki kadınlar ise sanat dallarındaki eğitimlerini tamamlayarak mimarlık alanına yaklaştırılmamakta, yüksek mimar Julia Morgan, ancak 1901 senesinde bu dereceyi elde edebilmektedir (Wright, 1977, s.287, akt. Türkün Dostoğlu ve Erdoğdu Erkarslan, 2013). Worden ve Seddon'a göre İngiltere'de yirminci yüzyılın başına kadar mimarlık programı kadınları kabul etmemektedir (Worden ve Seddon, 1995, s.182, akt. Türkün Dostoğlu ve Erdoğdu Erkarslan, 2013). Kadınların mimarlık eğitiminin zorlu olduğu diğer bir ülke Almanya'dır (Stratigakos, 2001, s.730, akt. Türkün Dostoğlu ve Erdoğdu Erkarslan, 2013). Bauhaus okulunda ise mimarlık bölümüne kabul edilmeyen kadınlar, dokuma ve tekstil gibi atölyelere katılmakta ancak bu atölyelere girebilmeleri bile zorlaştırılmaktadır (Ray, 2001, s. 73-90, akt. Türkün Dostoğlu ve Erdoğdu Erkarslan, 2013). Avustralya'da mimarlık mesleğini yapan ilk kadın olan Florance Mary Taylor da mimarlık ofisinde çalışmasına rağmen cinsiyetçi bir yaklaşımla karşılaşmış Institue of Architects of New South'a üyelik başvurusu reddedilmiştir (Bronwyn, 2002, ss.200-215, akt. Türkün Dostoğlu ve Erdoğdu Erkarslan, 2013). Amerika'da ise kadın mimarlar usta çırak ilişkisi ile yetişmekte, eyaletlerin mimarlık sınavlarına girerek resmi eğitimlerini almadan mesleklerini yapabilmektedir. Kanada da kadınların mimarlık mesleğini yapmakta zorlandıkları

ülkelerdendir (Adams ve Tancred, 2000, s.15-19, akt. Türkün Dostoğlu ve Erdoğdu Erkarslan, 2013).

Her alanda olduğu gibi mimarlık mesleğinde de kadınlar, mesleki rollerini üstlenme ve profesyonel varlıklarını güçlendirme konusunda çaba sarf etmektedir. Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de bu süreç benzer biçimde gerçekleşmektedir. Türkiye'de mimarlık mesleğinin ilk öncülerinden olan Leman Tomsu ve Münevver Belen hakkında Türkün Dostoğlu ve Erdoğdu Erkarslan, şu bilgileri vermektedirler:

> "Türkiye'de Leman Tomsu ve Münevver Belen, İstanbul Erenköy Kız Lisesi'nden mezun olduktan sonra, 1929-30 eğitim yılında Akademi'nin mimarlık şubesine kabul edilen ilk kadın öğrenciler olmuştur. Leman Tomsu ve Münevver Belen'den önce mimarlık okuluna müracaat ettiği halde reddedilen bir kadın olup olmadığına ilişkin bir belgeye rastlanamamıştır. Buradan hareketle, Türkiye'de mimarlık mesleğine girmek isteyen kadınların eğitim almak için taleplerinde bir direnç ile karşılaşmadıkları sonucuna varılmaktadır" (Türkün Dostoğlu ve Erdoğdu Erkarslan, 2013, s.16).

Cumhuriyet ideolojisi sayesinde kadınların kamusal hayata girişinde destekleyici bir politika izlenmektedir ve bu politika yalnız mimarlık alanında değil birçok alanda kendini gösterdiği gibi, kadınların öğrenim hayatı ile sınırlı kalmayıp istihdam edilmelerinde de Cumhuriyet kadınını destekler niteliktedir. Kemalist Modernleşme sayesinde cumhuriyet kadınları, zamanlama olarak diğer ülkelerden daha geç mimarlık eğitimi almışlarsa da bu eğitimi almaları yönündeki engeller diğer ülkeler gibi zorlayıcı değil, uzlaşmacıdır. Mimarlık mesleğinin çalışma alanında ise Türkiye'deki kadın mimarların diğer ülkelerin kadın mimarlarından daha geride durdukları ve çalışma hayatı içerisinde onlar kadar bulunmadıkları görülmektedir (Türkün Dostoğlu ve Erdoğdu Erkarslan, 2013).

19. yüzyılın sonlarından itibaren kadınlar mimarlık mesleğini öğrenebilmeleri adına okullara girebiliyor olsalar da yapı üretebilme konusunda yaşadıkları ciddi zorluklar bulunmaktadır. Örneğin Türkiye'nin ilk kadın mimarları olmaları yönüyle tarihsel kişilikler olan Münevver Belen ve Leman Cevat Tomsu da sadece yarışmalar yoluyla yapı üretebilmektedir. Bu yarışmalarda rumuz kullanılması, projelerin değerlendirilmesinde kadın ve erkek ayrımını belirsizleştirerek kadınların yarışma kazanabilmelerinin önünü açmaktadır. Bunun devamında da kadın mimarların üretilen projeleri uzun bir süre mimarlık tarih yazımında yer almayan yapılar olarak kalmaktadır. Son zamanlarda kadın çalışmalarının da etkisiyle bu durumu kırmaya yönelik çalışmalar yapılmakta; belediye arşivlerinden, kişilerin kendi arşivlerinden ve aile arşivlerinden bulunabilen her tür bilgi kayıt altına alınarak mimarlık tarih yazımına dair belgelemeler yapılmaya çalışılmaktadır.

Bu belgelemeler sayesinde Münevver Belen ve Leman Tomsu adına birçok çalışma yapılmakta ve elde edilen bilgiler kayıt altına alınmaktadır. O dönemde Türkiye'de mimarlık eğitimi veren iki yüksekokuldan biri olan Güzel Sanatlar Akademisi'nde serbest resim, modelaj, statik, bina bilgisi, yapı bilgisi, perspektif, mimarlık ve sanat tarihi, şehircilik, malzeme ve diğer birçok ders okutulmaktadır. Gerede Halk Evi Projesi, Kayseri Halkevi Projesi, Ev Projesi ortak çalışmalarıdır, ayrıca Münevver Belen'in Bursa Halkevi Projesi ve Şişli Maliye Binası bireysel çalışmalarıdır. "Gerede ve Emirdağ Cumhuriyet Halk Partisi Evleri projeleri, Leman Tomsu'nun öğrencilik yıllarında yayımlanan projesinden sonra profesyonel kariyerindeki ilk eserleridir" (Türkün Dostoğlu ve Erdoğdu Erkarslan, 2013, s.52).

Leman Tomsu, 1935 yılında İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü'nde işe girerek şehircilik konusunda uzman olan Martin Wagner ile çalışmaya başlamıştır. 1937-38 yıllarında Almanya'ya giden Tomsu, 1940 senesine kadar İstanbul Belediyesi'nde ortak ve bireysel çalışmalar yaparak ve proje yarışmalarındaki çalışmalarıyla öne çıkmaktadır. Çok sayıda proje üreten Leman Tomsu'nun Milli Mimari üslupta geliştiği ve projelerinin gittikçe olgunlaştığı görülmektedir. İlk dönem kadın mimarlara dair karikatürlerde kadın temsilleri önemli bulunmaktadır (Şekil 3.1).

Şekil 3.1. İlk Dönem Kadın Mimarlara İlişkin Karikatür. Kaynak: İTÜ 1963-64 Arı Yıllığı, İstanbul. Erişim:03.01.2025

Kadınların mimarlık eğitimi almaları ve mimarlık mesleğinde projeler üretmeleri sayesinde modern mimarlık tarih yazımında kadın mimarların ve tasarımcıların isimleri

anılmaya başlanmıştır. Örneğin Avusturya'nın ilk kadın mimarı olan Margarete Schütte-Lihotzky, Frankfurt Mutfağı ile ünlenmiş bir mimar olarak rasyonel tasarımın ön planda olduğu dönemde daha insancıl projeler üreterek eşitlikçi bir tasarım yolu izlemektedir. İrlandalı mimar Kathleen Eileen Moray Smith Gray, döneminin erkek egemen tasarımları arasında feminen yaklaşımlarıyla öne çıkan ve Le Corbusier'in savunduğu mekanda "makine estetiğine" karşı çıkarak mekanın insanın bir kabuğu olduğunu ve maneviyatı ifade eden bir alan olması gerektiğini savunmaktadır. Bunun dışında Sonja Lapajne Oblakise, Lina Bo Bardi, Ivanka Raspopovix, Alison Margaret Gill Smithson gibi adından söz edilmeyen birçok kadın mimar ve tasarımcı artık tozlu tarih sayfalarından çıkarılıp mimarlık tarih yazımında önemi anlaşılarak anlatılmaya başlanmaktadır (Çokuğraş, 2024, s.22-27).

Bazı kadın mimarların isimlerini yeni yeni duyuyor olsak da kadın mimarlar, tasarım dünyasına birçok katkıda bulunmaktadır. Özellikle mimari çevrenin önemli bir bölümünü oluşturan konut, kadınların geleneksel olarak ev düzeninden sorumlu olmaları sayesinde bu alanda önemli katkılarda bulunmalarına yol açmaktadır. Konut ve toplumsal cinsiyet rollerinden etkilenen mimarlık üzerine Mehmetoğlu:

> "Dolores Hayden ve Gwendolyn Wright ile başlayan feminist mimarlık tarihçileri, toplumsal cinsiyetin ev ortamlarının inşasında kurucu bir kavram olarak anlaşılmasının yolunu açmıştır. Bu bağlamda, toplumsal rolleri değiştirmek ve daha büyük sosyal haklar elde etmek için güç kazanmada ev içi alan üzerindeki kontrolün gerekli olduğunu savunarak ev içi alanın özgürleştirici olanaklarını aramışlardır" (Mehmetoğlu, 2020, s.33-40) demektedir.

Yakın zamana kadar aile içi dinamikler ve cinsiyet rolleri konut yapılarından bağımsız ve otonom bir yapıymış gibi görülse de kadınlar, erkeklerin bilmediği bir bilgi birikimine ve deneyime sahip oldukları için mimarlık mesleğinin en zor alanlarından biri olan konut yapıları üzerine uzmanlık sahibi olmaktadır. Bu sebeple ne kadını konuttan ne de konutu toplumsal cinsiyet rollerinden ayrı düşünmek mümkündür.

3.3. Konut Mekanında Toplumsal Cinsiyet

Kadın ve erkeğin toplumsal rolleri avcı ve toplayıcı yaşantıda çok daha farklıdır. Erkek büyük bir çevrede av ararken uzak mesafe yol kat etmekte, kadın ise evinin çevresinde bulunup, korumakta ve toplayıcılık yapmaktadır (Kimura, 1992, akt. Akgün, 2002, s.74). Erkek ve kadının taşıdığı bu görevler onlarda farklı özelliklerin gelişmesine sebep olarak erkeklerin yön duygusunu geliştirip çevresel ögelere karşı zihnini güçlendirirken, kadının kendi çevresinde küçük detayları ve gelişmeleri fark etmesine sebep olmuştur (Ayyıldız,

2000). Bu durumda kadın ve erkek, hormonal beyin fonksiyonlarının gelişiminin bu yönde olmasıyla bilişsel olarak farklı yetenekler edinmektedir. Erkeklerin uzaklık ve yön bilgisini geliştirdiği, kadınların ise görsel hafızalarını daha iyi geliştirdikleri görülmektedir. Bu durum kadınların küçük mekanlarla erkeklerin ise büyük alanlarla ilişkilenmesini sağlamaktadır.

Kadınların konut içlerinde, odalarla, haremlik, iç avlu veya arka bahçe ile ilişkilenmelerine yol açan bu durum erkeklerin kent yapıları, kurumlar gibi kamusal alanlarla ilişkilenmelerine yol açmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri, kadını daha korunaklı iç mekanlarla sınırlanırken erkekleri açık veya kapalı kamusal alanlara taşımaktadır. Erkeklerin, konut gibi küçük bir alanda dahi olsalar konutun en büyük odası olan salonla ilişkilendiği görülmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin belirlediği mekânsal biçimlenmeler, cinsiyet rollerinin anlaşılması bakımından önem taşımaktadır. Bununla ilgili olarak Atauz:

> "Kadının mekânının sınırlarını daraltan ve kadını kapalı bir mekâna hapseden temel faktör, biyolojik olmaktan çok, sosyolojiktir. Avcı-toplayıcı toplumdan tarım toplumuna doğru geçilen evrimde, erkek ve kadın arasında bir toplumsal iş bölümü gerçekleşmiştir. Bu iş bölümünde türün devamını sağlama işlevi tamamen kadının üzerinde kalır ve onun devingenlik olanağını sınırlarken, erkekleri özgür ve geniş bir alanda devingen olmaya yönlendirmiştir" (Atauz, 2004, s.54-58) demektedir.

Fransız sanatçı Louise Bourgeois de kadınların kapalı bir mekanda hapsolmasını ve kısıtlanmasını Kadın-Ev serisinde beyaz mermer eserinde işlemektedir. "Ev" imgesini kullanırken sorumluluklarının içinde sıkışan kadın için evi bir hapishane gibi işlemektedir (Sağlık, 2020, s.13). 1940'ların başlarında yapmaya başladığı "Kadın-Ev" (*Femme-maison*) serisinde hapsedilmişlik, kaçış isteği ve güven, sığınma bağlamında içinde bir ikiliği barındıran ev formunu kullanmaktadır. Beyaz mermere işlenen ev imgesinde sanatçı, kadının başı yerine ev yerleştirerek kadın bedeni ile bütünleştirmekte, kadının sıkışmışlığını vurgulamaktadır (Sungurlar, 2021, s.134). Eserinde mimariyle kadın bedenini bir araya getirerek kadın ve evi birbiri üzerine kurmaktadır (Şekil 3.2).

Şekil 3.2. Louise Bourgeious, Kadın-Ev, Beyaz Mermer, 1994. Kaynak: URL 1. Erişim: 05.01.2025

Kadın ve ev figürlerini benzer şekilde kullanan Tayvanlı Fay Ku, kağıt üzerinde hazırladığı suluboya ve mürekkep çalışmalarında kadınların ev tarafından kapatılmış olduğunu ve anneden kızına geçen cinsiyet rolleri ile bu davranışların öğretildiğini vurgulamaktadır. (Şekil 3.3)

Şekil 3.3. Fay Ku, Word Plays Serisi, 2011-2012. Kaynak: URL 2 Erişim: 05.01.2025

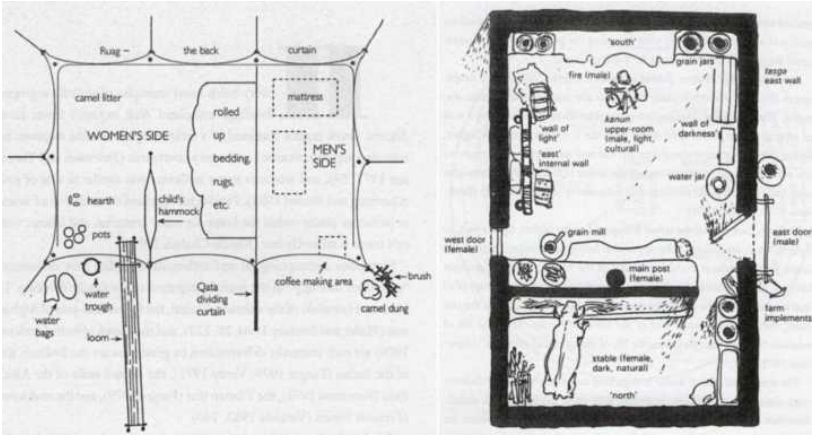
Toplumsal cinsiyet rollerine dayalı davranışlar, fiziksel ve çevresel koşullar ile şekillenmekte ve bireylerin alışkanlıkları sayesinde toplum içerisinde yerleşmektedir. Geçmişten gelen ve toplumu etkileyen cinsiyet rolleri, farklı coğrafyalarda ve ekonomilerde biçimlenişini değiştirse de, kadınlardan ev işlerinde görev almaları, çocukların bakımlarını üstlenmeleri ve aile içerisinde duygusal destek sağlamak gibi içe dönük roller almaları beklenirken; erkeklerden ise ailenin geçimini sağlamak, liderlik yapmak, dış dünyada aktif rol almak ve koruyucu olmak gibi dışa dönük rolleri üstlenmeleri beklenmektedir. Bu anlamda kadınların özel alan ile yani ev ve aile yaşamı ile ilişkilendirilirken, erkeklerin kamusal alanla, yani iş, siyaset ve toplumsal yaşamla ilişkilendirildikleri görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği bu biçimleniş "kadınların mekanı" olan evi sınırlandırmakta, "annelik ve eşlik" biçiminde konutu değerlendirirken bu alan erkeklerin kamusal alandan yalıtıldığı özel alanla ilişkilendirilmektedir (Alkan, 1999, s.6.)

Konuta dair yaşam biçimini anlamak, konutun etkilediği diğer birçok şeyin de anlaşılmasını sağlamaktadır (Beyer, 1958, akt. Kan Ülkü, 2018). Konut, insanların barınma, yemek yeme, uyuma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamasına yarayan bir mekan olmasının yanında kullanıcısı için kurgulanmış, onun istek ve ihtiyaçlarına hitap eden, dış dünyaya genellikle kapalı ama dış dünyayı da bir şekilde içine kabul edebilen bir yapıdır. Konutta hem bir mahremiyet vardır hem de insanların misafir ağırlamasına, aktiviteler yapmasına olanak sağlayan ortak alanları mevcuttur.

Konut nasıl kadınla ilişkilendiriliyorsa, konut yapılarının biçimlenişi de kadınların mekan içerisindeki konumlarına ve sorumluluklarına göre şekillenmektedir. Geçmişten günümüze konut tasarımları, sadece estetik ve işlevsellikten öte, cinsiyet rollerinin ve toplumsal cinsiyet algısının da bir yansıması olarak önümüze çıkmaktadır. Konut yapıları incelendiğinde görülmektedir ki, erkek ve kadınların yaşam alanları net bir şekilde ayrılmaktadır. Erkeklerin dış mekan ile ilişkili olması, çalışma ve sosyal faaliyetleri yürütmesi, kadınların ise konut iç mekanında ve özellikle mutfak ve çocuk bakım alanlarında zaman geçirmesi konut mekanlarının planlamasını etkilemektedir.

Erkek ve kadının konutta mekânsal olarak ayrışması durumu çok eskilerden Bedevi Çadırı'nda anlaşılmaktadır (Spain, 1992, akt. Kan Ülkü, 2018). kadın ve erkeğin alanlarının ayrıldığı görülmektedir. Bu durum aynı zamanda Türk çadırlarında, Moğol çadırlarında ve Cezayir evlerinde de görülmektedir (Şekil 3.4).

Şekil 3.4. Bedevi Çadırı, Geleneksel Cezayir Evi, Yurt, Moğol Çadırı (Spain, 1992, akt. Kan Ülkü, 2018)

Konut mekanları cinsiyet rollerinin gözlemlenebilmesi ve bu alanda ayrıntılı bilgiye ulaşılabilmesi bakımından ayrıcalıklı ve önemlidir. Toplumun en küçük yapı taşından, dışarı

açılan kapısına ve toplumsal yaşama kadar her çalışma evlerden başlayabilmektedir. Örneğin Geleneksel Türk evlerinde harem denilen oturma odası, kadının mahrem alanı olarak görülmektedir. Günümüze kadar barınak, çadır, geleneksel Türk evi ve modern konut dahil bütün konut yapıları toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi ile biçimlenmiştir (Erdaş ve Özmen, 2019).

Ev içerisinde mekânsal ayrımlar vardır ve bu ayrımlar evin dış cephesinden başlamaktadır. Osmanlı'da geleneksel konutlarda kapı üzerinde duran biri küçük diğeri büyük kapı tokmakları, farklı ses çıkararak gelen misafirin erkek ya da kadın olduğunun anlaşılmasını sağlamakta, bu bakımdan mahremiyet istenmektedir (Özcan ve Güngör, 2019). Kapı tokmakları; erkek misafirlerin evin erkeği tarafından karşılaması için daha büyük, ağır ve tok bir sese sahipken, kadın misafirleri evin kadınının karşılaması için daha zarif ve nispeten ince bir sese sahiptir. Kapı tokmaklarından gelen farklı sesler sayesinde gelen misafirin cinsiyeti anlaşılmakta ve ev sahipleri kimin kapıya bakacağını bu şekilde anlamaktadır (Şekil 3.5).

Şekil 3.5. Erkek ve Kadın İçin Ayrı Kapı Tokmağı Kaynak: URL 3 Erişim: 05.01.2025

Ev kapısında toplumsal cinsiyet rollerinin anlaşılmasını sağlayan bir diğer örnek de kapının üzerinde erkeğin isminin yer alması durumudur ve bu durum geleneksel olarak evin sahibinin ve evin koruyucusunun erkek olduğu anlayışından gelmektedir. Erkeğin isminin evin dış kapısı üzerinde yazması, tarihsel ve toplumsal açıdan ataerkil yapıların bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Hem fiziksel hem de sosyal anlamda evin lideri ve koruyucusu erkek olarak görülmektedir. Dış kapılar genellikle koyu renkli ve sert yapılı kapılardan oluşmakta ve daha eril bir görünüme sahip olmaktadır. Bu simgesel ifade de erkeğin otoritesini ve aile üzerindekini hakimiyetini vurgulamaktadır. Bu tür gelenekler de toplumsal cinsiyet rollerinin ve güç dinamiklerinin kültürel olarak nasıl inşa edildiğine yönelik örneklerdendir. (Şekil 3.6)

Şekil 3.6 Ev Kapısı Üzerinde Erkek İsmi. Kaynak: Yazar tarafından çekilmiştir, 2025

Bu biçimlenişte kapı, konut mekanı için bir eşiktir, dış mekan ile konutu ayırmaktadır ve konutun dışa dönük yüzünü erkekle ilişkilendirmektedir. Bu durum her ne kadar konutu erkeğin alanı olarak gösteriyor olsa da yuvayı dişi kuş yapar gibi sözlerin de gösterdiği üzere konut yapıları daha çok kadınla ilişkilenen mekanlardır. Kan Ülkü'nün çalışmasında da kadının konutla ilişkilendiğine dair şu şekilde bir anlatı vardır:

> "James Mellaart'ın dünyadaki en eski yerleşim yerlerinden biri olan Çatalhöyük'te yaptığı çalışmalara baktığımızda; çatıdan bir merdivenle ana mekâna girilen evde, büyük mutfağın içerisinde ocağın, yakıt için bir veya daha fazla fırının ve depolama alanının olması ve çatıyı yiyecek hazırlamak ve kurutma için, çanak çömlek yapmak için kullanıyor olmaları evin ağırlıklı olarak kadının yeri olduğunu kanıtlamaktadır" (Kan Ülkü, 2018, s.65).

Kadın ve erkeğin mekanları dişil kodlarla yatak odası ve mutfak olarak görülürken; eril kodlarla salon veya oturma odası olarak görülmektedir (Özgüder, 2010). Kadın konutla ilişkilendirilirken servis alanları ile ev içi sorumlulukları özdeşleştirilmektedir. Bu anlamda konut içindeki mekanlarda kadın ve erkeğin odaları birbirinden ayrışmaktadır.

Özellikle 20. yüzyıldan beri konutlar, modernist mimarların etkisiyle sadece bir barınma mekanı olmanın ötesine geçerek, toplumsal ilişkilerin yeniden kurulduğu bir alan haline gelmiştir. Bu değişimde kadının konut içerisindeki rolü de belirgin biçimde değişiklik göstermektedir. Geleneksel konut tipolojilerinde kadının görevleri mekânsal olarak mutfak ve çamaşırlık gibi alanlarla sınırlıyken; modern konutta bu alanlar yeniden tanımlanmaktadır. Modern konut mekânsal bir devrim gibi görünse de kadın bedenini ve emeğini disipline eden yeni bir mekanizma olarak tekrar kurulmaktadır.

Mekansal ayrışmaları eril ve dişil olarak ele alan mimar Adolf Loos da mekanların "dişil" karakteri üzerinde durmakta ve "kadın odası" olarak tasarımlarını ayrıştırmaktadır.

Kadının cinselliği ve mahremiyeti üzerinden yaptığı tasarımlarda, odaları gözlerden uzak konumlandırmakta ve eşi için tasarladığı yatak odasında dokunma duyusuna öncelik vermektedir. Loos, bu odada odanın genelini kürkle kaplamış ve pencerelerine göz hizasına kadar perde çekmiştir. Pencere açıklıklarını mahremiyet sebebiyle kapatan Loos, açıklıklardan sadece ışık almak için yararlanmaktadır (Polatkan, 2015, akt. Günaslan, 2021). (Şekil 3.7)

Şekil 3.7. Lina Loos'un Yatak Odası, 1903. Kaynak: Günaslan, 2021. Erişim:09.01.2025

Adolf Loos konutun dış mekanından bahsetmeye gerek olmadığını, tüm zenginliğin konutun iç mekanında olduğunu söyleyerek konutun dışını eril, içini ise dişil görmektedir (Loos, 1991, s.94. akt. Ünsal, 2000, s.64). Söylediği gibi, Adolf Loos'un tasarladığı kadın odalarının da dişil bir karakteri olduğu görülmektedir. Sosyal mekanların kontrolünü sağlamak adına yatak odalarını üst katlarda, davetlilerin mekanlarını da zemin katlarda tasarlamaktadır. Günaslan, geleneksel Türk mimarisinde de görülen, kadınların sokağı izleyebilmeleri için dışarıya doğru çıkıntı yapıp binanın zemin katının üzerinde yer alan kapalı mimari unsur olan cumbaya benzer yapısına dair, Moller Evi Kadınlar Odası için şunları söylemiştir:

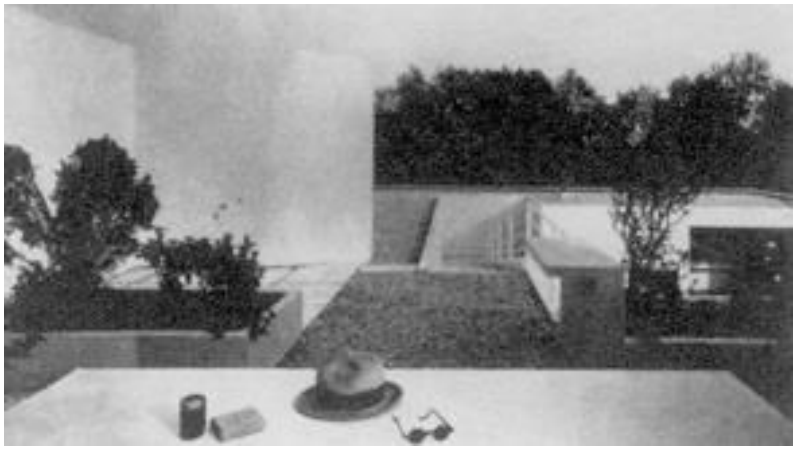
> "Heynen, aynı zamanda evin dışına bakan, cadde kısmına yerleşen bu çıkmanın alçak girişi baskılayarak ona hükmettiğini yazar. Adolf Loos, tam da bu çıkmanın iç kısmında, içe bakan tarafa bir divan yerleştirmiştir. Bu divan salona doğru yönlenerek konum alır. Arkasında bulunan perdesi asılmış pencere ise Adolf Loos'un söylediği gibi 'yalnızca ışık almaya yarar'. Hanımlar odası ile salon arasını balkon korkuluğu (loca korkuluğu) görevi gören yükseltilmiş duvar ayırır. Evin özel odalarına çıkan merdivene bitişik olarak yerleştirilmiş kadınlar odası, evin özeli ile kamusalı arasındaki sınırda yer alır" (Günaslan, 2021, s.50). (Şekil 3.8)

Şekil 3.8. Moller Evi Kadınlar Odası, Viyana, 1928. Kaynak: Günaslan, 2021. Erişim:09.01.2025

"Moller ve Müller evlerindeki tiyatro kutuları "dişil" mekan damgası taşır; bu mekanlardaki mobilyaların evcil karakteri "eril" mekan olan bitişikteki kütüphaneyle tezat oluşturur" (Colomina, 1996, s.244). Colomina'nın (1996, s.238-297) *Mahremiyet ve Kamusallık* kitabında bahsettiği üzere Moller Evi'nde yükseltilmiş oturma alanı evde bulunanlara iç mekanı tepeden görebilecekleri bir nokta olmakta ve mekanda rahatlık ve mahremiyet sağlamaktadır. Bu bakımdan iskelet sistem ile duvarların taşıyıcı olmayıp mekanların serbestçe düzenlendiği serbest plan yapısını savunan Le Corbusier, mahremiyet açısından Adolf Loos'tan farklı düşünmektedir. Adolf Looss'un tasarımlarının tam aksi olarak Le Corbusier'in evlerini örnek veren Ünsal (2000, s.66):

> "Le Corbusier'in evlerinde Loos'un iç mekanlarının tersi bir durum gözlenir. Pencereler asla perdelerle örtülmemiştir ve bakış dışarı yönlendirilmiştir. Ev manzaranın çerçevesi olarak algılanır. Loos'un tasarladığı evlerde iç mekanlar birinin eve girmek üzere olduğu izlenimini verirken Corbusier'in evlerindeki etki birinin az önce orada olduğu yönündedir. Çekilen mekan fotoğraflarına bırakılan izler hep erkek objelerin izleridir (Şekil 3.9). Bu fotoğraflarda kadın ve erkek asla aynı mekanda yan yana bulunmazlar, kadınlar genellikle içeride erkeklerse dışarıdadır" (Colomina, 1996, akt. Ünsal, 2000, s.66-67) demektedir.

Şekil 3.9. Le Corbusier, Villa Savoye, Çatı Bahçesi. Kaynak: URL 4Erişim: 10.01.2025

Geleneksel de olsa modern de olsa konutlarda mekansal ayrışmanın en belirgin olduğu yerlerden biri de kadının mekanı olarak görülen mutfaktır. Kadınların yemek pişirmesi görevi ve çocuklarını besleyen bir anne olması mutfağın bir kadın mekanına dönüşmesine yol açmaktadır. En eski zamanlardan beri kadınların yemek yaptığı, bir araya gelip sohbet ettiği ve hizmet için özelleşmiş olan mutfak özellikle sanayileşme ile birlikte kadınların ev içerisindeki fabrikasına dönüşmektedir.

Penny Sparke'ın (2008) *The Modern Interior* (2008, s. 132) kitabında anlatıldığı üzere 'ev idaresi sanatını bir çalışma haline getiren' ilk kişi olan Amerikalı Catherine Beecher, yayınladığı The American Woman's Home isimli kitabında, daha rasyonel bir çalışma biçimi sunan Christine Frederick'in Etkin Ev İdaresi inancını dile getirmektedir. Kadının ev içi sorumluluklarını tam olarak yerine getirmesi dışında aynı zamanda konutun yönetimini de yapması beklenmektedir. 1915 yılında Frederick mutfakta daha verimli çalışmanın nasıl olacağı üzerine odaklanmakta ve mutfağı her yere ulaşabileceği taburesinden çalışan bir kadın için laboratuvar haline getirmektedir. (Şekil 3.10)

Şekil 3.10. Bulaşık Yıkamak İçin Oturmak. Kaynak: Christine Frederick'in Efficient Housekeeping, 1915.

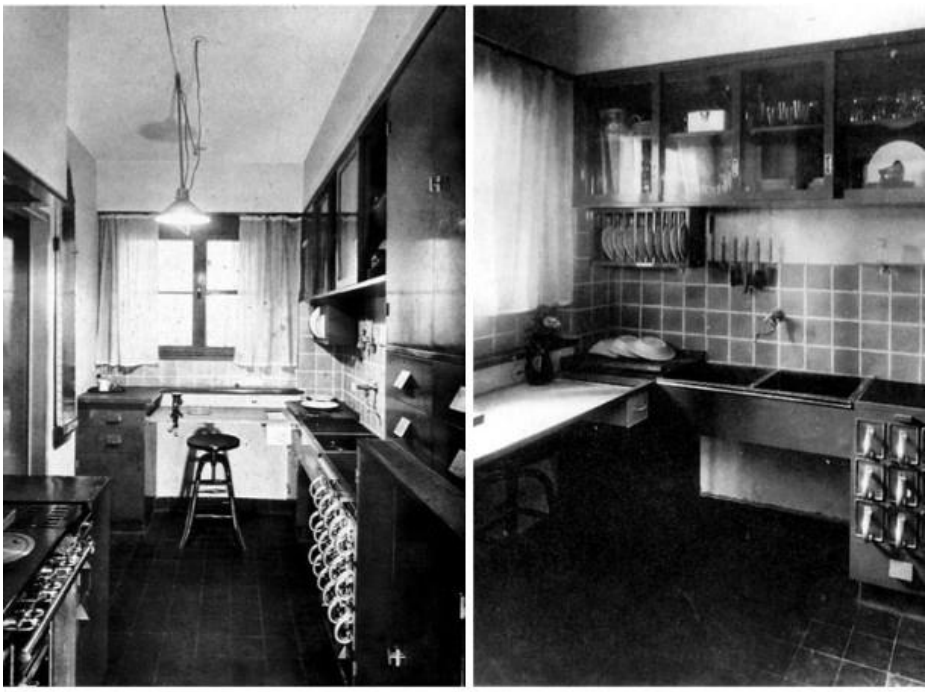
1920'lerde Birinci Dünya Savaşı'nın da etkisi ile sosyal konut alanında yaşanan gelişmeler özellikle Almanya'da ön plana çıkmaktadır. Bu konutlarda yaşayacak olan kadınlar için mutfak tasarımları yapılmakta ve ev içi alanın inşasına yönelik çalışmalar sürmektedir. Bunlardan biri Bauhaus tasarım okulu bünyesinde düzenlenmiş 1923 sergisinin bir parçası olan Haus am Horn (Boynuzdaki Ev) isimli deneysel evin iç mekanıdır. Frederick'in önerdiği gibi ev hanımı için çalışma tezgahı ve tabure içeren mutfak aynı zamanda toz birikmesini önlemek adına kapaklı dolaplar içermektedir. (Şekil 3.11)

Sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan tüberküloz gibi hastalıklar, hijyen koşullarını düşündürerek dönemin tasarımlarını etkilemiştir.

Şekil 3.11. Haus Am Horn Evi Mutfağı. Kaynak: URL 5 Erişim:10.01.2025

Ön plana çıkan mutfaklardan önemli biri de Schütte-Lihotzky'nin Frankfurt Mutfağıdır. Margarete, Frederick'in belirlediği çizgileri izleyerek ve kamusal alanda kullanılmış olan gemi mutfağından, demiryolu yemek vagonundaki ve öğle yemeği vagonundaki mutfaktan esinlenerek, işlevsel biçimde laboratuvar mutfağını tasarlamıştır (Ibid, 1981, s.151) (Şekil 3.12)

Şekil 3.12. Margarete Schütte-Lihotzky Frankfurt Mutfağı. Kaynak: URL 6 Erişim:10.01.2025

Frankfurt Mutfağı hem modern tasarımlar anlamında hem de kadınların ev içi çalışma süreçleri için büyük etkiler doğurmuştur. Sinekleri uzak tutması sebebiyle mutfağın koyu mavi dolap kapakları bile işlevseldir ve mutfak tasarımlarının işlevsel olması adına yapılan diğer çalışmaların yanında modern bir görünüme de sahiptir. Bununla ilgili olarak Penny Sparke (2008, s.140), kısa sürede seri üretime geçen mutfağın rasyonalite fikrini önemli ölçüde eve taşıdığını ve kadına verdiği kontrol sayesinde ev kadınının profesyonelleşmesinde bir sembole dönüştüğünü belirtmektedir. Aynı zamanda Schütte-Lihotzky mutfağın düzenlenmesinin ve konut içindeki diğer odalarla ilişkisinin önemli olduğunu belirtmekte, (Bullock, 1988, s.187) bu durum modern ev iç mekanının evrimi üzerinde dramatik etkilere sahip olup evlerin, içten dışa doğru tasarlanması gerektiğini öne sürmektedir.

Konut mekanları tarihsel süreçte özellikle sanayi devriminin etkisiyle artan üretim-tüketim süreci sonucu biçimlenişini değiştirmiştir. Artık kadınlar, erkekler ile eşit koşullarda yaşamayı talep etmektedir. Ancak konut mekanları, mutfaklar ve odalar ne kadar değişirse değişsin kadınların "evsellik" (domesticity) ile ilişkilendirilmesi devam etmektedir. Bruno Taut da *Die Neue Wohnung (Yeni Konut)*(1924) isimli kitabında kadınların ev ile ilişkisini modern konut üzerinden bağdaştırarak kendi yeni konut düşüncesini modern kadına empoze etmeye çalışmaktadır (Boyacıoğlu, 2018). Kadınların yerini ev, erkeklerin yerini ise kamusal alan olarak açıklayan Taut, tıpkı Le Corbusier'in 1923 yılında basılmış *Bir Mimarlığa Doğru* (1923) kitabında olduğu gibi ev içi fazlalık olarak görülen eşyaların azaltılması gerektiğini söylemekte, bunun kadının iş yükünü artırdığını ve fazladan olan halı, resim, perde ve yastık gibi eşyaların ortadan kaldırılmasıyla kadının kendine ayıracağı daha fazla vakti olacağını savunmaktadır (Boyacıoğlu, 2018).

Modernleşme ile yaşanan bu değişimler her ülkede kendi hızında ilerlemiş olsa da küreselleşme sayesinde sanayi devriminin etkisi tüm ülkelerde ilerleyişini benzer şekilde göstermektedir. Her ülke gibi Birinci Dünya Savaşının sonuçlarını yaşayan ve yeniden kurulma zorluklarıyla baş eden Türkiye Cumhuriyeti de toplumsal hayatın içerisinde modernleşmenin etkilerini hissetmekte, toplumsal cinsiyet rollerinde de değişimler yaşamaktadır. Boyacıoğlu'nun (2018, s.72) aktarımına göre yeni konut ve kadın ilişkisi, 1930'lardan başlayarak Türkiye'de de kurgulanmakta ve Türk basınında da kadın ve modern mimarlık ilişkisi kurulmaya çalışılmaktadır. Türkiye'de bu ilişki kurulurken kadının toplumdaki konumu önemli bir veri olmakta, kadınların edindiği meslekler ve modern kadın imgesi öne çıkarılmaktadır (Baydar, 2002, s.95-105).

4. ANKARA'DA MODERN KONUT VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti Ankara, konut yapılaşma süreci için bir model konumundadır. Modern konut yapılarının inşa edilme ve yayılma sürecinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Ankara'nın konut yapılarının biçimlenmesinde ve toplumsal cinsiyet rolleriyle olan etkileşimini anlamak için Türkiye'deki modernleşme sürecinin mimari ve toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkisini anlamak da faydalı olmaktadır.

4.1. Türkiye'de Modernleşme, Mimarlık ve Konut

18. yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki reform hareketleri Batı'ya yönelmiştir. 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanı Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Batılılaşma hareketlerinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Gözübüyük Melek, 2004, s.1). Bu dönemde ordu ve eğitim sisteminde yenilikler yapılmakta, matbaa kurulmakta, bilimsel kitap tercümeleri yapılmakta ve ilk resmi gazete çıkarılmaktadır. Avrupa ülkelerine elçiler gönderilerek diğer ülkelerin kültürü, mimarisi ve askeri güçleri hakkında bilgiler edinilmekte ve buna göre reform hareketleri şekillenmektedir. Bu reformlar mekânsal dönüşümleri de zorunlu kılarak kamusal ve özel alan biçimlenişini etkilemektedir.

Modernleşme süreci 18. yüzyılda Osmanlı'da başlayıp yönünü Batı'ya çevirmiş olsa da reform hareketleri dar bir çevreyle, Tanzimat ve Islahat Fermanı ile sınırlı kalmaktadır. Cumhuriyet ile birlikte modernleşme, çok daha geniş çevrelere ulaşan bir yapı kazanarak sadece belirli alanlarda değil, sosyal alan, edebiyat ve hukuk dahil her alanda değişim ve gelişim yaşanmasında, çağdaş yaşamı amaçlayan reformlar uygulanarak yerleşmiş geleneksellikten uzaklaşılmasına yol açmıştır. Türkiye için modernleşme, sosyal, toplumsal ve kültürel bir evrim süreci olarak görülmekte ve ulusal bir proje niteliği taşımaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk zamanlarını anlatan yazılı kaynaklarda modernleşme projesine dair devletin politikaları ön plana çıkmakta, yeniliklere adapte olma sürecindeki toplumun incelenmesi, modernleşen Türkiye'yi anlamak adına önem taşımaktadır (Yılmaz, 2023). Modernleşme sadece devlet politikaları ile değil; toplumun yaşantısında, ekonomik gelişmelerde, hukuk yapısında, yasaların ve insanların giyiminin dönüşümünde de görülmektedir (Selçuk, 2023).

Türkiye'de modernleşme, hem iç hem dış değerlerin gözetildiği ve toplumsal olarak her alanı kapsayacak düzenlemeler içeren bir proje olmuştur. Bu düzenlemelerden bazıları; Harf Devrimi, İtalyan ceza kanunu, İsviçre medeni kanunu, Alman ticaret yasaları kullanımı,

kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi ve meslek edinme özgürlüğü sağlanmasıdır. Bu yenilikler yapılırken aynı zamanda eski kurumların yenilenmesi ve Batı örneklerine yakın bir görünüme bürünmesi için çalışmalar da sürmektedir. Bu anlamda yeni gelişmelere alışmaya çalışan toplum için fiziksel çevrenin değişimi, adapte olma sürecini kolaylaştırmaktadır (Bozdoğan ve Kasaba, 1997, s.24).

Cumhuriyet ilan edildikten sonra yaşanan sosyal gelişmeler fiziksel çevreyi de etkilemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nde yeni yollar yapılması, fabrikaların açılması ve şehirleşmenin başlaması buna bağlı olan konut sorununu, hastane ve okul ihtiyacını ortaya çıkararak bu alanlarda yeni çalışmalar yapılmasına neden olmuştur (Akyol, 2007, s.60). Konut, hastane ve okul gibi yeni yapılacak binalar için geleneksel yolların yeterli olmaması, üretimde yeni yolların denenmesine ihtiyaç duyulmasını gerektirmektedir (Alsaç, 1992).

Modernleşme projesi ile birçok yenilik yapılırken mimarlık, modernleşme projenin görsel bir sunuşu olarak önümüze çıkmaktadır. Kemalist modernizm ile mimarlık, Osmanlı'daki süslü yapı tasarımından arınarak sade bir üsluba yönelmiş ve geometrik estetikle öne çıkarken aynı zamanda tipolojik bir niteliğe sahip olmuştur. Osmanlı döneminde kullanılan mimari biçim bu dönemde yetersiz kalmakta, Türkiye için modern yeni teknikler ve mimari ifadeler gerekmekte, bu üslubun getirdiği modern yapılar Cumhuriyet döneminin görsel bir ifadesi olmaktadır (Dokgöz, 2013, s.46). Bu dönemde geleneksel mimari çalışmaların aksine işlev, görsel bir güzellik sunmasının ötesinde bir değere sahiptir ve kullanılan yeni yapı teknolojileri bunu desteklemektedir (Bozdoğan, 2005).

Kalkınma politikası olarak çağdaş uygarlık düzeyine erişme düşüncesinde olan devlet yönetiminin yabancı uzmanlardan yararlanılması kapsamında davet ettiği yabancı mimarların ülkede tasarım ve uygulama alanlarında hizmet verdiğini belirten Odabaşı (2017), yabancı mimarların hem yeniden yapılanmaya katkıda bulunduğunu hem de eğitim kurumlarında eğitim faaliyetlerine katılıp katkılarda bulunduğunu söylemektedir. "1930'lu yıllarda Ernst Egli, Hans Poelzig, Bruno Taut gibi mimarlar Güzel Sanatlar Akademisi'nde, Clemens Holzmeister, Paul Bonatz, Friedrich Hess gibi mimarlar da İstanbul Teknik Üniversitesi'nde ders vermişlerdir" (Uzunarslan, 2010, akt. Odabaşı, 2017). Eğitim süreci sayesinde Türk mimarlar, yabancı mimarlardan edindikleri bilgilerle modern mimarlık anlayışını benimseyerek kendi projelerini geliştirmektedirler. 1931 yılında yayınlanmaya başlayan *Mimar Dergisi*, bu dönemin etkisinde modern bilgiler barındırmaktadır (Özgüven, 2020, s. 208,212). "Türkiye'nin bilinen ilk ticari mesleki dergisi, *Mimar/Arkitekt* dergisidir" (Tanyeli, 2001, s. 35). Modern mimarlık anlayışını benimseyen Türk mimarlar Mimar

Dergisi'nin yayınlanma sürecinde etkili olmuş, Erken Cumhuriyet Döneminin mimarisini kayıt altına alan Zeki Sayar ise ileri zamanda adı *Arkitekt* olarak değişen derginin doğuşunu ve sürdürülmesini sağlamıştır (Odabaşı, 2017).

Bozdoğan modern mimarlığın toplumun "medeni seviyesini" yükseltme hedefinde olduğunun söylendiğini belirtmektedir (Bozdoğan, 2002, s.230). Zeki Sayar'a göre, *Arkitekt* Dergisi'nin hedefi Türk mimarların çalışmalarını göstererek onların tanıtılmasıdır (Batur, 1983, s. 84). Bu anlamda da *Arkitekt* Dergisi'nde Türk mimarların inşa edilmemiş proje ve şehircilik önerileri de yayımlanmakta ve bu alana dair gelişmeler aktarılmaktadır.

Modern mimarinin gelişim sürecini anlamak adına konut yapılarının tarihsel gelişim sürecini ve bu süreçte yaşanan işlevsel ve yapısal reformların incelenmesi önem taşımaktadır. Bu anlamda da *Mimar* Dergisi'nin, konutlar, mimarlar, projeler, şehirler ve toplumsal cinsiyet gibi konularla yayınlanan sayılarını incelemek aynı zamanda konutun gelişmelerini anlamak, toplum yapısını ve aile yaşantısını anlamak için önemli olmaktadır.

Yeni yapı düzenlemeleri ve yapı tipleri uygulanması 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Batılılaşma çalışmaları arasındadır. Bu dönemde birçok yeni yapı ortaya çıkmış ve hükümet binaları, ofis ve banka binaları, oteller ve tiyatrolar gibi yeni kamu yapıları konut bağlamında yazlıklar, sıra evler ve apartmanlar inşa edilmiştir (Yücel, 1996). On sekizinci yüzyıldan itibaren seçkinlere yazlık evler, 19. yüzyılda ise orta gelir grubuna ait ve yazlıklara göre küçük olan sıra evler Boğaz kıyılarında inşa edilmektedir. On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinden itibaren inşa edilmeye başlanan, orta ve üst sınıfa hitap eden ve çok katlı olması sebebiyle çok sayıda kişiyi barındırabilen apartmanlar, Türkiye'de daha sonraki konut gelişmeleri için bir model olmuştur.

Yazlık evler ve yalılar 18. yüzyıl başlarında yabancı elçilerin ailelerinin ve seçkinlerin oturduğu konutlar olarak Boğaziçi kıyılarında, Avrupa ve Anadolu'nun uzak kıyılarında inşa edilmeye başlanmıştır, bu evlere ulaşım denizden yapılmaktadır. 18. ve 19. yüzyılda inşa edilen yazlık evlerde geleneksel konutlardaki tipik cepheler görülmekte, cumbaları denize doğru çıkma yapmakta ve konut denizden uzağa çekildiğinden İtalyan veya Fransız villaları gibi görünmektedir (Gözübüyük Melek, 2004, s.21). Yazlıklar iki ya da üç katlı ahşap evler olarak inşa edilmekte ve cephelerinde dışarıya yönelik çokça pencere barındırmaktadır. Üslup çeşitliliği sebebiyle batılı konakların mimari özelliklerini barındırırken geleneksel Osmanlı ev şemasından ve biçimsel özelliklerinden de izler taşımaktadır. (Şekil 4.1)

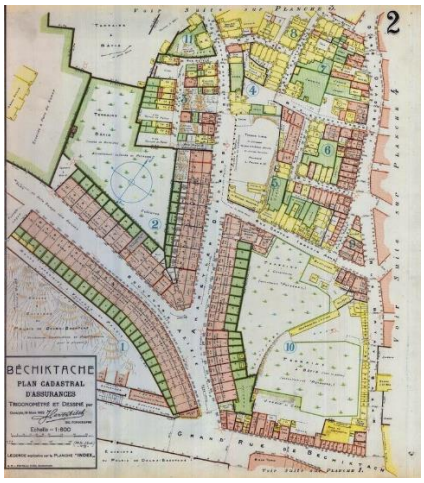

Şekil 4.1. Yeniköy Faik Bey ve Bekir Bey Yalısı. Kaynak: URL 7 Erişim: 02.02.2025

Bir diğer konut tipi olan sıra evler, 19. yüzyılın yeni bina tiplerinden biridir ve inşa edildiği alanlarda yol eğimi gibi kısıtlamalar, yapıların biçimsel görünümlerine yansımaktadır. Kat sayıları değişmektedir ve geleneksel evin aksine ana kat genellikle zemin kattır. Sokağa bakan cephesindeki çıkmalar sokak ile olan ilişkisini pekiştirirken cephede batılı özelliklere de yer verilmekte ve cumbanın üzerinde açık bir balkon bulunmaktadır. Geleneksel Osmanlı konut yapısının aksine bir bütün olarak tasarlanan sıra evler tekrar eden "tipik" bir yapıya sahiptir (Batur vd., 1979, s.193). (Şekil 4.2 ve Şekil 4.3).

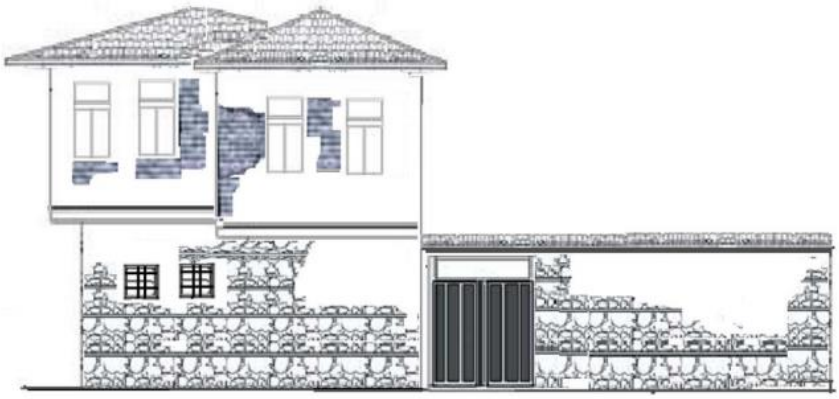
Şekil 4.2. Sıra Evler. Kaynak: URL 8 Erişim: 02.02.2025

Şekil 4.3. Akaretler Sıra Evler Vaziyet Planı. Kaynak: URL 9 Erişim:02.02.2025

Konut mimarisinde kullanılan malzemeler bölgelerin iklim koşullarına göre, konut planları ise konutun arazi üzerinde konumlanmasına, manzara yönüne ve konut içi yaşantıya göre şekillenmektedir. İnce Güney'in (2009, s.114) belirttiğine göre, geleneksel konutta ev içine girerken kamusal olan dış mekandan evi ayıran bahçe bulunmakta ve üst katta bulunan sofa diğer odalarla bağlantı kurarak dağılımı sağlamaktadır. Bektaş'ın anlatımına göre (1996, s.105), geleneksel evde oturma, yatma ve yemek yeme faaliyetleri aynı odada yapılırdı ve bunun sonucu olarak yemek odası veya yatak odası gibi belirli amaçlı odalar yoktu; bunun yerine her oda çok amaçlı bir mekandı, ailenin evi büyütmesi veya bölmesi gerektiğinde zamanla eve daha fazla oda eklenebiliyordu. Modernleşmeden önce Osmanlı'da yüksek gelir seviyesine sahip kişilerin konutlarında batılı ülkelerden gelen eşyalara ve mobilyalara rastlanmakta, bunlar Türk kültürüne ve İslam dinine ait diğer unsurlarla beraber kullanılmaktadır (Bozdoğan, 2002, s.212).

Geç Osmanlı Dönemine ait Türk evlerine bakıldığında Müslüman ve Gayrimüslim konutlarının belli başlı farklılıkları olduğu anlaşılmaktadır. Demirci'nin (2021, s.103) yazısındaki örneklerde görülmektedir ki Müslümanların mahremiyet olgusu sebebiyle evlerinin girişini sokağa değil yüksek dış duvarları olan bahçe içerisinden sağlamakta, Gayrimüslimler ise evlerinin girişini sokaktan yapmaktadır. Bu sebeple Müslüman evlerinin sokağa bakan cephelerinden konuta değil bahçeye girildiği ve cephenin daha sade olduğu görülürken (Şekil 4.4), Gayrimüslimlerin sokağa bakan cephesinin daha davetkar olduğu görülmektedir (Şekil 4.5).

Şekil 4.4. Selahattin Taştekin Evi'nin Yol Cephesi Çizimi Kaynak: Demirci, 2021 s.103

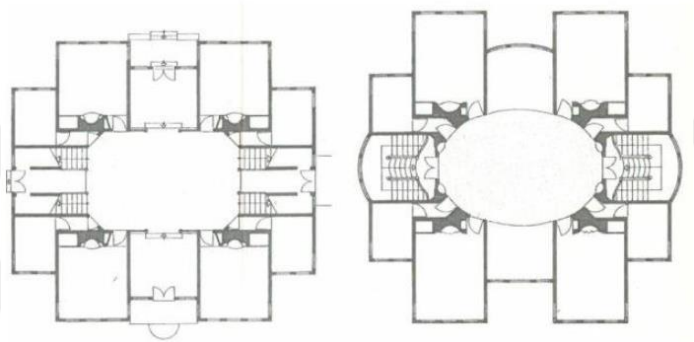
Şekil 4.5. Belkıs Erşahin Evi'nin Yol Cephesi Çizimi Kaynak: Demirci, 2021 s.103

Geleneksel evlerde ıslak hacimler hijyenik sebepler ile avlu içerisinde yer alırken, ısıtma sistemleri olmadığı için banyolar mutfaklardaki ocağı kullanmak için mutfağa yakın konumlandırılmaktadır. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren ıslak hacimler evin ana binasına dahil edilmeye başlanmıştır (Asatekin, 1994, s.82). Erken Cumhuriyet Döneminden sonra ise tesisat sitemlerinin çözülmesi ile birlikte planlarda ıslak hacimler birbirinden ayrılabilmiştir.

Geleneksel ev planında odalar, sofa ve geçiş mekanları bulunmaktadır. Konutun ana odası başoda olarak isimlendirilmektedir ve misafirlerin ağırlandığı oda evin diğer odalarına göre daha iyi döşenmektedir. Belirli amaçlarda kullanılan yemek ve yatak odası gibi odalar yerine çok amaçlı olarak kullanılan odalarda yataklar gece serilip sabah toplanmaktadır. Yemek için de yere kurulan sofralarda bağdaş kurularak oturulup aynı kaptan yemek yenmektedir. Geleneksel evde odalar sofaya açılmakta (Şekil 4.6 ve Şekil 4.7), bu sofalar hem bir ana dolaşım merkezi hem de etkinlik alanı konumunda olmaktadır. Hem içinde soba bulunabilmesinden kaynaklı olarak hem de ortak bir alan olarak kullanılmakta, ev halkı da sofa mekanını kullanmaktadır (Gözübüyük Melek, 2004, s.29-30).

Şekil 4.6. Sadullah Paşa Yalısı Sofa. Kaynak: URL 10 Erişim: 07.02.2025

Şekil 4.7 Sadullah Paşa Yalısı Plan URL 11 Erişim: 07.02.2025

Konut yapıları her dönem, bir önceki dönemin etkilerini barındırarak şekillenmekte ve yenilenmektedir. Geç Osmanlı Döneminde başlayan ve her alanda etkili olan modernleşme hareketleri, konut yapılarındaki reformlar ile de kendini göstermektedir. Geç Osmanlı Döneminde geleneksel ahşap konutlar yangına karşı dayanıksız olması sebebiyle kagir yapılara dönüşmeye, haremlik- selamlık ayrımı yavaş yavaş ortadan kalkarken mekanlar daha işlevsel olmaya başlamaktadır. Cumhuriyetin kabul edilmesiyle de devam eden ve benimsenen modern mimari anlayış sayesinde ıslak hacimlerin ayrışarak mutfak ve tuvalet alanlarının oluşması, artık odaların tanımlanarak isimlendirilmesi ve yatak odalarının belirgin bir şekilde alan olarak tanımlanması, yemeklerin yerde değil yemek masasında ve yemek odasında yenmeye başlaması, mahremiyet olgusunun değişmesi ve teknolojik gelişmeler, geleneksel evlerin biçimlenişinin dönüştüğünü kanıtlamaktadır. Geç Osmanlı Döneminden itibaren yaşanan toplumdaki dönüşümler incelendiğinde, yaşanan değişikliklerin Cumhuriyetten önce başladığını ve Cumhuriyetten sonra da benimsendiğini göstermektedir (Behar ve Duben, 1996, s.242).

Birinci Ulusal Mimarlık Akımı, Cumhuriyetin ilk yıllarında kamu yapılarıyla öne çıksa da konut yapılarında da etkisi görülmektedir. Daha sentezci bir yaklaşıma sahip olan Birinci Ulusal Mimarlık Akımı eski mimari ile yeni mimari arasında ilişki kurmaktadır.

Örneğin yapıların cephelerine bakıldığında cumba ve balkon bir arada görülmektedir. Bu anlamda sentezci yaklaşım, kültürlerin mimari ögelerinin bir araya getirilerek modern mimarlığın uygulanmasında bir süreç gibi işlemektedir (Odabaşı, 2017).

Ünsal'a göre (2000, s.109), 19. yüzyılın ortalarından başlayarak önce kentin batılı evlerinde, yavaş yavaş da tüm İstanbul evlerinde batılı eşyalar ve yenilikler görülmektedir. Bu yenilikler geleneksel konutlardaki alışkanlıkların değişip konuttaki iç ve dış mekanları biçimlendiren önemli bir durumdur (Yücel, 1996). Zamanla eski ahşap konak yapılarındaki yaşam, yerini apartman yapılarına bırakmaktadır.

Yeni yapı tiplerinden biri olan apartmanlar, çok katlı olup tek bir bina içerisinde birden fazla aileyi barındırması, yeni çıkan mahalle kavramı, alışılagelmiş mahremiyet algısından daha farklı bir düzeni oluşu ve diğer biçimsel özellikleri ile geleneksel Osmanlı evlerinden farklılaşmayı temsil etmektedir. Osmanlı'nın son döneminde görülen sıra evlerin biçimlenişi devam etmemekte, apartman yapıları şehirlerin gelişim sürecinde önemli bir konut yapısı olarak öne çıkmaktadır (Yücel, 1996).

On dokuzuncu yüzyılda ilk olarak Ankara'da inşa edilmeye başlanan apartmanlar, İstanbul'un semtlerinde de inşa edilmekte ve şehirlerin fiziksel yapıları apartmanlar ile şekillenmektedir. Yeni yapılan apartman yapıları yüksek katlı değil, zemin katlarında ticari işlevler için alanlar olan yapılardır ve bunlarda tesisat sistemi bulunmamaktadır (Sarıoğlu, 2001, akt. İnce Güney, 2009).

Apartmanlar toplumsal koşulların değişmesi, yeni banka ve ticari binalar gibi kagir yapıların çoğalması (Kıray, 1979, s.78), Batı ile siyasal ve ekonomik ilişkilerin artması ve şehrin eski yerleşim dokusunu yıkan yangınlar (Denel, 1982, s.53) sebebiyle de tercih edilmektedir. Yapılarda yangınların yaşanmaması için yapı denetimleriyle yan yana iki ahşap bina yapımını engellemek gibi önlemler alınarak ahşap yapıların azaltılması sağlanmakta, çoğunluğu kagir olan yeni yapılar ortaya çıkmaktadır. Zamanla çoğunluğu ahşap ve kagir olan iki, üç katlı ve bahçeli olan aile konutları, yerlerini birden fazla ailenin oturduğu çok katlı apartmanlara bırakmaktadır.

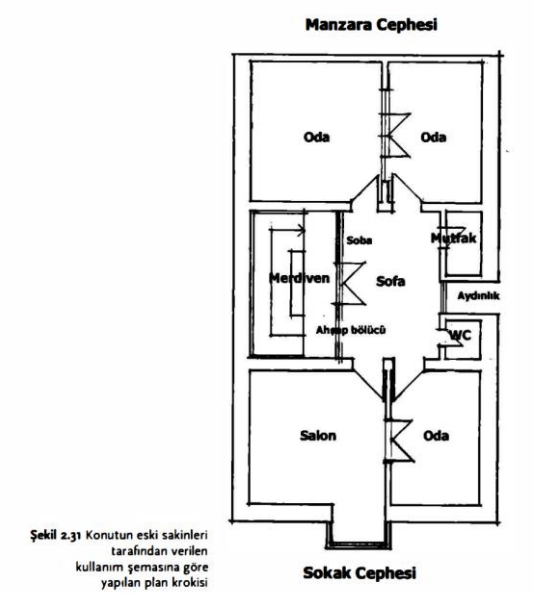
Apartman yapıları aynı iş ortamında çalışan kişilerin işlerine yakın konumlarda ve iş arkadaşları ile benzer koşullarda oturmak istemeleri ile orta gelir seviyesindeki kişilerin, işçilerin ve memurların tercihi olmaktadır (Tamgaç, 1997). Apartmanlarda yaşayan kişilerin apartmanları inşa ettiren ailelerden çok kiracılar olduğu görülmektedir. Birkaç ailenin bir arada yaşadığı apartman yapıları yerine kendilerine ait evlerinde oturan Osmanlı aileleri, aydınlık ve ferah evlerde yaşamaya alışmış olmaları, içinde bahçesi bulunmayan ve az ışık alan apartman yapılarına uyum sağlayamamaları sebebiyle ilk başta apartmanları tercih

etmemiştir. Apartmanlardaki yaşamın öncesinde Türklerin nasıl bir yaşantısı olduğuna dair Sperco:

> "Önceleri Türkler ve Lövantenler "kendilerine özgü" küçük pek havadar olmayan, kafeslerle örtülü açıklıkları, demir kepenklerle kapalı pencereleri olan zemin katlarında yaşarlardı. Mermer veya alelade taşlarla döşenmiş bir koridor, solda bir salon, dipte bir yemek odası, mutfak ve küçük bir bahçesi olan bu evlerin her katında tahta merdivenin yanında bir koridor, evin ön cephesine bakan kapalı bir balkonu olan geniş bir oda, evin arka cephesine yönelik ikinci bir oda vardır. Bu plan üst katlarda da aynen uygulanmıştır, çatının yansı tavan arasına ayrılmış, diğer yansında da bir teras vardır. Çamaşırlar orada kurutulur; baharda genç kızlar ve erkekler burada uçurtma uçururlar" (Sperco, 1989, s.39, akt. Öncel, 2010, 129) demektedir.

Her konut ve her yapı kendi içerisinde farklı biçimlere ve yaşantıya sahiptir. Yapılar içlerinde farklı aileleri barındırmaktadır ve konutlarda da farklı plan şemalarıyla karşılaşılmaktadır. Günümüze kadar ulaşamamış konut yapılarının planlarına, eski yazılı belgelerden ve sözlü olarak içinde yaşamış veya görmüş kişilerden ulaşılmaktadır. Öncel'in çalışmasında konutun eski sahibinden edinilen bilgiye göre:

> "20. yüzyılın ortalarına ait olan bu tanıklığa göre binada birbirinden bağımsız dairelerde farklı aileler yaşamaktadır. Her katta planın merkezinde, merdiven nüvesinden ahşap bir bölme ile ayrılmış bir sofa bulunmaktadır ve bu mekan aynı zamanda konut içindeki dolaşımı da sağlamaktadır, zira odalar, mutfak ve tuvalet bu orta mekana açılmaktadır. Merdiven nüvesini sofadan ayıran ahşap bölücü uygulaması geleneksel ahşap konutlarda da sıklıkla görülen bir uygulamadır, ancak bu, bölücü sofayı merdivenden ayırmak amacıyla değil, giriş katından yukarı çıkan hava dolaşımının katlara girmesini engellemek için yapılmaktadır. Konutun eski sakininin aktardıklarına göre, merdiven nüvesi ile sofa arasındaki bu ahşap bölücü, konut içinde konuşulanları dışarı kolaylıkla yansıtır niteliktedir ve o dönemde binada bulunanlar bundan rahatsız olmaktadırlar. Bu bilgiye dayanarak, konutun ilk yapıldığı tarihlerde büyük olasılıkla her katında aynı geniş aileye ait çekirdek ailelerin yaşadığı bir konut olarak tasarlandığı varsayılabilir. Tanığın anlattığı dönem ise yapının bütünüyle kira konutu olarak kullanıldığı döneme ait olmalıdır. Ayrıca binanın eski sakininin aktarımından katlarda bulunan mutfakların oldukça küçük olduğu anlaşılmaktadır, dolayısıyla bu durum da, binanın, giriş katında ortak büyük bir aile mutfağı bulunan tek aileye ait bir konut olduğu varsayımını güçlendirmektedir (Şekil 4.8). Tanıklığa göre odaların, küçük mutfak ve tuvaletin ortak sofaya açılmaları, salonun küçük çıkması ve binanın birinci katının diğerlerinden daha özenle bezenmiş olması gibi temel özellikleri bu yapının tipik 19. yüzyıl sonu yapısı olarak tanımlanmasını sağlamaktadır" (Öncel, 2010, s.140-141).

Şekil 2.31 Konutun eski sakinleri tarafından verilen kullanım şemasına göre yapılan plan krokisi

Şekil 4.8. Konut Plan Şeması, Kaynak: Apartman, Galata'da Yeni Bir Konut Tipi, s.141 Erişim:10.05.2025

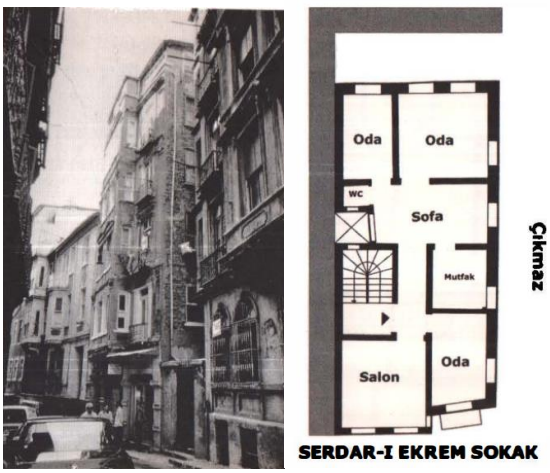
İncelemeden anlaşılacağı üzere plan şeması ve oda sayısı gibi veriler, bir konut içerisindeki dolaşım ağını, yaşayış biçimini, ailenin büyüklüğünü, yapının yapıldığı dönemi ve daha birçok bilgiyi bize aktarmaktadır. Aynı dönem içerisinde yapılmış konut yapıları birbirine benzer özellikler göstermektedir. Benzer plan şemalarına sahip konutlar, cephe özellikleri bakımından benzer unsurlarla, arazi ve manzaraya yönelik iç mekan organizasyonları ile dönemsel veya sosyal yaşantıya dair önemli bir bilgi aktarımı sağlamaktadır. Bu anlamda konut üzerine incelemeler yapılırken mimari çizimlerin ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

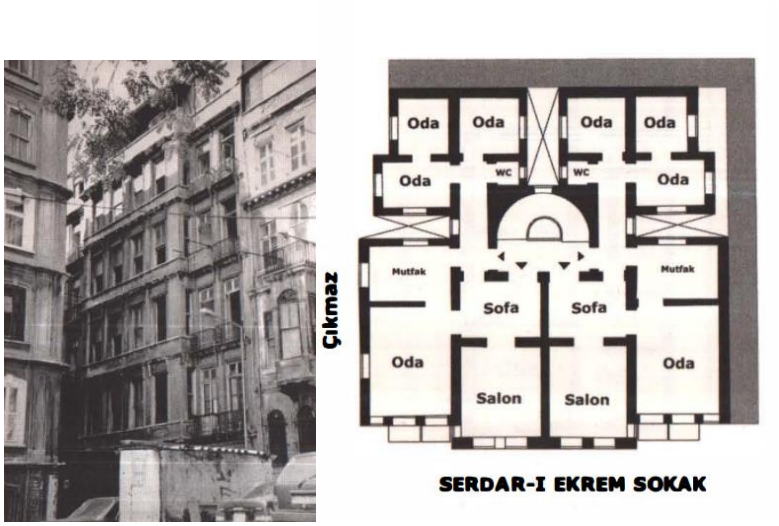
Gözübüyük Melek'in (2004, s.17) anlatımına göre 19.yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen geleneksel evler, dönemin sosyal ve kültürel değişimlerinden etkilenmektedir. Osmanlıda geleneksel konutların pencereleri mahremiyeti sağlamak adına küçük ve yüksekte iken, 19. yüzyıldan itibaren ise pencerelerin genişlediği görülmektedir (Güncan, 1993, s.274). Yapıların küçük parsellerde bitişik nizam inşa edilmesi, orta duvarlarda yangın önleyici malzeme kullanılması, avlu ve bahçelerin verandaya dönüşmesi (Akın, 1998, s.274) gibi değişimler konut mimarisindeki geçiş sürecini ifade etmektedir. Konut yapılarında yaşanan değişimler sadece cephelerle sınırlı kalmamakta, geleneksel konak tipi evler plan şemalarını korusa da apartmanlara geçildiğinde plan şemaları da dönemsel olarak değişim göstermektedir. Örneğin ilk apartman yapılarında kalorifer sistemi olmaması evlerde soba kurulmasına ve tuğla bacaların kullanımına sebep olurken ısıtma odaklı olarak plan şemalarını etkilemektedir. Aynı zamanda apartmanların giriş veya bodrum katlarında bulunan çamaşırhaneler modern konfor koşullarını göstermektedir. Kolektif yaşamın yoksul

sınıfın yaşam şekli olduğunu belirten Öncel (2010, s.150), yüksek katlı apartman yapılarının ve içindeki yaşam biçiminin orta ve üst düzey ekonomik seviyedeki kişiler için uygun olduğunu çünkü yapımının da maddi olarak yüksek olduğunu ifade etmektedir. "Aile konutu kavramından kolektif konuta geçişte oluşan mekansal değişimin önemli göstergelerinden biri, katlarda bağımsız dairelerin bulunması ve giriş katlarında aile konutlarında olduğu gibi mutfak veya hamam bulunmayışı olarak tanımlanabilir" (Öncel, 2010, s.247).

Apartman yapılarına dair Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki ilk örneklere bakıldığında henüz mimarların ve yapı denetimlerinin yetersiz olduğu görülmektedir. Araziyi kullanmak adına bahçesiz ve sokağa bitişik konut yapılarının olduğu gibi yapı inşasında tecrübesiz olunmasından ve yarar sağlanmak istenmesinden kaynaklı ışıksız ve havasız yapıların bulunduğu anlaşılmaktadır.

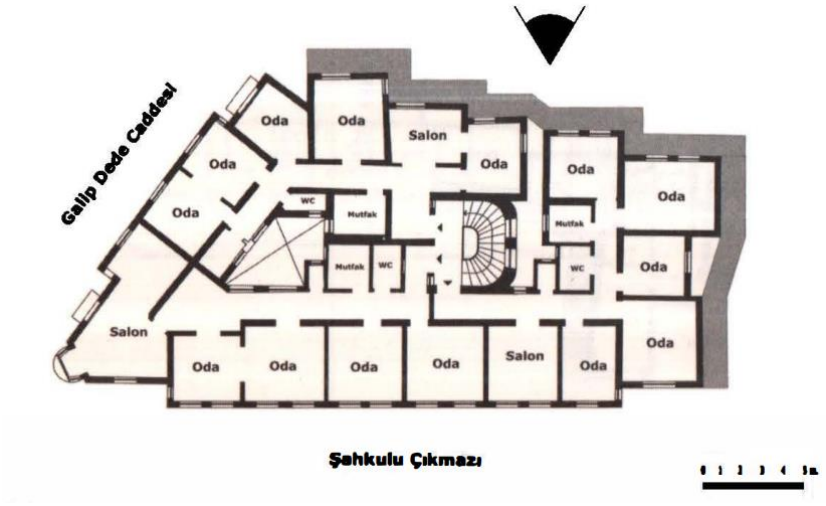
İlk örneklerde oda boyutları ve sayıları değişse de çoğunlukla orta büyüklükte odalar kurgulanmaktadır. Dairelerde ortada bir sofa bulunmaktadır ve ona açılan farklı büyüklüklerdeki odaların planlanması ile Osmanlı yaşayış biçimine uygun bir düzenleme yapılmaktadır. Bazen de planlarda dağılımın koridor ile sağlandığı görülmektedir. Odaların belirli işlevlere göre isimleri yoktur ve genellikle giriş cephesine bakan büyük odalarda misafirlerin ağırlandığı görülmektedir. Mutfak ve küçük olan tuvaletlerin ışık almayan yerlerde konumlandırıldığı dikkat çekmekte, apartmanların ilk örneklerinin çoğunda banyo olmaması da mahalle hamamı kültürünün devam ettiğini açıklamaktadır. Bu şekliyle ilk apartman dairelerinin planlarının geleneksel evlerin yaşam tarzından izler taşıdığı anlaşılmaktadır. Serdar-ı Ekram sokakta bulunan iki Dikeos Apartmanında katta bir ve iki daire bulunan plan şemalarında da geleneksel konuttan izler görülmektedir (Şekil 4.9). Yirminci yüzyıl başlarından itibaren ise sofaların küçülmesi ile dairelerin merkezi dağılımdan lineer biçime geçtiği görülmektedir. Bu biçimlenişler yaşam biçiminin değişmesinden kaynaklı olarak gerçekleşmektedir.

Şekil 4.9. Dikeos Apartmanları Plan Şemaları, Kaynak: Apartman, Galata'da Yeni Bir Konut Tipi, s.412-413 Erişim:10.05.2025

Geleneksel plan şemalarının apartman yapılarında devam ettiğini söyleyen Öncel (2010, s.208-209), tamamen yeni plan kurgularına sahip apartmanların da bulunduğunu, Leonidas Apartmanının dört cephesine odalar dizildiğini, ulaşımını sağlayan koridorun oda dizisinin gerisinde bulunduğunu, bina planının ortasındaki servis hacimlerini ve merdiven holü ile aydınlıkların planlanmasını buna örnek olarak göstermektedir (Şekil 4.10). Aynı zamanda odaların gruplanarak cephelerden çıkma yapmasının da yerel mimari geleneğin yorumlanarak mekanların dışa dönük planlanmasının yeni mekânsal anlayış olduğunu belirtmektedir.

Şekil 4.10. Leonidas Apartmanı Plan Şeması, Kaynak: Apartman, Galata'da Yeni Bir Konut Tipi, s.392 Erişim:10.05.2025

Konut içi mekanlar farklı işlevlerdeki odalara ayrışarak, salon, yemek odası, yatak odası gibi belirli işlevlere sahip olan oda biçimlerine dönüşmektedir. İki katlı konutlarda giriş katta gündelik oturma ve mutfak bulunurken üst katta misafirler için salon bulunmakta ve hizmetli odalarının da üst katta olduğu görülmektedir. Apartmanlardaki dairelerin oda sayılarına göre, yaşayan kişilerin yaşantısının değiştiği ve mekanları farklı işlevlerde kullandıkları anlaşılmaktadır.

Değişen yaşam tarzının bir sonucu olarak sosyal çevreler oluşmakta ve insanlar yaşam tarzlarına, mesleklerine, maddi durumlarına göre çeşitli semtlerde apartmanları tercih etmektedir. Sosyal çevresi değişen ve maddi durumu iyi olan kişilerin konut içinde de daha çok odası olan apartman dairelerini tercih ettiği, bu odaların misafirler ile yapılan etkinlikler ve çocukların özel dersleri gibi işlevlerde kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu anlamda konut planlarına bakıldığında içinde yaşayan insanların sosyoekonomik bilgileri anlaşılabilmektedir. Aynı zamanda sosyal yaşantının değişmesi yakın çevreyi de etkileyerek konutlarda yaşayan insanların ulaşabileceği pastane, restoran, kafe, bakkal, kırtasiye ve mobilya mağazaları gibi alışveriş yapılabilecek yerlerin açılmasına neden olmaktadır. İnsanların çalıştığı yerlere yakın olmak için apartmanları tercih ettiği düşünülürse, dükkanların yakınlarında bulunan apartmanlarda yaşayan kişilerin meslekleri tahmin edilebilmektedir.

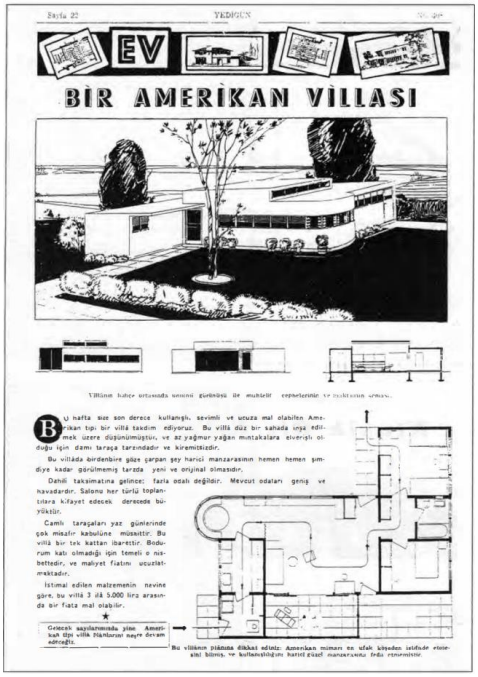
Apartmanların plan düzenlemelerinde sofa benzeri olan mekanlar, orta sofa plan tipine benzer biçimde olup evin dağılım merkezi olacak şekilde tasarlanmıştır ve odalar bu merkezi mekana açılmaktadır. Zamanla bu biçimden farklı işlev ve konuma sahip olan sofa, bazı dairelerde sadece giriş holüne dönüşmüştür. Arka sofalı ve giriş holü-sofa plan tiplerinde bu dönüşüm daha net okunurken, bu değişimin modern yaşam biçimi ve batı mimarisinin etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Bazen gündelik hayatın sürdürüldüğü bazen de bir geçiş mekanı olarak kullanılan sofaların biçim farklılıkları, arazi yapısı ve kentin dokusu ile ilişkilidir. Örneğin dar koridorlarla bütünleşen, bazı durumlarda salon ya da giriş holü işlevinde olan iç sofa, uzunlamasına gelişen plan şemalarında görülmektedir. Bu anlamda sofa mekanlarındaki dönüşüm hem geleneksel yaşamın devamlılığı şeklinde hem de modernleşmenin mekânsal karşılığı olarak değerlendirilmektedir.

Cumhuriyetin ilanından itibaren toplumsal yapıyı değiştirmesi sebebiyle apartmanlar ve değişen yaşam koşulları, mekânsal değişimler üzerinden incelenmektedir (Bozdoğan, 2001; Kezer, 1998; Nalbantoğlu, 1993; Sarıoğlu, 2000; Tankut, 1993; akt. İnce Güney, 2009). Geleneksel konutlarda ev içine bahçeden veya avludan girilmesi mahremiyet sağlarken, bu giriş yapısının ortadan kalkması ile ilk apartmanlarda henüz mekan

organizasyonu mahremiyeti sağlayacak biçimde oluşmamaktadır. İlk apartmanların mekan düzenini ele alan İnce Güney (2009, s.114), 1920'li yıllarda yapılan Alataş ve Işık apartmanlarının planlarını incelediğinde konutun giriş kapısı açık olduğunda konut içindeki mahrem alanların göründüğünü ve görsel olarak mahremiyetin sağlanmadığını belirtmektedir.

1928'den sonraki dönemde yapılan aile apartmanları ile ilgili Batuman (2020, s.22), dönemin önemli bir konut tipini aile apartmanlarının oluşturduğunu, basit planlama anlayışıyla üretilen, kırma çatılı, bölgesel izler taşıyan bu tip modern apartmanların yığma sistemle inşa edildiğini ve geleneksel mimarlığa göndermeler taşıdığını söylemektedir. Toplumsal değişimlerle paralel ilerleyerek 1930'lardan sonra popüler olan apartman yaşamı yemek yeme alışkanlıklarının değişip yemeklerin masada yenmesiyle beraber salon kültürünün oluşumunu desteklemektedir. Sokağa bakan cephesi ve çok sayıdaki penceresi ile salonlar apartmanlardaki ana yaşam alanı olarak öne çıkmaktadır.

Avrupa ülkelerinin yapı üretim teknolojisi, Türkiye'de kültürel ve ekonomik sebeplerle farklı bir modern mimarlık düşüncesinin ürünü olarak 1930'larda kübik mimarlık adıyla öne çıkmaktadır (Aslanoğlu, 1980). Kübik mimarlık etkisindeki yapılar ve kira evleri olan apartman yapıları dönemin önemli bir sosyal göstergesi olarak öne çıkmakta, medya ile Türk toplumuna sunulmaktadır (İnce Güney, 2009, s.108). Modern konut tasarımlarını yayımlayan (Şekil 4.11) *Yedigün* Dergisi de kübik mimarlığın halka tanıtılmasında önemli bir kaynak olmaktadır (Bozdoğan, 2002, s.223-227) (Şekil 4.12).

Şekil 4.11. Bir Amerikan Villası, *Yedigün* 12, no. 308 (1939). Kaynak: Bozdoğan, 2002, s.226. Erişim:15.05.2045

Şekil 4.12. Modern Bir Villa, *Yedigün* 9, no. 221 (1937). Kaynak: Bozdoğan, 2002, s.228. Erişim:15.05.2045

Uysal'ın (2020, s.140) aktarımına göre Behçet Ünsal 1939 yılında her küp konutun kübik mimarlık olamayacağını ve kübik yapılar mevzusunun karikatürize edildiğini belirtmektedir (Ünsal, 1939, s.60-62, akt. Uysal, 2020). Ünsal'a göre kübik konut, etrafıyla ve doğayla uyumlu olmalı, sokağın gürültüsünü içeri almamalı, içeri girildiğinde "sağlık müessesine girer gibi her tarafı sükunet ve rahatlık" kaplamalıdır. Kübik konutların ve modern konutların nasıl olması gerektiğine ve modern yaşam tarzına dair Ünsal'ın kurguladığı konut biçimini aktaran Uysal şunları söylemektedir:

> "Kübik konuta bir antreden girilmektedir. Bu antre sokağın tozundan arınılarak, evin hijyen ortamına girilen bir karşılama alanıdır. Antreden sonra bahçenin göründüğü, büyük cam kaplı bir hole ulaşılmaktadır. Holün yanına yerleştirilen ferah salonla, holün arasında akvaryum bir duvar bulunmaktadır. Salonda şömineden dolaplara, tesisata kadar her şey sabit olarak döşenmiş, kullanıcılara yalnızca bir divan, iki tabure, bir koltuk getirmek kalmıştır. Kübik konutta salon ile ilişkili olan bir yemek bölümü bulunmaktadır. Yemek bölümü, kötü kokuların hapsedildiği mutfağın "ofis" bölümünden ayrılmış, böylece kullanıcıların kötü kokulara maruz kalmadan, "sinirlenmeden yemek yemeleri" sağlanmıştır. Mutfak bir laboratuvar gibi "hizmetçiye bile teslim edilmeyecek" (Ünsal, 1939, s.61), tertemiz, hijyenik bir alandır ve penceresinde bulunan bir aspiratörle kötü kokuları evden uzaklaştırmaktadır. Odalar ebeveyn ve çocuk odası olmak üzere tanımlanmıştır. Ebeveyn odası mobilyaları sabittir, çocuk odasında ise mobilyalar, oyun alanı açmak üzere katlanabilir olarak imal edilmiştir. Odaların yakınında ailenin kullanımına açık bir "banyo salonu" bulunmaktadır. Bir odadan öte, banyo, küveti, duşu ve kurnası ile bir kültür sentezi oluşturan geniş bir birimdir. Yatak odasının nemle temasını engellemek üzere, banyo ile arasında bir istirahat (soğukluk) yeri de mevcuttur. Ev halkı

burada şezlonglarda dinlenebilir, ya da masaj yaptırabilir. Evin ayrıca sabah çayını içmek, akşam danslı toplantılar düzenlemek üzere odalara yakın bir terası da bulunmaktadır" (Ünsal, 1939, akt. Uysal 2020, s.140-141).

Kübik evler 1930'larda öne çıkmaktadır ancak bu dönemde pahalı bir malzeme olan betonarmenin kullanımı istenilen pencere açıklıklarını sağlayamamakta, düz çatıda teknik zorluklarla karşılaşılmakta ve istenilen estetik görüntüye ulaşılamadığı için çok sayıda ve nitelikli örnek görülmemektedir (Bozdoğan, 2002). Bu biçimin öne çıkan özelliği doğa ile bir arada olması ve sağlıklı yaşam biçimini desteklemesi olup bu yapıların nitelikli olanları tek aile evi veya villa olarak inşa edilmektedir (Bozdoğan, 2002)(Şekil 4.13). Kübik mimari ile ilgili olumlu bakış açıları olsa da eleştiriler de mevcuttur. 1930'ların son yıllarında, örnek kübik ev ve mobilya tasarımları yayımlamış olan dergilerin aynı zamanda bu terimin temsil etmeye başladığı değerler ve hayat tarzlarına dair son derece eleştirel değerlendirmeler de yayımladıklarını görmek ilginçtir. "Karikatürler ve köşe yazılarında "kübik mimari" ile Türklüğe aykırı görülen, tamah ve kar güdüsünün yönlendirdiği yozlaşmış hayat tarzları arasında açık bağlar kuruyorlardı" (Bozdoğan, 2002, s.256)(Şekil 4.14, 4.15).

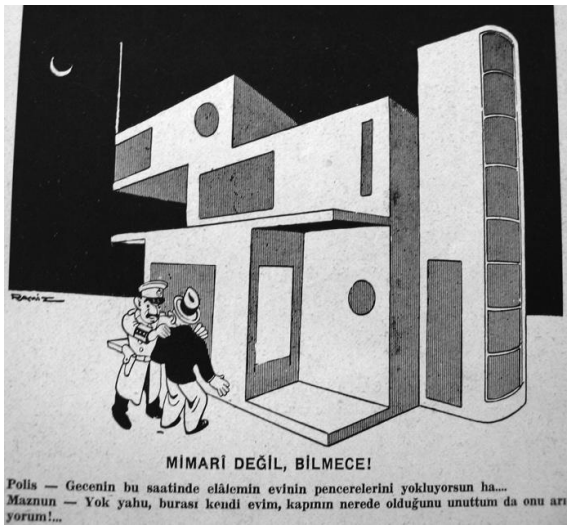

KULLANIŞLI, UCUZ ve SIHHATLİ EVLER SERİSİ:

Kübik Bir Ev

BİRİNCİ KAT

Şekil 4.13. "Kullanışlı, Ucuz ve Sıhhatli Evler" Bölümünde Yayımlanan "Kübik Bir Ev" Yazısı. *Muhit* Dergisi 10, 1929., Bozdoğan, 2002, s.224. Erişim: 14.05.2025

Şekil 4.14. 1930'lar Kübik Mimariyle Alay Eden Karikatür, *Yedigün* 6, no. 149 (1936). Kaynak: Bozdoğan, 2002, s.228. Erişim:15.05.2045

Şekil 4.15. Kübik Ev Eleştiri Karikatürü. Kaynak: Ramiz Karikatür Albümü, 1937 (Artıkoğlu, 2006, s.87

1932 yılında ise içinde Abdullah Ziya'nın da olduğu Türk mimarlar, rasyonelliğin önemini ve apartmanlardaki hayatın dönem için uygun olan modern hayatı sağladığını savunmakta, buna dair hayali modern apartman planı ile önerilerde bulunmaktadır (İnce Güney, 2020) (Şekil 4.16).

Şekil 4.16. Mimar Abdullah Ziya'dan Hayali Bir Modern Apartman Planı, 1931. Kaynak: İnce Güney, 2020

Apartmanlarda yaşanan köklü değişimlerin de 1930'lardan sonra olduğu, 30'lu ve 40'lı yıllarda yapılmış apartmanların içerisinde farklı işlevlerdeki odaların; hol, antre gibi ara mekanlarla bölündüğü görülmektedir. Konut iç mekanının ara mekanlar ile bölündüğünü söyleyen Sarı (2022, s.106) konutun iç mekanlarında; misafirlerin ağırlandığı alanları

kamusal mekanlar olarak, yatak odaları ve banyoların olduğu alanları özel mekanlar, mutfak ve tuvaletlerin olduğu alanları servis hacimleri olarak ayrıştırmaktadır. Aksoy (2015) ise koridoru konutlardaki mahremiyetin sınırlarını belirleyen unsur olarak değerlendirmekte, salonu, oturma odasını ve yemek odasını kamusal mekanlar olarak tanımlarken özel alan olan odaları ve servis alanı olan mutfakla hizmetli odasının koridorlarla ayrıldığını söylemektedir.

Odalar arası geçişler de zamanla azalmıştır ve 50'li yıllardan sonra yatak odaları arasında geçişler olmaması mahremiyetin arttığını göstermektedir. Terasla ilişkilenip dışarı açılan oturma odaları ise mahremiyet algısındaki değişimleri açıklamaktadır. Bu değişimler olurken aynı zamanda halkın da değişimleri benimsemesi için çalışmalar yapılmıştır. Modern evin nasıl olması gerektiği üzerine yazılarda Sarı (2022, s.108), dönemin evini; geniş pencere şeritleri ve geniş balkon veya terasları olan aydınlık, havadar, hijyenik, sade, rahat, temiz, hijyenik, işlevsel, ekonomik, akılcı, pratik, modern, düzenli, şık ve zarif olarak tanımlanmaktadır. Modern konut, geleneksel konuta göre oldukça farklı sorunları çözmek için hazırlanmış yapısıyla halk tarafından hemen benimsenmediği için konutun işlevsel ve estetik özelliklerini tanıtmak için medya yayın organları, kadın ve mimarlık dergileri kullanılmaktadır.

1950'lerde siyasal değişimler yaşayan Türkiye'de 80'e kadar ekonomik ve toplumsal değişimler belirleyici olmuştur. Kapitalist sistemin bir sonucu olarak kentlerde iş ve eğitim olanakları artınca kentlere olan göçler de artmaktadır. Şumnu (2014, s.70), Erken Cumhuriyet dönemindeki müstakil, iki katlı bahçe evlerinin 1940'ların sonu ve 1950'lerin başlarındaki hızlı kentleşmenin sonucunda çok katlı apartman yapılarına dönüştüğünü belirtmektedir. Aynı zamanda bu değişimin iç mekanları küçülterek işlevsel ve ekonomik bir biçim kazandırdığını söylemektedir. 1950-80 döneminde çok katlı blok yapılarını konutların planları ve diyagramları üzerinden inceleyen Akyol (2007), konut ihtiyacını gidermek adına küçük odalı apartmanların yapıldığını ve bu konutlarda en önemli alan olarak salon kabul edilirken, tuvalet ve mutfağın ışık ve havalandırma bakımından yetersiz olduğunu belirtmektedir.

1960'larda ve 1970'lerde ise teknolojik gelişmeler özellikle çamaşır makinesi ve buzdolabı kullanımı sebebiyle, banyo ve mutfak boyutunun genişlemesi gibi, konut yapılarının fiziksel yapılanması etkilenmiştir. Bazen de mutfak alanının yetersizliği sebebiyle, balkonun kapatılıp mutfağa eklenerek depolama ve fazladan kullanım alanı kazanılması durumu ortaya çıkmaktadır.

Konut içerisinde en önemli mekan olarak kullanılan salon mekanı, 1970'lerde konutların içine televizyonun dahil olmasıyla daha da önem kazanmaktadır. Televizyon sayesinde sadece misafirlere ayrılmış olan salon, ailenin günlük hayatta kullanıma açılmıştır. Yatak odaları ise mahremiyeti sağlamak için konutun en uzak köşesine konumlandırılmaktadır. 1980'lerden sonra ise holler yerine koridor kullanımının olduğu ve giriş alanlarının küçüldüğü görülmektedir (Sarı, 2022, s.143).

Yeni bina ve konut tiplerinin görüldüğü, modernleşen yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde konut yapılarının biçimini ve niteliğini etkileyen bir diğer konu da toplumsal cinsiyet rolleridir. Kadının konumu, kadının iş gücüne katılımı, yeni mahremiyet algıları ve değişen toplum yapısı, özellikle kadının yeri olarak görülen konut yapılarındaki değişimi anlamak konusunda önemli bir faktördür.

4.2. Türkiye'de Konut Mekanları ve Toplumsal Cinsiyet

Tanzimat Dönemi ile beraber kadın çalışmaları öne çıkmıştır. Erkeğin bulunduğu konumu sorgulaması ancak mevki yükseltmek için olurken kadın kendi özgürlüğünü elde etmek ve görünür olmak istemekte ve feminizm her ülke için farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır (Çakır, 2016, s. 58). Türk kadını geleneksel kalıplardan çıkarak kendini öne çıkarmak isterken bunu çeşitli yollarla yapmaktadır. Bu anlamda Osmanlı'daki kadın dergileri de kadınların seslerini duyurmalarında önemli bir araç olmaktadır.

Bu dönemde kadın dergilerinin aile ilişkilerini, kadının ev içi sorumluluklarını ve sanatsal meseleleri ele aldığını belirten Kabalcı (2021, s.93), Meşrutiyet'ten sonra bu yazıların değişerek toplum hayatına dahil olmaya başlayan modern kadınla ilgili yazılar yazıldığını belirtmektedir. Bu dergiler öncesinde erkeklerin elinden hazırlanırken zamanla kadınların eline geçmiş, kendi toplumsal değişimlerini ele aldıkları yazılarla şekillenmiştir (Şahin, 2018, s. 92-93). Osmanlı kadın dergilerinde resim, edebiyat, tiyatro alanlarında bilinen kadınların hayatları ve eserleri, dış politika haberleri ve dünya kadınları hakkında bilgiler yer almaktadır. (Doğan, 2012, s.78). 2. Meşrutiyet'ten önceki bazı kadın dergileri, *Muhadderat, Aile, Hanımlar* (Denman, 2009, 59) iken 2. Meşrutiyet'in ilanından sonraki bazı kadın dergileri *Musavver Kadın, Kadınlar Alemi, Türk Kadını'dır* (Çakır, 2016, s. 59-87).

Kadınların; kadın-erkek eşitsizliği, kadınlara çalışma hakkı tanınmaması, çok evliliğin zararları gibi konularda kaleme aldıkları ve okuyuculardan mektuplar kabul ettikleri yazılar kadınların toplumda söz hakkına sahip olmasını sağlayan etmenlerden biri olmasının

yanında bu yolla problemler de gündeme getirilebilmektedir. Bu konuda yazanlar ve düşüncelerini paylaşanlar sadece kadınlar da değildir. Kadınların eğitimi üzerine ve toplumsal yaşantıda erkekler ile aynı haklara ulaşmaları konularında Namık Kemal ve Şemseddin Sami gibi isimler de yer almaktadır (Çaha, 1996, s. 85-88). Cumhuriyet sonrasında da bu sorunlara eğilen, dönemin getirdiği yeniliklere dair bilgilendirmeler ve yönlendirmeler yapan kadın dergileri ve propaganda dergileri yayımlanmaya devam etmiştir (Şekil 4.17).

Şekil 4.17.Türkiye Cumhuriyeti'nin Propaganda Dergisinden Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan Sonraki Değişimler. *La Turquie Kemaliste* Kaynak: İnce Güney, 2020

Cumhuriyet'te de kadın dergileri toplumda kadının söz hakkının olmasında ve kadınların yönlendirilmesinde önemli olmaktadır. Osmanlı'nın ilk dergi ve gazete yayınlarından farklı olarak bu dönemde çalışma hayatına atılan modern kadın daha ön planda tutulmaktadır. Ancak bu kadınların aile hayatına değer vermesi ve ev içi sorumluluklarını yerine getirmesi beklenmektedir (Işık, 2021, s.219). Örneğin Göle'ye (1992), göre, 1930'ların dergilerinin özelliklerinden biri de çalışan kadınların teşvik edilmesidir (Göle, 1992, akt. İnce Güney, 2020). "Dergilerde yer alan yazılar genel olarak çocuk eğitimi, evlilik, ahlâk, ev idaresi, çocuk bakımı ve sağlığı, moda gibi daha çok kadınların ilgi ve görev alanlarına giren öğretici, eğitici konulardan oluşmaktadır." (Gelgeç Bakacak, 2009: 634). Özellikle kırsal alanda dini inançlar ve kitle iletişim araçlarının yaygın olmaması sebebiyle kadınlar elde ettikleri haklardan haberdar olamamaktadır. Bu anlamda ileri dönemde yayınlanan dergi, gazete gibi yayın organlarının kullanımı ve içlerindeki görsel temsiller halkın eğitiminde ve gelişiminde büyük rol oynamıştır. Bunun dışında yayınlar

sosyal rollerin ve mekânsal algıların şekillenmesinde de etkili olmuştur. Kadının kamusal alanda ve özel alanda nasıl konumlandığı bu yayınlarla da anlaşılmaktadır. Özellikle kadının konut ile olan ilişkisi her dönemde olduğu gibi bu dönemde de öne çıkmaktadır.

On dokuzuncu yüzyıl Osmanlı'da konut, dini sebeplerle mahrem bir alan olarak görülen, dış dünyadan soyutlanmış, aile yapısını koruyucu bir tavra sahiptir. Kadının konut içindeki mahremiyeti önemli tutulmaktadır. Bu durumu düzenlemek adına yapılan haremlik-selamlık, uzun avlu duvarları gibi alanlar mevcuttur. (Çakır, 2009, s.80). Sadece erkek misafirlerin ağırlandığı selamlık bölümü de aynı haremlik gibi çok işlevli kullanılmakta, yemek yeme ve uyuma bu mekanda yapılmaktadır. Selamlık, harem mekanından farklı olarak erkek üstünlüğünü gösteren, zengin eşyalarla dolu ve gösterişli bir mekandır, tıpkı kamusal alanlar ile konut arasında yaşanan durum gibi, hareme erkekler girebilirken selamlık bölümüne kadınlar girememektedir. Kadınların harem bölümü, onların ev içi sorumluluklarını pekiştirecek biçimde kurgulanmıştır. Yüklükten her gece çıkarılan yatakların kurulup kaldırılması, ocak bulunduğu için yemeklerin yapılıp bu mekanda yenmesi, kadına ait alanları tek mekanda toplamaktadır (Akyol, 2007, s.72). Kadını hapseden bu oluşumun bir nebze rahatlatılması adına bahçe alanı kadının kullanımına aittir (Işın, 1999).

Osmanlı'da kadınlardan tüm ev işlerini kontrol etmelerinin yanında hizmetçileri denetlemeleri, çocuklara ve yaşlılara bakmaları da beklenmektedir. Konutun ve hane halkının refahından sorumlu olan kadın, bu anlamda hep konut ile ilişkilenmektedir. Harem gibi yapılar, konak gibi büyük konutlarda kadınlara ayrılmış bir alan olmaktadır. Osmanlı'daki geleneksel konutun kadın ile ilişkisini anlatan Gözübüyük Melek şu açıklamayı yapmaktadır:

> "Büyük konutlarda eş, çocuklar, kadın akrabalar ve kadın hizmetçiler haremde yaşardı. Evlerde birinci kattaki odalar sokağa bakardı ve kadınların vakit geçirmesi için önemli mekanlardı. Odalarda kafesli çıkıntılı pencereler, kadınların yoldan geçenler tarafından görülmeden sokağı görmelerini sağlardı. Bu arada, üç tarafında pencere bulunan çıkıntılar kadınların sokağı kontrol etmelerine izin verirdi. Kadınlar genellikle bu pencereden satıcılardan alışveriş yapar ve komşularıyla konuşurlardı (Dengiz, 2001, s.40; aktaran Gözübüyük Melek, 2004, s.30). Kadınların kısıtlı yaşamı ve kamusal etkileşimi genellikle zamanlarının çoğunu daha büyük evlerdeki bahçelerde geçirmelerine izin veriyordu. Bu nedenle birçok kadın günlük yaşamlarını bahçelerinde sürdürdü ve evlerinin kısıtlı ortamını bir güvenlik odası olarak kabul etti. Bu nedenle, evin giriş kapısı geleneksel Osmanlı hanesi için dışarı ile içeri, kamu ile özel arasında bir eşikti." (Gözübüyük Melek, 2004, s.30).

Geleneksel evlerde odaların çok işlevli olması bir oda içerisinde hem yemek yenmesine hem uyunmasına hem sohbet edilmesine yol açarak, aynı zamanda kadının bu işlevler için odayı gün içinde sürekli dönüştürmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır.

Osmanlı döneminde erkeklere konut içi özel alanlar tanımlanmaktadır. "Örneğin erkekler için konak yapılarında misafirleri ile özel görüşebilmesi için araba odası, kürklerin saklandığı kürk odası, haremlik ve selamlık arasında üstlerini değişmek için mabeyn odası, kütüphane ve yemek odası bulunmaktadır (Abdülaziz Bey, 2002: 164-165). Kadınlarda ise bahçe ve avlu kullanımı, yemek hazırlamak, hayvanları barındırmak ve sosyalleşmek için önemli olmaktadır. Bu alanlar yarı kamusal olup aşamalı bir mahremiyet kontrolü sağlamaktadır. Bu durum özel ve ortak alan ayrımının yaşanması ile birlikte değişmeye başlamış ve her bir işlev için kendine ait mekan oluşumları kurgulanmıştır. Apartman yaşamına geçildiğinde ise sosyalleşmek için kullanılan bahçe ve avluların yerini sokaklara bırakması kadınların kamusal hayata katılımını göstermektedir.

Sanayileşme ile birlikte gelişen teknoloji evlerin kullanımında birçok değişime sebep olmuştur. Evlere temiz su boruları ve gaz boruları döşenmesi, ısınma ve ocakta yemek pişirme işlerini etkileyerek kadının ev içi görevlerini biçimlendirmiştir. Osmanlı'nın son döneminde de mutfak, evin diğer mekanlarından ayrılmış, hizmetliler için oda veya müştemilat bulundurulması gerekmiştir. Yaşanan bu gelişmeler özellikle mutfak mekanlarının ölçeğinde etkili olmuştur.

Osmanlı'nın son dönemlerinde konutla ilgili yaşanan değişimler kadınların elde ettiği haklarla ve kamusal hayata katılımları ile de paralel ilerlemekte, kadın ve konut birbirinden etkilenmektedir. Aynı zamanda Cumhuriyetin kurulmasında ve sürdürülmesinde kadın çok önemli bir konumda görülmüştür. Türk kadını Milli Mücadele Döneminde önceliğini vatanına vererek cephede ve cephe gerisinde ülkesine hizmet etmiştir. Kadınlar sadece bu alanda değil, yardımlar için organizasyon ve mitingler düzenlemeleriyle ve gazete yazıları ile de öne çıkmakta ve milli bilinci güçlendirmeye çalışmaktadır (Işık, 2021, s.217).

Savaştan yeni çıkan Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılan reformlar Batı'nın bilgisini alıp Türk kültürü ile birleştirmek amacıyla yapılmaktadır. Bu anlamda yapılan reformlar Türk kadınının toplumdaki konumunu yüceltmektedir. Kadınlar elde ettikleri çoğu hakkı Erken Cumhuriyet Dönemi'nde sahip olmuştur. Kadın ve erkek arasında yaşanan ayrımın devam etmesi ise toplumun bu hakları hemen kabul etmediğinin bir göstergesidir.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yeni kurulan ülke için kadın emeği çok önemlidir. Kadınlar özellikle kırsal alanda tarlalarda çalışmakta, hayvanlara bakıp evin işlerini yürütmektedir. Evin gereçlerini hazırlamak ve çocukların bakımı kadının görevleri

arasındadır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan reformlar, kadınların erkekler ile eşit şartlara sahip olup eğitim almasını ve çalışma hayatına atılmasına yardımcı olmuştur (Özbay, 1995). Tevhid-i Tedrisat Kanununun kabul edilmesi sayesinde eğitim birliği sağlanarak kız ve erkek çocuklarına eşit eğitim hakkı tanınmış ve 1924'te ilköğretimin zorunlu kılınması ile aileler kız çocuklarını okula göndermeye başlamıştır.

Kadınların modern hayata katılımlarının sağlanması için eğitilmeleri gerekmektedir ve bunun için Kız Enstitüleri kurulmuştur. Gürol Öngören'in (2020) anlatımına göre "devlet tarafından programlanan bu enstitülerde modern yaşam tarzına ve giyimine sahip, çocuk bakımı, temizlik, dikiş gibi ev işlerinde beceri kazanmış kadınların yetiştirilmesi hedeflenmektedir ve bu bağlamda Kız Enstitüleri, kız çocuklarının ve ailelerinin dönüşümünde kilit bir rol oynamaktadır" (Şekil 4.18).

Şekil 4.18. İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Ankara 1929-30 (*La Turquie Kemaliste*, Nisan 1936. No.12) Kaynak: Gürol Öngören Erişim:19.05.2025

Kadınların eğitim alabilmesi hakkından ilk olarak şehirli, eğitimli ve bürokrat ailelerin çocukları yararlanmaktadır (Gök, 1999, s.241). Kadınların iş alanında ve toplumsal hayatta elde ettiği saygınlık eğitim seviyesi arttıkça artmaktadır. Eğitimli kadınlar iş hayatına katılım sağlarken aynı zamanda kent yaşamına da katılmakta, konut ve mahalle sınırından çıkmaktadır. Günümüzde teknolojik gelişmelerin ve cinsiyet eşitliğinin geldiği nokta farklılaşmış olup kadının çalışmasına yönelik destekler artmışsa da eskiden beri bazı kadınlar ev ve iş hayatını beraber yürütemediği için genellikle iş hayatına son vermektedir.

Erkek ve kadının iş hayatıyla ilgili olarak *Yedigün* Gazetesinin 479. sayısında "Kadın İşi ve Çocuğu" başlığı altında şu yönlendirmeler yapılmaktadır: "Kadınların kazancı erkeğinkine ek, aile bütçesine bir katkı olarak değerlendirilirken bu kazancın aile içi sorumlulukları sekteye uğrattığı görülürse kadınlara çalışmamaları öğütlenir." yazmaktadır. Bu türde bir yönlendirme, kadının toplum içindeki rolünün ve kadın algısının problemlerini ortaya çıkarmaktadır. Bu düşünce ile kadınların kendi ekonomik bağımsızlığını elde etmesinin önüne geçilmektedir. Aynı zamanda kadınların sadece ev içerisindeki sorumluluklarını üstlenmeleri ve geleneksel olan cinsiyet rollerine bağlı kalmaları öğütlenmektedir.

4 Ekim 1926'da Medeni Kanun ile birlikte kadın ve erkek mirastan eşit pay almaya başlamış, kadınlar mülkiyet edinme hakkına ve boşanmada eşit haklara sahip olmuştur (Tekeli, 1982). Yine de kadınlar eşleri izin verirse çalışabilmekte, erkekler hala evin geçimini sağlayan ve söz hakkına sahip olan kişi olarak görülmektedir. Aynı zamanda 1930 senesinde Türk kadını birçok ülkeden daha önce seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir. Verilen yeni haklarla kadınların kamusal hayata katılımı başlamış olsa da özel alanda hala kadının emeğinin kullanıldığı adaletsiz koşullar mevcuttur (Bora ve Üstün, 2005). Buna göre kadının görevi her zaman çalışan erkek ile ilgilenmek, evini temiz tutmak ve yemek yapmaktır. Cumhuriyet döneminde aile çok önemli bir konumdadır ve bunun devamlılığının kadının görevi olduğu düşünülmektedir (İleri ve Değirmencioğlu, 2020, s. 109-110).

"Cihan Aktaş, *Modern Kadının Evsizliği* diye bir kitap yazdığında, feminizmin kadını evden çıkarma arzusuyla kapitalizminki arasında bir koşutluk olduğunu, ikisinin de sonuç olarak kadını yersiz yurtsuzlaştırdığını söyler" (Akt. Bora, 2009, s.73). Aynı zamanda Bora (2009, s.74), muhafazakar bir kadın dergisi olan *Turuncu'da* kadının eviyle özdeşleştiği zaman 'anlamlı bir varlık' olduğunu ve bu 'anlamın ancak yerle, mekanla' sağlandığını belirten yazıyı örnek vermektedir.

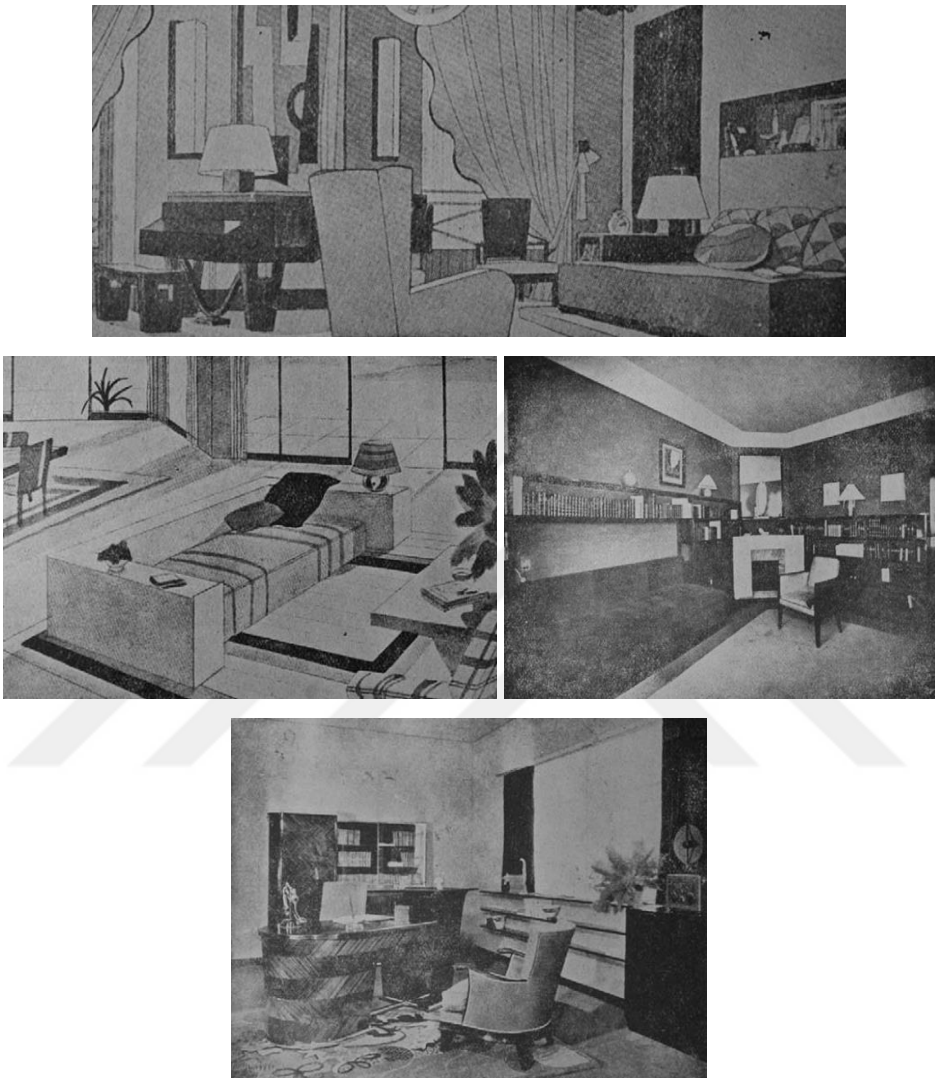
Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle beraber kadın, Kemalist reformların, yeni fikirlerin gerçekleştirilmesinde ve "Atatürk'ün vurguladığı 'muasır medeniyet' seviyesine" erişmek için önemli bir konumdadır. Ancak kadın yine konuttan bağımsız değildir ve bu dönemde kadın mekânsal dönüşümün, şehir ve konut özelinde ön plana çıkarak yaşanmasında etkili olmakta, kullanıcı ve üretici konumunda bulunmaktadır (Asiliskender, 2008, s. 51).

Toplumsal değişimler aile hayatındaki yaşantıyı da değiştirmekte ve değişen yaşam koşulları konut yapılarında küçülmelere sebep olmaktadır (Dülgeroğlu, 1995). Zamanla biçimini değiştiren konut, kadının mahrem alanı olarak görülen içe dönük bir yapıdır. Modern yaşam tarzının benimsenmesi ile birlikte Osmanlı evlerindeki harem-selamlık bölümleri yerini misafir ve oturma odalarına bırakmıştır. Sadece misafirler geldiğinde kullanılan misafir odaları her daim temiz tutulmaktadır. Kamusal hayata henüz geçmemiş olan kadınlar için Erken Cumhuriyet Döneminde misafir ağırladıkları odalar yavaş yavaş toplumsal hayata katılımlarını göstermektedir (Özbay, 1995). Bu anlamda bu mekanlar yine erkekten bağımsız olmamakta, gündüz ağırlanan misafirler kadın tarafından karşılanırken akşam zamanı kadın ve erkek birlikte misafir ağırlamaktadırlar (Akyol, 2007, s.54). Daha sonrasında erkek ve kadının ev içi paylaşımı artarak bütün aile birlikte yemek yemeye başlamıştır.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında gelişen apartman kültürü de ev içi yaşantıyı değiştirmiştir. Misafirler için bir gösteriş unsuru olan misafir odaları "salon" olarak evin vitrini haline gelmekte, evin dekorasyonunda en çok bu bölüme dikkat edilmektedir. Artık salonlar içerisinde de hem oturma alanı hem de yemek masası bulunduğundan, bir mekan içerisinde birden çok işlevin yerine getirilmesi sağlanmaktadır. Batı kültüründen alınan mobilyalar da yemek alışkanlıklarını değiştirmekte ve artık yerde yenen yemekler masa sandalye kullanılarak yenmeye başlanmaktadır. Salonlar sadece misafir ağırlama işleviyle var olmayı bıraktığında oturma odalarına dönüşmekte, aynı harem bölümünde olduğu gibi çok işlevli kullanılmaktadır. Harem selam mekanlarının aksine zamanla salon mekanlarında cinsiyete dayalı bölünmeler bitmektedir (Bayazıt vd., 1992). Salonlarda yapılan toplantı ve dans partileri, kadın ve erkek mekanlarını ayırmamakta, toplumda kadının yerini değiştirmektedir. Yine de bariz olarak kadın veya erkek mekanı diye söylenmese de konut içerisindeki diğer odalarda bu ayrım devam etmektedir.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, 1931 tarihli *Demokrasi ve San'at* kitabında "yeni evli kadın için oda" görseli (Şekil 4.19) üzerinden mimari söylemlerde bulunmaktadır. Kullanılan "yeni evli kadın figürü" hem cinsiyetlendirilmiş hem de cinselleştirilmiş bir kimliği ifade ederken modernliğe uygun ama ataerkil bir düzen içerisinde yer almaktadır. Bu metaforla

kadın bedeni ulusal kimliğin korunması anlamına gelirken aynı zamanda modernleşmenin temsilinde sembolik bir unsurdur. Erkeklere ait olarak kurgulanan sigara odası ise mekanın cinsiyetlendirilmesine bir örnek olurken kütüphane ve çalışma odası (Şekil 4.19) gibi alanlar da kadına özel değildir, kadın sadece yatak odasıyla özdeşleşmektedir (Baydar, 2002).

Şekil 4.19. Yeni Evli Bir Kadın İçin Oda - Erkeklerle İlişkilenen Mekanlar: Sigara Odası, Kütüphane, Çalışma Odası. Kaynak: Ismail Hakkı, *Demokrasi ve San'at* [Istanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1931], p. 56-59. (akt Baydar, 2002)

İşlevlerine göre ayrılan mekanlardan bir diğeri de ebeveyn odalarıdır. Eskiden tek bir oda içerisinde yüklükten çıkarılan yataklarla çözülen işlev daha sonrasında karyola ve gardırop gibi sabit mobilyaların kullanımıyla mekânsal bir çözümlemeye ulaşarak özelleşmektedir. Evli çiftlerin arasındaki ilişkilerinin sağlamlaşmasına ve mahrem alanın sınırlarının çizilmesini sağlayan bu odalar aynı zamanda kadının her gün yatak açıp toplaması yükünü de almaktadır. Kendilerine ait bir odaları olmayan kadınlar, ebeveyn odalarını dinlenebilecekleri bir kaçış mekanı olarak görmekte, kadınla ilişkilendirilen

mahremiyet olgusu sayesinde bu alanlar bir kadın mekanı olarak görülmektedir. 1930'lardan sonra ise kadınların asıl mekanı olarak görülen mutfakların bir kısmının yemek odası olarak kullanıldığı görülmektedir (*Ev-İş*, Ocak 1939, Sayı 22, s. 25).

Kadınların birçoğu nakış, dantel, yiyecek ve giyecek yapımı gibi konut içi üretim faaliyetlerini sürdürmektedir ve bu faaliyetleri sürdürmek için özel alanlara ihtiyaç duymaktadır. Örneğin dikiş makinesi kullanımı özel bir alana ihtiyaç duyduğu için mekânsal olarak bir düzenleme gerektirmektedir. Ya da yiyeceklerin kurutulması için açık bir balkona ihtiyaç duymaktadırlar. Bu anlamda konut kullanımı, kadınların konut içi üretimlerinden etkilenmektedir.

1940'larda kadınların iş hayatıyla olan ilişkisi geri planda tutulmaya başlanmıştır. Bu durum kadınların çalışma hayatına teşvik edildiği yazılardan kadını ev işi sorumluluklarına iten ve bunları çekici kılmaya çabalayan yazılara dönüşmüştür (Karabulut, 2011, s. 89). Anlaşılacağı üzere kadın dergileri ve kadın için yazılmış olan yazılar, iş hayatına dahil olmuş olsalar bile evlerini ve ailelerini ihmal etmemeleri için okuyucularını yönlendirmek, modern kadını tanıtmak ve annelik vazifesini yücelterek aile ilişkilerini şekillendirmek amacıyla kullanılmaktadır. Aynı zamanda ev işleri, teknolojik gelişmeler, ev dekorlarına dair yönlendirmeler ve ürün reklamları da kadınlar için yayımlanan dergilerde ve gazete bölümlerinde okunabilmektedir. Önemli bir örnek olan "Frankfurt Mutfağı" kadınlar için cezbedici bir şekilde sunulmaktadır (Akcan, 2009, s.188) Dergilerde kadınların ev dekorasyonu yapmaları konusunda teşvik edici ve yönlendirici ifadelerle odalarını nasıl kullanmaları gerektiği anlatılmaktadır. Bu yönlendirmelerin odaların kullanımında kolaylık sağladığı söylenmektedir (*Ev-İş*, Eylül 1939, Sayı 30, s.17).

Evlerin içinde elektrik, su ve ısıtma gibi sorunlarının ortadan kalkması ve 1950'lerden sonra yaşanan teknolojik gelişmeler sayesinde kadınların ev işi yükü azalmış, kamusal alandaki iş hayatına katılımları kolaylaşmıştır. Aynı zamanda teknolojik gelişmeler, kullanılan eşyaların boyutlarına ve işlevlerine göre konut içi planların biçimlenişini değiştirmiştir. Ev içi teknolojileri büyüklüklerine göre iç mekanlarda banyo ve mutfak alanlarını genişletmekte, televizyon kullanımına göre de mobilyaların konumlandırılması değişmektedir (Akyol, 2007, s.75). "Televizyonun konut içerisine dahil olmasıyla selamlıktaki erkek hegemonyasının izlerinin salondaki baba koltuğuna kaydığını" belirten Özbay (1996), erkeğe ait diğer alanların salonun yanında bulunan çalışma odası olduğunu ve erkeğe ait olan mekanların dekorasyonunda daha özenli bir çalışma yapıldığını belirtmektedir.

Ata vd.'nin (2023) *Bu Ev İşlerini Kim Yapıyor Kuzum?* kitabında bahsedildiği üzere, teknolojik eşyaların da bir cinsiyeti bulunmaktadır. Buna göre beyaz eşyalar ev içi işlerle ilgili olup zorunluluk içerirken bu zorunluluğu üstlenip sıkıcı ev işlerini yapanlar yine kadınlar olmaktadır. Tam aksi şekilde "kahverengi eşyalar" ise müzik sistemleri, TV, DVD oynatıcı ve bunun gibi yüksek teknolojik ürünler olup hobi, eğlence ve keyif için kullanılıp erkeklerin alanına girmektedir.

Ahıska ve Yenal (2006, s.169, akt Ata vd., 2023), ev teknolojilerinin yaygın iddianın tersine, evde kadın emeğinin görünmezliğini artırdığını belirtmektedir. Bu anlamda ev teknolojilerinin hem kullanım esnasında hem de onları tekrar kullanılabilir yapmak için yapılan temizlemek, şarja takmak gibi işlerin kadınların iş gücünü azaltmadığı, aksine sadece değiştirdiğini söylemek mümkündür.

1950'lerden sonra nüfus kendini toplamaya başlamış, kırsal alanda çalışan erkeklerde artış olmuştur (Özbay, 1995). Kadının çalışma hayatında olup olmaması 1950-60'lı yıllarda hala tartışılmaktadır ve kadının asıl görevi olarak ev işleri görülmekte, aileyi bir arada tutmak gibi duygusal roller kadına atfedilmektedir. Savaş sonrasında Amerikan etkisi Türkiye'de etkilidir. Kadınların çalışma hayatında olması savaş sonrası toplumların aile yapısının tekrar kurulmasının önünde bir engel konumundadır. Bu sebeple Amerika aile yapısının bağlarının kuvvetlenmesini önemsemekte, buna dair teşvikler ile yeni politikalar yürütmektedir. Bu durumda kadının konut içi yaşama dönmesi teşvik edilmekte, özendirilmektedir. Türkiye'de ise 1950 döneminde çok partili sisteme geçilmesi ve Amerika'nın etkisi öne çıkmaktadır. Amerika'da olduğu gibi Türkiye'de de kadının ev yaşamını özendiren ve onların bu süreçte kendilerine özen gösteren modern bir anne olması kadın dergilerinde çıkan reklamlarda bile görülmektedir (Sarı, 2022, s.110).

1950 ve 1960'lı yıllarda dönemin kadın dergilerini, reklamlarını, mimarlık dergilerini, filmlerini ve röportajlardan inceleyen Gürel (2009), çamaşır makinesi, buzdolabı ve elektrikli süpürge gibi Amerikan teknolojik ev eşyalarının reklamlarında kadınların modern bir ev ortamını oluşturan, modern, mutlu bir ev hanımı olarak gösterildiğini söylerken bu dönemde kadının konutun dekorundan da sorumlu olduğunu belirtmektedir (Şekil 4.20).

Şekil 4.20. Hoover Çamaşır Makinesi Reklamı, *Resimli Hayat*, 1952 Kaynak: Gürel, 2009, s.707

1960'lardan sonra kadınların mutfak mekanına hapsolmasının önüne geçilmeye çalışılmakta, ailesi ile vakit geçirebilmesi için açık mutfaklar tasarlanarak mutfak ve oturma odası birleştirilmektedir. Modernleşmenin günlük yaşamda anlaşılacağı en küçük yapı olan konut ve mutfak, "güçlü bir pedagojik alan" olarak ortaya çıkmaktadır (Baydar, 2002, s.234). Ailenin sağlığını ve refahını düşünen kadınlar modernleşme sürecinde büyük rol oynamaktadır. Artık mutfaklar aile bireylerinin hijyen, sağlık ve pişirme konularının öğrenildiği alanlara dönüşmekte ve kadınların bu alanda bilinçli ve eğitimli olmaları beklenmektedir.

1970'lerden sonra ise kadının konutu düzenlemesi ve iç mekanlarının kalitesi, kadının statüsünü belirleyen bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Artık kadınlar konutun bütününü bir sergi unsuru olarak ele almakta ve dekore ettikleri konutlarını misafirlerine gezdirerek kendi dekoratif zevklerini göstermektedir. Bu anlamda konut yaşanılan bir mekan olmanın ötesinde, estetik beğeninin görünür kılındığı bir sahneye dönüşmektedir.

1970'lerden sonra kadınlar tekrar çalışma hayatına dönmek istemekte, genellikle hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. Kırsal alanda bile kadınların çalışma hayatına katılımı önemli olmaktadır (Özbay, 1995). Kadınlar çalışma hayatına katıldığında konutta daha az zaman geçirdiği için, konut içinde en çok bulunduğu mutfak mekanları başta olmak üzere apartmanlarda kadının ev içi sorumluluklarının başat mekanları, onlarla empati kurulmadan küçük ve karanlık tasarlanmaktadır. Genelde yapının merkez hacminde kalan bu alanlar aydınlık ile havalandırılırken kadınlar için kötü çalışma koşulları doğurmaktadır (Nişancıoğlu, 1996).

1970'lerden sonra yaygınlaşan kalorifer sistemleri kadınların yükünü hafifleterek mekânsal ayrışmayı desteklemektedir. Her mekanın aynı sıcaklıkta oluşu çocuk odalarının özelleşmesine neden olmaktadır. Bu durum aynı zaman konut içi mekanları biçimlendirerek salon odası ve çocuk odası birimlerini oluşturmaktadır (Özbay, 1996). Mahremiyet olgusunun değişip evin odalarının -banyo, çocuk odaları ve mutfağın- misafirlere gösterilmesi ise 1980 sonrasında yaygınlaşmıştır.

Konut içindeki bu değişimlerin ve teknolojik gelişmelerin yanında Erkarslan'ın (2004) belirttiğine göre modern konut yapılarında kadının dişiliğini gösteren unsurlar ortadan kalkmaktadır. Bu durum aynı zamanda kadınların ev içi emeğini görünmez kılarak işlerini sadece mutfak mekanında ve temizlikte sınırlı bırakmaktadır. Kadınların desinatörlük ve sonrasında da mimarlık yaparak tasarım dünyasına adım atması, konut içindeki dişil kodların kaybolmasıyla yaşanan eksiklikten kaynaklanmaktadır. Bu durum kadınların hep konutla bağdaşmasından kaynaklanmakta ve 20. yüzyılda kadın mimarlar bu alanda uzmanlaşmaktadır (Erkaslan, 2004). Nişancıoğlu'na göre de (1996), kadınların kentsel planlama sürecine katılmaları sağlanmalı ve bu sayede toplumsal cinsiyet rollerini dayatan konut yapılarının ve kentlerin oluşması önlenmelidir. Kadınların dahil edilmediği konut üretim süreçlerinde, onların kullanımına yönelik tasarımlar yapılmadığı ve konutun birincil kullanıcısı olarak görülen kadınla empati kurulmadığı anlaşılmaktadır. Bu anlamda kadınların içerisinde olması teşvik edilen konut mekanlarının onların kullanımı için zorlayıcı koşullar ortaya koyduğu görülmektedir (Erkaslan, 2004).

Toplumsal yapı değiştikçe insanların yaşayış biçimi ve dolayısıyla yaşadıkları çevre de değişmektedir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde modernleşen toplumun görsel bir anlatımı olarak birçok kamusal yapı yapıldığı gibi toplumun yaşantısına cevap verecek konut çalışmaları da yapılmaktadır. Yaşam biçimine göre konut mekanlarında ve kullanılan eşyalarda birçok değişim de yaşanmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş süreci, sadece siyasal bir dönüşüm olarak değil aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin okunabileceği ve gündelik yaşam pratiklerindeki köklü değişikliklerin de anlaşılabileceği bir süreç konumundadır. Bu bağlamda, kadınların kamusal alandaki görünürlüğünün artması ile bağlantılı olarak konut yapılarında yaşanan dönüşümler, dönemin ideolojik ve kültürel kodlarını yansıtan önemli göstergeler olarak kabul edilebilmektedir. Bu değişimler ve etkileri Türkiye'nin modernleşme yolundaki önemli bir modeli olan Ankara şehrinin konut yapılarından da anlaşılabilmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin konut yapıları üzerinden incelenebilmesi için modern Ankara'nın konut yapılaşma sürecini anlamak önemli olmaktadır.

4.3. Ankara Bağlamında Konut ve Barınma Kültürünün Değişimi

Ankara, uzun bir geçmişi olsa da 1892 yılında demiryolunun yapılması, Kurtuluş Savaşı'nda karargah olarak kullanılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olması ile tarihindeki en önemli kırılmayı yaşamaktadır (Şumnu, 2024). Bu dönemde geleneksel ahşap konutlar kale içinde konumlanmakta; yazlık bağ evleri Keçiören, Mamak ve Çankaya bölgelerinde bulunmaktadır. Demiryolu ulaşımı sayesinde önemi artan Ankara, göç almaya başlamış ve İstasyon Caddesi, Talatpaşa Caddesi gibi ulaşım aksları, Taşhan Meydanı gibi kent merkezi ve Karaoğlan Çarşı Caddesi gibi modern lokantalar, pastaneler, oteller, mağaza ve dükkanların bulunduğu caddeler ortaya çıkmıştır (Aktüre, 1978, akt. Şumnu, 2024). 1881 ve 1916 yıllarında yaşanan büyük yangınlar zaten ahşap olan geleneksel konutların yanmasına ve artık konut üretimlerinin kagir malzeme kullanılarak yapılmaya başlanmasına yol açmıştır.

Geç Osmanlı modernleşmesi ve 1.Ulusal Mimarlık Akımının sentezci yaklaşımı ile bu dönemde yeni modern konutlar yapılmaktadır. 1922 yılında Arif Hikmet Koyunoğlu'nun tasarladığı Erzurumlu Nafiz Bey Apartmanı bu yapılara verilebilecek örneklerden biridir (Şekil 4.21).

Şekil 4.21. Erzurumlu Nafiz Bey Apartmanı. Kaynak: URL 12 Erişim:23.05.2025

Cumhuriyetin başkenti olarak ilan edilmesi ile beraber Ankara şehri, modernleşme projesinin önemli bir aracı olmuştur. Ülkenin hem kamusal hem de sivil mekanları için resmi bir bellek oluşturulup bunun sunulması önem taşımaktadır (Yalım, 2002, s.158). Ankara'nın modernleşmesi için 1924 senesinde Ankara Şehremaneti kurulmuş ve ilk imarlar Ankara'da

yapılmaya başlandığı için şehrin altyapı çalışmalarına maddi destek sağlanmıştır (Yavuz, 2023).

Ankara'nın Cumhuriyet'in vizyonunu yansıtması ve Anadolu'daki şehirlere örnek olması gerekmekte, bunun için sosyal, kültürel ve ekonomik bakımdan yoğun bir yapılaşma yaşanmaktadır (Bozdoğan, 2002). Bu dönemde modernlik ve geleneksellik iç içe girmekte, yaşanan yoğun yapılaşma içerisinde modern Cumhuriyet başkenti için çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalardan birisi Lörcher Planı'dır (Cengizkan, 2004). Geleneksel ve modern olanı bir araya getirmeye çalışan Lörcher Planı hazırlanırken Eski Ankara dokusunu kaybetmemeye özen göstermektedir. Bu bakımdan Cumhuriyetin yeni başkentinin, Eski Ankara'nın etrafında düzenlenmesi gerektiği düşünülmektedir (Yavuz, 2023). Tıpkı Avrupa'daki şehirlerde olduğu gibi demiryolu önemli bir aks oluşturmakta, şehrin diğer bölgelerle bağlantısını sağlamaktadır. Bu anlamda Lörcher Planı, demiryolu aksını önemseyerek İstasyon-Meclis-Taşhan-Kale eksenini vurgulamakta ve şehrin önemli bir caddesi olmasını hedeflemektedir (Batuman, 2020, s.15). Ancak Lörcher'in hazırlamış olduğu planlar ekonomik sebeplerle uygulanamamakta, başka imar planlarına ihtiyaç duyulmuştur.

Batuman (2020, s.16), yeni başkent Ankara için olan imar planının yarışma ile hazırlanmasını planlı bir dönemin başlangıcı olarak değerlendirmekte ve yarışma sayesinde 1932 senesinde hazırlanan Jansen Planı'nın hem şehir merkezi olan Ulus'un hem de çevresinin ve Yenişehir'in gelişimi ile ilgilendiğini belirtmektedir. Jansen Planı 1932 yılında Bakanlar Kurulu'nun onayıyla iki sene sonra uygulamaya konulmuştur. Bu planlamada eski şehrin konumlandığı Ulus ile yeni şehrin konumlandığı Kızılay bölgelerinde detaylı bir çalışma yürütülmüştür. İki şehir merkezi arasında kalan bölgede okullar, Sergi Evi, Türk Hava Kurumu, Sağlık Bakanlığı ve başka diğer kamusal yapılar bulunmakta, bu planlama sayesinde ticari mekanların, meydanların ve parkların bulunduğu yeni bir kentsel aks ortaya konmaktadır (Şumnu, 2024). Bu kentsel aks konut yapılarının inşa edildiği önemli bir konum sağlamaktadır.

Ankara özellikle 1927 senesinde imar yönetmeliklerine dair yasal düzenlemelerin yapılması ile gelişme yaşamıştır (Tankut, 1993, s.27). Bu gelişmelerden biri kamu yapılarının inşa edilmesidir. Modern ulus devletin inşasında Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlık akımları rol oynamakta, dönemin ideolojik dönüşümlerini yansıtan kamusal ve özel mekanların biçimlenişini etkilemektedir. Bu dönemde, öncelikle kamu binaları, eğitim kurumları, hükümet konakları ve belediye yapıları inşa edilmiştir.

Cumhuriyet yöneticilerinin Ankara'nın imarında yabancı sermayeye ve yabancı uzmanlara açılması bakımından 1927 yılının dönüm noktası olduğunu belirten Kartal (2019, s.321), bu dönüm noktasının sadece altyapı işlemlerinde değil kentin planının yabancı mimarların hazırlamasında da gösterdiğini belirtmektedir. Yabancı mimarlar, uluslararası bir yaklaşım benimseyerek özelikle modern anlamda kamusal yapıların inşasında önemli rol oynamıştır (Çubukçu, 2021, s.365). Bir önceki bölümde bahsedildiği gibi yabancı mimarlar aynı zamanda modern mimarlık eserlerini ortaya koyan Türk mimarların yetişmesinde de önemli bir rol oynayan eğitimcilerdir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde 1930'lu yıllarda Akademi Reformu yaşanarak ve mimarlık eğitiminin çağdaş düzeye getirilmesi, modern mimari anlayışın kurumsallaşması hedeflenmektedir. Mimarlık disiplininde yalınlık, rasyonellik ve işlevsellik gibi ilkelerin benimsenmesini sağlayan reform, konut üretiminin de daha işlevsel, çağdaş ve ekonomik olmasını sağlamaktadır. Mimarlıktaki bu yaklaşım ile daha modernist ve Bauhaus etkisinde mimari yapılar inşa edilmektedir.

Konumu ve planlamalardaki yeri itibariyle Ulus bölgesinin yapısal ve toplumsal olarak düzenlenmesi, modern bir ifadeye sahip olması önemsenmektedir. Ankara'nın inşa süreci boyunca yabancı mimarlar ile Türk mimarlar bir arada çalışmakta, modern bir şehir kurmak için Ankara'nın kimliğini ve şehir dokusunu koruyarak geliştirmeye çalışmaktadırlar (Kızılaslan, 2024, s.48). Bu dönemde Ulus bölgesinde modern apartmanlar inşa edilmektedir. Ulus'taki gelişimin sonuçlarıyla ilgili olarak Berker (2001), başkent ilan edilmeden önce Ankara'nın küçük bir kasaba olduğunu, diğer şehirlere örnek olan bu şehirde yabancılar için de barınma ve yeme içme gereksinimlerinin karşılanacağı modern mekanlara gereksinim olduğunu belirtmektedir. Buna örnek olarak 1923-1927 yılları arasında Mimar Kemalettin Bey ve Vedat Bey'in mimarı olduğu ve günümüzde müze olarak kullanılan Ankara Palas oteli ve restoranı verilebilmektedir.

"Bu dönemde Ulus bölgesinde yapılan ve 'aile apartmanı' şeklinde tasarlanan yapılara örnek olarak 1930 yılında mimar Halim tarafından Konya Sokak no:16'da dönemin Yozgat milletvekili Süleyman Sırrı Bey (İçöz) Apartmanı, Robert Oerley tarafından 1932 yılında tasarlanan Urgancı Abidin Bey Apartmanı, 1932 yılında Karakuş Sokak no:9'da inşa edilen Çamlıca Apartmanı ve Necatibey Mahallesi Hisarpark Caddesi'nde 1937 yılında inşa edilen Halit Kurşuncu Apartmanı" örneklerini veren Şumnu (2024), "1920'li yılların sonunda Ulus bölgesinde inşa edilen Vakıf Evleri ve Apartmanlarının Ankara'daki konut sorununa yardımcı olmak amacıyla yapılan üretimlere örnek olarak gösterileceğini" belirtmektedir. Örneğin günümüzde Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü binası olarak kullanılan ve yapıldığında bazı odaları konut olarak değerlendirilen 2.Vakıf Apartmanı, Mimar

Kemalettin tarafından 1927 yılında tasarlanmış ve inşaatı 1930 yılında tamamlanmıştır (Şekil 4.22).

Şekil 4.22. 2.Vakıf Apartmanı, Kaynak: URL 13 Erişim:23.05.2025

Şumnu (2015), Ulus bölgesinde 1920'li yıllarda yapılan kuleli, köşe çıkmalı, sivri kemerli pencere açıklıkları olan ve destekli çatı çıkmaları olan apartmanlardan ve devlet eliyle yapılan Vakıf Ev ve Apartmanlarından farklı olarak aile apartmanlarının, yalın kütle ve cephe tasarımları, geniş pencere açıklıkları, modern yaşam tarzına uygun ve işlevi öne çıkaran plan çözümlemeleriyle farklılaştığını belirtmektedir.

Bu dönemin yapıları 1. Ulusal Mimarlık Akımından etkilenmektedir. Yapılar, Osmanlı mimarisinden esinlenerek simetrik düzende yapılmış, kubbe ve kemer gibi geleneksel ögeler barındırmaktadır. Bu anlamda 1. Ulusal Mimarlık Akımı, yeni rejimin geçmişle olan bağlantısını sürdürmek istemesinin bir örneği konumundadır. Ulusal mimarlık akımını tercih eden bazı Türk mimarlar, ulusal kodların Türkiye için daha uygun olduğunu düşünmekte ve uygulamada bunu sağlamaya çalışmaktadır (Kartal 2019,s.324). Türk mimarların tasarladığı örnekler daha çok sivil mimarlık yapıları iken kamu yapılarının mimarlarının yabancı olduğu görülmektedir (Aslanoğlu, 1996). Devlet desteğinin öncelikli olarak kamu yapılarında olması, hızlı göç alan Ankara şehri için daha sonraki senelerde konut sorununa sebep olmuştur.

Ankara başkent olması ile öne çıkmakta, bu özelliği dışında konutların ve buna bağlı olarak değişen yaşam kültürünün Türkiye'deki ilk örneklerini anlamak adına önemli bir kaynak konumundadır (Çoban, 2012, s.78). Bu anlamda konut üretimi ve barınma kültürü, yalnızca fiziksel ihtiyaçlara göre değil, yeni rejimin ideolojik, kültürel ve sosyal hedeflerine göre de biçimlenmektedir. Modern hayatın getirdiği biçimde zamanla konut mimarisinde değişimler yaşanmakta, geleneksel konut tipolojilerinden uzaklaşılarak dönemin

gereksinimine göre daha işlevsel ve modern konutlar inşa edilmektedir. Örneğin sofa mekanı artık konutlar içerisinde kullanılmazken oda tanımlamaları yapılmakta, mutfak ve tuvalet alanlarının ayrışarak ıslak hacimlerde ve plan tipolojilerinde dönüşümler görülmektedir. Böylece mimarlık, toplumsal dönüşümün önemli bir aracı olarak hem kamusal alanda hem de özel alanda Cumhuriyet ideolojisinin bir taşıyıcısı olmaktadır.

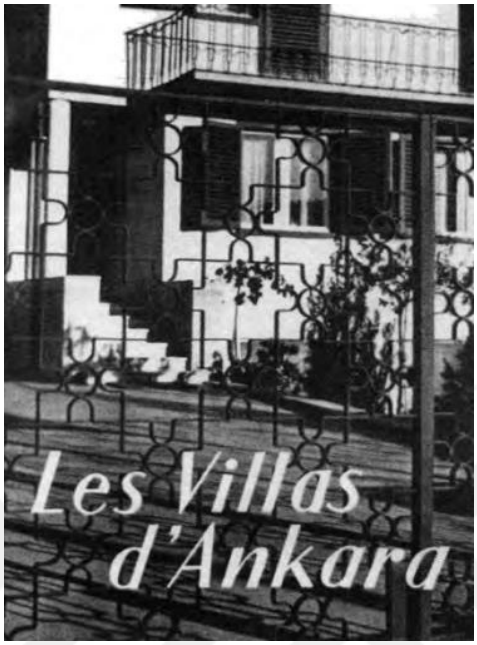
Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara'ya yoğun göç olması; askeri personel, bürokrat, kamu ve özel sektör çalışanının şehre gelmesi ile nüfusun barınması konusu önem taşımaktadır. Apartmanların yayılması Ankara'daki konut sıkıntısından kaynaklanmaktadır (İnce Güney, 2009, s.102). Geleneksel dokunun yok olmasıyla ortaya çıkan boşluklar, örnekleri günümüze dek uzanan konut kullanımlı yeni yapıların apartman biçimiyle inşa edilmesine yol açmaktadır. İlk olarak 19.yüzyıl sonlarında görülmeye başlanan apartmanlar, konut yapıları adına hem biçimleniş olarak değişmekte hem de sosyal yaşamı etkilemektedir. 1920'li yıllarda ilk defa inşa edilen apartmanlar, geleneksel konutlardan izler taşımaktadır. Planlarda görüldüğü üzere geleneksel konutta olduğu gibi, işlev farklılığını açıklayan yemek odası ve yatak odası gibi tanımlamalar yerine sadece banyo, tuvalet ve mutfak isimleri kullanılmakta ve diğer alanlar sadece "oda" olarak isimlendirilmektedir (İnce Güney, 2009, s.113).

Ankara inşa edilirken kamu çalışanlarının barınması sorununu çözmek için küçük ölçekli lojman deneyleri yapıldığını belirten Bozdoğan (2002, s.239), 1925'te Sıhhiye Vekaleti'nin arkasındaki bulunan araziye yapılan 198 müstakil, tek katlı konut yapısını buna örnek olarak vermektedir (Bozdoğan, 2002, s.239). "Bahçelievler Konut Kooperatifi (1934-1936) ise, erken cumhuriyet Türkiyesi'nde kooperatifçilik fikrinin sınırlarını ve genel siyasi ortamı yansıtan daha paradigmatik bir örnektir" (Özüekren, 1996, s.355-365).

"Ankara Kalesi'nin eteklerinde, Ulus bölgesinde ve Çankaya'yı Atatürk Bulvarı üzerinden Ulus'a bağlayan kentsel aks üzerinde çoğu yıkım ve yeniden yapım yoluyla elde edilen çok katlı, bitişik nizam modern apartman yapıları görülürken, Yenişehir, Cebeci ve Çankaya bölgelerinde bağımsız bahçeli müstakil villalar inşa edilmiştir" (Uysal, 2017:139, akt. Şumnu, 2024). Yenişehir ve Çankaya bölgedeki yapılar ve önemi hakkında Bozdoğan:

> "Ankara'nın modern bir başkent olarak inşa edilişi sırasında, yeni semtler olan Yenişehir ve Çankaya'da Atatürk'ün yakın çevresini oluşturan cumhuriyet liderleri için birçok modern villa inşa edildi; Atatürk de Çankaya Tepesi'ndeki cumhurbaşkanlığı köşkünde ikamet ediyordu. 1930-1932'de Clemenz Holzmeister tarafından tasarlanan cumhurbaşkanlığı köşkü ve onunla tepenin aşağısındaki bakanlıklar kompleksi arasındaki önemli noktalara inşa edilecek olan ilk yabancı elçilik binaları, dönemin modern mesken mimarisinin ideallerini tanımlamaya başladılar. Cumhurbaşkanlığı köşkü, elçilik konutları ve Cumhuriyet ileri gelenlerine ait diğer Çankaya villaları, hep birlikte, Ankara'yı Batılı muadillerine

eşdeğer modern bir başkent olarak inşa etme işinin özgül siyasi koşullarının mümkün kıldığı modern mesken inşaatının en yüksek örneklerini oluşturuyorlardı. 1939 Haziranında, bu "modern villalar"a, yeni ulusun modernliğinin tanığı olarak, *La Turquie Kemaliste*'te bir foto-yazıda ayrı bir yer ayrıldı" (Bozdoğan, 2002, s.245-246) demektedir (Şekil 4.23).

Şekil 4.23. "Ankara'nın Villaları", *La Turquie Kemaliste* (no. 31, Haziran 1939) yayımlanan ve başkentin güney ucunda yapılan yeni "bahçeli evleri" öven foto-yazı. (Bozdoğan 2002, s.247). Erişim:18.05.2025

1930'larda ise Bauhaus tarzı ve modernist konutların etkisi kübik mimarinin Ankara'da yayılımını hızlandırmıştır. Kübik mimari üslubunu benimseyen yerli ve yabancı mimarlar bu yönde yapılar tasarlamaktadır. 1934 yılına tarihlenen Ankara romanı ile Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Türkiye'nin modernleşmesini anlatırken kübik iç mekan tasviri yapmaktadır. 1930'lu yıllarda Kızılay bölgesinde inşa edilen konutlarla ve kübik mimarlık ile ilgili olarak Şumnu (2024):

"Benzer şekilde 1930'lu yıllarda Kızılay bölgesinde inşa edilen ve çoğunluğu 'aile apartmanı' ya da 'kira evi' olarak tasarlanan apartmanlar ve müstakil evler de dönemin arzulanan 'asri ev' ve 'kübik mimarlık' anlayışının ürünleridir. Mimar İlyaszade Arif Hikmet tarafından 1932 yılında tasarlanan ve sonra Milka Pastanesi olarak kullanılan Dr. Celal B. Evi, 1932 yılında Fidanlık Mahallesi'nde inşa edilen İsmail Hakkı Bey Evi, 1935 yılında açılan bir yarışma sonucunda mimar Bekir İhsan tarafından Atatürk Bulvarı üzerinde, Kızılay Binası'nın karşısında tasarlanan Soysal Apartmanı (Kira Evi), Mimar Reşat tarafından 1936 yılında tasarlanan, alt katında dönemin ünlü Kutlu Pastanesi'nin olduğu Kutlu Pansiyon Evi, Kızılay bölgesinde inşa edilen yapılara örnek olarak gösterilebilir. Kızılay bölgesinde yapılan bu konut projelerinin birçoğu dönemin mimarlık ortamının en etkin sesi olan Arkitekt Dergisinde de yayınlanmış ve 'kübik ev', 'kübik apartman' fikrinin toplumda yaygınlaştırılması

hedeflenmiştir" (Mimar Sadi, 1932; İlyaszade, 1932; Mimar Reşat, 1936; Mimar Arkan, 1937; akt. Şumnu 2024) demektedir.

Toplumda yaşanan değişimler insanların yaşam biçiminde de değişikliklere yol açmakta ve bu değişiklikler kullandıkları mekanları etkilemektedir (Çubukçu, 2021, s.359). "Sancar'ın ifadesi ile "Türk ailesi", bir toplumsal inşa sonucu oluşan, ulusun kurucu unsuru olarak görülen görevler üstlenen ve bu görevlerin bilincine vardıkça ulusun inşasına katılan bir "modernleştirme aracı" olmuştur" (Sancar, 2012; akt. Gülen, 2015, s.158). Bu anlamda, her alanda olduğu gibi yaşanan değişimlerin çekirdek yapıdan genele doğru yaşandığını ve aile yapısının değişimi ile toplumun da değiştiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte ailelerin bir arada bulunduğu konut yapıları da modernleşmenin etkilerinin görüldüğü ve değişimin başlayıp sürdürüldüğü bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ankara hızla kurulan bir şehir olarak İstanbul'dan da bürokratlar ve askerler dahil olmak üzere çok sayıda göç almaktadır. Bu insanların apartman yapılarını tercih etmeleri apartmanlaşma sürecinin hızlanmasına sebep olurken medya yayın organları ile de apartman yaşam biçimi teşvik edilmektedir (Ünsal, 1939; Ziya, 1931, akt. Bozdoğan, 2002). Bu insanların yaşam biçimleri apartman hayatının benimsenmesinde etkili olmaktadır (Bozdoğan ve Kasaba, 1997).

"1929 yılında memurlara verilen ve 1951 yılına kadar süren konut ödeneğinin etkisiyle Ankara'da, içlerinde Kavaklıdere, Keçiören gibi eski bağ evlerinin bulunduğu bölgelerin de olduğu yerlerde, bir dizi kooperatif yapısı inşa edildiğini" açıklayan Şumnu (2024), "1935 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan ve 1939 yılında yerleşime açılan Bahçeli Evler Yapı Kooperatifinin, orta/üst gelir grubuna mensup ailelere modern barınma koşulları sunan ve dönemin 'bahçeşehir' anlayışına uygun şekilde müstakil evlerden oluşan kooperatiflerin öncüsü" olduğunu belirtmektedir.

1950'lerden itibaren yapı teknolojilerinin gelişmesi ve artık apartmanda yaşam kültürünün benimsenmesi ile çok katlı binalar inşa edilmektedir (Bozdoğan, 2005). Ankara nüfusu göçler sebebiyle yüksek bir sayıya ulaştığından yeni planlamalara ihtiyaç duyulmaktadır. "Uybadin ve Yücel Planı'yla beraber kentin güney ve batı yönlerine doğru büyümesi gerçekleşmiş; Keçiören, Aydınlıkevler, Etlik çevresinde geniş iskân alanları oluşturulmuş, kent merkezinde yer alan Esat, Çankaya, Ayrancı, Cebeci gibi semtlerde de yoğunluk artışı önerilmiştir" (Cengizkan, 2002b). Şumnu'nun (2024) aktarımına göre, 1950'lilerde arsa maliyetlerinin az olması ve devletin bu bölgeleri imara açması ile kooperatif yapılarının inşası artmaktadır. Uysal'ın belirttiği üzere kooperatif inşası, ödemede

kolaylık sağlanmasının yanında inşasında kademelendirmeye imkan sunmasından dolayı tercih edilirken devletin imara açtığı bölgelerde inşaatı yapılabilmektedir (Uysal, 2017:161-162, akt. Şumnu 2024).

Yeni bir barınma kültürü olarak 1930'larda ortaya çıkan kooperatifler 1950'lerden sonra sivilleşmiş ve daha çok tercih edilerek kullanımı artmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde yaygın olan villa mahallesi biçimindeki kooperatif yerleşimleri bu dönemde de devam ederken bunun yanında çok katlı blok apartmanlardan oluşan konut yerleşimleri de bir başka kooperatif türü olarak ortaya çıkmaktadır. Villa tipi kooperatif yerleşimlerinin başlıca örnekleri arasında Mebusevleri, Subayevleri, Merbank Evleri ve 14 Mayıs Evleri bulunmaktadır.

Mahallelerde yapılan villa kooperatifleriyle benzer biçimde çok katlı blok apartmanlarla oluşturulmuş kooperatif yapılarının planlarında da ev içi kamusal alanlara ayrılan metrekare dikkat çekmektedir (Şumnu, 2017: 214-215). Bu yapıların da zemin ve çatı katları sosyal mekanlar olarak inşa edilmekte ve bu bakımdan Le Corbusier'in Unité d'Habitation binasına veya 1957 yılındaki İnterbau sergisinde üretilen yapılara benzerlik göstermektedir (Şumnu, 2017: 221-225). Şumnu (2024) bu tür apartman yapılarına dair şu açıklamayı yapmaktadır:

> "1955 yılında Nejat Ersin tarafından tasarlanan Cinnah 19 (Meydanlar Müdürlüğü İşçileri Yapı Kooperatifi), 1955 yılında Yıldız Akarsu tarafından tasarlanan Yıldız Apartmanı (İşçi Sigortaları Kurumu Memurları Kooperatifi), 1957 yılında Arman Güran tarafından tasarlanan 96'lar Apartmanı (Hizmet Yapı Kooperatifi), 1957 yılında Emin Onat tarafından tasarlanan Hayat Apartmanı (Hayat Yapı Kooperatifi), 1957 yılında Demirtaş Kamçıl ve Rahmi Bediz tarafından tasarlanan Mintrak Apartmanı (Mintrak Yapı Kooperatifi) ve 1960 yılında Sahir Erüreten tarafından tasarlanan İpek Apartmanı (İşçi Sigortaları Memurları Yapı Kooperatifi), 1962 yılında Erdoğan Okçu ve Veliyettin Özkan tarafından tasarlanan Özok Apartmanı bu kooperatif türüne örnek olarak gösterilebilir" (Şumnu, 2024) (Şekil 4.24).

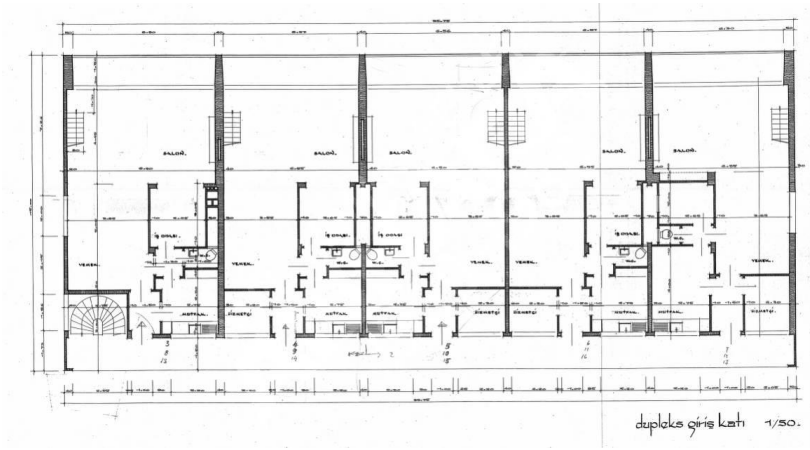

Şekil 4.24. Tek Yapıda Örgütlenen Kooperatif Örnekleri. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 arşivi, Şumnu 2024. Erişim:18.05.2025

Sivil kooperatifleşme dönemi içerisinde parsel ölçeğinde apartmanlaşma uygulanmaktadır ve bu dönemin yapılarının kaliteli olduğu görülmektedir. Geç modern dönemin öne çıkan özelliklerinden birisi de yapı tasarımlarında daha kişisel örneklerin olup bunların gelişen yapı teknolojileri ile uygulanmasıdır (Akyol, 2007, s.65). Batuman (2020, s.36), kanunların birden fazla kişiye ait olan apartmanlara izin verdiğini ve bu yapılarda herkesin kullanımına açık olan ortak alanların dikkatle kurgulandığını belirtmekte, 1950 döneminde yapılmış olan nitelikli yapılar için 96'lar Apartmanı, Mintrak Apartmanı, Hayat Apartmanı ve Cinnah 19 (Şekil 4.25, 4.26) örneklerini vermektedir.

Şekil 4.25. Cinnah 19, URL 14 Erişim: 18.05.2025

Şekil 4.26. Cinnah 19 Plan, URL 15 Erişim: 18.05.2025

Kooperatif örgütlenmeleri dışında Banka İkramiye Evleri/ Apartmanları da Ankara'daki barınma ve konut kültürünün gelişiminde önemli olmuştur. 1930'lardan itibaren ülkenin bankaları, tasarrufu artırmak ve geleneksel alışkanlıkları değiştirmek adına "tasarruf teşvik ikramiyeleri" ile ikramiye çekilişleri düzenlemektedir (Tuncay, 1994 s.21, akt. Şumnu, 2024). İkramiye evlerine Ankara'da ilk örneklerden biri olarak Abidin Mortaş'ın tasarladığı bahçeli müstakil konutlar verilebilmektedir (1949: 55). 1950'lerde bankalar ikramiye vermek için yarış yapmaktadır ve bu durum konut sayısında artışa neden olarak Bahçelievler, Ayrancı, Kavaklıdere ve Çankaya'daki konutların sayısını artırmaktadır (Şumnu,2014:51-73). Şumnu (2024), "konut kooperatifleri ve ikramiye apartmanlarıyla beraber bu süreçte geçmişin aile apartmanı geleneğinin uzantısı olarak okunabilecek nitelikli münferit konut projelerinden biri olarak Mimar Sabih Kayan tarafından 1957 yılında Sönmez ailesi için Güneş Sokak no:17'de tasarlanan ve özgün tasarım yaklaşımı, sıra dışı cephe kararları, zengin mekan kavrayışı ve sahip olduğu mimari detaylarla özel bir örnek olarak Sönmez Apartmanı'nı" vermektedir (Şekil 4.27).

Şekil 4.27. Sönmez Apartmanı Fotoğrafları. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Arşivi, Şumnu 2024 Erişim:18.05.2025

1959 yılında Yeni İmar Yönetmeliği, 1960 yılında Bölge Kat Nizam Planı ve 1965 yılında 634 Sayılı Kat Mülkiyet Kanunu sayesinde çok katlı apartman yapıları yapılmakta, bu yapılar maddi olarak üst gelir düzeyine sahip kişilere hitap etmektedir. Çağdaş tasarımlara sahip olan bu yapılarda aydınlık mekanlar tasarlamak, doğal havalandırmaları kurgulamak ve yeşil alanları yapılara entegre etmek biçiminde nitelikli konutlar ortaya çıkmıştır (Bozdoğan, 2005). Nitelikli konutların bozulması ise 1965 yılında çıkarılan 634 Sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu ile yaşanmış, sonraki tarihlerde yapılan binalarda da nitelik kaybı ortaya çıkmıştır. "Yap-sat hakimiyetindeki" dönemde ise apartmanlar anonimleşerek mimari açıdan niteliksiz olmaya başlamış, merkezde üst üste yığılan yapılaşma artmıştır. Ankara'da artan gecekondulaşma ise cumhuriyetin ilanından itibaren önemli bir problem olurken bu dönemde artışa geçerek şehrin farklı bölgelerinde oluşumu görülmektedir (Tercan,2018:20-26, akt. Şumnu, 2024).

1970'li yıllara gelindiğinde ise artan nüfusu karşılamak için yüksek katlı toplu konut projeleri yapıldığı görülmektedir. Merkezdeki yapı yükseklikleri ve yoğunluğu arttıkça hava kirliliği, trafik ve suç oranı artmakta, bu durum da yeni uydukent/ banliyö projelerini ortaya çıkarmaktadır. "Kent-koop tarafından 1978 yılında gerçekleştirilen ve 1950'li yıllardaki Yenimahalle projesine benzer bir mantıkta gelişen Batıkent projesi, 1984 yılında toplu konut projelerine destek sağlamak için kurulan Toplu Konut İdaresi (TOKİ)'nin gerçekleştirdiği 5 etaplı Ankara Eryaman yerleşimi (Cengizkan, 2000) ve 1980'li yıllardan itibaren özellikle üst sınıfların kenti terk etmesiyle ortaya çıkan Çayyolu ve Ümitköy'deki yerleşimler bu dönemde Ankara'nın çeperlerindeki banliyöleşme (suburbanization) ve merkezden bağımsız olarak kendi kendine yetebilen yerleşim bölgeleri oluşturma süreçlerinin diğer örnekleridir" (Akt. Şumnu, 2024).

İnce Güney (2009, s.102), apartman yapılarının günümüz apartmanlarından farklı biçim, büyüklük ve kalitede inşa edilmiş olsa bile apartman yaşamının Türkiye şehirlerinden en genel yaşam biçimi haline geldiğini, hatta Türkiye'de modernleşme sürecinin, apartmanlaşma süreci ile beraber geliştiğini söylemektedir. Diğer şehirlere örnek olması bakımından başkent ilan edilen Ankara'nın sembol bir şehir olarak görülmesi, gelişmesi ve planlı bir büyüme göstermesi istenmektedir. Bu sebeple birçok imar planı hazırlanmakta ancak aldığı göçlerle birlikte büyümesi kontrol edilememektedir. Ortaya çıkan konut sorunu 1950'lere kadar devlet destekli konut politikalarıyla, 1950'lerden sonra ise sivil üretimler ile çözülmeye çalışılmaktadır. Nüfus yoğunluğu sebebiyle ortaya çıkan gecekondu sorunu da yasalar ve aflar ile çözülmeye çalışılsa da etkili olamamaktadır. Şehir merkezindeki

yoğunluk diğer bölgelerde yeni yerleşimlerin oluşmasına sebep olmakta, niteliksiz konut yapıları bu süreçte yaygınlaşmaktadır. Sonuç olarak bütün bu süreç içerisinde örnek bir şehir olması planlanan Ankara istenilen sonuca ulaşamamaktadır. Yine de kentte nitelikli yapıların olduğu da görülmektedir.

Türkiye'nin modernleşme yolunda yaşanan dönüşümler fiziksel mekanlarda kendini gösterdiği gibi dönemin söylem üretim araçları tarafından da okunabilmektedir. Takip eden bölüm içerisinde, medya yayın organlarının içerikleri, mimari temsiller ve konut çizimlerindeki kadın temsili üzerinden, yeni toplumsal rolün inşası ve kamusal hafızaya ne şekilde yerleştiği incelenmektedir. Yirminci yüzyıl apartman konutu yapıları incelenerek Türkiye'deki toplum yapısının nasıl değiştiğine dair bir anlatıyı mimari çizim temsilleri üzerinden okumak hedeflenmektedir. Bu temsiller, kadının modernleşme projesindeki konumunu, medya ve mimarlık arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

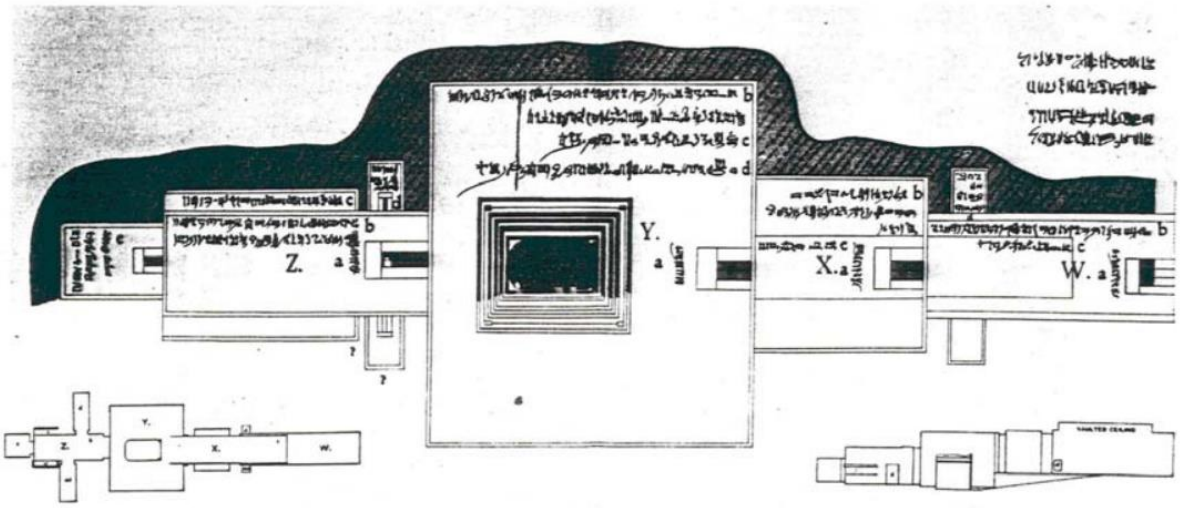
5. SİVİL MİMARİ BELLEK ANKARA 1930-1980 PROJESİ APARTMANLARI MİMARİ ÇİZİM TEMSİLLERİ ÜZERİNDEN TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ OKUMASI

Temsil, insanlık tarihi boyunca bireylerin dünyayı anlamlandırarak başka kişilere aktarma çabasının temel bir aracıdır. En ilkel toplumlardan itibaren insanlar inançlarını, deneyim ve düşüncelerini aktarabilmek için çeşitli temsil formları kullanmaktadır. Mağara duvarlarına çizilmiş figürlerden, mitolojik anıtlara, simgelere ve sanatsal üretimlere kadar birçok ifade biçimi, insan zihninin soyutlaştırma ve sembolleştirme yeteneğinin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Temsiller aynı zamanda bir anlam üretmektedir ve bu sebeple yalnızca estetik ya da iletişim üzerine değil aynı zamanda ideolojik, toplumsal ve kültürel boyutları da olan çok katmanlı olgulardır.

5.1. Temsil ve Mimari Temsil

Temsil (representation), yalnızca bir şeyin yerine geçerek onu gösteren biçim ya da basit bir betimleme olmadığı gibi anlamın üretilerek yeniden kurulmasına ve bu şekilde ele alınmasına yardımcı olmaktadır. Mimari temsil de bu üretimin dışında değildir. Mekanın nasıl çizildiği, hangi ifadelerle anlatıldığı, nasıl tarif edildiği, sadece estetik olarak açıklanmaz; bunlar aynı zamanda toplumsal yapıları ve değerleri de temsil ederek yeniden üretmektedir. Bu üretimin dilden, toplumdan ve siyasetten uzak olduğu düşünülemez ve bu anlamda temsil, mimarlık disiplini dahil olmak üzere tüm pratiklerde ideolojik işleve sahip olabilmektedir.

Dönemlere göre temsiller incelendiğinde, mimari çizimlerin basit planlarını oluşturmuş olan Antik dönem Mezopotamya ve Eski Mısır'ın mekanları doğrusal ızgaralar ile düzenleyip toprak tabletlerde çizim yaptıkları görülmektedir (Halse, 1960, akt Gürer ve Yücel, 2005). Eski Mısır'da zemin planlarının kare ızgaranın temel yapısını oluşturduğu görülürken, yapıların da görsel imgeleri ve kireçtaşı tabakalarına çizilmiş eskiz planlar bulunmaktadır (Porter, 1979, akt Gürer ve Yücel, 2005)(Şekil 5.1).

Şekil 5.1. IV Ramses'in Mezar Planı, Papirüs Kağıdına Çizim. Kaynak: Halse, 1960, akt. Gürer ve Yücel, 2005

Roma'da çizimlerin, genellikle Yunan eserlere referansla üretildiğini belirten Halse (1960, s.3, akt Gürer ve Yücel, 2005), aynı Mısır'da olduğu gibi kağıt bulunmamasının; çizimlerin taşlara işlenmesine sebep olduğunu söylemektedir. Gotik döneme geçildiğinde ise plan ve görünüş çizimlerinin yapıldığı görülmektedir. Bu anlamda yapılmış dikkat çekici mimari çizimler mevcuttur (Gürer ve Yücel, 2005). "Doğrudan mekana çizilen örneklerden binanın ya da mekanın fiziksel varlığına ait bir parçasının üzerine çizilmesini bir sıçrayış" olarak ifade eden Kıyıcı (2017, 28), çizim yüzeyindeki değişimler ile gelişen çizim temsillerinin daha sonrasında yapıdaki malzemelere, Rönesans döneminde kağıtlara ve sonrasında dijital ortama taşındığını belirtmektedir.

İlk defa çizilmeye başlandığında mimari çizimler uygulamaya dair bilgiler vermekteyken daha sonrasında vazgeçilmez bir tasarım nesnesi haline gelmektedir (Kıyıcı, 2017). Gürer ve Yücel (2005), "çağdaş mimarlık kültüründe mimari temsilin sahip olduğu kimliğin, dönüşüme uğradığını ve mimari temsilin tasarımların etkin bir aracı olarak kabul" edildiğini belirtmektedir. 18.yüzyıldan sonraki süreci anlatan Kıyıcı (2017, s.34):

> "18. ve 19. yüzyıllar içerisinde ise 'ortografik üçlünün birlikte kullanımı' ve 'tasarı geometri' gibi yaklaşımların gelişimi mimari çizimin tasarımdaki baskın rolünü kuvvetlendirmiştir. Mimari tasarıma ait söylemin, bina ve çizimde olduğu kadar yazılı metinlerle de desteklendiği bu geniş zaman dilimini takiben, 20. yüzyılın ortalarında mimari çizim açısından eşik olarak görülebilecek farklı gelişmeler yaşanmıştır. Öncelikle 1960'lar, mimari tasarımın mimari çizim önderliğinde avangart bir tasarım yaklaşımını ortaya koyduğu bir dönemi işaret etmektedir. Bu dönemde ortaya konan tasarımların izler çevreye iletilmesinde, mimari tasarım söyleminin belirlenmesinde ve mekâna dair bakışın kurulmasında mimari çizim odak noktasındaki yerini güçlendirerek korumuştur" (Kıyıcı, 2017, s.34) demektedir.

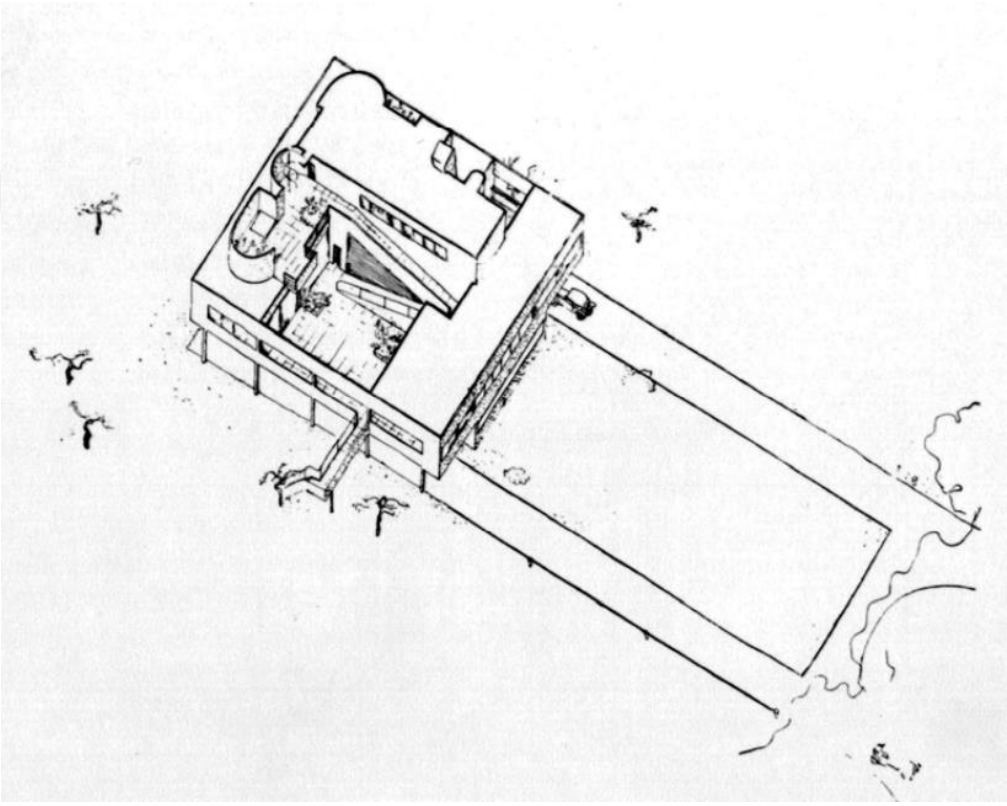
Mimari temsilin mimari fikirlerin somutlaşmasını sağladığını söyleyen Porter (1979, akt Gürer ve Yücel, 2005), bu somut anlatım biçiminin aynı zamanda maket ve dijital ortamlarda hazırlanan ürünlerle de hazırlandığını belirtmektedir. Mimari temsiller aynı zamanda ortaya çıkarılan konsept projenin çok daha net anlaşılabilmesine ve uygulanabilmesine yardımcı olmaktadır. Üç boyutlu çalışmalar, renk düzenlemeleri, görselleştirmeler ve malzeme seçimleri sayesinde mimari çalışmalar çok daha kolay uygulamaya alınabilmektedir. Bu anlamda mimari temsiller, hem mimarların inşaat ekibiyle ve müşterileri ile olan iletişimi düzenlemekte hem de tasarım süreci içerisinde ortaya çıkmış olan fikirlerin somutlaştırılmasında önemli bir yere sahiptir. Mimarların neden temsillerle çalıştıkları üzerine Gürer ve Yücel (2005):

> "Temsilleri kullanarak gerçek nesne ile değil de onun başka bir ortamda betimlenmiş haliyle deneyimlerde bulunabilmeleri; mimarların tasarımdaki değişkenleri ve sonuçlarını test edebilmek için görsel modellerle gözleme ve ölçülebilirliğe yatkın olmaları; inşa etme öncesinde projeleri değiştirmek ya da tekrar etmek için temsillerin daha güvenli ve yeniden üretilebilirliğe yatkın olmaları; grafik temsillerin mimari söylemin oluşturulmasına önemli katkılarının olması; temsillerin sosyal ve kültürel yapılanmalarda etkin rollerinin var olması nedeniyle mimarlara bu konularda söz söyleme şansını yaratmaları; mimari temsillerin gerek meslektaşlar, gerekse başka meslek grupları ile ya da kamuoyu ile iletişime geçmede bir dil özelliği oluşturmaları ve böylece retoriksel uygulamalara imkân vermesi sayılabilir" (Gürer ve Yücel, 2005) demektedir.

"Geleneksel tasarımda mimari tasarım ürününün temsili için mimari ürün imal edilmeden önce mimari teknik kurallar göz önüne alınarak iki boyutlu plan, kesit, görünüş çizimleri; malzemesi, boyutları ve iç mekân ilişkilerini yansıtan gerçek mekân algısına yaklaşmak için perspektif çizimleri; mimari ürünün belirli ölçeklerde küçültülmüş biçimini ifade etmek için maket gibi araç ve yöntemlere başvurulmaktadır" (Yıldırım ve ark., 2010, akt Odabaş,2020). Mimari çizimler yapılırken de yapının çevresiyle bir bütün olarak ele alınması bakımından bazı ögelere yer verilmektedir. Mimarinin yapı örnekleri ve dış mekanın nesnelerinin kullanımı, mimari temsilin anlatı gücünü yükselterek aynı zamanda bir yaşam biçiminin sunulmasına olanak sağlamaktadır.

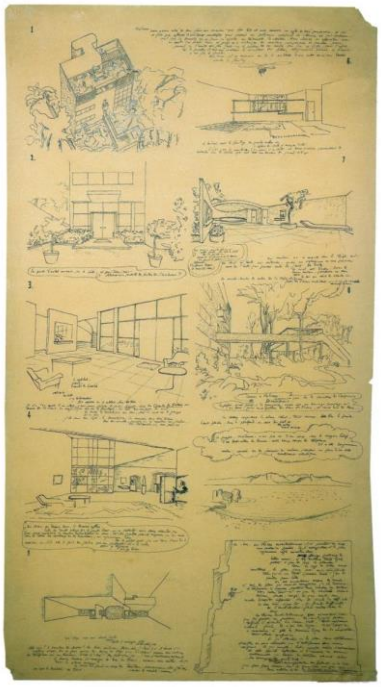
Temsiller bir düşüncenin fiziki ortamda anlaşılması için kullanılan araçlardır. Bu medya yayın organları ile sunulan reklamlar ve diğer araçlar olduğu gibi mimari fikirlerin anlatılması adına da temsiller kullanılmaktadır (Kıyıcı, 2016). Temsil edilen mimari fikirler temsil nesnesiyle bağımsız olmadığı gibi farklı anlatım biçimlerine de sahip olmaktadır (Robin Evans, 1997, s.154, akt. Riahi, 2017).

20. yüzyılda diğer mimari anlatım biçimlerinin yanında aksonometrik çizim de kullanılmaya başlanmıştır (Şekil 5.2). Aksonometrik çizim, konvansiyonel plan ve kesit çizimlerinden sonra mekanın daha bütüncül görünmesini sağlamaktadır. Mimarları aksonometriye yönelten faktörlerden bir tanesinin kübizm olduğunu belirten Gürer ve Yücel, "özellikle kübizm döneminde yaratılmış olan kesyap, montaj gibi teknikler ile yapılan temsillerin bir sanat biçimi türünde kamuoyuna sunulduğunu belirtmektedir" (Gürer ve Yücel, 2005).

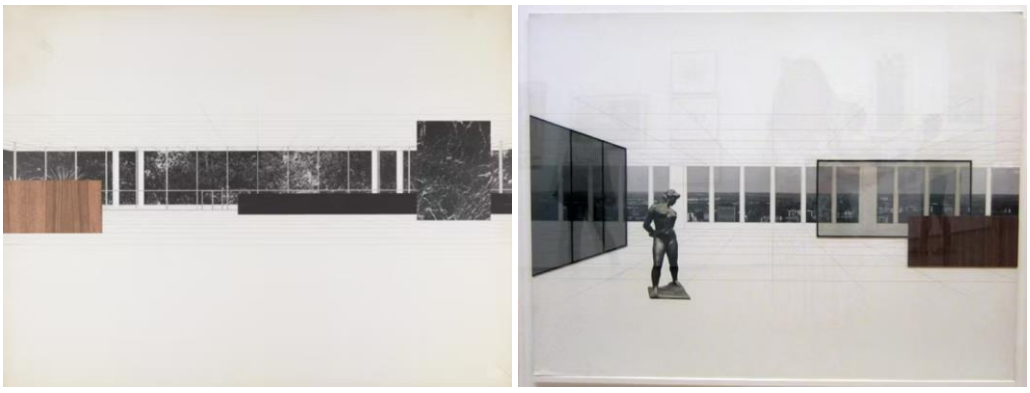
Şekil 5.2. Le Corbusier, Villa Savoye, Kuş Bakışı Aksonometrik. Kaynak: Blau ve Kaufman, 1989, akt. Gürer ve Yücel, 2005

Mimari temsil de bütün temsil biçimleri arasında güçlü bir yere sahiptir ve kendini ifade etme konusunda önem arz etmektedir. Aynı zamanda mimari temsiller, teknik çizimlerin yapısı gereği mimarların kendi aralarında anlayabileceği bir dil oluştururken, başkalarına anlatılmak istenen projelerin daha farklı ele alınması gerekliliğini doğurmaktadır. Le Corbusier de 1925 senesinde mimari temsillerini müşterisi Madam Meyer'ın anlayacağı biçimde ele almakta ve çizimlerini bu yönde hazırlamaktadır. El çizimlerini müşterisinin anlayacağı biçimde oluşturmaktadır (Fernández, 1989, akt. Kıyıcı, 2015, s.79) (Şekil 5.3).

Şekil 5.3. Le Corbusier, Villa Meyer Konut Öneri Projesi, Müşterisi Madam Meyer'e İlettiği Mektup. Kaynak: URL 16 Erişim: 28.05.2025

Mimari temsiller modern zamana kadar yapının fiziksel özelliklerinin yansıması olsa da modern dönemle beraber temsil hem çok çeşitlenmiş hem de anlamı yeniden üretme konusunda yeni bir yön kazanmıştır. Mies Van Der Rohe de hazırladığı kolajlarla mekanın sadece fiziksel özelliklerini yansıtmanın ötesine geçerek bir anlam oluşturma çabasındadır. Çoğu monokrom olan kolajları sade, ölçülü ama güçlü kompozisyonlarla ve büyük ölçüde beyaz boşluklardan oluşmaktadır; çizgilerle çizilmiş perspektif ızgaraları zemin ve tavanın düzlüklerini belirlerken, iki veya belki üç bölme cam pencerelerden dışarıyı görmeyi engellemektedir. Bu bölmelerin çoğu desenli mermer veya Kandinsky'nin modernist resimleri veya Picasso'nun Guernica'sı ile süslenmektedir (URL 17) (Şekil 5.4).

Şekil 5.4. Mies Van Der Rohe Kolaj Örnekleri. Kaynak: URL 17 Erişim: 28.05.2025

“Mimari temsilin bir dolayım sorunsalı olarak ele alınmasında, 1960’lı yıllarda gerçekleşen medyal dönümün posthümanist değinilere genişleyerek dil, metin gibi insan merkezli medyadan insan merkezli olmayan her türlü dolayıma ilgiyle yüksek çeşitlilikteki araştırma alanına açılması; dolayımı pratik ve kuramsal faaliyetlerin ayrıştırılamaz ve daha öte üretici zemini olarak merkezi konuma taşıması etkilidir” (Kılınç ve Tercan, 2022,247). 1960’lardan sonra artık insanların neyi anlatmak istediğine değil de temsillerin ne anlatmak istediğine ve nasıl temsil edildiğine odaklanılmaktadır. Bu soyut iletişim biçimi sayesinde mimari temsil sadece çizimlerle sınırlı kalmamakta; filmler, kolajlar, diyagramatik temsiller, fotoğraflar, dijital medya, boşluk ve negatif alan temsilleri gibi birçok yeni araçla anlatım güçlenmektedir. Dijital ortamda hazırlanmış olan mimari temsiller, projenin daha kısa sürede hazırlanmasına, istenilen değişikliklerin de daha hızlı yapılabilmesine olanak sağlamaktadır (Şekil 5.5). Mimari temsillerde kullanılan dokular ve renkler sayesinde projenin üç boyutlu algısı gelişmektedir (Porter, 1979, s.44, akt. Gürer ve Yücel 2005). Mimarların tasarım süreçlerini pozitif yönde etkileyen mimari çizim temsilleri biçimleri, kullanım koşullarına göre çeşitlilik göstermekte ve anlatılan ifadenin alanında uzman kişilerin anladığı bir dile dönüştüğü görülmektedir (Gürer ve Yücel 2005).

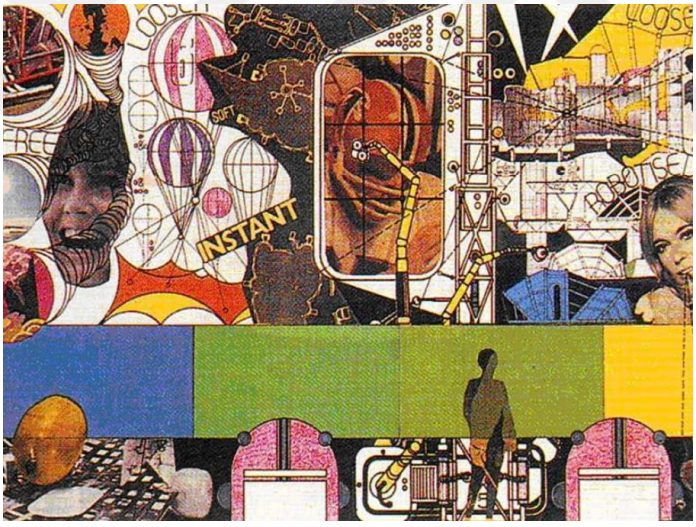
Şekil 5.5. Dijital Ortamda Hazırlanmış Mimari Temsil. Kaynak: URL 18 Erişim: 27.04.2025

“Temsil, geleneksel tasarım yöntemleri kullanılarak sınırlı ifade şekillerine sahip iken sayısal tabanlı teknolojilerin mimari temsilde kullanılmaya başlamasıyla temsil araçları ve yöntemleri zamanla çeşitlenmiş ve bu çeşitlenme de mimari tasarım ürününün nasıl olması gerektiği üzerine olan düşüncelerde değişikliklere sebep olmuştur” (Odabaş, 2020, s.14). Örneğin modern dönemde Archigram gibi soyut iletişim biçimini kullananlar, anlatmak istedikleri meseleyi direk gözler önüne sermektense konuya eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşarak yeni bakış açıları keşfetmektedir (Şekil 5.6, 5.7). Bu sayede mimarlığı sadece

binalarda değil, dergi klasör ve kılavuzlarda da tartışmaktadırlar. Bu anlamda eleştirel bakış açılarının sunulmasında da temsillerin kullanılabildiğini söylemek mümkündür. Mimariler ve mekanlar, ifade özgürlüğünün sosyal ve politik bir aracı olarak sembolik biçimde kullanılabilmektedir.

Şekil 5.6. Archigram, Instant City Kaynak: URL 19 Erişim:28.05.2025

Şekil 5.7. Archigram, Instant City, Kolaj Kaynak: Thomsen, 1994

Bu bakımdan temsil, her alanda kullanıldığı gibi mimarlık alanında da önemli yeri olan etkili bir anlatı biçimidir. Bu anlatı kimi zaman sadece mimarlık disiplini içerisindeki uzmanlar tarafından anlaşılırken kimi zaman da daha geniş bir kitleye hitap ederek herkesin yorumlayabileceği bir anlam taşımaktadır. Bu bağlamda, mimari temsildeki anlam ve anlaşılabilirlik olgusu aslında çizimde kullanılan araçlara, bağlama ve kişinin bilgi birikimine göre değişkenlik göstermektedir. Bu değişkenler toplumsal cinsiyet rollerinin işlendiği mimari temsillerde de etkisini göstermekte, bazı temsiller daha kolay anlaşılabilirken bazılarını anlamak için bilgi birikimine veya dikkate ihtiyaç duyulmaktadır.

Gündelik yaşamla ve toplumla ilişkilenen bu roller, gerek medya yayın organları gerek mimari çizim temsilleri tarafından toplumu işlemektedir. Bu anlamda toplumsal cinsiyet rolleri üzerine kurgulanan temsillerin, gözlemcisi ile kurduğu etkileşim daha güçlü olmakta ve temsilin sunduğu anlatı daha geniş bir çerçevede tartışılabilmektedir.

5.2. Toplumsal Cinsiyet Rolleri ve Temsil İlişkisi

Temsiller; dergi ve gazetelerde yayımlanan reklamlar, mimari çizimler, üç boyutlu tasarımlar ve görselleştirmeler gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Temsillerin temel özelliği, iletilmek istenen durumun akılda kalıcı, sade ve anlaşılabilir biçimde sunulmasıdır. Bu yönüyle temsiller, birçok farklı disiplinde kullanılmakta, özellikle toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımında etkili bir araç olarak öne çıkmaktadır. Belirli reklam ve yazılar aracılığı ile cinsiyetlere atfedilen görev ve sorumlulukların aktarılması, bazen de toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin ayrımcı yaklaşımların pekişmesine zemin hazırlamaktadır. Geniş kitlelere hitap eden dergi ve gazeteler bu bağlamda önemli bir rol üstlenmektedir; bireylerin hem toplum içerisindeki hem de aile içerisindeki rollerini şekillendirmekte belirleyici olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rolleri aktarılırken kadının özellikle konut ile ilişkili biçimde anlatıldığı görülmektedir. Toplumun en önemli yapı taşlarından biri olan kadın, birçok farklı şekilde ifade edilmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerine göre kadın ev ile özdeşleşmeli ve yaptığı işleri titizlikle yürütmelidir. Evinin işlerini yapıp çocuğu ile ilgilenirken bir yandan da bakımlı olmak durumundadır. Cinselliğin de ön plana alındığı temsil ifadeleri bulunmaktadır (Gökaliler ve Saatcıoğlu, 2023, s.78). Bu bağlamda temsiller, iletilmek istenen mesajı kadına atfedilen toplumsal roller aracılığı ile aktarırken, anlatıyı da kadın üzerinden inşa etmektedir.

Kadın dergileri ve kadını yönlendiren yazılar Geç Osmanlı Döneminde görülmekle birlikte, özellikle Cumhuriyet Döneminde yaygınlık kazanmıştır. Latin harflerinin kabul edilmesiyle birlikte okuryazarlığın artması da bu yayınların sayısını ve etkisini önemli ölçüde artırmıştır. Kadın imgesi vurgulanırken de modern kadın, geleneksel rolleri sürdürmesinin yanında kariyer sahibi ve ekonomik olarak güçlü gösterilmektedir. Cumhuriyet için önemli bir sembol olan kadının, eğitimli ve kültürel düzeyi yüksek, çağdaş kıyafetler giyen bakımlı bir eş ve anne olması beklenmektedir. Zamanla ekonomik özgürlüklerini elde eden kadınlar kendilerine dayatılan toplumsal rollere itiraz ettiğinde, medyanın da kadınlara hitap ederken farklı yollara başvurduğu görülmektedir.

Modern dönemde kadın birçok konuda ifade edilmek istenen durumlar için nesne olarak kullanılmaktadır. Kadın bedeni de cinselliği ile ortaya çıkan bir temsil nesnesine dönüşmektedir. Reklam aracılığı ile anlatılan kadınların mahremiyeti, ticari bir kaygıyla ikinci planda tutulmaktadır (Diker 2015, s.96). "Kitle iletişim araçlarında özellikle de reklamlarda, kadının, anne-eş veya güzel, çekici ve bakımlı başka bir ifade ile cinsel obje olarak iki temel kategoride kullanıldığı görülmektedir" (Demir ve Yiğit, 2013: 460, akt. Diker, 2015, s.99).

Modern dönemde toplumsal cinsiyet rollerinin gerektirdiği üzere kadının görevleri arasında ev içi sorumlulukları halleden ve kendisine özen gösteren bir kadın olmak vardır. Reklamlarda kullanılan temsiller, ürün satışlarının kadının bu görevleri üzerinden olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda reklamlarda kadının bedenine dair yönlendirilen algılar da bulunmaktadır. Buna örnek olarak tarım kültürüne ait olan kadın bedeni kırsal alanda çalışmaya daha uygun olarak gösterilirken sanayileşme ile yaşanan modern dönemde kadın bedeni daha zarif gösterilmektedir (Demir ve Yiğit, 2013: 461).

"Reklam kültürel bir metin olarak ele alındığında, içerdiği "mitler, kadın ve erkeğe ilişkin rol modeller, temsiller, stereotipler" gibi özellikler ile toplumsal ve dönemsel özellikleri yansıtmanın yanında, onları şekillendirme gücünü de elinde tutmaktadır" (Demir, 2006, s. 286, akt. Alkan Korkmaz, 2011, s.34). Kadın bedenini anlatan reklamlar aynı zamanda kadın erkek ilişkisini ve toplumsal görevlerini de onlara dayatan biçimde temsil edilmektedir (Lindner, 2004, s.409, akt. Gökaliler ve Saatcıoğlu, 2023, s.80). Dişil ve eril temsillerin gösterim biçimi sayesinde cinsiyetlere ait görevler anlaşılır biçimde iletilmektedir (Dökmen, 2010, s.17, 82-83, akt. Alkan Korkmaz, 2011) (Şekil 5.8). Buna göre aileye maddi anlamda bakmakla görevli olan erkek aynı zamanda ailesinin güvenliğini de sağlamalıdır. Bunu yapmak adına da kadının tam tersine erkeğin ev dışında bulunması gerekmektedir (Alkan Korkmaz, 2011, s.29) (Şekil 5.9).

Şekil 5.8. Zehra Dökmen"in *Toplumsal Cinsiyet* Kitabından Cinsiyet Rolleri Karikatürü Kaynak: Alkan Korkmaz, 2011, s.28

Şekil 5.9. Zehra Dökmen"in *Toplumsal Cinsiyet* Kitabından Cinsiyet Rolleri Karikatürü Kaynak: Alkan Korkmaz, 2011, s.28

Gökaliler ve Saatcıoğlu'nun araştırmasına göre (2023, s.81-82), Cumhuriyetin ilk döneminde grafik tasarımcı İhap Hulusi Görey'in hazırladığı çalışmalarda iki farklı kadın imgesi görülmektedir. Görsellerde kadınlardan birinin ev hanımı olduğu ve evinde reçeller hazırlaması öğütlenmektedir. Bu gibi görsel temsiller kadınların toplumsal olarak nerede konumlanmaları gerektiğine dair bir yönlendirme sunmaktadır. Bu sunuş yapılırken aynı zamanda kadınların kendilerine özen göstermesi gerektiği de görsel temsillerden anlaşılmaktadır. Diğer görsel temsilde ise bir likör reklamındaki kadın imgesi önümüze çıkmaktadır. Bu kadın bir ev hanımı gibi giyinmemekte, cinselliği ile de ön plana çıkmaktadır (Şekil 5.10). Bu bağlamda reklamların kadına atfedilen iki farklı dişil rolü sunuşu okunabilmektedir.

Şekil 5.10. İhap Hulusi Görey Çalışmalarından Örnekler. Kaynak: Gökaliler ve Saatcıoğlu, 2023, s.82

1930'larda modern bir toplumun inşasında kadınlar ve onlara verilen roller önem taşımaktadır. Bu dönemde kadınların kazandığı hak ve özgürlükler ile kadınların meslek sahibi olmasının önü açılarak çalışma hayatına dahil olmaları ve bunun yanında evlerini ihmal etmemeleri beklenmektedir. Aynı zamanda kadınların modernist mimariye uygun olarak evlerini düzenlemeleri uygun görülmektedir. Bu anlamda bu dönemde kadınların çalışırken ev işlerini ve çocuklarını ihmal etmemeleri, düzenli ve örnek vatandaşlar olmaları beklenmektedir. Bu durum dönemin dergi ve gazetelerinde de yer bulmaktadır. Dönemin örnek bir kadını olarak gösterilen Hatice Talu, *Yedigün* Dergisinde yer bulmaktadır. Çalışmasında bunu ele alan Tanyeli:

"155. sayıda evine konuk olunan Hatice Talu'nun evinin oturma odasından ve mutfağından fotoğraflar paylaşılır (Şekil 5.11). İlk sayfada gösterilen fotoğrafta adeta bir laboratuvar gibi içerisi elektronik mutfak eşyaları ile donatılmış, duvarda metal kek kalıplarının asılı olduğu bir mutfak görülmektedir. Oturma odasından verilen fotoğraf ayaklı abajurun yanında çekilmiştir. Odada yeni model bir kanepe, ön tarafta sehpalar ve üzerinde vazo heykel gibi objeler bulunmaktadır. Son fotoğrafta da tekrar mutfakta görüntülenen Talu bu sefer de elektrikli ocağının başında yemek yaparken görülür. 1936 yılında mutfağında elektrikli bir ocak bulunan kaç kişi olduğu düşünülmesi gereken bir husustur" (Tanyeli, 2022, s.122-123, akt. Kocaman, 2022, s.122) demektedir.

Şekil 5.11. Türkiye Yemek Kraliçesi: Hatice Talu, *Yedigün*. Kaynak: "Türkiye Yemek Kraliçesi: Hatice Talu", *Yedigün*, C. 6, S. 155, 1935- 1936, s.18. (Akt. Kocaman, 2022, s.123). Erişim:01.06.2025

"Türkiye yemek kraliçesi Bayan Hatice Talu en lezzetli yemekleri kendi elle pişiriyor." ifadesinden de anlaşılacağı üzere Türk kadını hem çalışma hayatına atılmıştır hem de evinde ev hanımlığını yapmaya devam etmektedir. İlgili söylemler ve görsel kompozisyonlar, kadın okuyucuların toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında şekillenmesinde bir aracı konumundadır. "'Nasıl çağdaş olunur?' sorusunu yanıtlamaya çalışan reklamlar, gazete ve dergilerde yer almaya başlamıştır. Giyim, ev eşyası, evlerin stili, insanlar arası ilişkiler gibi günlük pratikler

medya ve reklamlar üzerinden şekillendirilmeye çalışılmıştır (Alkan Korkmaz, 2011, s.18). Bu türden reklamcılık anlayışı, özellikle kadınlara yönelik reklamlarda kendini belirgin bir şekilde göstermektedir (Özer, 2005, s.78-80, akt. Alkan Korkmaz, 2011, s.18).

"*Yedigün* dergisinde yayınlanan modern model evleri 'ev ve eşya' başlığı altında konut planları verilmiş, modern bir evi ucuz ve güzel tarzda döşemenin maliyeti üzerinde durulmuş, modern aile hayatı ile kadının ailedeki yeri konuları sıklıkla vurgulanmış, kadının konut düzenini oluşturmasında, mobilya seçimlerinde, aile ekonomisinin idare edilmesi konularında katkıları ve modern cumhuriyet kadınından beklenenler Avrupa örnekleri ile sunulmuştur" (Kaya ve Proto, 2016, 69). Kadınların ev mekanının kullanıcısı, amatör tasarımcısı ve evsel tüketicisi olarak değerlendirildiğini söyleyen Gürel (2009a, s.712), dergi temsillerinde Batılı zevkle döşenmiş evlerin, ev kadınları için geleneksel ve modern toplumsal cinsiyet performanslarını bir arada sergilemeleri için bir aracı işlev gördüğünü ve ev kadınının, evin sınırları içerisinde kendini yeni mekanların inşacısı olarak takdim edebileceğini belirtmektedir. *Yedigün* Dergisinin Ev ve Eşya bölümündeki yazılardan birinde "Yatak odalarımızı sade yapalım" başlığının yanında aynı zamanda modern kadın imgesi üzerine durulmakta, sade bir yatak odası gösterilirken kullanıcı olarak orada dinlenen modern kadın gösterilmektedir (Şekil 5.12).

YEDİGÜN Sayfa 13

EV ve EŞYA

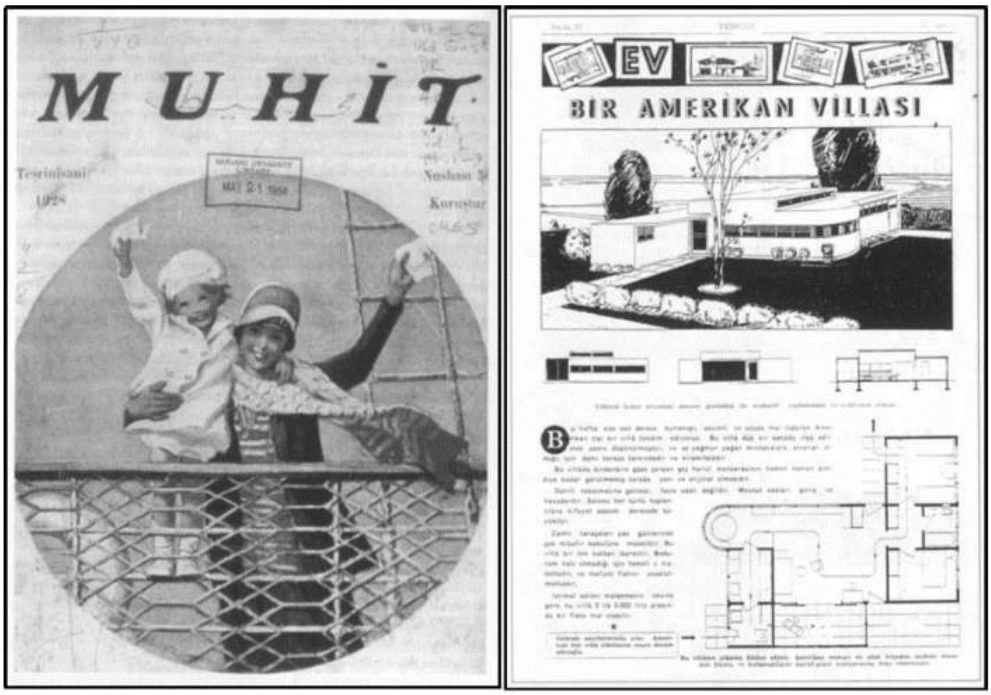
Yatak odalarımızı sade yapalım

Yatak odalarının sade olmaları için ne kadar ısrar etsek yeridir. Ömrümüzün mühim bir kısmını geçirdiğimiz bu odalara pek çoğumuz hiç ehemmiyet vermeyiz. Misafir odalarımıza sarfettiğimiz paranın dörtte birini bile bu odalara tahsis etmeği fazla buluruz. Halbuki fotoğrafını derceylediğimiz yatak odasının sadeliği içinde ne kadar güzelliği var!

Yatağın alçaklığını, etraftaki eşyanın hatlarındaki güzelliği birer birer izaha lüzum yok. Dikkatinizi toplıyarak bakacak olursanız güzelliğin sadelikle nasıl imtizaç ettiğini siz de tasdik edersiniz.

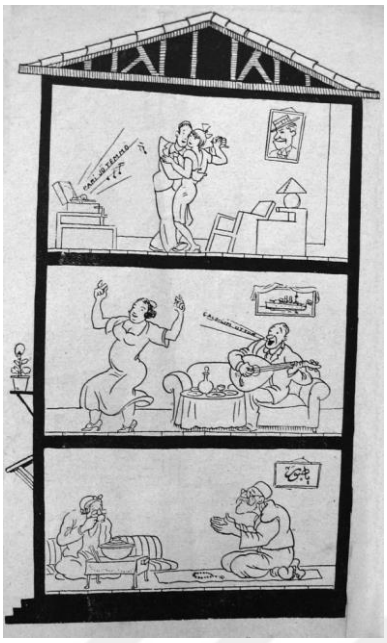
Şekil 5.12. Sade Mobilyalar ve Modern Kadın, *Yedigün*. Kaynak: *Yedigün* Dergisi No: 53, 14 Mart 1934 (Akt. Kaya ve Proto, 2016, s.69)

Toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretiminde ve sürdürülmesinde en etkili müdahale alanlarından biri aile yapısıdır. Çekirdek aile, toplumsal yapının şekillenmesinde temel bir rol üstlenirken ailenin içinde konumlandığı konut mekanları da toplumsal cinsiyet rollerinin gösterildiği temsillerde bir araç olarak kullanılmaktadır. Yayımlanan *Yedigün*, *Muhit* gibi resimli dergiler üzerinden dönemin konut yapılarına ve batılı tarzda mobilyalara dair bilgi edinilmektedir. Bu bilgilerin yer aldığı dergiler, okuyucusu olan kadınların evlerini dekore etmelerinde yönlendirici olmaktadır (Bozdoğan, 2002) (Şekil 5.13).

Şekil 5.13. *Muhit* Dergisinin İlk Sayısının Kapağı (solda). Modern Kadın, Modern Anne İmgesi (Bozdoğan,2002). 1939 tarihli *Yedigün* Dergisi Amerikan Banliyö yaşantısına öykünen bir görsel (sağda) (Bozdoğan, 2002).

Cumhuriyet Dönemi ile birlikte artan nüfusun barınma ihtiyacı ve geleneksel konutlardan apartmanlara geçiş konusu karikatür temsillerinde yerini almakta, bu durum ile ilgili eleştirel yaklaşımlar olduğu gibi bir yandan da insanlar kentleşmeye teşvik edilmektedir. "Ailenin genç üyeleri ev içinde modern bir yaşam düzeni kurarlarken, yaşlı bireyler alışkanlıklarını tam anlamıyla değiştiremediklerinden aynı evin içinde kendi kabuklarına çekilip, genel aile yapısına dahil olmadan yaşamlarını sürdürmüşlerdir" (Artıkoğlu, 2006, s.28) (Şekil 5.14).

Şekil 5.14. Aynı Zaman, Aynı Mekân içinde Sürdürülen Ayrı Yaşamlar: Dede, Oğlu, Torun (Artıkoğlu, 2006, s.28) Kaynak: Ramiz (1937), Sayı. 5 Erişim:02.06.2025

1940'larda Türkiye savaşın etkilerini yaşamaktadır (Artıkoğlu, 2006, s.8). Savaş öncesinde kadının ev içi emeği ve aile konuları ele alınırken savaş döneminin medya yayınlarında milliyetçi yaklaşımlar ön planda tutulmaktadır (Bozdoğan, 2002, s.260).

Dönemin kadın dergilerinden *Ev-İş* Dergisinde Türk mimarların tasarladığı konut yapıları anlatılırken aynı zamanda kadınlara yönelik yönlendirme yazıları da yer almaktadır. Kadına yönelik olarak hazırlanan bu dergilerde çoğunlukla kadının ev içi sorumluluklarını kolaylaştıracak içerikler ile bakımlı olmak adına neler yapabileceği anlatılmaktadır (Akın ve Kalınbayrak Ercan, 2022, s.531) (Şekil 5.15).

Şekil 5.15. Ev-İş Dergisi Dış ve İç Kapak, Yıl 1946, Sayı 112. Kaynak: Gökaliler ve Saatcıoğlu (2023, s.82) Erişim:01.06.2025

Dönemsel olarak farklı konularla biçimlenen dergilerde toplumun yapısını açıklayıcı ve mutlu aile tablosunu çizen yazılar bulunmaktadır. Bu anlamda medeni kanunun kabulü ile dergilerde buna uygun yazılar yazılırken erkek ve kadına dair görev paylaşımları da net bir biçimde açıklanmaktadır (Artıkoğlu, 2006). Kadınları yönlendirmek ve aile yaşantısı hakkında eğitmek için gazete ve dergilerde birçok yazı yazılmıştır. Bu yazılarda her zamanki gibi kadınların evlerindeki düzeni oluşturması, erkeğini memnun etmesi, çocuklarına iyi bir anne olabilmesi ve bunları yaparken bakımlı olup evini temiz tutması öğütlenmektedir. Aynı zamanda bu dönemde ticari rekabet çok yoğundur ve ürün satışında da kadının her işi yaptığını gösteren ve toplumsal cinsiyet rollerine yönelen reklamlar yayınlanmıştır. Örneğin 1941 senesinde Tungsram ampulün, kadının aynı anda hem yemek pişirmesine hem de daktiloda yazı yazmasına olanak sağladığı reklamı görülmektedir (Şekil 5.16).

Şekil 5.16. Tungsram, *Akşam*, 11.01.1941, s. 8 Kaynak: Ata, Karaosmanoğlu ve Emgin, 2023, s.79

1950"li dönemde Amerika etkisi ile Türkiye'de gelişen tüketim alışkanlıkları değişmiştir (Alkan Korkmaz, 2011, s.19). Bu dönemde yaşanan değişimler gözle görülebilecek biçimde gerçekleşmektedir. Dönemin ekonomisinin ve siyasal koşullarının değiştiği gibi toplumsal yapısı da değişikliğe uğramaktadır. Bu durum insanların kullandıkları arabalardan, giyim tarzlarından ve değişen müzik zevklerinden anlaşılmaktadır (Artıkoğlu, 2006, s.17). Bu durum yetinen toplum kültüründen tüketen toplum

alışkanlıklarına doğru evrilmenin göstergesidir (Ahmet Kılıçbay, 1999, s.108, akt. Alkan Korkmaz, 2011, s.19).

"Marshall Planı (1948) kapsamında alınan desteklerin de yardımıyla ülke çapında elektrik çalışmaları yaygınlaşırken bir yandan da gazete sayfalarında su ve elektrik altyapısının yetersizliği konu edilir" (Ata vd., 2023, s.83). Bu dönemde çalışma hayatına katılan kadınlar aynı zamanda ev içi sorumluluklarını da devam ettirmektedir. Elektrikli ev aletleri de, 1930'larda da sunulduğu gibi, kadınların ev içi sorumluluklarını hafifletmeye yönelik bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bu ürünlerin satışları yapılırken reklamlarda kadınların ev işlerine yardımcı olması işlevi vurgulanmaktadır (Şekil 5.17). Aynı zamanda tüketim toplumuna dönüşmenin bir etkisi olarak bu dönemde öne çıkan reklamlarda, kadınların modaya uyumlu giyindikleri, bakımlarıyla öne çıktıkları görülmektedir.

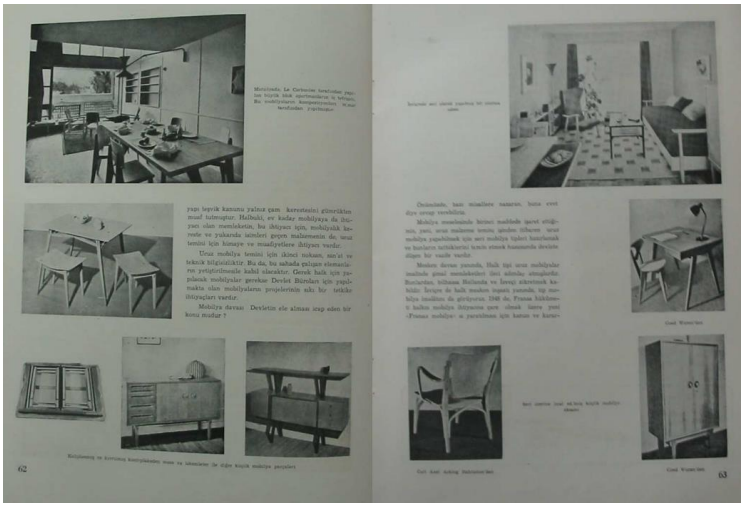
Şekil 5.17. Kadınların Ev İşlerinde Yardımcı Olan Elektrikli Ev Aletleri Reklamı, *Yedigün*-21, 1948; *Hayat*, 1961 (Akt. Artıkoğlu, 2006, 24)

Kadın, çocuğuna ders çalıştırırken bir yandan yemek yapabilmektedir ve bu yüzden kadının konumu genellikle mutfakta görülmektedir. Erkek ise genelde ev işlerini yapmamaktadır, evi koruma ve maddi olarak geçimini sağlama görevine sahiptir ve yeri salon olarak görülmektedir. Bunun gibi, kadın ve erkeğin mekandaki konumu üzerine belli başlı yargılar bulunsa da toplumsal cinsiyet rolleri yaşanan toplumsal gelişmelerden etkilenmektedir ve artık bir mekanı algılamak için incelenen işlev, estetik gibi unsurların yanında cinsiyet rolleri de konuşulmaktadır. Toplumda yaşanan bu gelişmeler mekanın inceleme alanlarını cinsiyet rollerine ulaştırdığı gibi kadın ve erkeğin konumunu da konut içerisinde değiştirmektedir. Mekanların tasarımında, temsillerinde, uygulanmasında ve kullanımında bu cinsiyet rollerinin etkisi görülmektedir (Şekil 5.18).

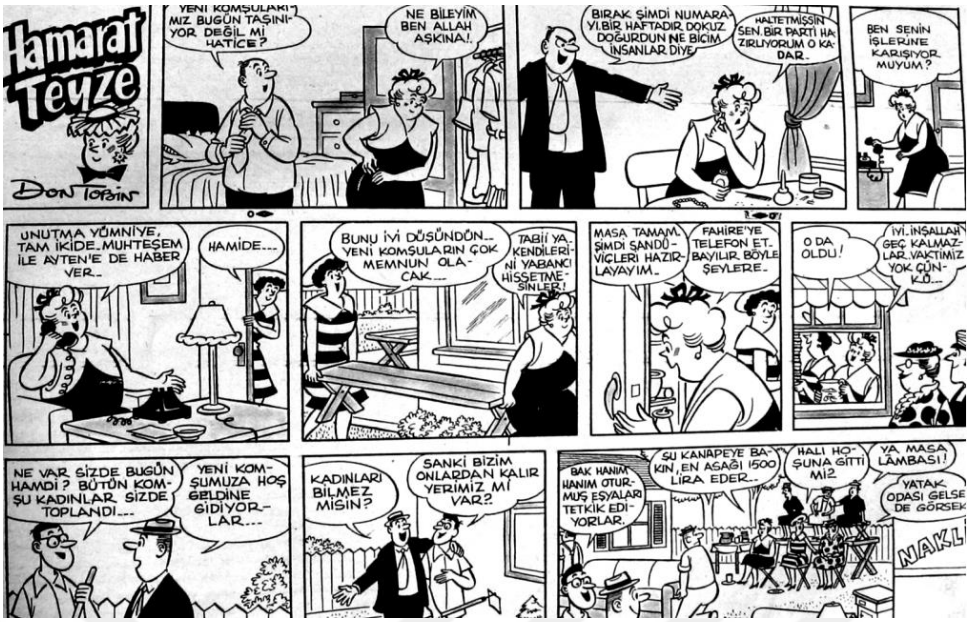

Şekil 5.18. Aynı Anda Birçok İşle Meşgul Olan Kadın ve Planlama Yapan Erkeği İzleyen Kişilerin Şaşkınlığı. Karikatür, *Resimli Hayat*, Temmuz 1952, Sayı 3(3), s. 54 (Akt. Artıkoğlu, 2006, 24)

"1950'lerde müstakil evin ya da apartman dairesinin formu, ölçüleri ve kullanımına ilişkin yazılar *Hayat*, *Yedigün* gibi kadınlara yönelik birçok aktüel dergide yer alırken, ev ve mobilya konuları üzerine daha bilimsel ve içerikli bir takım yazılar da daha çok ilgili meslek gruplarına yönelik çıkan *Yapı*, *Arkitekt* gibi dergilerde yayımlanmaktadır" (Artıkoğlu, 2006, s.51). Yapılara dair bilgilerin aktarıldığı, hem bilgilendirici hem de yönlendirici içerikler batılı yaşam tarzını ilgi çekici göstermektedir (Z.Sayar, 'Mesken Davası II', *Arkitekt*, 1948, Sayı 175-176, sf.149, akt. Artıkoğlu, 2006). Örneğin *Arkitekt* Dergisinin 1950 yılındaki sayısında yurtdışından gelen mobilyalar gelişme olarak gösterilirken, *Hayat* Dergisinin 1957 yılındaki karikatüründe mobilyalar artık bir gösteriş unsuru olarak görülmekte, bu eleştiri yine kadın temsilleri üzerinden sunulmaktadır (Şekil 5.19, 5.20).

Şekil 5.19. Yurtdışında Mobilya ve Malzeme Alanında Gelişmeler. Kaynak: Sayar Z., "Mobilya Meselesi", *Arkitekt* , 1950, Sayı:227-228, akt. Artıkoğlu, 2006.

Şekil 5.20. Mobilyaların Gösteriş Unsuru Olduğu 1950 Dönem Karikatür. *Hayat*, 1957, Ağustos, 29

Dergilerde, 1960 dönemine kadar ev ile ilişkilenen kadın temsilleri görülürken 1970 döneminde ise kadınlar kamusal alanlarda betimlenmeye başlamaktadır (Yılmaz, 2007). Bu bağlamda kadınların sadece annelik ve ev kadınlığı rollerinde değil, iş hayatında da görünür kılınmaya başlandığı söylenebilmektedir.

Televizyon kullanımı konut içi biçimlenmeyi etkilemesinin dışında ulaşılmak istenen kitlenin artmasına ve benimsetilmek istenen konuların daha kolay açıklanmasına sebep olmaktadır (Akbulut, 2006, s.107). Yeşilçam sinemasında da toplumsal cinsiyet rollerinin belirleyici olduğu filmler ve karakter temsilleri sıkça görülmektedir. Örneğin 1969 yapımı *Hayat Kavgası* filminde kadın çalışma hayatına girdiğinde kocasıyla ev işlerini beraber yürüttükleri görülmektedir. Ev işleri ve çocuk bakımı görevini üstlenen Murat'ın, kadınlar için yazılmış yemek kitabından yardım alarak yemek yapmaya çalıştığı bir sahne mevcuttur (Şekil 5.21). İlerleyen dönemlerde televizyon programlarının toplumsal cinsiyet rollerindeki etkisi üzerine Tavuz ve Özkoçak:

> "Toplum tarafından üretilen kadınlık ve erkeklik modellerinin televizyon dizilerinde komedi unsuru aracılığıyla izleyiciye aktarımı ise bu rollerin toplum tarafından normalleştirilmesine ve kabul görmesine sebebiyet vermektedir. Özellikle aile ortamından başlayarak sosyal hayata, iş ortamına taşınan ve cinsiyetlere yüklenen rol ve sorumluluklar diziler/serialler aracılığıyla topluma kolayca benimsetilmektedir" (Tavuz ve Özkoçak, 2014, s.189) demektedirler.

Şekil 5.21. Hayat Kavgası, 1969. dk. 50.43. Kaynak: URL 20 Erişim: 01.06.2025

1970'lerden sonra kozmetik sektöründe yaşanan değişimler satışlarını artırmak adına kadınlara bakımlı olmalarını, güzel gözükmelerini öğütleyen reklamlara dönüşmüştür (Gökaliler ve Saatcıoğlu, 2023, s.95). Bu dönemin sonunda ise toplumsal olarak farklı nesnelerin tüketimi on plana çıkmaktadır (Zorlu, 2003, akt. Alkan Korkmaz, 2011). Yurtdışından gelen, ucuz ve kaliteli ürünleri takip eden ve bunları satın alan kadınlar için reklamlar aracılığı ile yapılan tüketim, bir ihtiyaca cevap vermenin ötesinde farklılaşma ve statü kazanma aracı olmaktadır.

1980 döneminde ise Türkiye ekonomisinin dışa açılmasıyla insanların satın alma alışkanlıkları değişmektedir. Bu anlamda reklamların etkisi görülmekte, satışı yapılan ürünler toplumsal olarak bir gereklilik gibi gösterilerek özellikle kadınlar üzerinden anlatı oluşturulmaktadır (Alkan Korkmaz, 2011, s.20-21). Ürünlerin çekici gösterildiği reklamlar sayesinde satışlar elde edilmektedir (Zorlu, 2003, akt. Alkan Korkmaz, 2011). Bu dönemde yazılı anlatım ikinci planda kalmakta ve görsellerin kullanımına ağırlık verilmektedir ve reklamlar üst düzey yaşam biçimini aktararak özendirmektedir (Dağtaş, 2003, s.182, akt. Alkan Korkmaz, 2011).

Türkiye'nin diğer ülkeler ile kurduğu etkileşim batıda yaşanan gelişmelerin ülkede de benimsenmesini sağlamaktadır. Kadın imgesi hala reklamlarda kullanılmakta ve "tüketim nesnesi" olarak aktarılmaktadır. Kadın imgeleri gösterilen reklamlarda, kamusal hayata katılmış bir kadın bunu geleneksel rollerin izin verdiği ölçüde yapmaktadır (Gökaliler ve Saatcıoğlu, 2023, s.83).

Günümüzde toplumsal cinsiyet rollerinin bir diğer temsil aracı olarak da reklam filmleri kullanılmaktadır. Reklam filmleri içerisinde bulunan eril ve dişil temsiller, toplumsal rollerin nasıl yer işlendiğini göstermektedir. Ankara İncek Loft için hazırlanan 2.Reklam Filmi ile ilgili Erdaş ve Özmen:

> "Erkek 'Ankara İncek'in en karlı metrekaresine hoş geldiniz.' şeklinde giriş yaparak konutun maddi değerine odaklanırken, kadın 'Ankara İncek'in en şık metrekaresine hoş geldiniz' şeklinde giriş yaparak

estetik değeri ön planda tutmaktadır. Ayrıca mekânsal dil incelendiğinde; erkeğin bulunduğu mekan, kitaplığı, kahverengi tonlarının kullanımı, takım elbisesi, masadaki dünya küresi ile eril özelliklerin, kadının bulunduğu mekan, elbisesi, beyaz ve mavi tonlarındaki odası, duvardaki renkli tablosu, mahremiyeti simgeleyen paravanı ile dişil özelliklerin biçimsel temsilidir" (Erdaş ve Özmen, 2019, s.21) demektedirler. (Şekil 5.22)

Şekil 5.22. Ankara İncek Loft "2.Reklam Filmi" Kaynak: Erdaş ve Özmen, 2019

Bu gibi temsillerin geneline bakıldığında; kadınlar için ev dekorasyonunda pembe renkler, yumuşak dokular ve çiçek desenleri kullanılırken; erkekler için ev içerisindeki çalışma odasının koyu renkli dekorasyonu, evin dış cephe tasarımları ve bahçe düzenlemeleri öne çıkmaktadır. Bu eril ve dişil özellikler mekanların kullanıcısından izler taşıyarak hangi kullanıcılar tarafından kullanıldığını açıklar niteliktedir.

Medya araçları ve temsiller sayesinde toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl işlendiği ve yeniden üretildiği anlaşılmaktadır. Bu temsiller, dönemin kadın ve erkek kimliklerinin belirli kalıplar doğrultusunda inşa edilmesinde, toplumsal cinsiyet normlarının pekiştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Ancak toplumsal cinsiyet rollerinin temsili sadece görsel ve yazılı medya ile sınırlı olmamakta; mekanlar ve özellikle de mimari kurgular, toplumsal cinsiyet rollerini yönlendiren ve gündelik yaşam pratiklerinin şekillenmesinde rol oynayan önemli araçlar konumundadır. Bu bağlamda bir sonraki bölümde toplumsal cinsiyet rollerinin Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi'nin mimari çizim temsilleri üzerinden nasıl kurulduğu ve mekanın bu rolleri nasıl desteklediği incelenmektedir.

5.3. Sivil Mimari Bellek Ankara 1930- 1980 Projesi Ve Mimari Çizim Temsilleri Üzerinden Toplumsal Cinsiyet Rolleri Okuması

Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 projesi sivil mimari yapılara konut özelinde dikkat çekmek, yapıların araştırılıp belgelenmesi ile kültür mirası olma özelliklerini ortaya çıkararak korunmalarının sağlanması amacıyla başlamış ve TÜBİTAK ile VEKAM tarafından desteklenmiştir. Proje, Ankara'daki birçok konut yapısına ulaşarak yapıldıkları

dönemin barınma pratiklerini ve modern yaşam kültürünü tanıtarak nitelikli konut yapılarına dikkatin çekilmesi ve mimarlarının tanıtılması konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Projenin önemi ile ilgili olarak Bayraktar:

> "Proje, Ankara'da kamu yapıları ve kamu mekanları aracılığı ile oluşan resmi belleğe karşı konut özelinde sivil mimarlık yapılarının sivil bellek oluşumu için büyük bir önem taşıdıkları öngörüsüyle aynı zamanda bir sivil mimari bellek projesi olarak ele alınmıştır" (Bayraktar, 2020, s.8) demektedir.

"Ankara'da 1930-1980 Yılları Arası Sivil Mimari Kültür Mirası Araştırma Belgeleme ve Koruma Ölçütleri Geliştirme Projesi" incelediği 120 sivil yapı projesinin kamu yapılarına nazaran daha hızlı değişmesi ve yok olabilmesi sorununu gözeterek yapıları mimarlık disiplini içerisinde değerlendirmekte ve ulusun inşasında önemli bir yeri olan Ankara'daki konut yapıları özelinde sivil mimarlık belleği oluşturmayı hedeflemektedir. Üç aşamada ele alınan projede "araştırma, belgeleme ve Sanal Kent Arşivi (Müzesi) kurulması" amaçlanmaktadır (Bayraktar, 2014).Bu aşamada ele alınan sivil mimari projeler, 1930 ve 1980 dönemleri arasında bulunurken, plan çözümlemeleri, cephe düzenleri ve dönemin mimari özelliklerini yansıtmaları ile öne çıkmaktadır.

Projenin yürütücüsü Prof. Dr. Nuray Bayraktar; araştırmacılar, Doç. Dr. Bülent Batuman, Doç. Dr. Umut Şumnu, Tezcan Karakuş Candan; bursiyerler, Dr. Öğr. Ü. Elif Selena Ayhan Koçyiğit, Yeşim Uysal, Dr. Öğr. Ü. Ece Akay Şumnu, Aslı Tuncer Madge, Didem Bahar, Dr. Öğr. Ü. Emine Çiğdem Asrav olup; gönüllü katkı sunanlar Dr. Öğr. Ü. Selim Öztürk, Dr. Çğr. Ü. Seçil Özcan; profesyonel katkı sunanlar Gökçen Ergüven, Metehan Özcan, Emin Özgür Özakın, Lokomotif Teknoloji ve Adasoft Danışmanlık'tır[1].

Proje ulusun inşasında aktif rolü olan Ankara özelinde 120 konut yapısı üzerine çalışmaktadır. Proje ekibi 120 konut yapısını biçimlenme kararları bakımından özgün olmaları, dönemin mimari özelliklerini yansıtmaları, yarışma sonucu elde edilmiş olmaları, literatürde yer almış olmaları, iç mekan çözümleri bakımından özgün olmaları, yeni yapı teknolojileri ile inşa edilmiş olmaları, detay çizimleri bakımından özgün olmaları, kullanılan malzemeler bakımından özgün olmaları, dönemin ekonomik politik yaklaşımları ile elde edilmiş olmaları, önemli toplumsal olaylara tanıklık etmiş olmaları ve kentin toplumsal belleğinde iz bırakmış olmaları ölçütleri göz önünde bulundurularak belirlemiştir. Literatür çalışmaları ile de yapılar tespit edilmiş, bunun için *Arkitekt* Dergisi taramaları, *Mimarlık* Dergisi taramaları, Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülten taramaları, mimarlara ait yayın taramaları, kitap taramaları, makale ve tez taramaları yapılmıştır. Belgeleme aşamasında

[1] Güncel unvanlar kullanılmıştır.

fiziki belgeleme, dönemsel belgeleme, sözlü tarih belgelemeleri yapılmıştır. Proje kapsamında ulaşılan 400 konut yapısından 200 konutun veri tabanına girişi yapılmış, Sanal Kent Arşivi (Müzesi)'nde yer almak üzere 120 yapı seçilmiştir. Seçilen 120 yapı internet ortamında paylaşılarak araştırmacılara ve kentlilere bu yapıları görme, karşılaştırma ve yorumlama olanağı sağlanmıştır (URL 21).

Projenin tanıtılmasında ulusal ve uluslararası sergiler, çalıştaylar, poster sunuşları, bildiriler ve kitaplar hazırlanmıştır. Araştırma ve belgeleme çalışması olarak ele alınan Sivil Mimari Bellek Ankara 1930- 1980 Projesi, yeni tartışmaları mümkün kılan bir potansiyele sahip olması ve tartışmalar için önemli bir altlık oluşturması sebebiyle internet ortamında geniş kesimlerle paylaşılmıştır. Bu konut yapıları dönemin konut- barınma kültüründeki değişimleri belgelemesinin yanında aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin okunmasında da önemli bir araç konumunda olması yönüyle bu tez araştırması kapsamında ele alınmıştır.

"Popüler dergilerde bolca yer alan, ancak çağdaş mimarlık metinlerinde satır aralarına dağılmış kadın temsilleri genellikle eleştirel incelemeden kaçar" (Baydar, 2002, s.3). Bu çalışmada ise konutlardaki mahremiyet algısı ile sosyal yaşantı ve kadın temsilleri mimari çizimler üzerinden incelenerek, toplumsal cinsiyet rollerinin okuması yapılmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerini mimari temsiller üzerinden incelediğimizde kadınların toplum ve aile içerisindeki görevleri anlaşılır biçimde okunabilmektedir. Sivil Mimari Bellek Ankara 1930- 1980 Projesi kapsamındaki konut mekanlarının mimari çizim temsillerinde bulunan ifadenin yalınlığı, herkes tarafından anlaşılabilirliği, figürlerin konumu ve kıyafetleri, çizilmiş oldukları mekan veya bahçe içerisinde ne işle meşgul oldukları, net bir şekilde okunabildiği için projede konut mekanlarındaki toplumsal cinsiyet rolleri çok daha iyi anlaşılabilmektedir.

Bu kapsamda Sivil Mimari Bellek Ankara 1930- 1980 Projesinin kapsadığı dönem aralığında arşive alınmış 120 konut projesi incelenerek konutların mekânsal örgütlenmelerindeki değişimler gözlenmiştir. Bu değişimler dönemsel olarak okunarak çekirdek aile ve sosyal yaşantıya dair bir takım veriler elde edilmiştir. Bu veriler, plan, kesit ve görünüş çizimlerinden ve yapıldığı dönemin sosyal yaşantısından elde edilmiş olup dönemin siyasi ve sosyal etkilerinin izleri okunmaktadır. Mimari çizimlerdeki incelemeler kronolojik sıra ile ilerlemektedir.

İncelenen 120 yapıdan 18'i 1930- 1950 Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarıdır. Bu bölümde aktarılan yapılar, yapılarda döneme ait özelliklerin ve kübik referansların bulunması; aynı zamanda geleneksel konut yapılarından izler taşıması; konutların kamusal-özel ayrımı yapılırken sokak cephesinin gözetilmesi; mutfak, WC ve banyonun aynı hacimde

yer alıyor olması; bu dönemde mutfak mekanında sağlanmak istenen görsel mahremiyetin örneklerinin bulunması; misafirlere ayrılan WC ile ailenin kullandığı banyo mekanlarının kamusal- özel ayrımı gözetilerek plan organizasyonlarında ayrıştırılması; misafir ağırlanan odaların geniş kapı açıklıklarının bulunması gibi dönemsel veriler ile dönemin toplumsal cinsiyet rollerine dair okumalar yapılmasına olanak sağlaması ve bunların plan organizasyonlarında okunabilmesi sebebiyle seçilmiştir.

1950-1980 dönemi yapılarından ise arşivde 102 adet yapı projesi bulunmaktadır. Bu bölümde aktarılan yapılar, bu dönemde Amerika'nın da etkisi ile tüketim toplumuna dönüşüldüğünü gösteren verilerin bulunması; bunun bir getirisi olarak evlerini dekore eden kadınların bunları misafirlerine gösterme isteğinin ürünü olan mekanların ortaya çıkması; misafir ağırlanan mekanların genişleyerek davetler verilen yarı kamusal ortak alanlara dönüşmesi; bu mekanların balkon veya terasla ilişkilenmesi ile kamusal alanlarla etkileşimin artması; bu salonlarda verilen davetlerde kadının da erkek ile beraber bulunmasının kadının toplumsal statüsünü değiştirdiğinin plan şemalarından okunabilmesi; toplumsal yaşamın değişerek yapılarda teras, avlu ve bahçe gibi ortak kullanım alanlarının çoğaldığının görülmesi; konutun ortak alanlarının özel alanlardan koridorlarla veya kat kullanımıyla ayrılması; tesisat ve ısınma sorunlarının çözülmesi ile beraber mutfak, WC, banyo alanlarının bölümlenmesi ve bunun bir etkisi olarak geleneksel konutta içinde soba bulunan sofa mekanı ile ilişkilenmiş olan yatak odalarının bu dönemde konutun mahrem alanına yerleşerek ortak- özel ayrımının belirginleşmesi; mutfağın genişleyerek ailenin birlikte yemek yediği sosyal bir alana dönüşmesi, kadının çalışma hayatına atıldığı zaman küçülen mutfak hacminin karanlık, havasız ve konforsuz olması, teknolojik ev aletlerinin konut içi kullanımı ile kadınların ev içi hayata özendirildiği dönemde ise büyüyen mutfak hacminin doğal ışık ve havalandırma ve çalışma üçgeni ile tasarlanması özellikleri ile mutfağın gelişim evrelerinin okunabilmesi; mutfağın giriş holüne yakın konumu ile malzemelerin taşınması iş yükünü kadından bir nebze alması; kadının çalıştığı dönemde evde yatılı kalan hizmetliler için belirli mekanlar kurgulanması; kadının konutta servis yaptığı hacimlerin biçimlenmesi ile kadının ev içi emeğinin görünmeye başlaması gibi dönemsel ve toplumsal cinsiyet rollerine ait verilerin plan organizasyonlarında okunabilmesini sağladığı için seçilmiştir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin mimari çizim temsilleri üzerinden incelendiği bölümde ise içerisinde kadın ve erkek figürlerin veya cinsiyetsiz siluetlerin bulunduğu kesit ve görünüş çizimlerini barındıran yapı projeleri incelenmiştir.

5.3.1. Konut planlarının mekansal analizinde toplumsal cinsiyet rolleri

Konutlar fiziksel olarak bir barınma alanı olmasının ötesinde, toplumsal ilişkilerin yürütüldüğü, her dönemin sosyal ve siyasal koşullarından etkilenerek şekillenen bir mekandır. Konut mekanları aileleri içinde barındırması ve onlara ait olmasıyla özel mekanlar olarak değerlendirilebilirken misafir ağırlamak gibi işlevlerle de kamusal alanlarla etkileşim içerisindedir. Zamanla özel ve ortak alan arasındaki sınırların değiştiğini ve toplumsal cinsiyet rollerinin de bu durumdan etkilendiği anlaşılmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerine dair bilgi edinme amacıyla Ankara'daki konut yapılarını planlar üzerinden inceleyen İnce Güney (2009, s.112-113), toplumsal cinsiyete dair verilerin konut mekanına yansıdığını ve bunların önemli bilgiler sunduğunu açıklamaktadır.

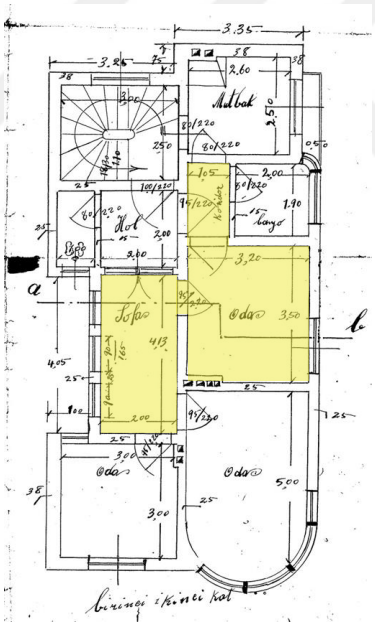
5.3.1.1. 1930 - 1950 Erken Cumhuriyet Dönemi yapıları

1930 döneminde Ankara'da bahçeli müstakil evler, villalar ve çoğu kira evi olarak tasarlanan apartman yapıları görülmektedir. Planlarda ortak alan olarak değerlendirilen salon ile özel alan olarak değerlendirilen yatak odalarının bir hol ile ayrıldığı dikkat çekmektedir. Mahrem alanları ayıran holün, odaların ilişkilendiği "sofa" mekanı ile birleşmesi sebebiyle dönemdeki konut yapılarının geleneksel konut yapısından izler taşıdığı anlaşılmaktadır.

Erken Cumhuriyet dönemi yapılarından bir aile apartmanı olarak Altındağ İlçesi Necatibey Mahallesi'nde bulunan, Mimar Halim Bey tarafından Yozgat mebusu Süleyman Sırrı Bey'e tasarlanan ve 1930 yılına tarihlenen İçöz Apartmanı, (Şekil 5.23) bitişik nizam konumundan dolayı iki cephesi sağır olarak uygulanmıştır. "Bu dönemde yapıların konumlandırılışında iklim koşulları ve gün ışığından daha çok odaların kamusal alanla kurduğu ilişki göz önünde tutulmuştur" (Uysal, 2020, 146). Yapının kübik referansları bulunmaktadır.

Her katta bir adet olan dairelere holden girilmekte, bu hol yapının çeperine yerleştirilen odaların ilişkilendiği sofa mekanına çıkmaktadır. Bu dönemin konut yapılarında sıkça görüldüğü üzere mutfak ve banyo ıslak hacimleri tesisat sistemlerinin henüz yeterince gelişmemesi sebebiyle bir arada çözülmüş, koridor ile hole bağlanmıştır. Dönemin bir özelliği olarak banyo ve mutfak hacimleri evin özel alanları olarak görülüp koridor ile ayrılırken helaya giriş holünden ulaşılabilmektedir. Bu dönemde mutfak kadının mahrem alanı olarak görüldüğü için mutfak girişten gözükmemektedir.1930 döneminde görüldüğü üzere sadece mutfak ve banyo isimleri kullanılmakta ve işlevsel farklılaşmayı anlatacak yemek odası, yatak odası gibi ibareler yerine sadece "oda" tanımlaması kullanılmaktadır.

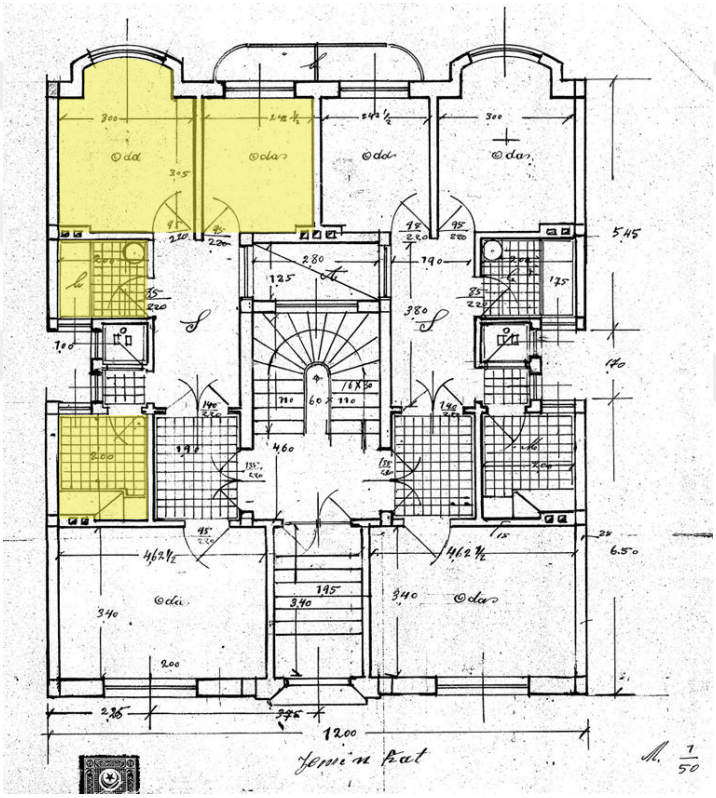
Diğerlerinden daha büyük olan, sokakların kesiştiği noktada dairesel çıkma yapan ve diğer mekanlara göre daha geniş pencere açıklıkları sahip olan odanın diğer odalara göre daha kamusal bir alan tanımı bulunmaktadır, bu durumda bu odanın misafir odası olarak kullanıldığı anlaşılabilmektedir. Islak hacimlerin bulunduğu koridorla ilişkilenen odaya ise aynı zamanda hem koridordan hem sofadan ulaşılabilmektedir. Bu durum evin hanımının ev içi emeğini arka planda tutarak "görünmeden işini yapma" fikrine hizmet etmektedir. İnce Güney, bu dönemin konutlarında, odalar arasında geçiş veya mekanlar arası çoklu geçiş alternatifi bulunmasının, bireysel mahremiyet anlayışının henüz gelişmemesinden kaynaklandığını söylemektedir (İnce Güney, 2009, akt Sarı, 2022, s.106). Sofa ışıklıkla aydınlatılsa da karanlık bir alanda kalmaktadır. Banyoya giderken koridor ile holün ayrılıp girişle görsel olarak bir ilişki kurmaması mahrem alanların ayrılması için uygulanmaktadır. Bu bakımdan antre, koridor ve hol gibi ara mekanların ortak alanlarla, servis alanları ve özel alanları ayıran yapıda oldukları görülmekte, bu durum diğer yapı örneklerinde daha net okunmaktadır.

Şekil 5.23. 1930 İçöz Apartmanı Birinci Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Benzer bir plan organizasyonuna sahip olan Çamlıca Apartmanı, (Şekil 5.24) mimarı bilinmemekle birlikte bir aile apartmanı olarak 1932 yılında Altındağ İlçesi Necatibey Mahallesi'nde yapılmıştır. Her katta simetrik iki daireden oluşan yapıda ıslak hacimler yine bir arada bulunmakta ancak banyo ve mutfak fazladan bir koridorla ayrılmamaktadır. Giriş holünden direk ulaşılan "oda" sokak cephesinde bulunmakta ve misafirlerin ağırlandığı alan olarak kullanılmaktadır. Holün diğer alanında bulunan sofa ise kapıyla giriş holünden

ayrılmakta ve yatak odalarının bulunduğu arka cepheye kadar devam etmekte, ıslak hacimlerle de ilişkilenmektedir. Bu bakımdan ortak alan ve özel alanlar dolaşım ağı ile ayrılmaktadır. Misafirlerin kullanımına da açık olan hela girişe daha yakınken duş ve çamaşır yıkama işlevlerinin görüldüğü banyo, yatak odalarına daha yakın konumlandırılmıştır. Mutfak ve salon arasında bulunan sınırların bu kadar net olması ve kapılarla ayrışması kadının emeğinin görülmediğine bir örnek olurken aynı zamanda salondan mahrem olan odaların görülmesinin önüne geçilmektedir. İnce Güney (2009), mutfağın kapısının giriş kapısından görsel ve fiziksel olarak uzakta konumlandırılması durumunun mutfakta vakit geçiren kadınların görsel olarak mahremiyetinin korunması amacıyla yapıldığını belirtmektedir.

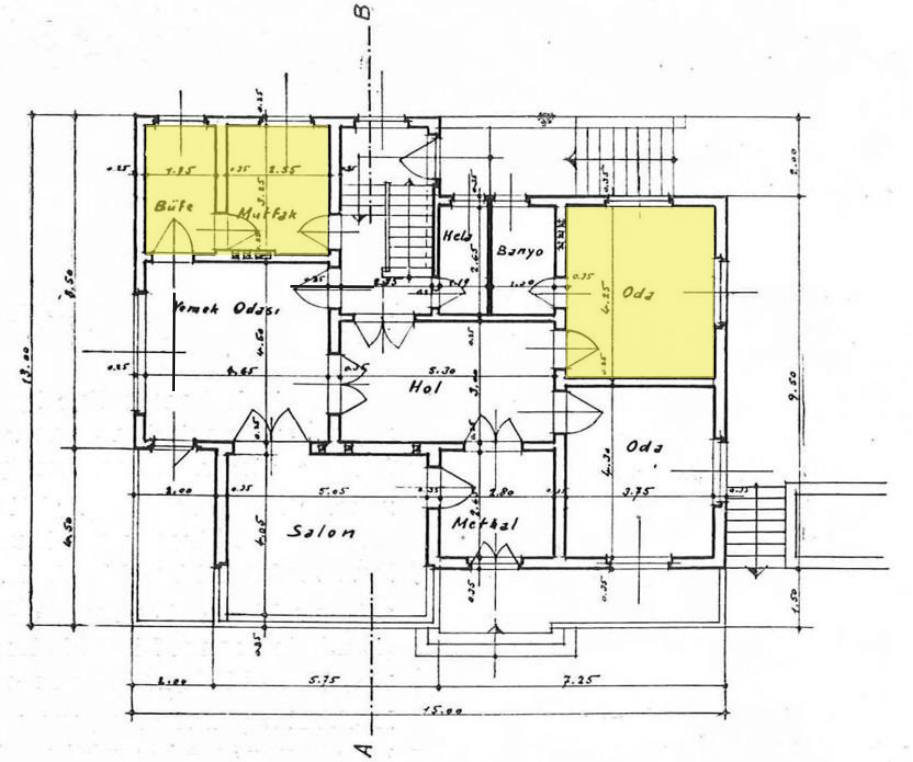

Şekil 5.24. 1932 Çamlıca Apartmanı Zemin Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Kübik mimarlığın dönem özelliklerine göre 1932 yılında Mimar Sadi tarafından Yenişehir, Fidanlık Mahallesi, Çankaya'da tasarlanmış olan İsmail Hakkı Bey Evi (Şekil 5.25), *Arkitekt* Dergisi'nde yayınlanan konut örneklerinden bir tanesidir. Konutun girişindeki geniş hol, konutun merkezi niteliğindedir ve diğer odalar çevresinde konumlanmaktadır. Kübik yapıdaki bir konut olarak mimari yapısı modernleşmiş bir konut olarak görülse de geleneksel plan şemasının devam ettiği görülmekte, geleneksel konutta sofa mekanında olduğu gibi mekanlar bir hol etrafında toplanmaktadır. Geleneksel evlerle

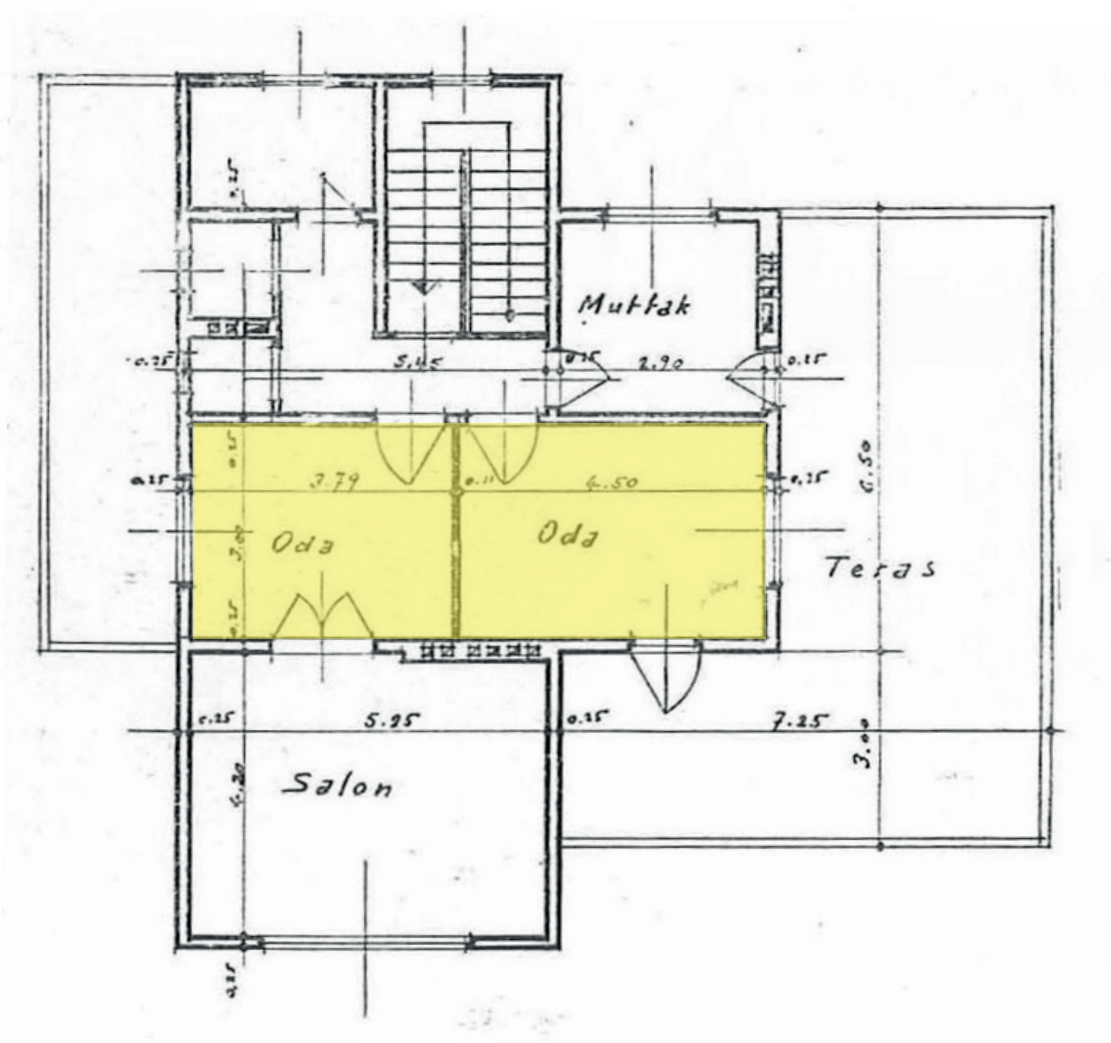
ilgili karşılaştırmaya daha geniş bir perspektifle bakan Sarı (2022, s.109), konutların geniş pencere açıklıkları ile kamusal alanla ilişkilenmesinin ve sokağa dönük olması durumunun, dönemin toplumsal yaşantısında yaşanan değişikliklerin mahremiyet algısını da değiştirmesinden kaynaklandığını belirtmektedir.

Kamusal alan olarak değerlendirilen salon mekanı ana caddeye bakan cephede konumlandırılmışken, odalar bahçeye bakacak şekilde konumlandırılmıştır. Konutun zemin kat planında yemek yenen mekanı ifade eden "yemek odası" ve mutfağın hazırlama ve servis mekanı olarak bölünmesiyle "büfe" mekanı görülmektedir. Zemin kat planında girişteki antreden (methal) ulaşılan salon aynı zamanda yemek odası ile ilişkilenmektedir. Yemek odasından büfeye, oradan mutfağa ulaşılmaktadır ancak mutfak ve yemek odasına sahanlıktan da erişilebilmektedir. Bu durum 1930'larda yapılara birden fazla girişin bulunduğunu gösterirken kadının servis hacmindeki emeğinin ve gizlenmesinin de bir yansıması olmaktadır. Burada mutfak, hela ve banyodan ayrı tutularak yerleştirilmiştir ve özel bir alan olarak tanımlanmıştır. Bu dönemde hela ve banyo birbirinden ayrılmakta, helaya sahanlıktan erişilirken banyoya tek bir odadan erişildiği görülmektedir. Banyo hacminin de yatak odası hacmi gibi mahrem bir alan vurgusu olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 5.25. 1932 İsmail Hakkı Bey Evi Zemin Kat Planı Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Birinci katta (Şekil 5.26) ise iki oda, mutfak ve ıslak hacimler bulunmakta, salona bir odanın içerisinden ulaşılmaktadır. Modernizmde sağlıklı bir yaşam alanı olarak görülen terasa ise sadece bir oda ve mutfak ile ulaşım sağlanmaktadır. Bu konutta ortak ve özel alan ayrımı yapılırken bunun hol ve dolaşım ağıyla sağlandığı görülmektedir. Sarı (2022, s.106), 1930'lu ve 1940'lı yıllarda hol, antre gibi ara mekanların oluşmasının ev içi mekanlarda bölümlendirmeye yol açtığını söylemekte; misafirlerin ağırlandığı mekanları kamusal, yatak odalarının ve banyoların bulunduğu mekanları özel ve mutfak ve tuvaletlerin bulunduğu mekanları servis alanları olmak üzere üçe ayrıldığını belirtmektedir. Bu yapıda görüldüğü üzere salon mekanı teras ile ilişki kurmamakta ve bu sayede kamusal alanla ilişkisi sınırlı olmaktadır.

Şekil 5.26. 1932 İsmail Hakkı Bey Evi Birinci Kat Planı Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

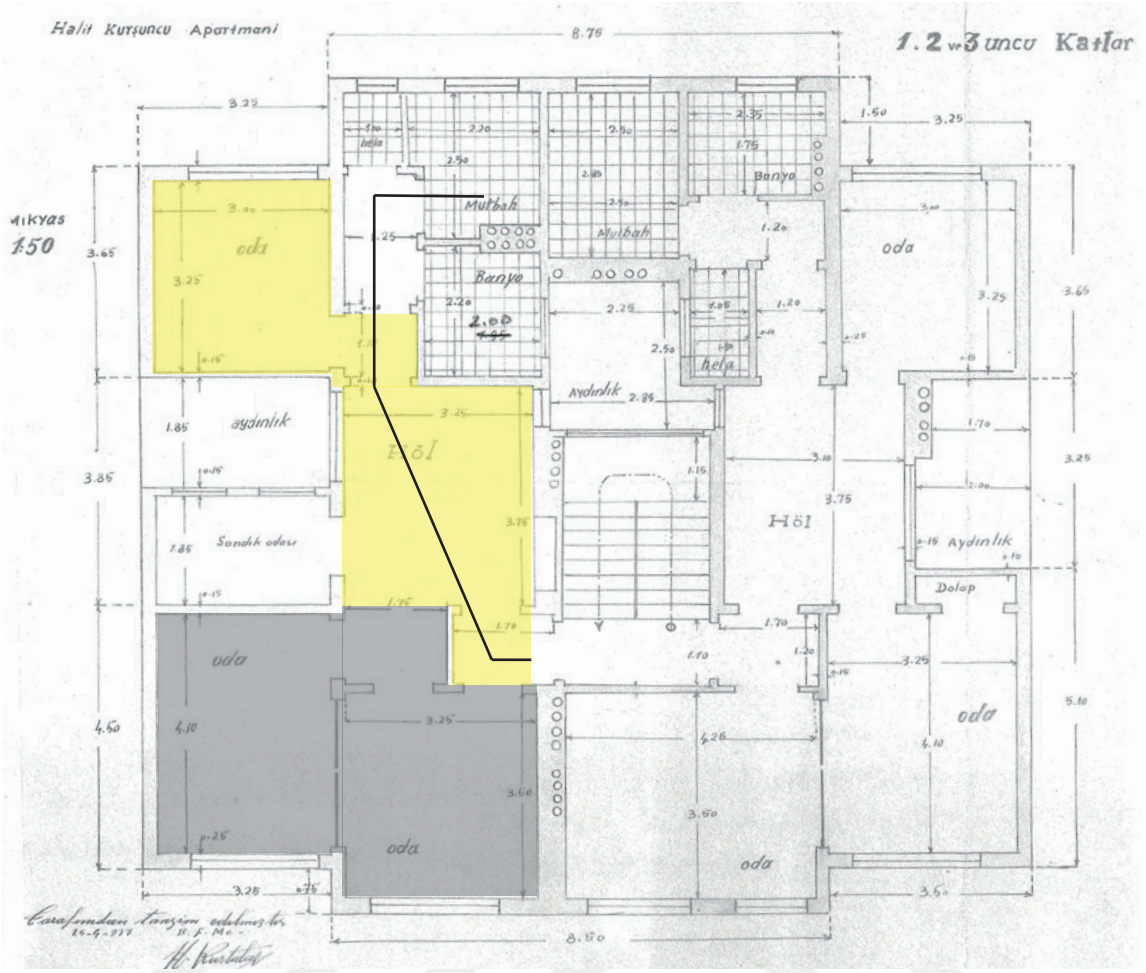
Bozdoğan, "geometrik planlı, geniş pencere ve teraslara sahip, sade ve havadar kübik evlerin rasyonel planlamasının evdeki verimliliği artırdığı ve böylece kadınların geleneksel

ev işlerinin bir kısmını yapma zahmetinden kurtulduğu yönünde dergi açıklamaları ve görüşler bulunduğunu" belirtmektedir (Bozdoğan, 2002, akt. Sarı, 2022, s.105).

1937 yılında Fen Memuru H. Kurtuluş tarafından tasarlanan ve Altındağ'da bulunan Kurşuncu Apartmanı, II. Ulusal Mimarlık akımı ile uluslararası üslubu birleştirmektedir. Bulunduğu arazide bitişik nizam olarak inşa edildiği için iç mekanda yeterli gün ışığı alınamadığı görülmektedir. Bu problemin çözülmesi için yapıda üç aydınlık bulunmaktadır. Her katta iki daire bulunan yapıda giriş cephesine bakan iki odanın kapı açıklıkları geniştir. 1930 ve 1940 dönemi kapıları ile ilgili olarak İnce Güney:

> "1930 ve 1940'lı yıllarda tasarlanan konutların bir diğer ayırıcı özelliği kapılarıdır. Bu konutların kapıları, diğer tüm yapılan konutların kapılarından hem sayıca fazla olmaları bakımından hem de dört kapı açıklığına varan boyutları nedeni ile ayrılırlar. Dört kapı genişliğini bulan bu açıklıklar, konutların misafir odası veya salon olarak adlandırılan ve ziyaretçilere açık olan kamusal mekanlar ile yemek odası ve orta sofa gibi daha az kamusal mekanların gerektiğinde tek bir mekan gibi işleyebilmesi için kullanılmıştır. Bu kapılar, kalabalık grupların konutta ağırlandığı sosyal ve dini törenler gibi ihtiyaçlara cevap vermek için açılabilirler ve diğer zamanlarda da istenirse kapalı tutulurlar" (İnce Güney, 2009, s.118) demektedir.

Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarında konutun girişinden diğer odaların görüldüğü ve görsel mahremiyeti zedeleyen bu durumun ancak kapıların kapatılmasıyla çözüldüğü anlaşılmaktadır (İnce Güney, 2009, s.119). Kurşuncu Apartmanı'nda (Şekil 5.27) da görüldüğü üzere girişten salona doğrudan geçiş olması, odaların kapısı kapalı olduğu sürece görsel mahremiyeti sağlamaktadır. Aile apartmanı olarak tasarlanan yapıda banyo, mutfak ve hela yine yan yana bulunmaktadır. Hela en uzak konuma yerleştirildiği için misafirlerin kullanımında diğer tüm özel mekanların (oda, banyo) yanından geçeceği açıktır. Bu bakımdan ıslak hacimlerin tesisat sorunu sebebiyle bu alanların mahremiyetinin tam olarak sağlanamadığı söylenebilmektedir. Mutfak bu dönemde kadının mahrem bir alanı olarak görülüp girişe uzak konumlanmış olsa da eve getirilen malzemelerin mutfağa taşınmasında bir sirkülasyon sorunu ortaya çıkararak iş yükünü artırmaktadır.

Şekil 5.27. 1937 Kurşuncu Apartmanı 1.2.3. Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Bu dönemde eşyaların ve çeyiz sandığının depolanması amacıyla kurgulanan, hizmetçilerin de kullanımına açık "sandık odası" mekanı ortaya çıkmakta, bu mekan genel olarak konutun karanlık bölümleri içerisinde kurgulanmaktadır. Bu bakımdan hizmetçi odası olarak kurgulandığı örneklerde bu mekanın ışık almaması, ışıksız ve havasız olarak köşelere terk edilerek kadınların sağlıklı çalışma ortamının ihmal edildiği mutfak mekanları ile benzerlik göstermektedir. Bu dönemde görmeye başladığımız bir diğer unsur da bodrum katlarının biçimlenmesidir. Çamaşırlık, kömürlük ve depo gibi ortak kullanım alanları bodrum katta yer alırken zamanla bu katlarda kapıcı dairesi görülmektedir.

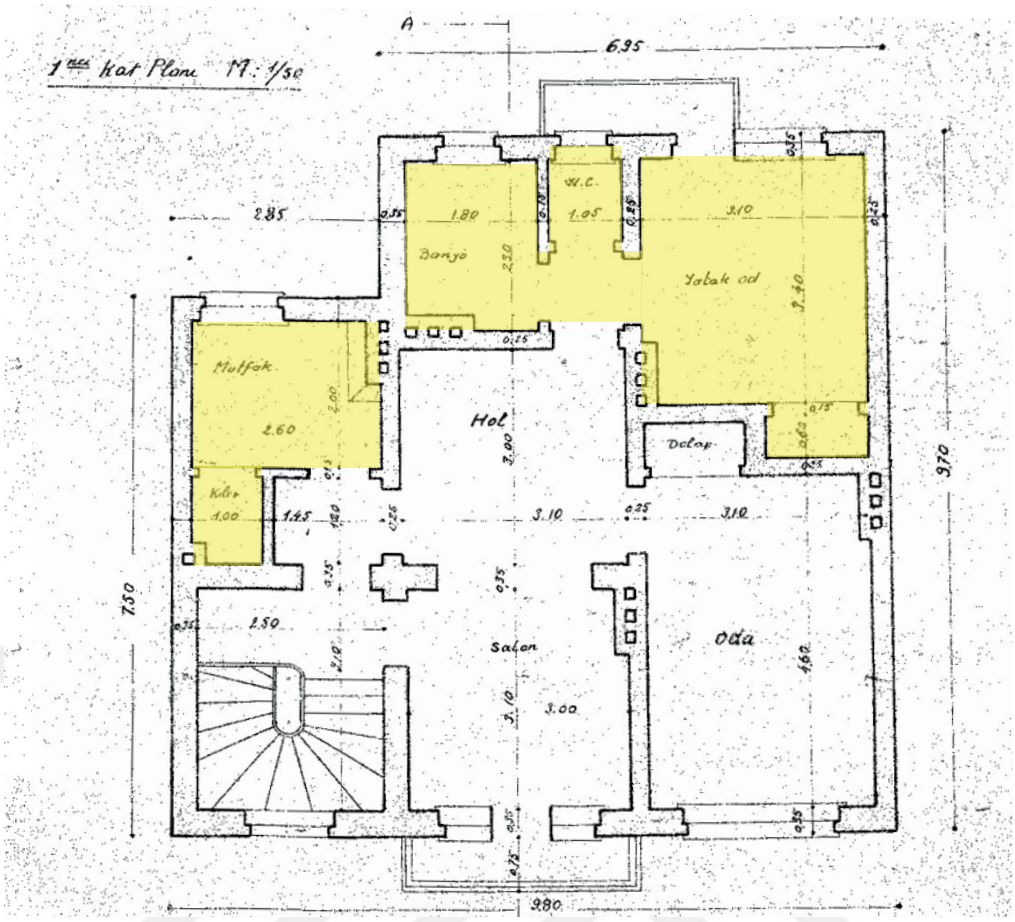
Bu dönemde modern konut planlarında olan "serbest plan, açık mutfak, sürekli mekan akışı ve mekanlar arasında saydamlık gibi yeni kavramlar (...)" geleneksel mahremiyet algısının devam etmesinden kaynaklı olarak henüz benimsenmiştir (Uysal, 2020, s.151). Bu dönemin plan organizasyonu; ailenin kullandığı yatak odaları, mutfak ve banyo mekanlarının mahrem olduğu, misafirlerin ağırlandığı odaların ise kamusal mekan olduğu kültüründen kaynaklanmaktadır (Bozdoğan, 2002, s.227). Bu dönemde sofa ve holler hem

geçiş hem toplanma mekanı olarak kurgulanmaya devam etmektedir (Akcan, 2009, s.247). Kadınların hem iş hayatında hem de ev hanımlığında var olmaya çalıştığı bu dönemde konut planları, kadınların ev içi sorumluluklarının aynen devam ettiğini ve kadınların konutla olan ilişkisini göstermektedir.

1940'lı yıllarda İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri devam etmekte ve sınırlı sayıda konut üretimi bulunmaktadır. Bu yapılardan birisi de 1947 yılında Altındağ'da Cemal Turgut Poyrazoğlu'nun tasarladığı Cemal Poyrazoğlu Apartmanı'dır. Kare planlı antre, kileri bulunan mutfak ve hol ile ilişkilenmektedir. Sarı'nın (2022, s.99,101) belirttiğine göre mutfakla ilişkilenen kiler gibi, mutfak ile eşleştirilen mekanlar, bu alanlarda kadına kullanım kolaylığı sağlamaktadır ve modernleşme ile kadının geleneksel rolleri yeniden tanımlanmış olsa da mutfak gibi ev işlerinin ana mekanları hala kadın mekanı olarak görülmektedir.

Hol aynı zamanda salonun devamı gibi görülmekte ve bir başka oda ile ilişkilenmektedir. İlişkilendiği odada gömme dolap bulunmakta ve bu durum konut içlerindeki sabit mobilyaların ve sonrasında çizilecek olan hareketli mobilyaların plan çizimlerinde görülmeye başlandığını açıklamaktadır. Plan çizimlerinde okunacak olan mobilyalar da dönemin aile yaşantısı hakkında bilgi vermesi bakımından önemli verilerdir.

1940'larda görülmeye başlanan ve 1950'lerde devam ederek daha da belirginleşen ıslak hacimlere ve yatak odalarına ait küçük hol yapısı, Cemal Poyrazoğlu Apartmanı'nda da görülmektedir (Şekil 5.28). Bu küçük holler kamusal alanlarla mahrem alanların ayrılmasında kullanılırken daha sonraki dönemlerde koridora dönüşerek daha da etkili olmaktadır. Plan çiziminden de görüleceği üzere yatak odasında balkon bulunmaktadır ve bu durum aynı salonda görüldüğü gibi odanın da daha ferah bir mekan olarak tasarlanmak istenmesine örnektir. Ancak bu dönemde yatak odalarının bulunduğu cephelere açılan balkonlar sokağı görmemekte, arka bahçe gibi alanlara bakarak mahremiyetleri korunmaktadır. WC ve banyo hacimleri birbirinden ayrı tutulmaktadır.

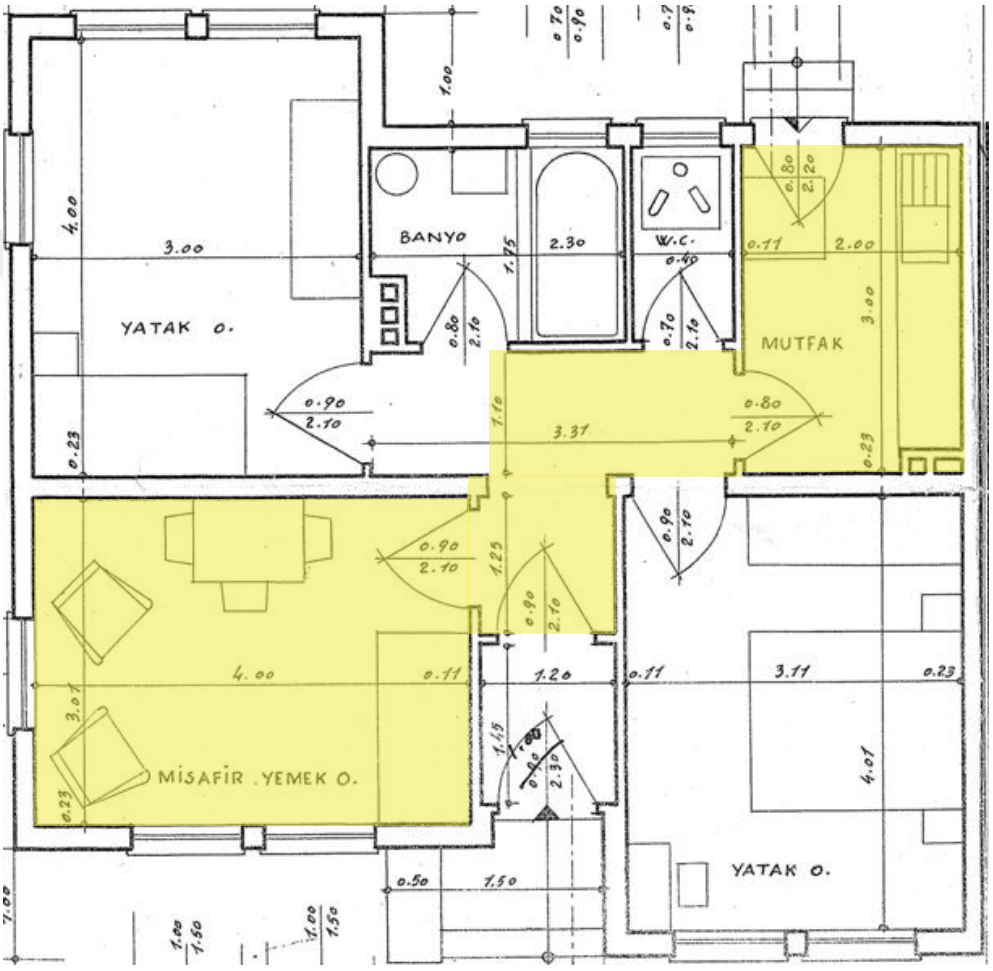

Şekil 5.28. 1947 Cemal Poyrazoğlu Apartmanı 1.Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Cumhuriyet sonrası Ankara'da artan gecekondulaşmayı çözmek amacıyla üretilen projelerden birisi 1949 yılında yapılan ve mimarı bilinmeyen Yenimahalle Ucuz Arsalar Mevkii projesidir. Projelerin planlarına bakıldığında üç odalı tek kat plan çiziminde (Şekil 5.29) dönemin yeni plan kurguları ve çizim detayları görülmektedir. Misafir ve yemek odası aynı hacimde kurgulanmaktadır ve mutfak ile çapraz konumda oluşu kadına sirkülasyonda kolaylık sağlamaktadır. Yatak odaları ve mutfak girişten görülmeyerek görsel mahremiyet sağlanmaktadır. Banyo ve WC hacimleri mutfak ile yan yana ancak ayrı tasarlanmaktadır. "Banyo hacminde görülen küvet bu dönem için yeni uygulamalardandır. Banyonun ıslak mekan olarak kavramsallaştırılması ise 1960'lı yıllarda her eve küvet girmesi, banyodan diğer mobilyaların kaldırılarak, sabit mobilyaların kullanılmasıyla ilişkilenmektedir" (Cengizkan, 2002a, s.150).

Mobilya çizim detayları mekandaki yaşantıyı okumamız açısından farklı veriler sunmaktadır. Örneğin mutfakta buzdolabını gördüğümüz için bu dönem yeni yeni yayılan buzdolabına sahip konut sahibinin gelir seviyesinin yüksek olduğunu söyleyebiliyorken aynı zamanda giriş holünden görsel mahremiyet sağlanarak ayrılan odanın ebeveyn odası

olduğunu ismi yazmadan bulabilmekteyiz. Bu dönemde yaygın olarak kullanılan ve reklamlarda eleştirel bir biçimde sunulan kadın makyaj masası da ebeveyn odasında görülmektedir. Dönemde elindekiyle yetinen toplumdan tüketim toplumuna doğru bir değişim yaşanmakta, reklamlar ile satışı yapılan ürünlerin de konutlarda görülmesi bunu doğrulamaktadır. Bu reklamların özellikle kadınlara yönelik olarak tasarlanması durumu da ev sahibi kadının, kadın dergileri okuduğu ve kendi evini bunlara göre dekore ettiği yorumunu ortaya çıkarmaktadır.

Şekil 5.29. 1949 Yenimahalle Ucuz Arsalar Mevkii Projesi Üç Odalı Tek Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

"Dönemin reklamlarında modern ev hanımı görüntüleri ile tanıtılan teknolojik ev aletlerinin kadının statüsünün evle sınırlı olduğu anlayışını güçlendirdiğini" söyleyen Sarı (2022, s.100,104), bu dönemde "misafirler için oturma odasında yapılmış olan dekorun bir vitrin gibi sergilendiğini, yatak odası ve mobilya düzeni ile evin dekorasyonunun kadınla özdeşleştirildiğini" belirtmektedir. Bozdoğan ise (2002) dönemin popüler dergilerinde idealize edilen Türk kadınının rasyonel eve odaklanan modern, hijyenik ve eğitimli bir eş ve anne olarak tasvir edildiğini söylemekte, kadınların zevkine göre döşenmiş konutun

ekonomik, güzel, rahat, sade ve pratik olması yönünde yüksek beklentiler olduğunu belirtmektedir. Yenimahalle Ucuz Arsalar Mevkii Projesinde görülen misafir, yemek odası alanını kullanan kadın için Akyol'un (2007), haremlik selamlık bölümünden farklı olarak cinsiyet ayrımı yapılmadan kullanılan oturma odalarının ve misafir odalarının varlığının, konutlardaki toplumsal cinsiyet rollerinin değişiminin kanıtı olduğunu söylediğine örnek verilebilmektedir. Erkarslan (2011), erkek-kamusal ve kadın-özel algısının hala var olduğunu ama kadının misafir odasında misafirlerini ağırlamasının kadının konut içindeki egemenliğinin bir simgesi olduğunu belirtmektedir. Sarı ise (2022, s.110) bu konu hakkında kadınların bu dönemde hala ev içi görevlerle ilişkilendirildiğini, evler daha dışa dönük olarak tasarlanırken haremlik selamlık gibi cinsiyet ayrımcılığına dayalı mekansallaşma olmasa da konut içi mekanlarda mahremiyet beklentilerine dayalı bir sınıflandırmanın varlığının mekanların girişe göre ön veya arka olarak konumlandırılmasında kendini gösterdiğini belirtmektedir. Okuyucu (2019, akt. Sarı, 2022), bu dönemde çoğunlukla kullanılan ev tipolojisinin çekirdek aileye hitap eden apartmanlar olduğunu ve konutların işlevselliği ile öne çıktığını belirtmektedir.

5.3.1.2. 1950 - 1980 Dönemi yapıları

1950 döneminde diğer bölümlerde bahsedildiği gibi Amerikan etkisi ile sosyal yaşantıda değişimler görülmektedir. Bu değişimler dönemin mimari çizimlerinde de net bir şekilde okunabilmekte ve toplumsal cinsiyet rollerine dair bilgiler içermektedir. 1950 döneminde yapılmış konutlarda kamusal mekanlar diğer alanlardan ayrışmaktadır. Buna rağmen odalar arasındaki geçişler devam ederken mahremiyet algısının arttığı 1950 döneminin sonunda yatak odalarından sağlanan geçişlerin kullanımı bırakılmaktadır (İnce Güney, 2009, s.119-120). Bu dönemde konut yapılarının arazisi genişledikçe yapılan konutların dairelerinin tek tip plan tiplerine dönüşmesi ve dönemin yapı bilgisiyle teknolojilerinin farklı yapılarda benzer şekilde kullanılması kaçınılmaz olmaktadır.

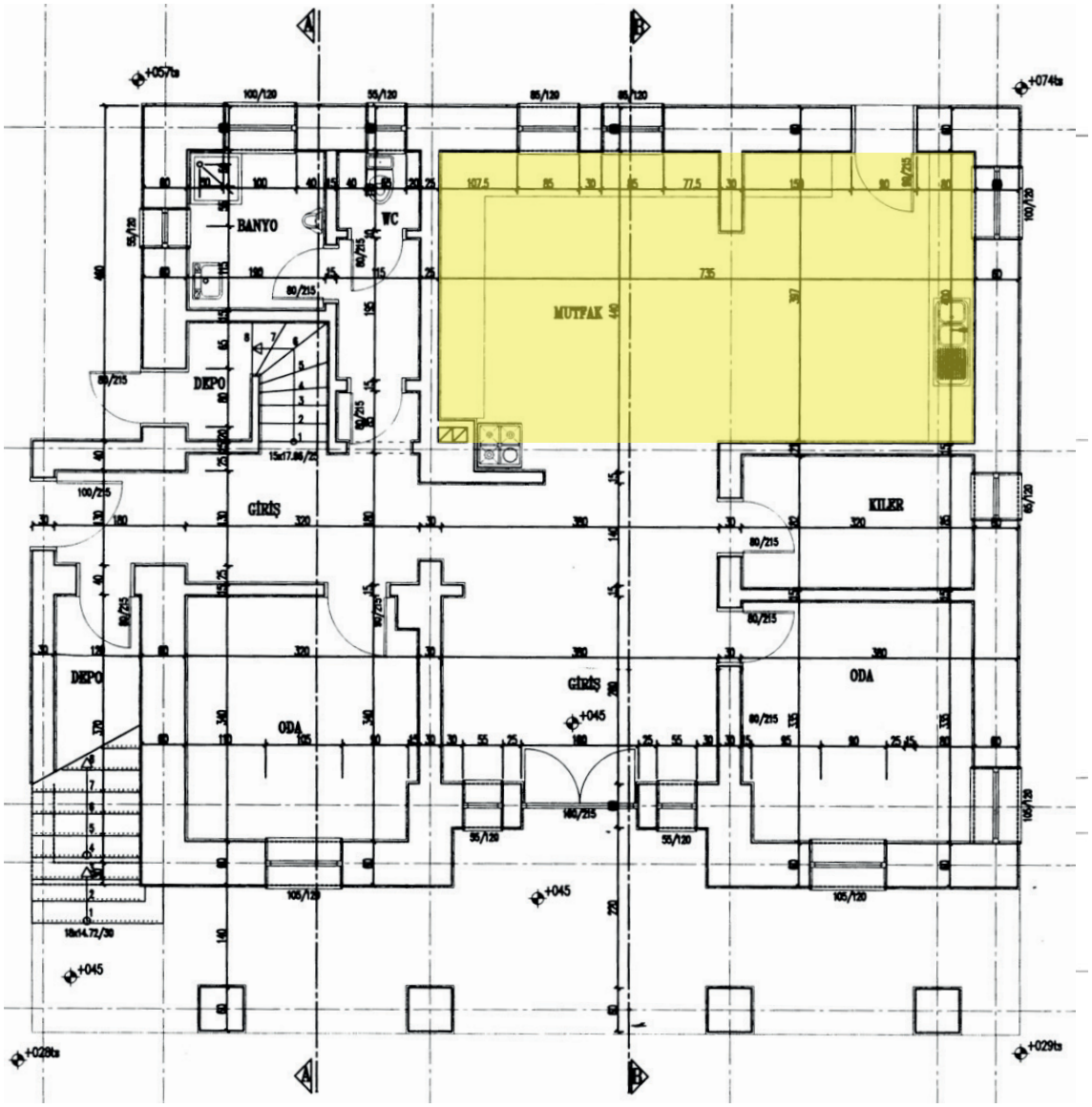
Sivil Mimari Bellek Ankara 1930- 1980 Projesi'nde 1950 döneminde yapılmış olup arşive alınan yapıların sayısı diğer dönemlere göre daha fazladır. Nitelikli yapıların yapıldığı 1950 döneminden, bu bölümde planları incelenen yapılar öncelikli olarak bir sonraki bölümde kesit ve görünüş çizimleri ile toplumsal cinsiyet rollerinin incelendiği projelerden seçilmiştir. 1950 döneminin konut değişimini göstermek ve toplumsal cinsiyet rollerine dair referansları anlamak adına bu projelerin dışında da arşivden plan incelemeleri aktarılmaktadır.

"GOP Mahallesi'nde bulunan ve üyelerinin büyük bir bölümünü iktidarda olan Demokrat Parti milletvekilleri ve üst düzey bürokratların oluşturduğu; planlama, projelendirme ve inşaat uygulama kontrolörlüğünü, daha önce Holzmeister'in ekibinde TBMM'nin projelendirilmesinde de yer alan, Y. Mimar Muhittin Güreli'nin yaptığı; adını o dönemde iktidarda olan Demokrat Parti'nin seçimleri kazanma tarihinden alan 14 Mayıs Yapı Kooperatifi, 1951 yılında kurulmuş ve 1953 yılında evlerde oturulmaya başlanmıştır" (Belli ve Boyacıoğlu, 2007, 718). 160 kadar konut yapısı bulundukları arazi yapısı nedeniyle farklı tiplerde tasarlanmıştır. Farklı tipte olsalar da tek bir prizmatik kütlenin genellikle yol cephesine bakan balkonlarla hareketlenmesiyle oluşan yapılar iki katlı müstakil olarak ve apartmanlaşmaya elverişli biçimde yapılmıştır. Daha sonradan dönüşüm geçirerek ticari işlevlere sahip olan bu yapılarda her iki yapı tipi için de plan şemaları değişiklik göstermektedir. Belli ve Boyacıoğlu'nun (2007, s.717-726) yazısından yararlanılarak yazılmış olan, Sivil Mimari Bellek Ankara 1930- 1980 Projesi Arşivi'nin internet sitesinde yer alan bilgiye göre (URL 19):

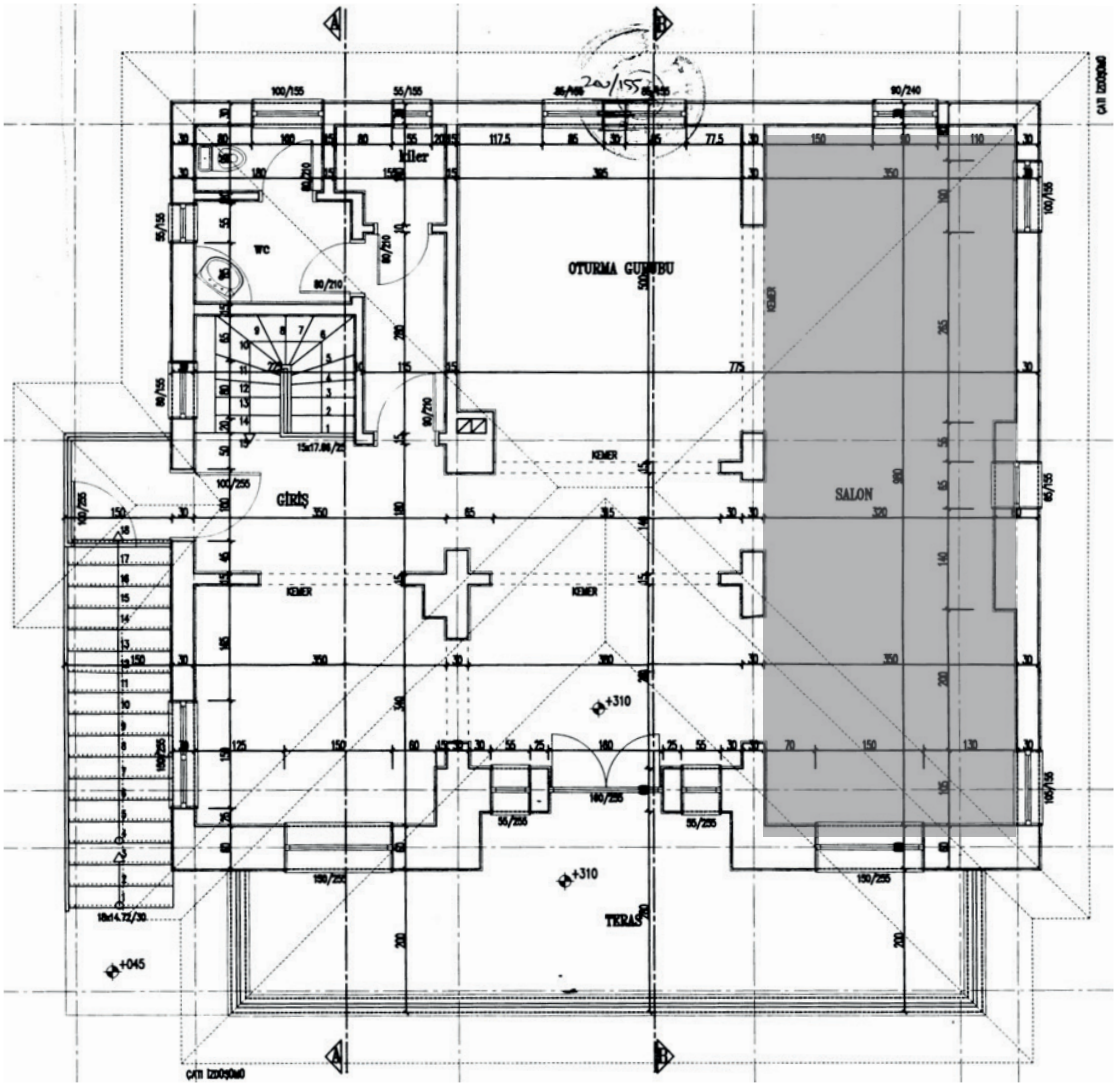
> "14 Mayıs Evleri'nde plan şemaları da her iki tipte farklıdır. İki kat olarak ele alınmış olan Tip 1 'de zemin katta odalar ve mutfak yer alırken üst katta oturma ve salon olarak bölümlenen genel kullanım mekânı yer almıştır. Üst kata dışarıdan da erişim sağlanan bu konutlarda bir merkez mekân ve bu mekânın çevresinde yer alan birimler bulunmaktadır. Tip 2 daha serbest planlı olarak düzenlenmiştir. Her katta bir daire yer alacak biçimde kurgulanan bu konutlarda yine açık mekân olarak düzenlenmiş çalışma-oturma bölümü ve bu bölüme bir koridorla bağlanan mutfak, banyo ve odalar yer almaktadır. 14 Mayıs Evleri bir dönemin barınma pratikleri hakkında fikir vermesi, tasarım ve yerleşim kararları nedeniyle önemli ve özel bir yerleşim örneğidir" (Belli ve Boyacıoğlu, 2007, s.717-726, akt Sivil Mimari Bellek 1930-1980 Ankara Arşivi).

Tip 1 konut mimarisi örneklerinden olan Budak Sokak 1 numaralı konutun zemin katında (Şekil 5.30) üç giriş bulunmakta ve bu kat evin özel alanları için kullanılmaktadır. Depo alanı kuzeydoğu girişinin hemen sağına yerleştirilerek diğer bölümlerden ayrışmaktadır. Devamında aynı hacmi paylaşmayan banyo ve WC bulunmaktadır. İki kapılı ana giriş geniş bir antreye açılmakta, iki yanında odalar bulunurken karşısında büyük bir mutfak görülmektedir. Mutfağın geniş alanı, mutfakta yemek yendiğini göstermektedir. Bu durumda kadınların rolleri anlaşılmakta, özellikle 1950'lerde radyonun başında mutfak masasında otururken karikatürize edilmiş aileler de bu oluşumu desteklemektedir. 1950 döneminden itibaren ailelerin mutfakta zaman geçirdiği ve televizyonun evlere girmesiyle mutfağın sonraki yıllarda ailelerin birlikte en çok zaman geçirdiği mekan haline dönüştüğü görülmektedir. Aynı zamanda planda görüldüğü üzere mutfaktan bahçeye giriş çıkışın olması bahçede yenen yemekler için kadına servis kolaylığı sağlamaktadır. Konutun

dışından ulaşımı olan üst katta ise (Şekil 5.31) evin kamusal alanı olan salon tek başına yer almakta, oturma grubunun konumu plan içerisinde yazmaktadır. Hem zemin katta mutfak alanı için hem de birinci katta oturma grubu alanı için mobilya çizimleri bulunmadığından yapıdaki mobilya kurgusu tam olarak anlaşılamamaktadır. Bütün kat salona ayrılmışken kamusal alanla bağlantısı olan balkon ve özel alandaki hacimlerin kullanımına gerek duyulmaması bakımından WC ve kiler alanı bu katta da bulunmaktadır.

Şekil 5.30. 1951 14 Mayıs Evleri, Tip 1, Budak Sokak No 1, Zemin Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

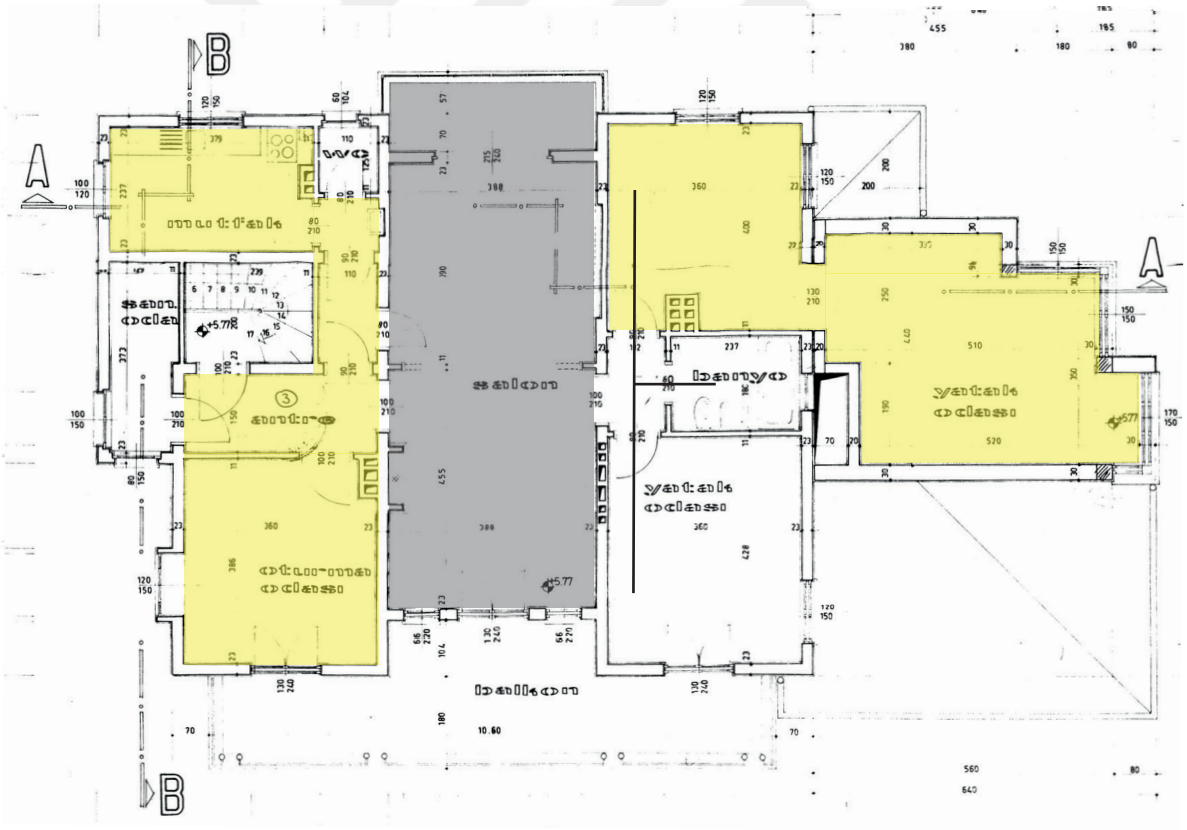

Şekil 5.31. 1951 14 Mayıs Evleri, Tip 1, Budak Sokak No 1, 1. Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Artıkoğlu'nun (2006) belirttiğine göre bu dönemde oturma odasının (salon) temel işlevi sadece ailenin sosyalleşmesi, ziyaretçi ağırlama ve kadının yaratıcılığını sergilemesine ortam sağlamak değil, aynı zamanda ziyaretçilerin evin özel alanına girmelerini önlemektir. Oturma odasının teras ile ilişkisi için Yağcı (1998, akt. Sarı, 2022), geleneksel mahremiyet algısındaki değişimi ifade ettiğini belirtmektedir. Erken Cumhuriyet dönemi yapılarında teras veya balkon ile ilişkilenmeyen oturma odası, salon yapıları bu dönemde ilişkilenerek kamusal alanlarla etkileşime geçmektedir.

Her katında farklı plan kurgusu ile öne çıkan Arjantin Caddesi 2 numaralı konut, her katında bir daire bulunması özelliği ile Tip 2 konut yapılarındandır. Konutun 2. kat planında (Şekil 5.32) sandık odasının bir kiler görevi görerek antrenin arkasında kaldığı ve konutun odalarından bağımsız olduğu görülmektedir. Mutfak ve WC yan yana konumlandırılırken girişe yakındır ve mutfağın bu konumu malzeme taşırken yaşanan iş gücünü azaltmaktadır.

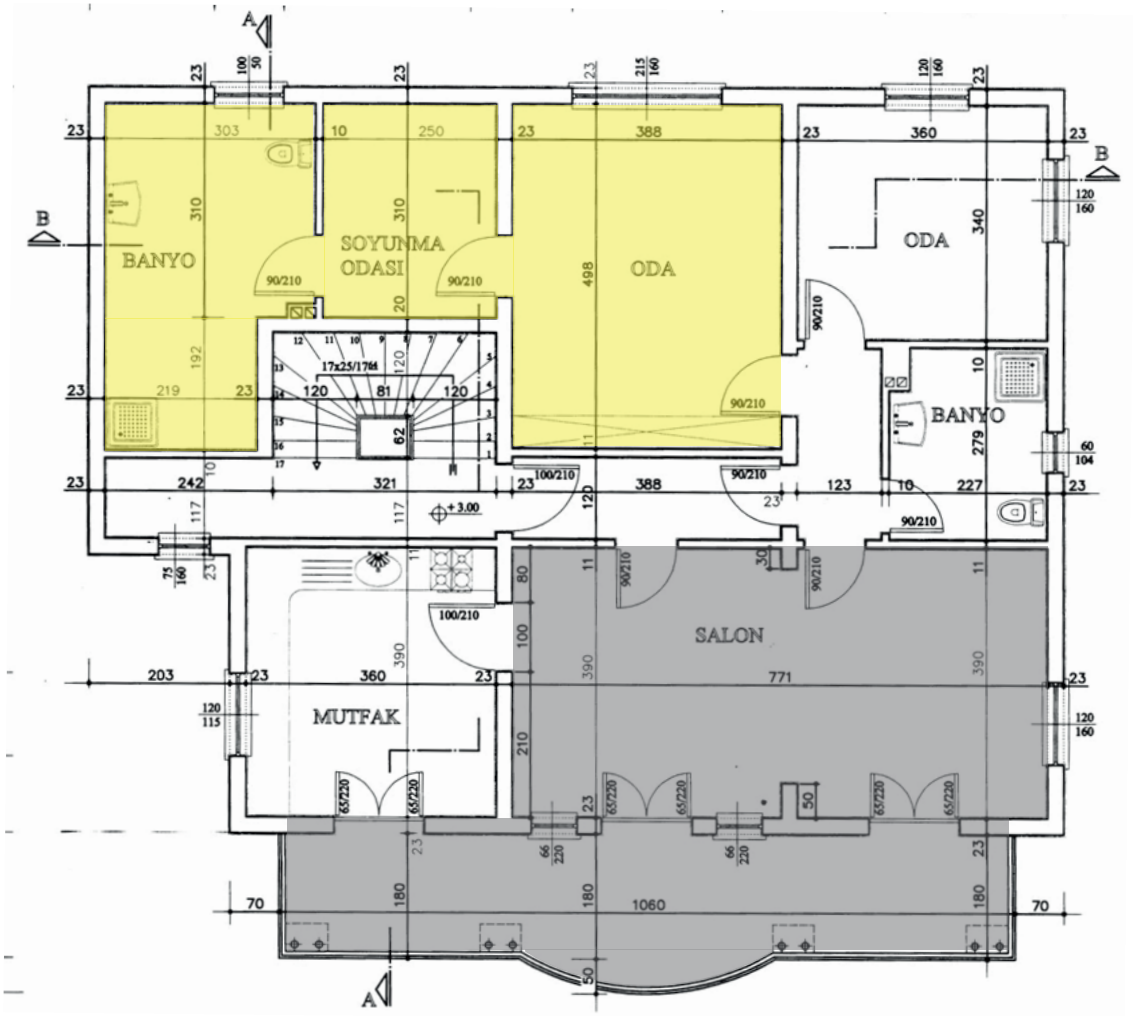
Girişin hemen sağında konumlandırılmış oturma odası ve girişin karşısında kalan salon artık iki ayrı mekan olarak önümüze çıkmaktadır. “1950’lerin sonlarından itibaren ve özellikle 1960’larda beraber konut içinde en kamusal mekanı olan salonun genişleyerek iş odası ve sofa gibi diğer yarı kamusal mekanları da içinde barındıracak şekilde örgütlenmeye başladığı gözlenmiştir” (İnce Güney, 2009, s.120). Aynı zamanda salonun konut içerisindeki en büyük alana sahip olması bu dönemde insanların konutlarda davetler yaptığı ve kadının statüsünün yükseldiğini göstermektedir. Salondan ayrıca bir kapı ile geçilip küçük kare holden ulaşılan iki yatak odası ve banyo düzeni bu dönemin planlarında en sık rastlanılan kamusal alan, özel alan ayrımını oluşturmaktadır. Yatak odalarından büyük olanın kademeli olarak ilerleyen planı, giyinme bölümüne sahip ebeveyn odasını ve bu alanın mahremiyetinin yüksek olduğunu gösterirken kare holden ulaşılan yatak odasının böyle bir mahremiyet gereksinimi olmadığı görülmektedir ve muhtemelen bu oda çocuk odası, misafir odası veya hizmetçi odası olarak kullanılmaktadır. Bu konutlarda artık ısı yalıtım projesi gibi daha önceden olmayan çözümler de görülmektedir.

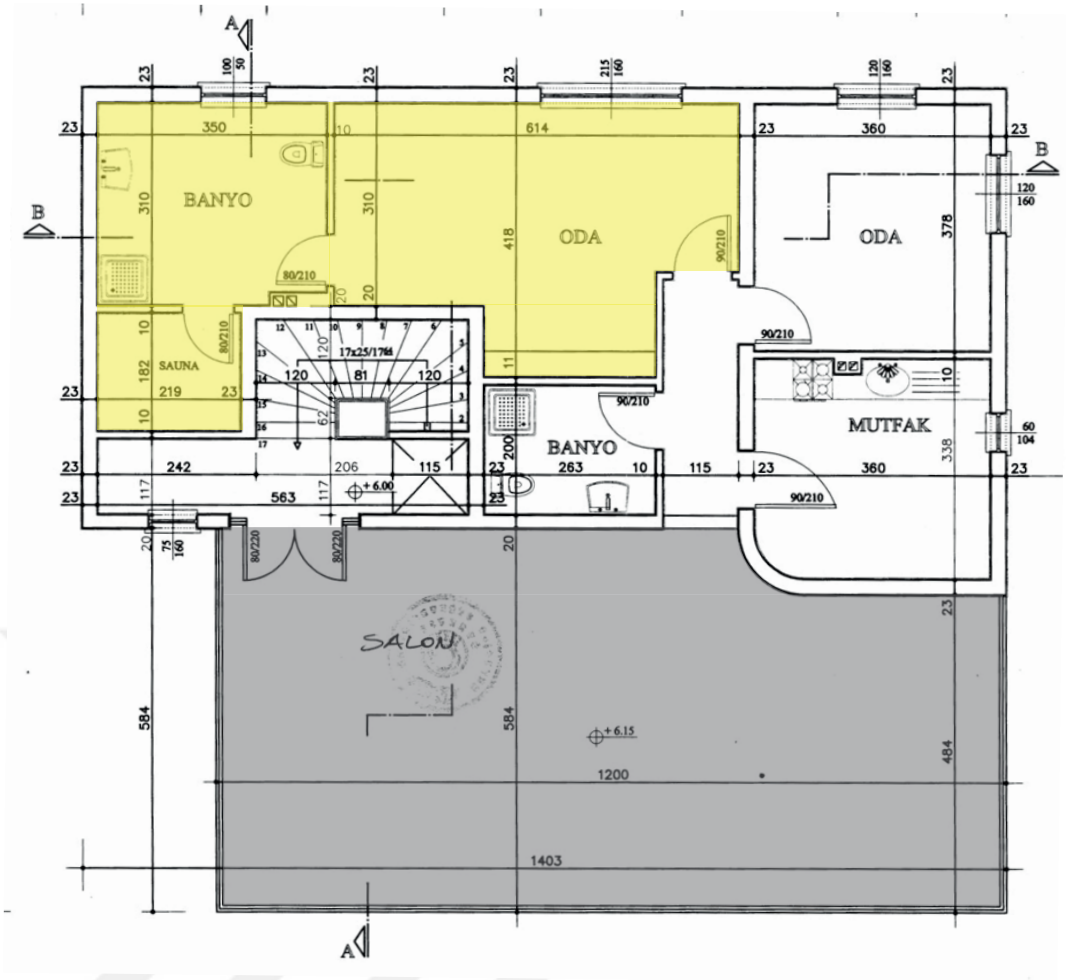
Şekil 5.32. 1951 14 Mayıs Evleri, Tip 2, Arjantin Caddesi No 2. 2.Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Tip 2 konut örneklerinden İran Caddesi 31 numaralı konut yapısında da salonların büyük hacimleri olduğu görülmektedir. 1. normal kat planında (Şekil 5.33) bu salon mutfak

ve balkon ile ilişkilenerek, hem servis hacimleri kurgusu görülmekte hem de ev sahibi ve misafirlerin balkona çıkarak kamusal alanla kurduğu ilişki pekişmektedir. Planda ebeveyn odasına ait olan soyunma odası ve aynı zamanda ebeveyn banyosu görülmektedir. Bu durum ebeveyn odasının mahremiyetinin iyice önemli olduğunu göstermektedir. 2. normal kat planında (Şekil 5.34) ise salon daha büyüktür ve konutun içerisine salondan giriş yapılmaktadır. Mutfak ve artık tuvaletin de içinde bulunduğu banyo yapısı salona en yakın konumda, odalar ise daha uzaktadır. Bu plan şemasına göre ortak alandan özel alana geçiş kademelendirilerek yatak odalarında mahremiyet sağlanmaktadır.

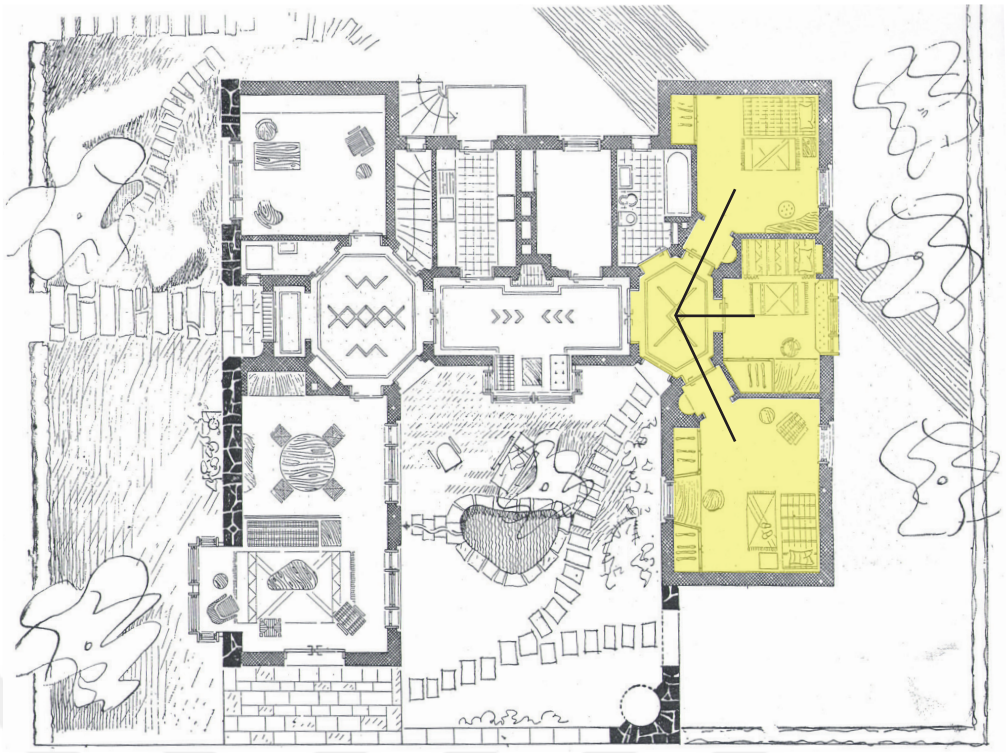

Şekil 5.33. 1951 14 Mayıs Evleri, Tip 2, İran Caddesi No 31. 1.Normal Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

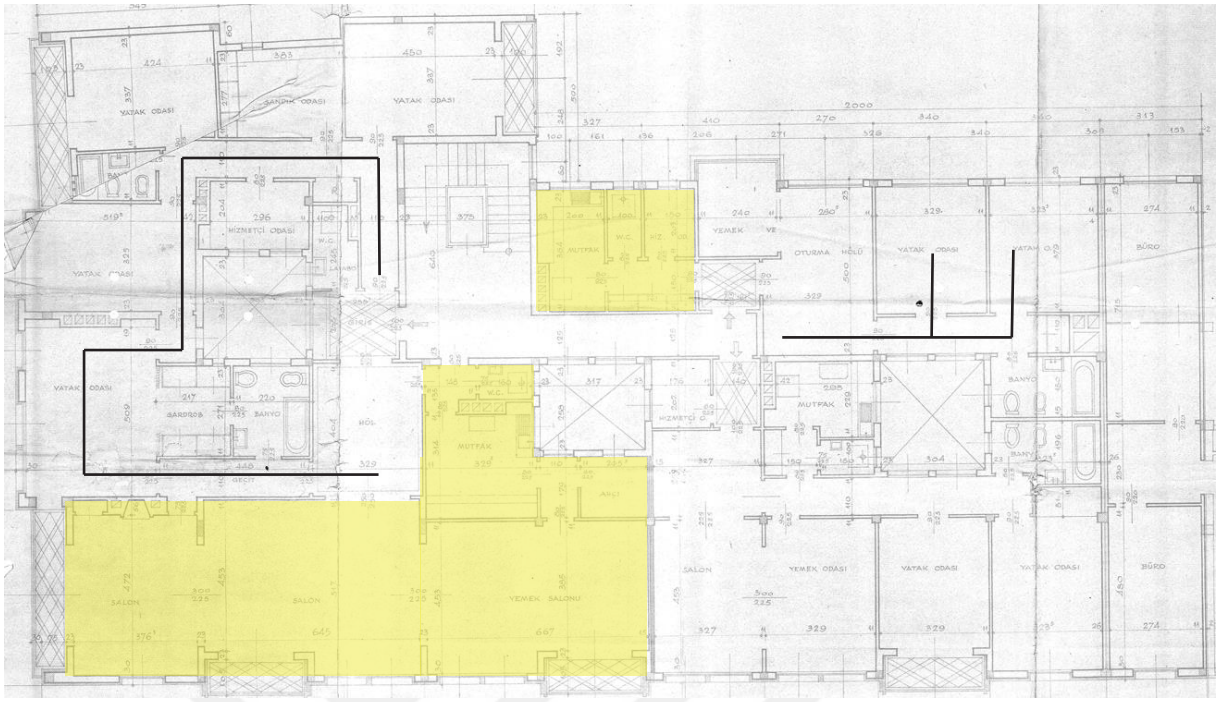
Şekil 5.34. 1951 14 Mayıs Evleri, Tip 2, İran Caddesi No 31. 2.Normal Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

1952 yılında yapılmış olan ve projesi Yüksek Mimar Leyla Baydar ile Yüksek Mimar Ferzan Baydar'a ait olan Ekrem Baydar Evi, Azerbaycan Caddesi, Çankaya'da bulunmaktadır ve Mimarlık Dergisi'nde yayımlanmıştır. Bu yapının aktarılmasına değer görülen özelliği ise 14 Mayıs Evleri, Tip 1, Budak Sokak No 1'de bahsedilen planlar içerisindeki mobilya çizimi durumudur. Bu dönemde planlara mobilya çizimi yapılmaya başlanmış olsa da bu yapının vaziyet planında, dönemde örneğine az rastlanacak biçimde detaylı çizilmiş olan mobilya çizimleri, konut içerisindeki yaşam biçimini bize aktarırken görsel olarak planı bize tekrar tekrar okutmaktadır. Bu yapıyı diğerlerinden ayıran bir diğer özellik de Yüksek Mimar Ferzan Baydar ile birlikte çalışan "kadın mimar" Yüksek Mimar Leyla Baydar'dır. Yani bu vaziyet planı, detaylı anlatımındaki görsel güzellikle "kadın eli değmiş" gibidir (Şekil 5.35). Yapının plan kurgusunda ortak kullanım alanlarının yol ile ilişkilenirken özel alanların iç bahçe ve kare hol ile ayrılarak arkada yer aldığı görülmektedir. Bu sayede kadının mahrem alanı olan yatak odası yol cephesinden uzakta konumlanmıştır.

Şekil 5.35. 1952 Ekrem Baydar Evi Vaziyet Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

"1952 yılında Atatürk Bulvarı üzerinde inşa edilen geniş ölçekli bir konut olan Büyük Apartman hizmetçi odası, sandık odası, gardırop odası gibi mekanlara sahip olmasına rağmen hol etrafında kamusal, ortak, özel alan dizgisi içinde tasarlanmıştır" (Uysal, 2020, s.165). Projesi Mimar Abidin Mortaş'a ait olan yapı, giriş katında ticari fonksiyonları barındırmakta ve farklı plan şemalarına sahip daireleri oldukça geniştir. 1. ve 2. kat planlarında beş, 3. ve 4. kat planlarında (Şekil 5.36) üç daire bulunmaktadır. Dairelerde hizmetçi odasının genellikle mutfak ile yakın konumda tasarlandığı ve bu anlamda servis kolaylığı sağlandığı görülmektedir. Mutfak yapının iç bölümünde kaldığı için aydınlıktan hava almakta ve doğal ışıktan uzak karanlık bir yer olmaktadır. Bu dönemde kadının iş hayatına atılması ile mutfak yapılarında küçülme görülmektedir. Çalışan kadını ev işlerinden özgürleştirip toplumsal hayata daha fazla katılmasına yardımcı olan hizmetlilerin sağlıklı çalışma koşullarının önemsenmediği bu tip mutfak tasarımları, mutfağı kullanan hizmetli için bunaltıcıdır. Özellikle kadının en çok zaman geçirdiği ve bağdaştırıldığı mekanın mutfak olduğu düşünüldüğünde, kullanıcısı evin sahibi kadın da olsa tasarımın bu hali oldukça konforsuzdur. Salon ve yemek odası oldukça büyüktür, yatak odaları ortak alanlardan bir koridor ile ayrılmaktadır. Ebeveyn yatak odalarında giyinme alanı ile banyo bulunmakta ve bu alanlar daha mahrem sayılmaktadır. Dairenin bir tanesinde ebeveyn yatak odasında giyinme alanı ile banyo bulunmakta ancak odalar arası geçişler mahremiyeti azaltmaktadır.

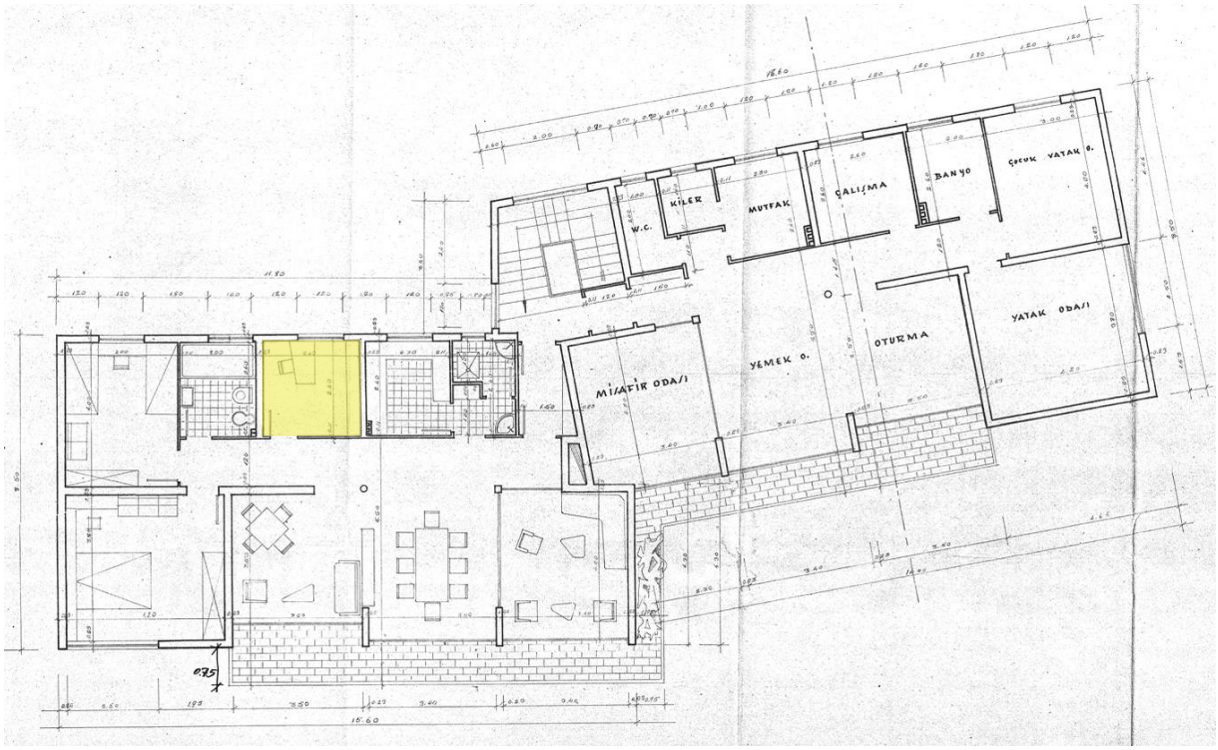
Şekil 5.36. 1952 Büyük Apartman 3. ve 4. Kat Planları. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

1950'li yıllarda kadının çalışma hayatına katılmasıyla mutfak alanının hacminin küçüldüğünü söyleyen Artıkoğlu (2006), çalışan kadınların konutta az zaman geçirmesinden kaynaklı olarak mutfak iç organizasyonunun değiştiğini; yemek pişirme, saklama ve servis edip temizleme işlerini kolaylaştırmak için yemek yenen mekanla yakın konumlandığını ve kadının bu mekanları kolayca kontrol edebilmesinin mutfak ile aradaki dolaşımla sağlandığını belirtmektedir.

"Büyük Apartman'da geniş ölçekte uygulanan "hol" etrafında örgütlenen kamusal, ortak ve özel alan kurgusunun tekrarını küçük ölçekli yapılar olan Y. Mühendis Nesim Polikar tarafından 1952 yılında tasarlanan apartmanda; yine aynı yıl Y. Mimar Zeki Gökay tarafından tasarlanan Tiftik Apartmanı'nda; 1953 yılında aynı mimar tarafından tasarlanan Menekşe Apartmanı'nda; Yüksek Mimar Fahri Yetman tarafından 1957 yılında tasarlanan Kazazoğlu Apartmanı'nda izlemek mümkündür" (Uysal, 2020, s.165).

Bu dönemde yapılmış olan yapılar orta ve üst gelir sınıfına hitap etmektedir. Tasarımı Yüksek Mimar Muzaffer Vanlı'ya ait olan ve 1954 yılında inşa edilen Muammer Aksoy ve Akrabaları Evi de üst gelir düzeyine ait yapılardan biri olarak farklı ailelerin ve hizmetlilerin yaşadığı bir konuttur. İki dikdörtgen prizmatik kütlenin açılı biçimde bir araya gelmesi ile oluşmuş olan yapı, biçimi ile farklılaşmakta ve dolaşım sirkülasyonunu düzenlemektedir.

Dört ailenin kullanımı için olan yapıda çocuk yatak odası özellikle belirtilmekte ve zemin katta çocuk oyun nişi bulunmaktadır. Bu dönemde ısınma sorunlarının çözülmüş olması, daha önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere sobalı tek bir sofa etrafına biçimlenen oda yapılarını değiştirerek çocuk odasının dahi tanımlı bir alan olarak planda kendine ait bir yer edinmesine sebep olmaktadır. Sofanın diğer odaların merkezi olup geçişlerin merkezden yapıldığı konut yapısının değişmesi ile mahremiyet artarak cinsiyet ilişkileri de değişmektedir (İnce Güney, 2009, s.121). Bu planlarda da mobilya çizimleri yaşam biçimlerini anlatmaktadır. Örneğin misafir odası olarak kurgulanan alanın bireysel sohbetlere de elverişli biçimde tasarlandığını ve iki berjer arasında sehpanın olduğu yerde mobilyalarla özel alan tanımı yapıldığı görülmektedir. Bu dönemde salonların kamusal alana dönüşmesi erkek için çalışma odalarının ayrışmasına sebep olmaktadır (Şekil 5.37).

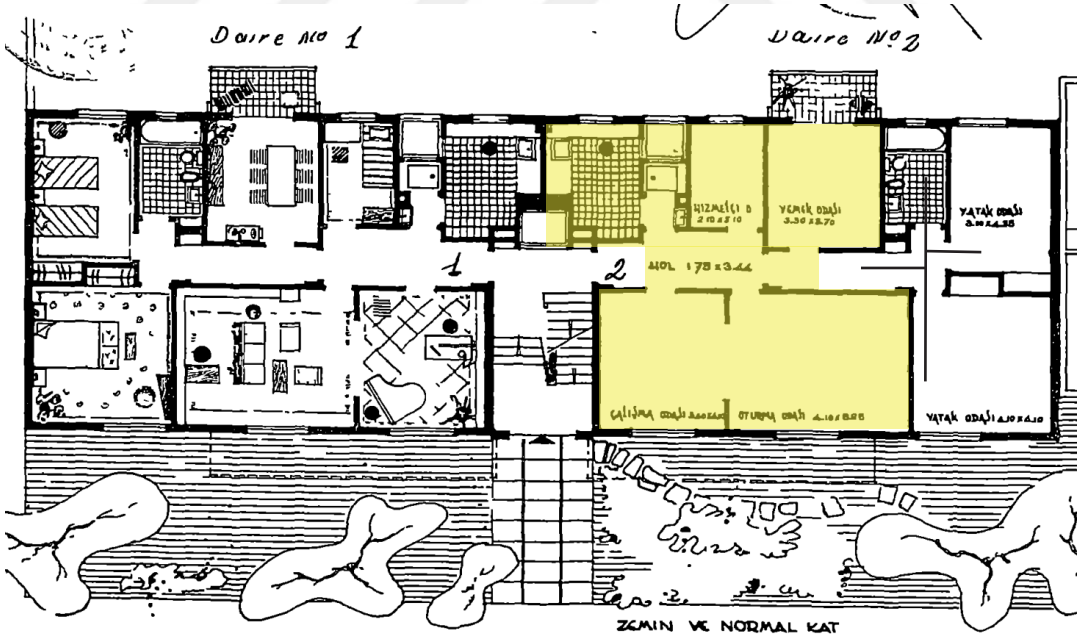
Şekil 5.37. 1954 Muammer Aksoy ve Akrabaları Evi, Birinci Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

1955 yılında yapılan İsrailevleri, Yüksek Mimar Demirtaş Kamçıl ve Yüksek Mimar Rahmi Bediz tarafından tasarlanmıştır. İkili blok grupların üçlü ve dörtlü bir araya gelmesi ile oluşan konutlar Dikmen Yapı Kooperatifi tarafından yapılmıştır. Plan şemalarının önceki dönem konutlarına göre farklı olduğunu söyleyen Uysal:

> "İsrailevleri'nde artık kamusal ve özel alan hiyerarşisinde belirgin bir rol üstlenen sofa-hol karanlık bir koridora dönüşmüştür. Konutlarda sokakla ilişkili ön cephede oturma ve çalışma odaları ile birlikte yatak odası yer alırken, servis mekanları ile hizmetçi odası ve diğer yatak odası arka bahçeyi görecek

biçimde konumlandırılmıştır. Ortak kullanım alanı olan yemek odası da bir balkonla arka bahçe ile ilişkilendirilmiştir. İsrailevleri'nde kamusal ve özel alanlar arasında muğlaklaşan mekan organizasyonu, konutların arka bahçelerinin ortak alan olarak belirlenmesi ile de ortaya çıkmaktadır. Böylece ev içi ortak alanların ve kamusal alanların sokakla, yatak odalarının arka bahçe ile ilişkilendiği düzen ortadan kalkmıştır. Mutfak yine evin girişine yakın, diğer birimlerden uzak konumlandırılarak bu alan tanımıyla hizmetçiye bırakılmak istenmiştir. Burada artık yeni bir aile yaşamı tanımlanmaktadır" (Uysal 2020, s.171) değerlendirmesini yapmıştır.

İsrailevleri bir sonraki bölümde toplumsal cinsiyet rollerinin okunduğu farklı açılardaki mimari çizim temsillerinden de anlaşılacağı üzere kullanıcılarına farklı deneyimler sunmaktadır. Planlarda (Şekil 5.38) görülen mobilya çizimleri, konutların kullanıcıları hakkında bilgi vermektedir. Çalışma odasında yer alan ve 1950 döneminde görmeye başladığımız piyano, konutun kullanıcılarının üst gelir grubuna ait olduğunu göstermektedir. Girişe olan yakın konumuyla eşya taşınması kolay olan mutfakta çizilen yemek masası ise ailenin yemekleri beraber burada yediğini anlatmaktadır. Yatak odasında bulunan makyaj masası, bakımlı olması beklenen modern kadın için önemli bir unsurdur. Bu dönemde kadının evini dekore etmesi bir statü göstergesidir ve plan şemalarında da bu duruma dair izler görülmektedir.

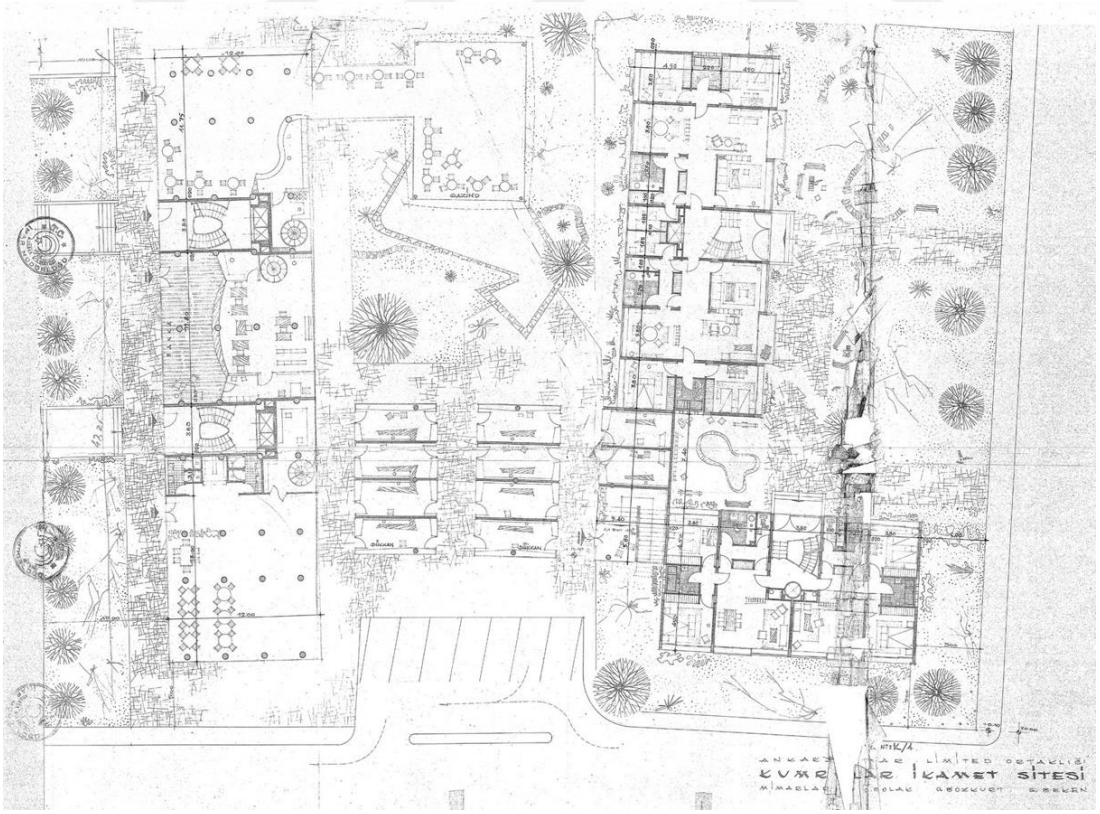

Şekil 5.38. 1955 İsrailevleri Zemin ve Normal Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Konutun ortak mekanlarından ayrıca bir kapı ile geçilip küçük kare holden ulaşılan iki yatak odası ve ortalarında yer alan banyo düzeninin bu dönemin planlarında en sık rastlanılan ortak alan, özel alan ayrımını oluşturduğunu bir kez daha belirtmek gerekmektedir. Yatak

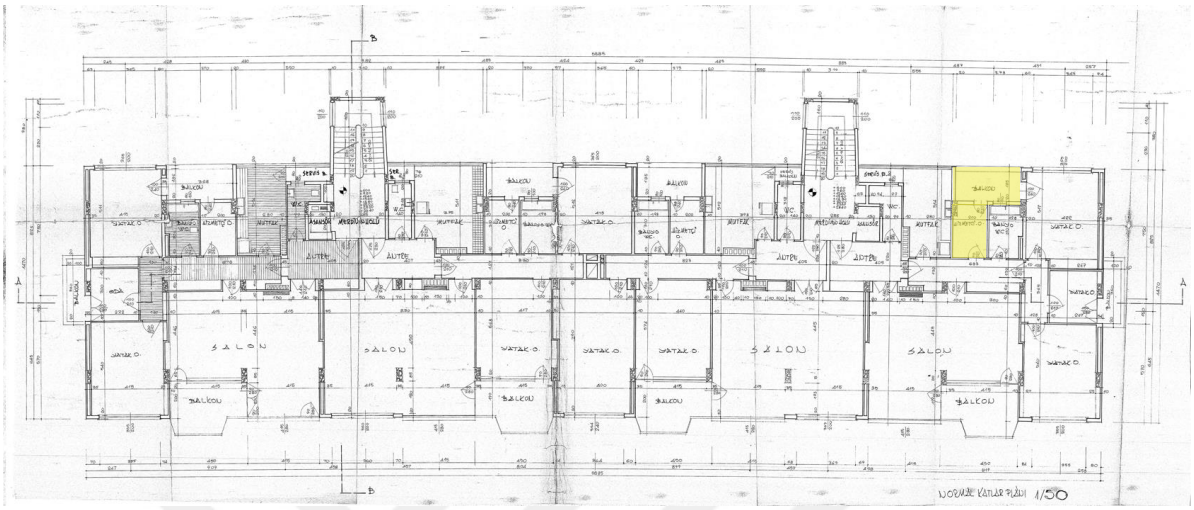
odalarının mahremiyetinin bu şekilde kurulduğu apartman yapıları: 1956 yılında Yüksek Mimar Muzaffer Vanlı'nın tasarladığı Öğretmenler (Muhabank) Apartmanı; 1956 yılında Yüksek Mühendis Mimar Orhan Bolak, Yüksek Mühendis Mimar Orhan Bozkurt ve Yüksek Mühendis Mimar Gazanfer Beken tarafından tasarlanan Kumrular İkamet Sitesi; 1957 yılında Ord. Prof. Yüksek Mimar Emin Onat'ın tasarladığı Hayat Apartmanı; 1957 yılında Yüksek Mimar Sedat Çağlar'ın tasarladığı Merbank Evleri'dir.

Bu yapılarda toplumsal cinsiyet rollerine dair farklı okumalar da yapılabilmektedir. Örneğin projesi Yüksek Mühendis Mimar Orhan Bolak, Yüksek Mühendis Mimar Orhan Bozkurt ve Yüksek Mühendis Mimar Gazanfer Beken'e ait olan ve 1956 yılına tarihlenen Kumrular İkamet Sitesi'nin (Şekil 5.39), özgün projesinde lokanta ve gece kulübü bulunan yerleşimde toplumun yaşayış biçiminin farklılaştığı ve yaşam alanlarının kurgusunun değiştiği görülmektedir. Bu durum her ne kadar kadınların kamusal yaşantıya dahil olduğu bir dönem içinde kurgulanmış olsa da ev kadını ve anne imajına sahip olan kadın ile çelişirken erkeklerin tüketim alanlarına ulaşımını kolaylaştırmaktadır. Bu dönemde kadının konutun dekorasyonundan sorumlu güçlü bir ev kadını imajı olduğunu söyleyen Sarı (2022, s.116), ev dekorunun kadınlar için bir kimlik arayışı olarak görülmeye başlandığını belirtmektedir.

Şekil 5.39. 1956 Kumrular İkamet Sitesi Vaziyet Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Projesi Ord. Prof. Yüksek Mimar Emin Onat'a ait olan ve 1957 yılına tarihlenen Hayat Apartmanı'nda (Şekil 5.40) hizmetçi odası için ilk defa balkon kurgulandığı ve karanlık köşelere yerleştirilen sandık odaları yerine ferah bir çalışma, dinlenme ortamının artık evin çalışanları için de düşünüldüğü görülmektedir.

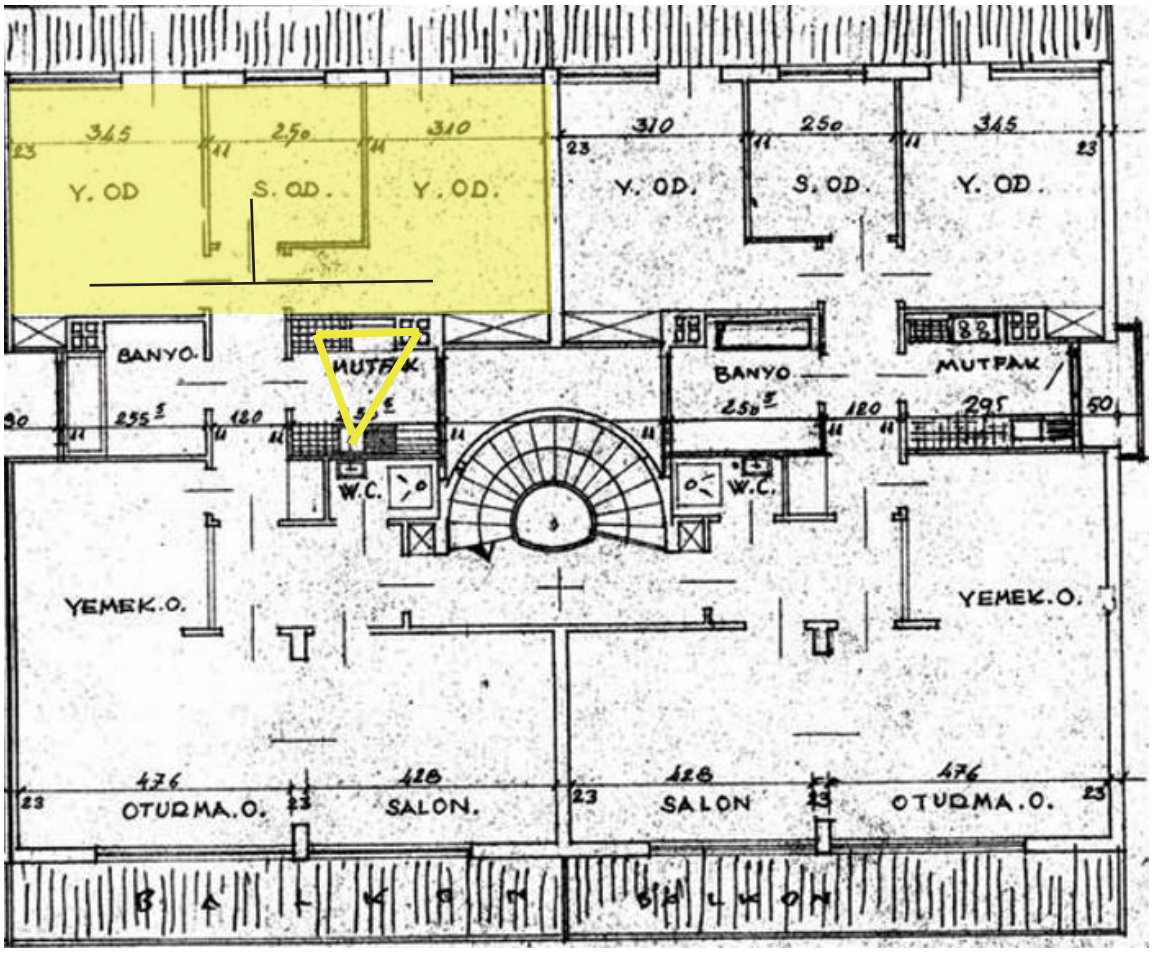

Şekil 5.40. 1957 Hayat Apartmanı Normal Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Bu dönemde planlarda ortak olan bir diğer özellik de ilk olarak İsrailevleri'nde görülen özel ve kamusal alanların koridorlar ile ayrılması durumudur. Bu plan şemalarında bazen kamusal alan ve özel alan, iki kare plan gibi ayrılmaktadır. Bu yapılara örnek olarak Yüksek Mimar Demirtaş Kamçıl ve Yüksek Mimar Rahmi Bediz'in tasarladığı 1955 yılındaki Kütüphane Evleri, 1956 yılındaki Übeyde Elli Apartmanı, 1965 yılındaki Yeşiltepe-Yıldıztepe Blokları, 1957 yılındaki Mintrak Apartmanı; 1957 yılında Yüksek Mimar Haluk Berksan'ın projesi olan Etiler Sitesi; 1957 yılında Yüksek Mimar Sabih Kayan'ın tasarladığı Sönmez Apartmanı; 1957 yılındaki Mimar Fatih Uran'ın İlkbank Blokları; 1957 yılındaki Yüksek Mimar Faruk Noyon'un Murat Apartmanı; 1957 yılındaki Yüksek Mühendis Adnan Canbek'in Boylu Apartmanı; 1958 yılındaki Yüksek Mühendis Mimar Adnan Kocaaslan'ın Tan Apartmanı; 1959 yılındaki Mimar Vedat Dalokay ve Yüksek Mimar Nejat Tekelioğlu'nun tasarladığı İmar Blokları verilebilmektedir. Bu yapıların bir diğer ortak özelliği Sönmez Apartmanı, İlbank Blokları ve Murat Apartmanı dışındaki yapıların kesit ve görünüş çizimlerinde kadın, erkek ve çocuk figürlerine rastlanmasıdır.

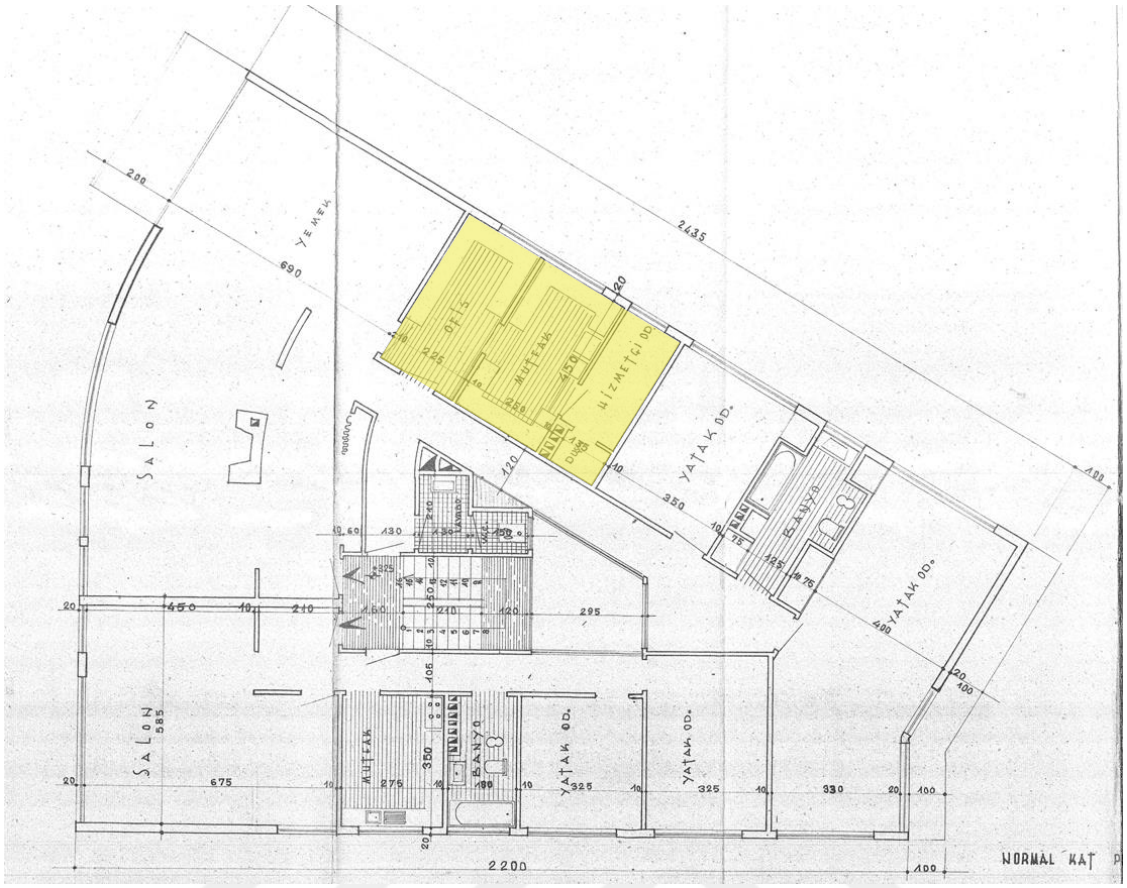
Bu yapılarda aynı zamanda kendine has özellikler ve döneme kattıkları farkındalıklar bulunmaktadır. Yüksek Mimar Demirtaş Kamçıl ve Yüksek Mimar Rahmi Bediz'in tasarladığı ve 1955 yılına tarihlenen Kütüphane Evleri'nin (Şekil 5.41) ortak ve özel alanları koridorlar ile ayrılırken aynı zamanda mutfak ve banyo hacimleri de bu iki alanı bölecek

biçimde yerleşmiştir. Mutfak hacminde buzdolabı görülürken kadının çalışmasını kolaylaştıran "çalışma üçgeni" yapısı da görülmektedir.

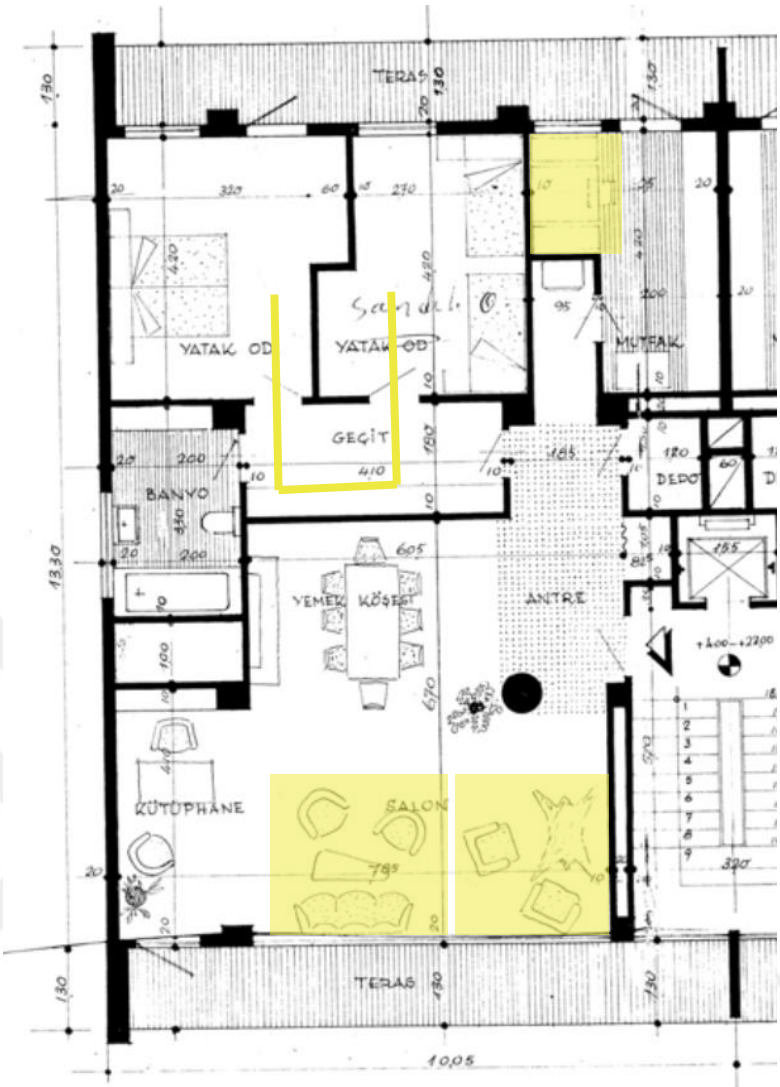
Şekil 5.41. 1955 Kütüphane Evleri Normal Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mimar Demirtaş Kamçıl ve Yüksek Mimar Rahmi Bediz'in tasarladığı ve 1956 yılına tarihlenen Übeyde Elli Apartmanı'nda (Şekil 5.42) teras katının ortak kullanım alanı olarak tasarlandığı ve mutfak alanında yine "çalışma üçgeni" kurgulandığı görülmektedir. Mutfağın servis holü olan ofis ile ilişkisi, kadının yemek odasına olan ulaşımını kolaylaştırmakta ve ev içi sorumluluklarını görünür kılmaktadır.

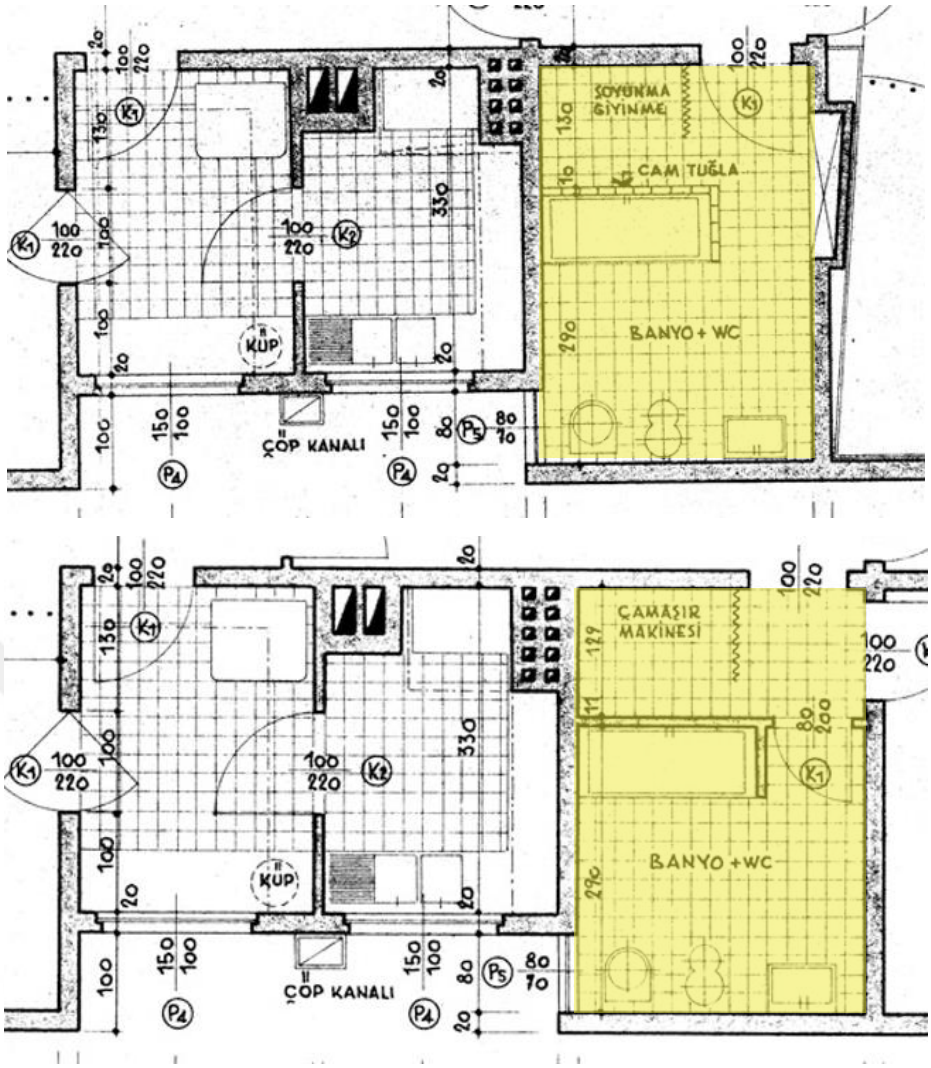
Şekil 5.42. 1956 Übeyde Elli Apartmanı Normal Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mimar Demirtaş Kamçıl ve Yüksek Mimar Rahmi Bediz'in tasarladığı ve 1957 yılına tarihlenen Mintrak Apartmanı'ndaki (Şekil 5.43) mobilya çizimleri aile ve sosyal yaşam hakkında bilgi aktarmaktadır. Mutfakta bulunan masa, ailenin yemekleri burada yediğini veya kadın için artık mutfak mekanında zaman geçirmenin dönüştüğünü göstermektedir. Ebeveyn yatak odasının iki yatak bulunan diğer odayla arasında geçiş olması ebeveyn ve çocukların henüz tam ayrılmadığını göstermektedir. Salonda bulunan üçlü koltuğun daha kıvrımlı hatları olması bu koltukta kadınların sohbet ettiğini düşündürürken; yerde yer alan hayvan postu halı bir güç göstergesi olarak daha çok erkekle ilişkilenmektedir. Bu anlamda salonda küçük bir alanda iki farklı cinsiyet için alan tanımlaması yapıldığı söylenebilmektedir.

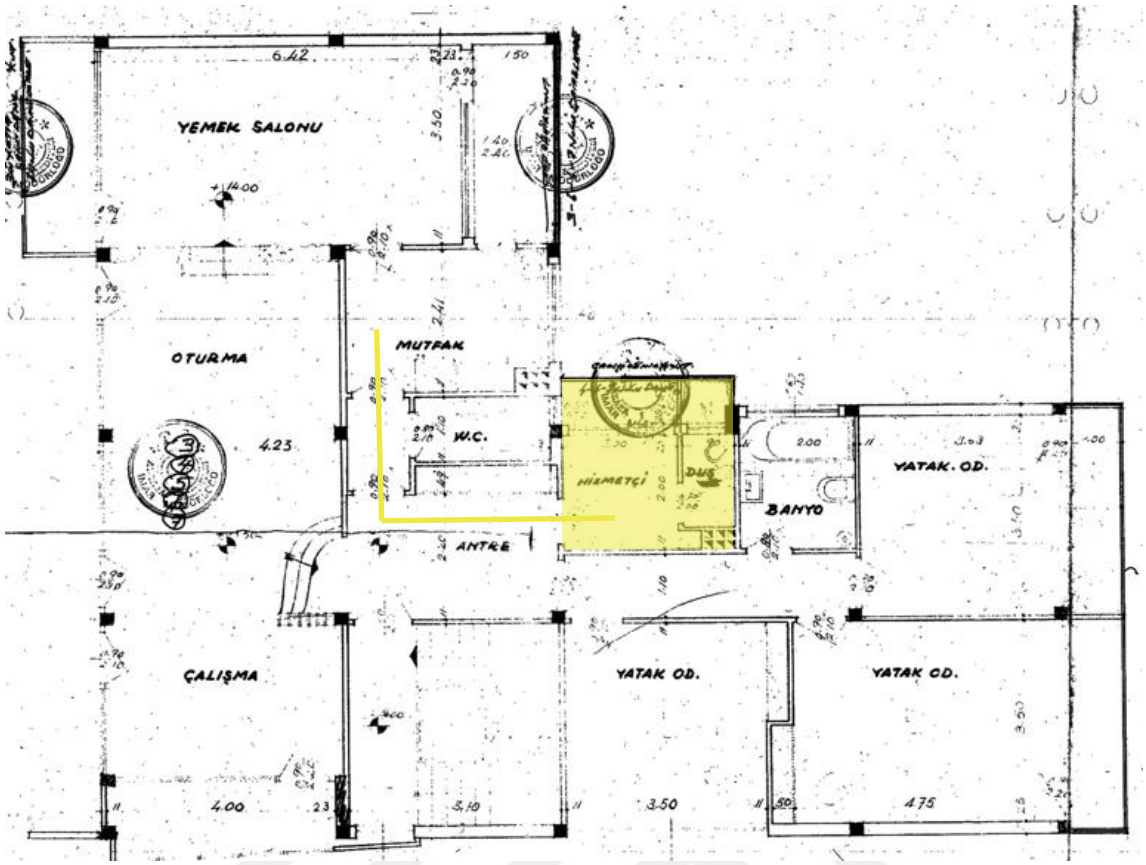
Şekil 5.43. 1957 Mintrak Apartmanı, Normal Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mimar Sabih Kayan'ın tasarladığı ve 1957 yılına tarihlenen Sönmez Apartmanı'nda banyo ve WC alanının birleştiği, bu hacmin içinde soyunma giyinme alanı tanımlandığı ve banyo hacminin mahremiyetinin arttığı görülmektedir (Şekil 5.44). Aynı zamanda bu hacimde artık çamaşır makinesi yer almakta, bu dönemde teknolojik aletlerin konut içi mekanları nasıl biçimlendirdiği görülmektedir. En çok kadınların kullanımında olan bu ev aletleri, ıslak hacimler ile mutfak alanını genişletmektedir. Kadınların işini kolaylaştırıp şekillendirdiği ise Ata vd.'nin (2023) *Bu Ev İşlerini Kim Yapıyor Kuzum?* isimli kitabında dönemsel okuma yapılarak incelenen bir tartışma konusu olmaktadır.

Şekil 5.44. 1957 Sönmez Apartmanı'nda Islak Hacimlerin Biçimlenmesi. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

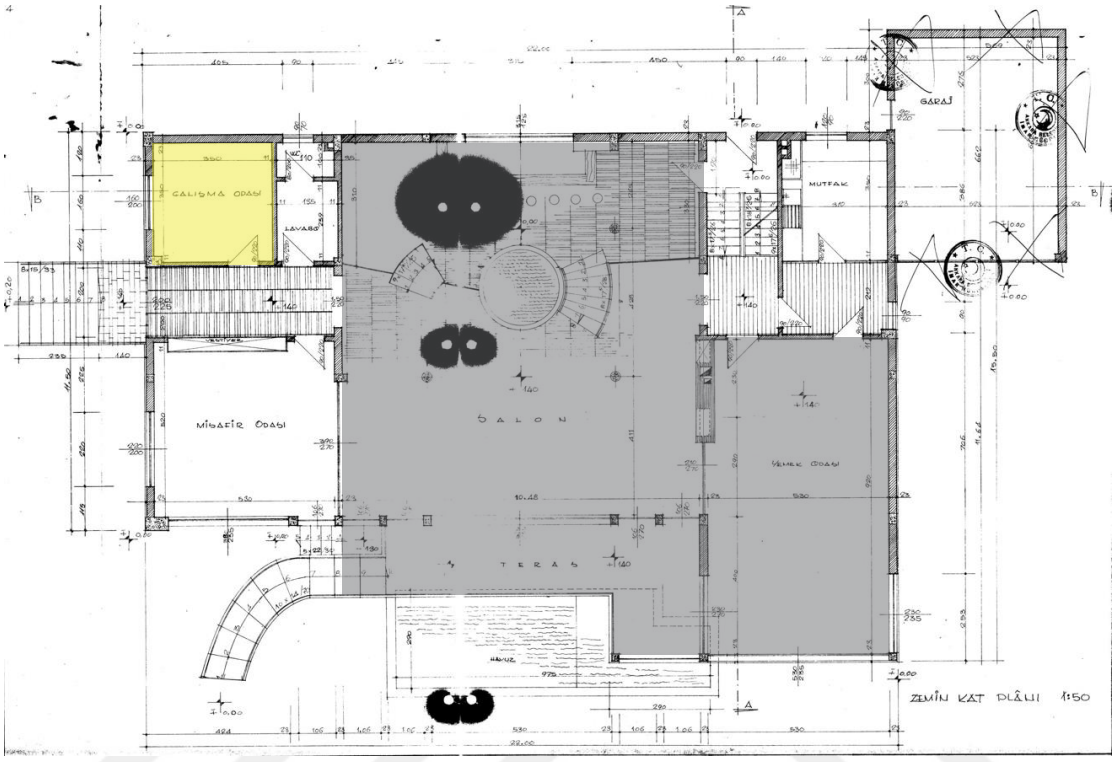
Yüksek Mühendis Adnan Canbek'in tasarladığı ve 1957 yılında yapılan Boylu Apartmanı'nda (Şekil 5.45) hizmetçinin kendi odasında bulunan duş bölümü görülmektedir. Sürekli konutta yaşayan hizmetliler ile ilgili olarak İnce Güney (2009, s.117), hizmetlilerin odasının çalıştıkları birim odalarla aynı koridoru paylaştığını ve bu durumun konut içindeki ilişkilerin düzenlenmesi adına yapıldığını belirtmektedir. Bu yapıda da benzer şekilde hizmetçi odası ile mutfak ve WC aynı antreye açılmaktadır.

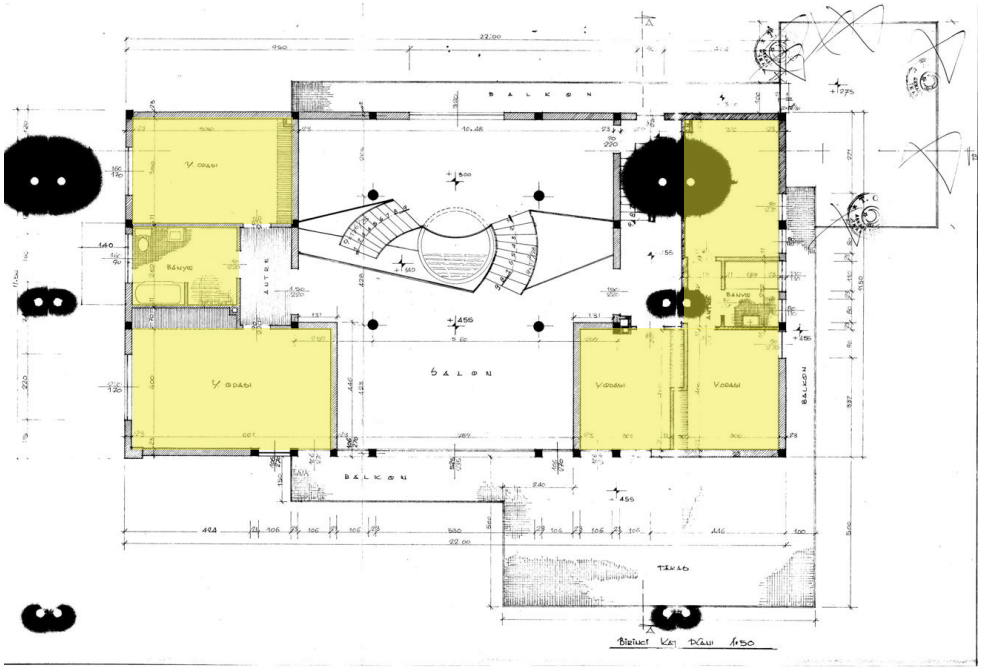
Şekil 5.45. 1957 Boylu Apartmanı Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

1958 yılında Bahçelievler Mahallesi'nde yapılmış Kıraner Evi'nin mimarı bilinmemekle birlikte yapı üst gelir grubu için düşünülmüştür. Bahçe ve havuz ortak mekanları, yapı ile güçlü ilişki kurmaktadır. Bu ilişki konut içindeki açık plan ile de örtüşmektedir. Kalorifer dairesi ikinci bodrum katta yer alırken birinci bodrum katta hizmetçiye ait bir oda, çamaşırhane ve ütü odası bulunmaktadır. Zemin katta (Şekil 5.46) açık plan şeması görülmekte, çalışma odası, lavabo ve misafir odası bir koridorla ayrılırken ortadaki büyükçe salonun diğer tarafında mutfak ve yemek odası konumlanmıştır. Mutfağa bitişik olarak dışarda kurgulanmış garaj, bu dönemde görmeye başladığımız araba kullanımını ve ona ait mekan tasarımlarının yapıldığını göstermektedir. Ortadaki geniş salon havuzu gören terasa açılmaktadır ve yemek odası ile arasında şömine bulunmaktadır. Bu dönemde artık şöminelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu yapıda ortak alanlarla özel alanların ayrımı katlarla düzenlenmektedir. Birinci kat planında (Şekil 5.47) ortada yer alan merkez salon neredeyse simetrik olarak iki yanda bulunan yatak odaları ve banyolarla ulaşımı sağlayan antrelerle ilişkilenmektedir. Salon ve yatak odalarının balkonla bağlandığı görülmektedir. Modernliğin hijyen ve verimlilikle ölçüldüğü bu dönemde modern kadının konut içi sorumlulukları ve annelik rolleri öne çıkmakta ve bu anlamda açık plan kurgusunda

kadının görünürlüğü artmaktadır. Daha çok erkekle ilişkilenen salon mekanı davetler düzenlenen bir mekana dönüşürken erkeğin kendine ait kapalı bir alanı olması gerekliliği doğmakta, bu gereklilik açık plan kurgusu içinde kapalı bir alan olarak tasarlanan çalışma odası ile çözümlenmektedir.

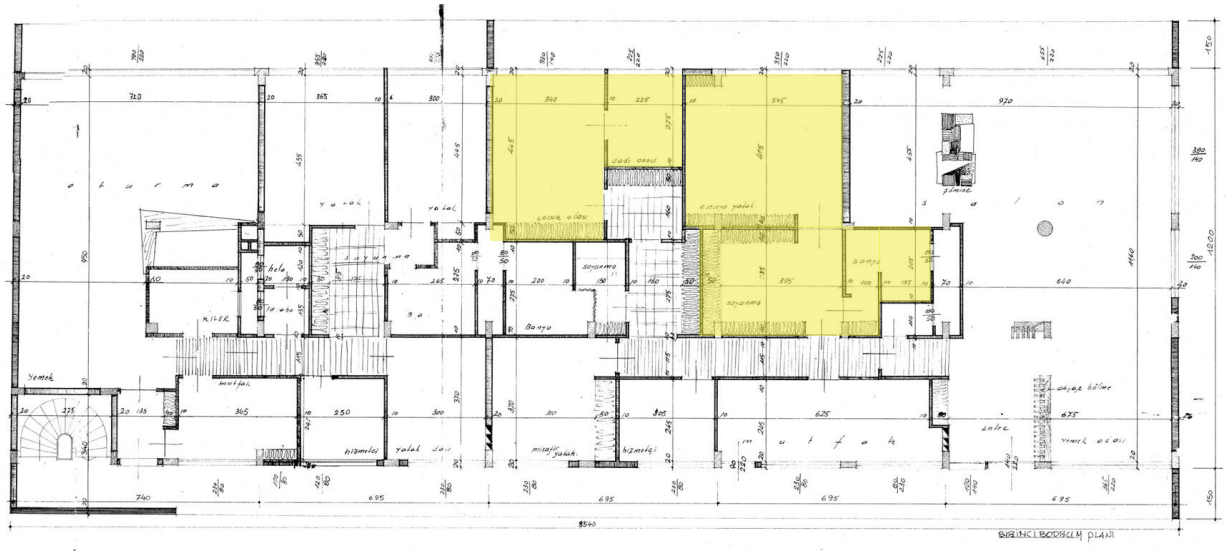

Şekil 5.46. 1958 Kıraner Evi Zemin Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

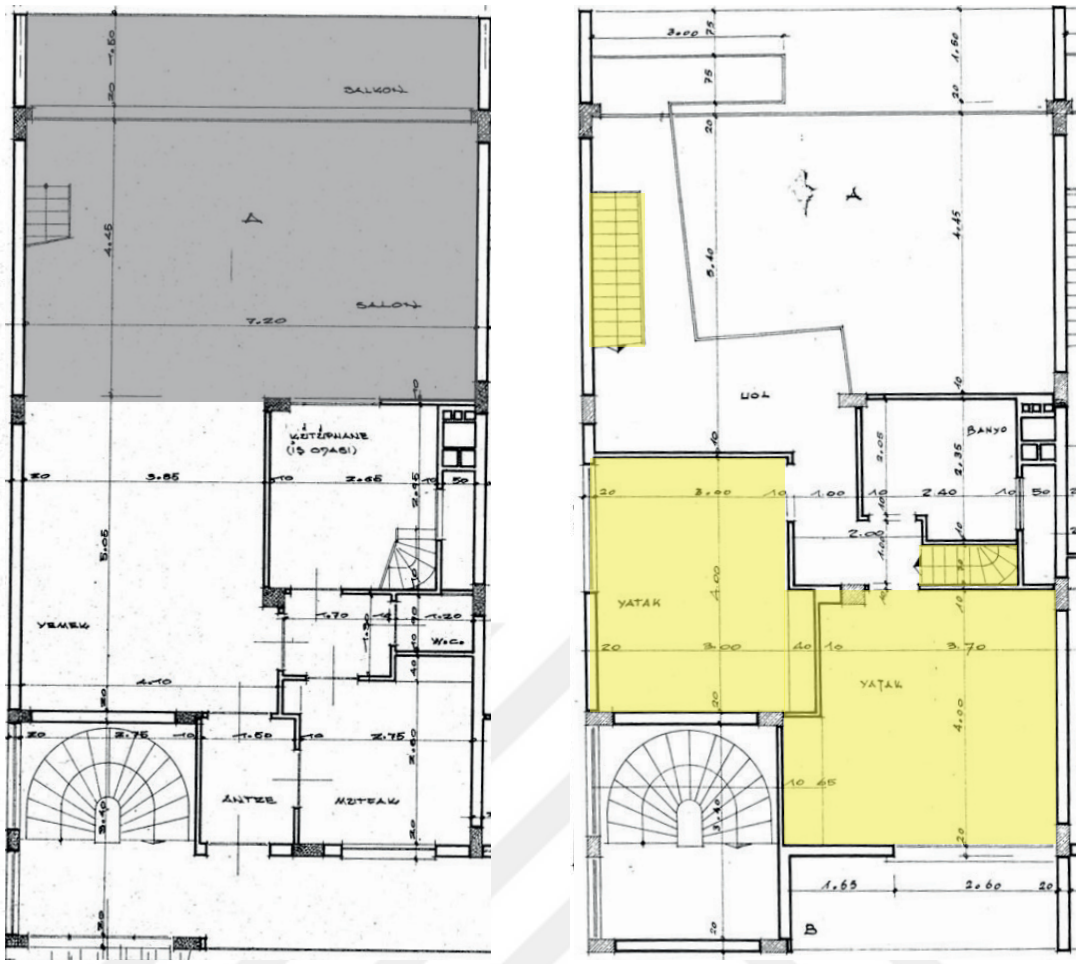
Şekil 5.47. 1958 Kıraner Evi 1. Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mimar Nejat Ersin'in tasarladığı ve 1958 yılında Meydanlar Müdürlüğü İşçileri Yapı Kooperatifi tarafından betonarme iskelet sistem ve tuğla yığma sistem olarak inşa edilen Cinnah 19 Apartmanı'nda, yol seviyesi üzerinde dubleks konutlar ve yüzme havuzlu bir teras bulunmaktadır. Teras katında havuz dışında, Amerikan Bar, duş, kadın erkek soyunma birimleri, tuvaletler ve şömine bulunmaktadır. Birinci bodrum planındaki dairede daha önceki yapılarda görülmemiş dadı odası, çocuk odası ile ilişkilenmektedir (Şekil 5.48). Mutfak ve hizmetçi odası yine aynı antreye açılmakta, büyük bir salon ve salonda ahşap bölme ile ayrılmış yemek odası bulunmaktadır.

Şekil 5.48. 1958 Cinnah 19 Birinci Bodrum Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yapının dubleks giriş katında (Şekil 5.49) hizmetçi odası, mutfak, WC, yemek ve salon mekanları çözümlenirken üst kat ile merdiven sayesinde ilişkilenen kütüphane (iş odası) bulunmaktadır. Üst katta (Şekil 5.49) yatak odaları ve banyo bulunurken ortak alanlar ile özel alanların bu katlarla çözüldüğü görülmektedir. Aynı zamanda bu yapıda kütüphanede de merdiven bulunması, konutta sirkülasyon kesintiye uğramıyor hissi vermektedir.

Şekil 5.49. 1958 Cinnah 19 Apartmanı, Dubleks Konut Giriş ve Üst Kat. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

1950'ler; nitelikli konut yapıları, yeni plan örgütlenmeleri ile toplumsal cinsiyet rollerine dair yaşanan değişimler, iç mekanların kamusal alanlarla kurduğu yeni ilişkiler, konut yapılarının da yeni kamusal alanlara dönüşümü, ticari yapıların konutlarla kurduğu ilişkiler ve yapıların kentin içinde yeni tanımlamalarla doğallığın içindeymiş gibi konumlanışı nedenleriyle öne çıkmaktadır. Bu anlamda toplumsal cinsiyet rolleri konusuna dair birçok veri elde edilmektedir. Örneğin bu dönemde banyo tuvalet ve mutfağın havalandırılmasının aydınlıkla yapılması Akyol'un (2007) da belirttiği gibi "kadının evde olmasına ve ev işlerinin sorumluluğunun yüklenmesine sempati duyulan bir dönem için doğal ışık ve havalandırma için olumsuz bir durumdur". Aynı zamanda çalışan kadının evde az vakit geçirmesi ile küçülen mutfak mekanlarının dar olması ailelerin bu mekanlarda birlikte yemek yemesinin önüne geçmektedir.

1960 döneminde standartlaşma öne çıkarken, konutların büyüklüğüne önem verilmekte ve nitelik geri planda kalmaktadır. 1965 yılında yapılmış olan İbrahim Ethem Kavşit Apartmanı için Uysal (2020, s.193), yapının plan şemasının hem ucuz konut üretimi

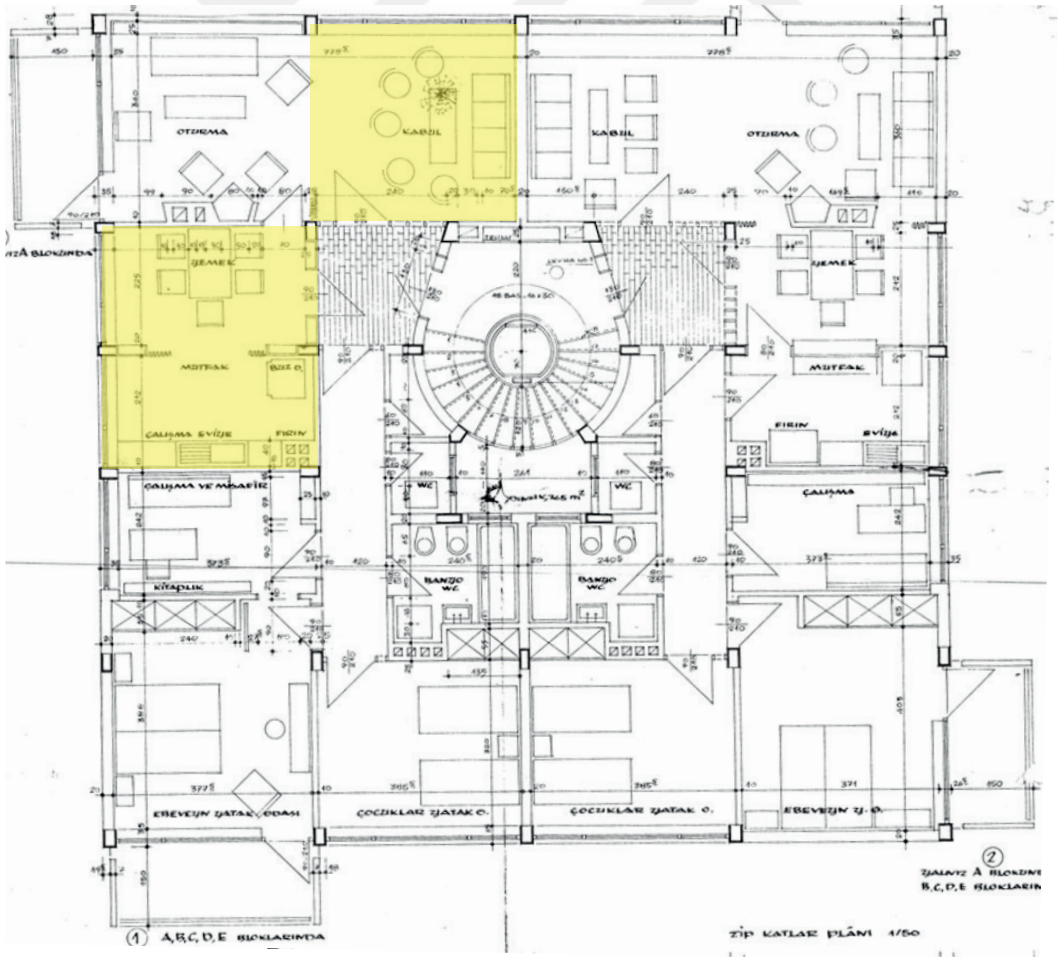
için hem de üst gelir grubu için kullanılabilir olduğunu ve bu plan şemasının daha sonraki yapılarda uygulandığını belirtmektedir. 1965 yılına kadar olan konut yapıları ise plan şemalarında ortak ve özel alanların birbirinden ayrışma biçimlerine göre ele alınmaktadır.

Bu dönemde de 1950 döneminde görülen, ortak ve özel alanların koridorlarla ayrıldığı ve bazen plan şemalarında iki kare plan gibi oluşan plan örgütlenmesi görülmektedir. Bu plan örgütlenmesinin görüldüğü yapılar 1960 yılında Mimar Vedat Dalokay ve Yüksek Mimar Nejat Tekelioğlu'nun Basın Sitesi I; 1960 yılında Yüksek Mühendis Sadir Erüreten'in İpek Apartmanı; 1961 yılında Yüksek Mühendis Seyhun Opan'ın And 11 yapısı; 1961 yılında Yüksek Mimar Nuri Abaç'ın Çile Apartmanı; 1961 yılında mimarı bilinmeyen Cihad Gökdağ ve Ortakları Apartmanı; 1962 yılında Mühendis Mimar Rifat Ünal'ın Tahsin Apartmanı; 1962 yılında Yüksek Mimar Erdoğan Okçu tarafından yapılan İhsan Özkaşıkçı Evi; 1962 yılında Yüksek Mühendis Mimar İhsan İnankur'un Sefa Apartmanı; 1962 yılında Yüksek Mimar Kadri Erkman'ın İş Bankası Blokları; 1962 yılında Mühendis Mimar Rifat Ünal'ın Mustafa Sabuncu Apartmanı; 1962 yılında Mimar Vedat Dalokay ve Yüksek Mimar Nejat Tekelioğlu'nun Tekdal Apartmanı; 1963 yılında Yüksek Mimar Kadri Erkman'ın 52. Sokak 33 numaralı Pembe Apartman; 1963 yılında Yüksek Mimar Nuri Abaç'ın Refikler Apartmanı; 1963 yılında Yüksek Mühendis Mimar Mehmet Ali Topaloğlu'nun Park Apartmanı; 1964 yılında Yüksek Mühendis Mimar Teoman Ener'in Çırağan Apartmanı;1964 yılında Yüksek Mimar Nuri Abaç'ın Eren Apartmanı; 1964 yılında Yüksek Mimar Nejat Ersin'in Rer Apartmanı; 1964 yılında Yüksek Mühendis Mimar Mutahhar Baykam'ın Köşk Apartmanı'dır.

Bu dönemde 1950'lerde olduğu gibi, sıkça kullanılmış olan bir diğer plan şemasında konutun ortak mekanları ile özel mekanlarını ayıran küçük kare hol öne çıkmaktadır. Banyo hacminin iki yanına yerleşen yatak odaları küçük kare hole açılmaktadır. Ortak ve özel alan ayrımının bu şekilde kurulduğu yapılar: 1961 yılında mimarı bilinmeyen Güneş Sitesi; 1961 yılında mimarı bilinmeyen Koçak Apartmanı; 1962 yılında Yüksek Mühendis Mimar Vedat Yalçınkaya ve Yüksek Mühendis Mimar Kadri Kalaycıoğlu'nun Eser Sitesi; 1963 yılında Yüksek Mühendis Mimar Mehmet Savaş'ın Cinnah 22 Apartmanı; 1963 yılında Yüksek Mühendis Mimar Ahmet Süphandağ'ın İlkadım 22 Apartmanı; 1963 yılında Mühendis Mimar Şükrü Cenan'ın Haydar Apartmanı'dır.

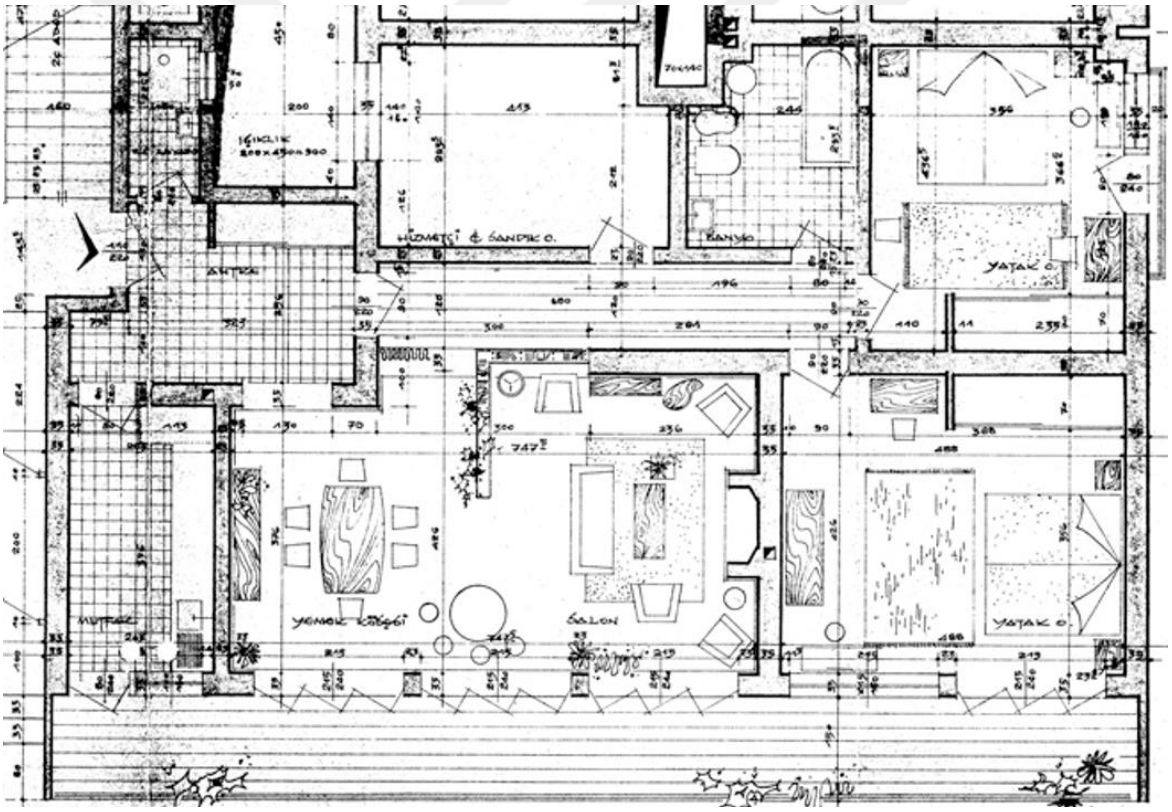
1960'da inşa edilen ve mimarı bilinmeyen Turhan Türker Evi, 1962'de Yüksek Mimar Erdoğan Okçu ile Mühendis Veliyettin Özkan'ın tasarladığı Öz-Ok Apartmanı ve 1972'de Mimar Tülay Taşçıoğlu'nun tasarladığı Mobilgaz Sitesi yapılarında özel ve ortak alan ayrımının farklı katlar ile çözüldüğü görülmektedir.

1950'li yıllarda olduğu gibi bu dönem yapılarında da konutların kendine has özellikleri ve yansıttıkları toplumsal cinsiyet rolleri verileri bulunmaktadır. Örneğin Mimar Vedat Dalokay ve Yüksek Mimar Nejat Tekelioğlu'nun tasarladığı 1960 Basın Sitesi I'de (Şekil 5.50) antreden oturma alanına geçişte "kabul" ismiyle tanımlanan bir alan bulunmaktadır. Bu dönemde görülen, kadınların "kabul günü" ev hanımlarına konutlarının tanıtımını yapma olanağı sunmaktadır. Bu alanda ortasında uzun bir sehpa olan koltuklar yer almakta, kadınların evlerini nasıl dekore ettiğini gösterebilmesi onlara prestij sağlamaktadır. Mutfak içerisinde de fırın ve buzdolabı net biçimde okunmaktadır. Mutfak içindeki yemek masası aile ile yemeklerin mutfakta yendiğini ve aynı zamanda kadının bu mekanı yemek yapmanın dışında da kullandığı ve mutfağın gündelik hayatın mekanı olduğunu göstermektedir. İçinde kadına ait makyaj masasının bulunduğu ebeveyn odasının bu dönemde mahremiyet gözetilerek plan kurgusunda yer aldığı görülmektedir. Bu mekan kadının kocasıyla paylaştığı bir alan olsa da Gürel (2009), çağdaş bir anlayışla, yatak odasının evin güçlü kadınının en rahat ettiği yer olduğunu ve kadın dergileri tarafından bu mekanlardaki kadınların şık bir ev hanımı olarak tasvir edildiğini söylemektedir.

Şekil 5.50. 1960 Basın Sitesi I. Tip Katlar Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

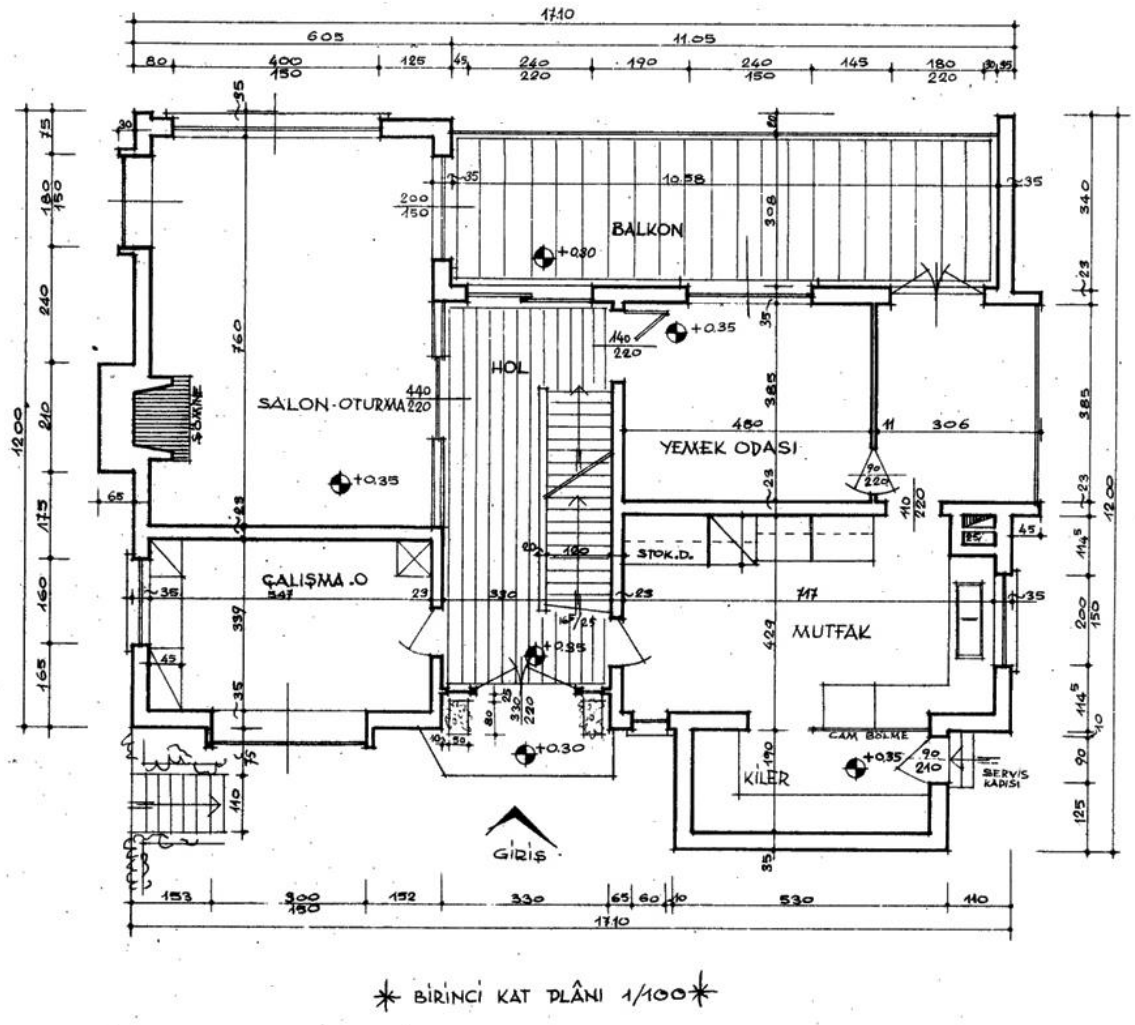
Yüksek Mühendis Sadir Erüreten'in tasarladığı ve 1960 yılına tarihlenen İpek Apartmanının planlarında (Şekil 5.51) mobilya çizimlerinde aile ve sosyal yaşam biçimi görülmektedir. Bu durum aynı zamanda mobilya ile gösterişi bağdaştıran tüketim toplumunun etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Bu anlayışın bir ürünü olarak İpek Apartmanı'nda salonda oturma grubu ve yemek odası takımı görülürken yatak odalarında da yatak odası takımları görülmektedir. Ebeveyn yatak odasında makyaj masası vardır. Mobilyalar ahşap desenleri ile öne çıkmaktadır. Kadının dekorasyon zevkini aktardığı bu mekanlar, kadının statüsünü de göstermektedir. Kat planlarındaki mutfakta görülen yemek masası, ailenin yemeklerini mutfakta beraber yediğinin bir göstergesidir. Mutfağın içinde masa olmasından aynı zamanda kadının bu mekanı yemek yapmanın dışında da kullandığı ve mutfağın gündelik hayatın mekanı olduğu bilgisine ulaşılabilmektedir.

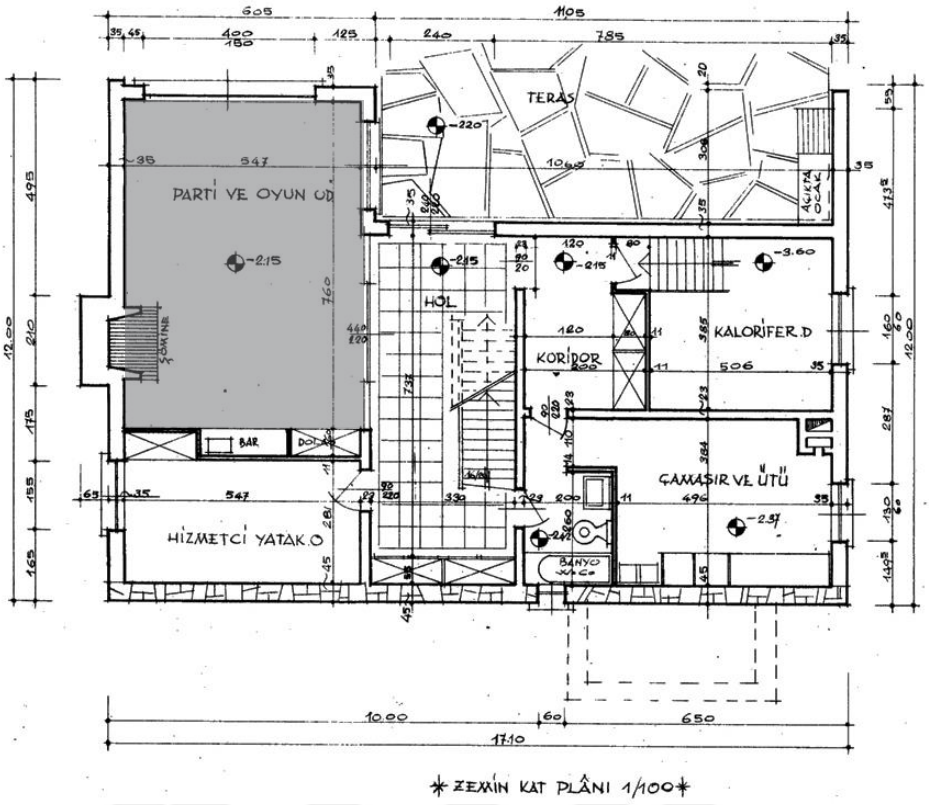
Şekil 5.51. 1960 İpek Apartmanı Zemin Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Willy Brand Sokak'ta bulunan, mimarı bilinmeyen ve 1960 yılına tarihlenen Turhan Türker Evi'nde yapıya birinci kattan (Şekil 5.52) girilmekte ve planında konutta ortak alanlar olarak değerlendirilen mekanlar yer almaktadır. Girişin sağında içinde kiler bulunan mutfak bir servis hacmi ile hem yemek odasına hem de balkona ve balkondan salona erişim sağlamaktadır. Girişin solunda çalışma odası bulunurken salon-oturma mekanına girişten bir

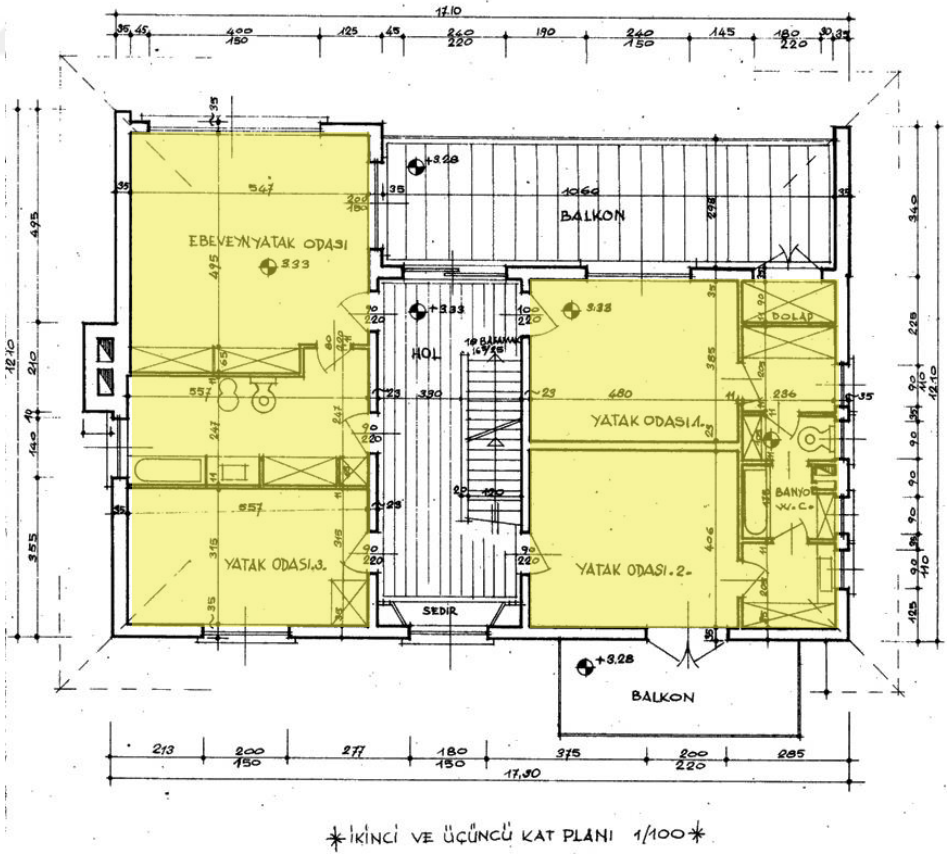
holle ulaşılmaktadır. Eğimden yararlanılarak arka bahçeye çıkış verilen zemin katta (Şekil 5.53) ise parti ve oyun odası bulunmaktadır. Bu mekanda aynı zamanda bir bar bulunmakta ve kamusal alanların etkinliklerinin konut içi hacimlere alındığı görülmektedir. Parti ve oyun odası mekanına arka bahçeden erişilebilmekte ve mekan teras ile ilişkilenmektedir. Kalorifer dairesi, çamaşır ve ütü odası, banyo ile hizmetçi odası da bu katta yer almaktadır. İkinci ve üçüncü kat planlarında (Şekil 5.54) ise özel alanlar yer almaktadır. Yatak odası 1 ve yatak odası 2, ortak banyo hacmini paylaşmaktadır. İki odadan da erişilen banyo hacmi kurgusu ebeveyn yatak odası ve yatak odası 3 için de geçerlidir. Ebeveyn odası ile ilişkilenmiş olan banyo hacmine aynı zamanda holden de erişilmektedir. Bu plan kurgusuna göre ortak kullanılan banyo hacimlerinde mahremiyetin ikinci plana atıldığı görülmektedir. Bu katlardaki holün giriş cephesindeki açıklığın önüne sedir konulması, kadının eve gelenleri izlediği cumbalı geleneksel konut yapısına dair izleri göstermektedir.

Şekil 5.52. 1960 Turhan Türker Evi Zemin Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

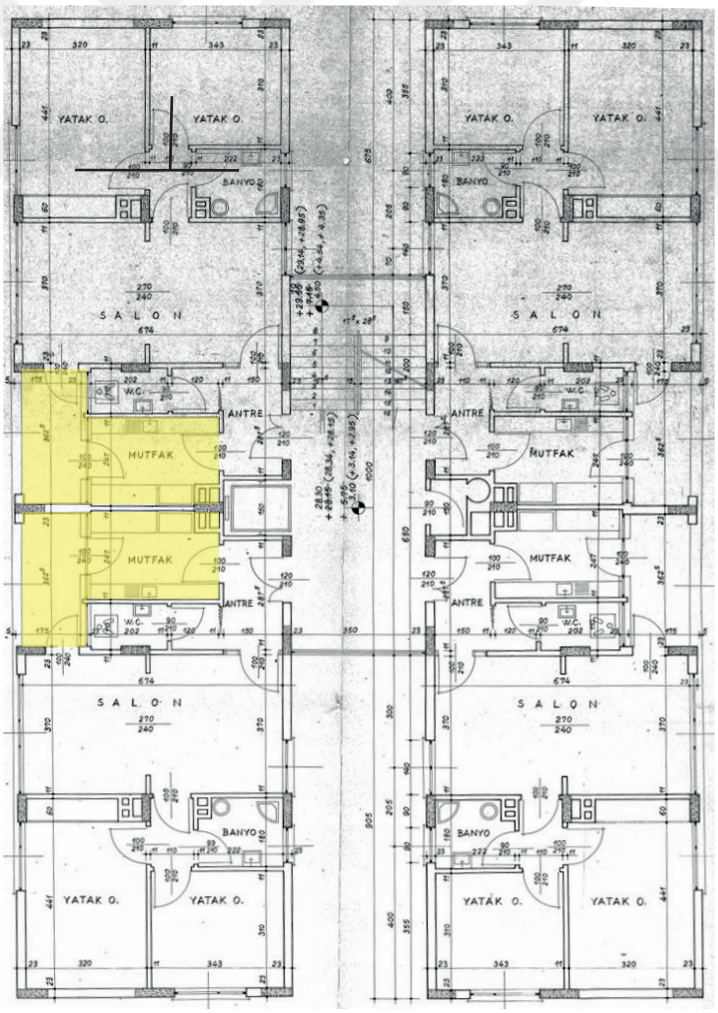

Şekil 5.53. 1960 Turhan Türker Evi Birinci Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

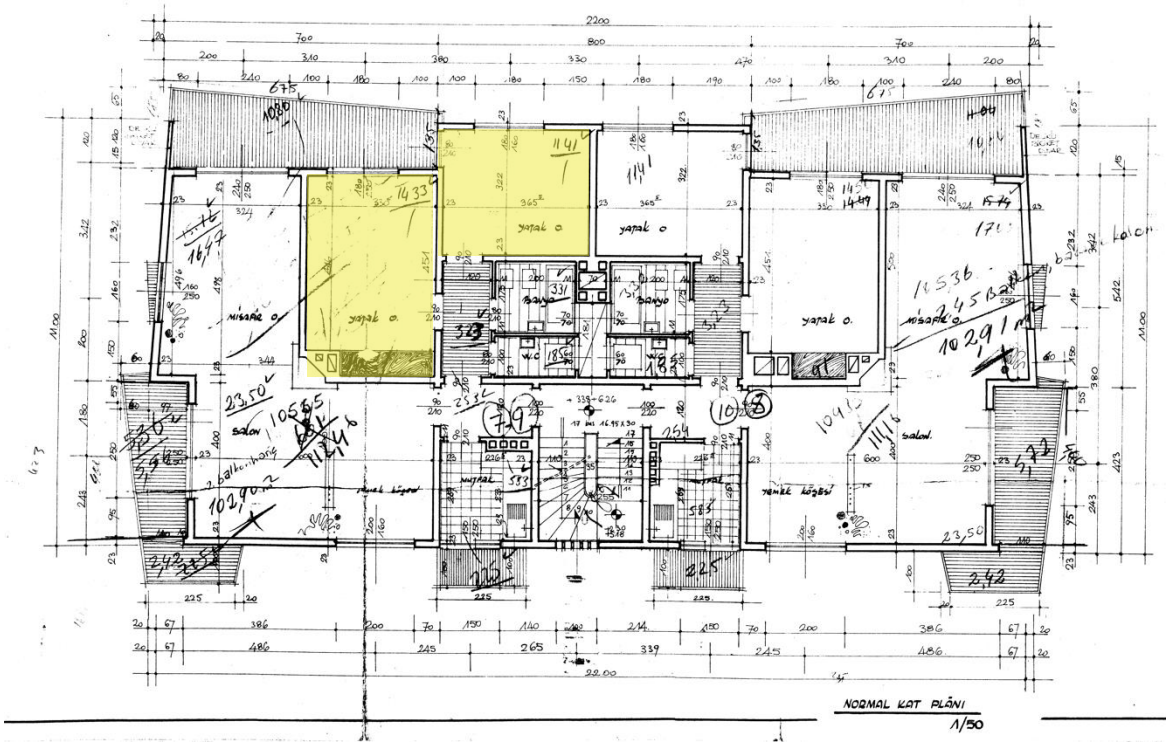
Şekil 5.54. 1960 Turhan Türker Evi İkinci ve Üçüncü Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yapılar plan şemaları gereği toplumsal cinsiyet rollerine yönelik bilgi verirken kendilerine has özellikleri ile de öne çıkmaktadır. Örneğin Nafia Sigortalı İşçiler Kooperatifi tarafından yapılan, mimarı bilinmeyen ve 1961 yılına tarihlenen Güneş Sitesi, blokların merkezde merdiven ve sahanlık bulunan H formunda tasarlanmıştır. Bu yaklaşım hem dışa hem içe dönük bir sosyal yapıyı oluşturmaktadır. Bu oluşumun komşuluk ilişkilerini şekillendirdiği ve sosyal hayatı yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Bu yapıda kat sahanlığı bir toplanma ve sosyalleşme mekanı olarak kurgulanmıştır. Normal kat planında (Şekil 5.55) simetrik formda dört daire bulunmaktadır. Antreden hemen ulaşılan mutfak mekanı salonun da ilişkilendiği balkona çıkmaktadır. Bu bakımdan mutfağın ışık aldığı ve havalandırma ihtiyacının doğal olarak karşılanabildiği görülmektedir. Bu durum kadının ferah bir ortamda çalışmasını sağlamaktadır. Özbay (1999), bu dönemde hizmetlilerin ortadan kalktığını ve ev hanımının ev işlerini üstlenmeye başladığını belirtirken küçük ve karanlık mutfakların kadınların en çok vakit geçirdiği alanlar olduğunu söylemektedir. Geniş salon, giriş ve yatak odaları arasında bir geçiş gibi konumlanmaktadır.

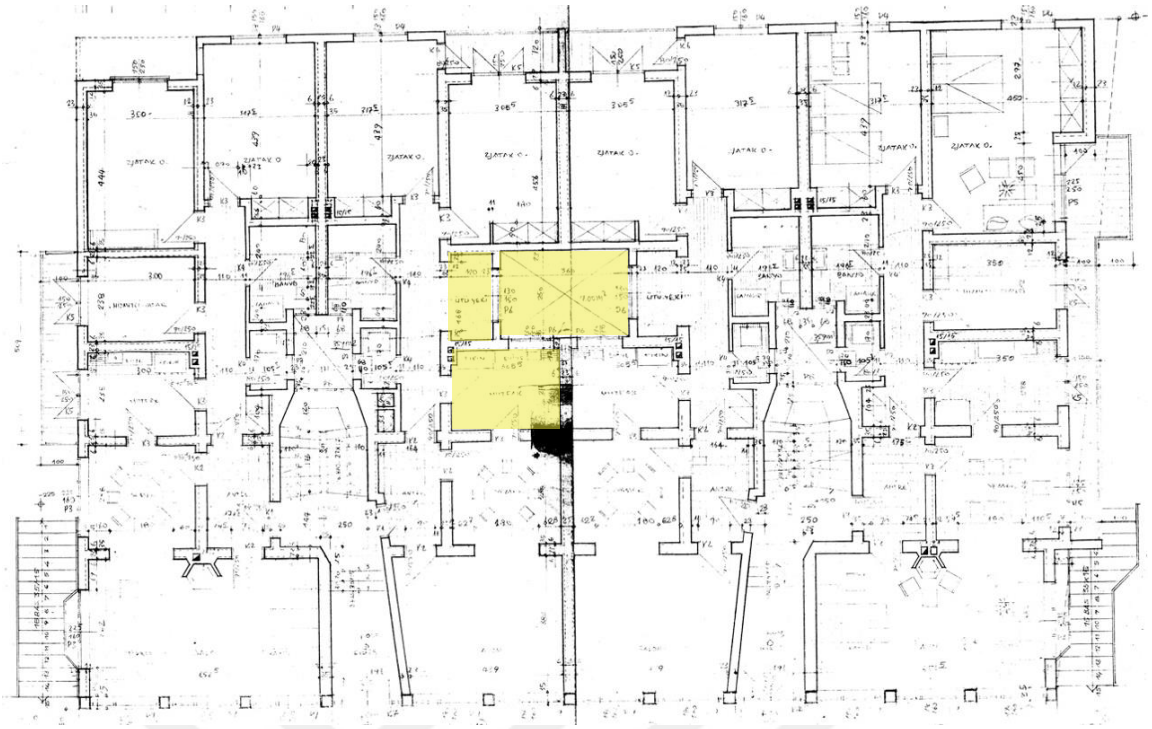
Şekil 5.55. 1961 Güneş Sitesi Normal Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Mühendis Mimar Rifat Ünal'ın tasarladığı 1962 yılına tarihlenen Tahsin Apartmanı'nda (Şekil 5.56) koridor ile konutun ortak mekanlarından ayrılan yatak odası görülürken, yatak odasına ulaşan koridorun 1955 İsrailevlerinde görüldüğü gibi tam karanlık olmadığı, konumlandırılışı itibariyle yatak odalarının kapısı açık olduğu sürece gündüz ışığından faydalanılabileceği anlaşılmaktadır. Bu konut yapısının bir diğer özelliği misafirleri hemen girişteki odaya konumlandıran konut örgütlenmelerinin tam tersi biçimde, misafir odasını yemek köşesi ve salonu da geçtikten sonra konutun en uzak köşesine konumlandırmasıdır. Burada amaç balkon ile ilişkilenen ve ışık alan bir mekanda misafirleri ağırlamaktır. Plan şemasında misafirlerin kullanabildiği WC'nin yatak odalarının bulunduğu koridora çıkması ile özel alan ortak alanın bölünme ilişkisi sekteye uğramaktadır.

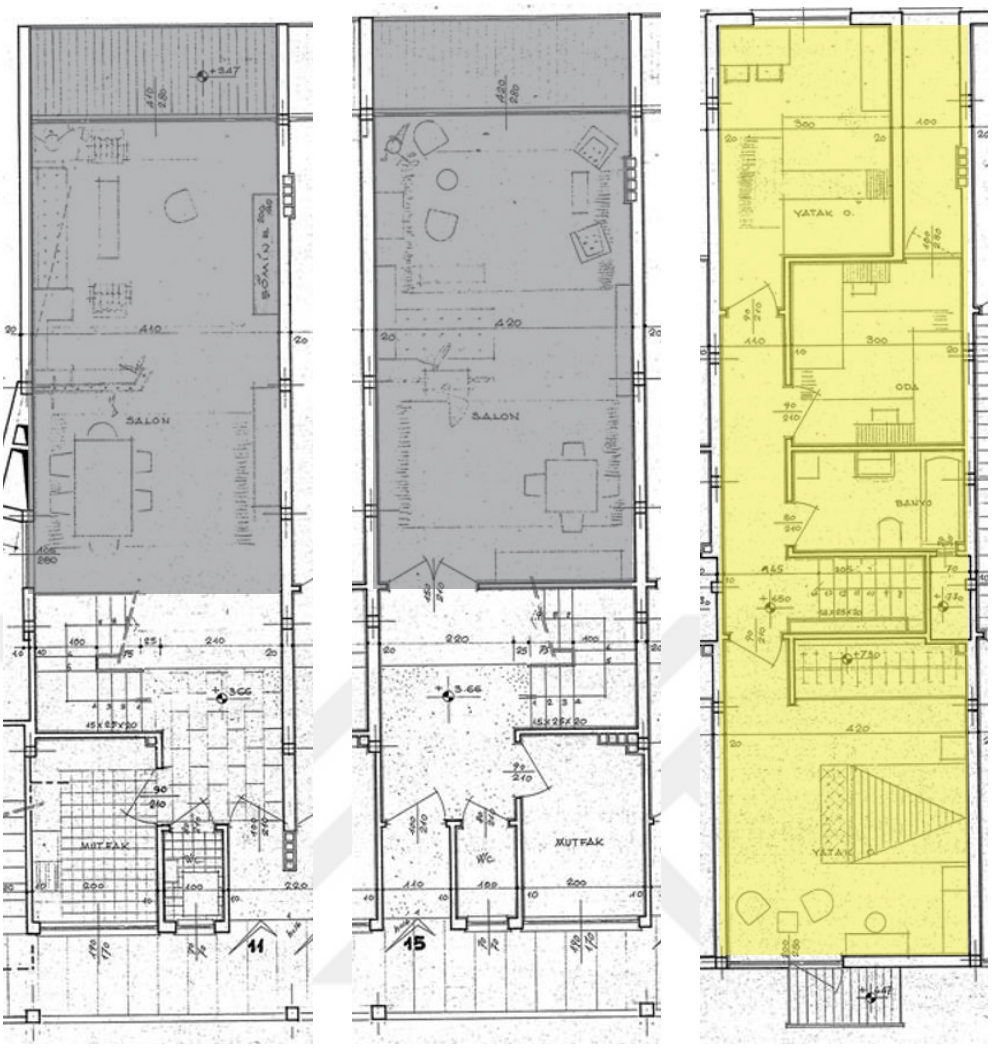
Şekil 5.56. 1962 Tahsin Apartmanı Normal Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Mimar Vedat Dalokay ve Yüksek Mimar Nejat Tekelioğlu'nun tasarladığı ve 1962 yılında yapılan Tekdal Apartmanı'nda (Şekil 5.57) zemin katta bulunan mutfak merkez konumda olduğu için aydınlıkla havalandırılmaktadır. Bu durum plan şemasında yemek odası ile ilişkilenen mutfaktan servis yapılmasını sağlamak için kadının çalışma koşullarının göz ardı edilmesine sebep olmaktadır.

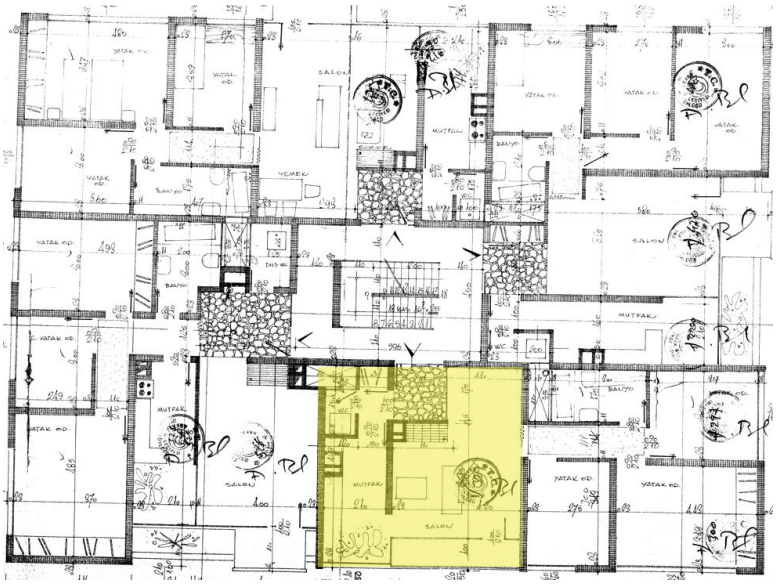
Şekil 5.57. 1962 Tekdal Apartmanı Zemin Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mimar Erdoğan Okçu ile Mühendis Veliyettin Özkan'ın tasarladığı ve 1962 yılında betonarme karkas tekniği ile inşa edilmiş olan Öz-Ok Apartmanı'nda (Şekil 5.58) ise özel ve ortak alan ayrımının dikdörtgen yapıdaki dubleks dairelerinde önemsendiği görülmektedir. Yatayda ana sirkülasyonu oluşturan koridor ile giriş yapılan dubleks dairelerde birinci katta ortak kullanım alanları yer alırken ikinci katta özel kullanım alanları bulunmaktadır. Mobilya çizimleri ile farklı kullanım biçimlerinin yansıtıldığı birinci kat plan şemalarında mutfak mekanının ve WC'nin girişe yakın konumlandığı görülmektedir. Geri kalan alan kat planın üçte ikisini oluşturan salon mekanıdır ve balkona da buradan erişilmektedir. Salonun büyük ve ihtişamlı olması durumu özellikle erkek için bir statü göstergesi iken mobilyaların gösterişli oluşu kadın için bir övgü konusu olmaktadır. Bu anlamda salon mekanı her iki cinsiyet için de farklı anlamlar taşıyarak biçimlenmektedir. İkinci kat planlarında ise üç yatak odası ve bir banyo, uzun bir koridor ile ilişkilenmektedir. Ebeveyn yatak odasında görülen iki berjer ve ortalarındaki sehpa, kadın ve erkeğin paylaşımlarının arttığını gösterirken makyaj masası ise bakımlı modern kadının bir ifadesi olarak önümüze çıkmaktadır. Koridorun diğer tarafındaki iki yatak odasında bulunan masalar, muhtemelen kullanıcısı öğrenci olan çocukların çalışma masasıdır. Bu yapıda farklı aileler için farklı plan tiplerinde daireler önerilirken aynı tip daireler için de farklı tip mobilya biçimlenmelerinin önerildiği anlaşılmaktadır.

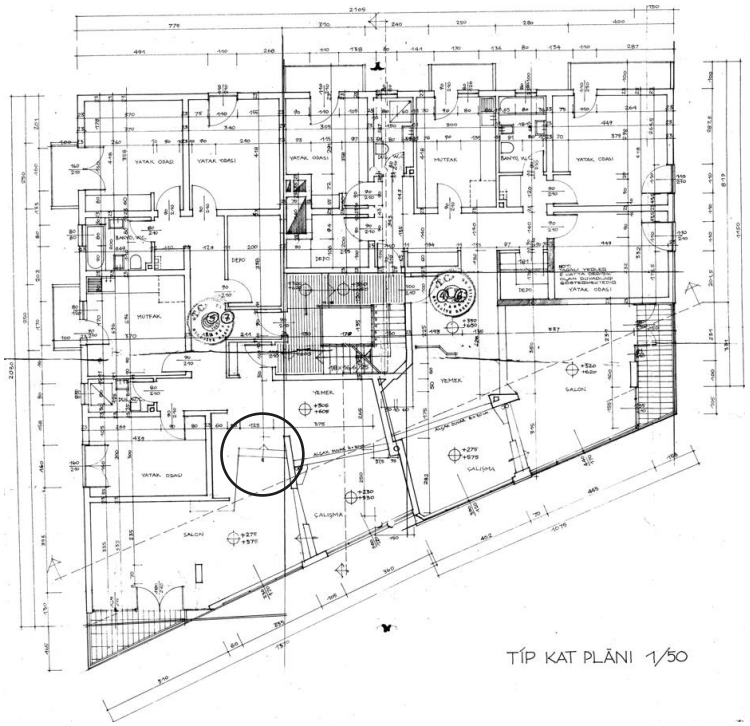
Şekil 5.58. 1962 Öz-Ok Apartmanı Dubleks Daire Birinci ve İkinci Kat Planları. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mimar Kadri Erkman'ın tasarladığı ve 1963 yılında yapılan 52. Sokak 33; mahalle sakinleri tarafından "Pembe Apartman" olarak adlandırılmaktadır. Bu yapının dairelerinde farklı plan şemaları görülmektedir. Normal kat planında (Şekil 5.59) sol altta yer alan dairede mutfak mekanı ile salon mekanı arasında kayar kapı görülmektedir. Mutfak ve salon mekanlarının bir arada kullanımını ve kadın için servis kolaylığını sağlayan bu biçimlenme daha sonrasında yapılarda kullanılmaya başlanan "Amerikan mutfağın" bir benzeri olarak önümüze çıkmaktadır. Bu mutfak biçiminde kadının konut içi emeği görülmektedir.

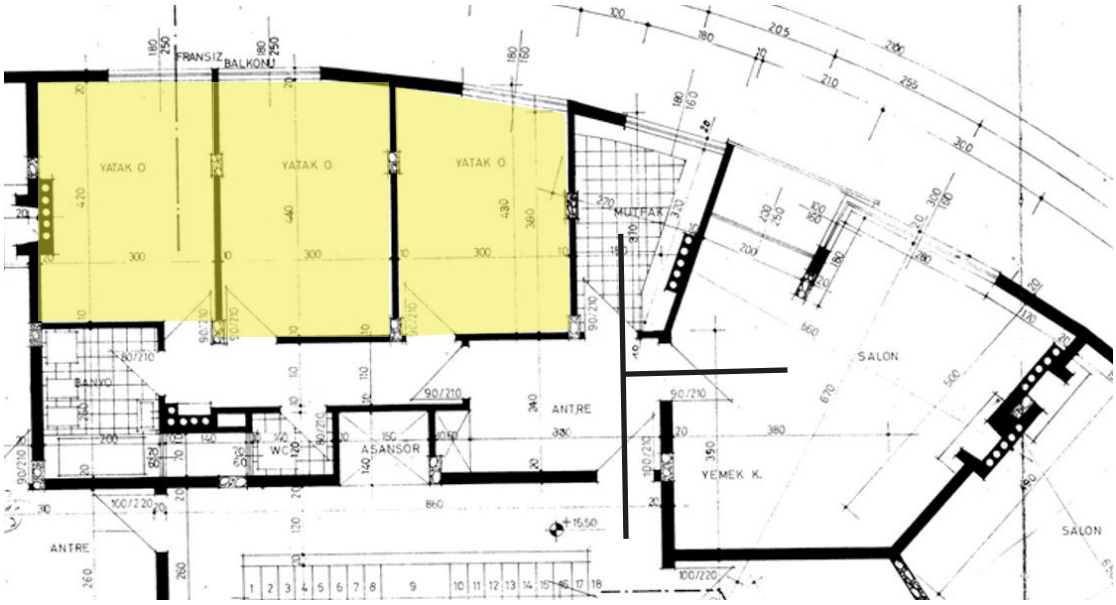
Şekil 5.59. 1963 52.Sokak 33. Normal Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Bu dönemde konut içi özel alanların ve ortak kullanım alanların ayrılmasında yeni bir plan örgütlenmesi söz konusudur. Yüksek Mimar Şevki Vanlı'nın 1963 yılına tarihlenen Kader 1 yapısında farklı tipte daire planlamaları görülürken tip kat planında (Şekil 5.60) salon, yemek ve çalışma alanları bir bütün olarak ele alınarak kot farklı ile özel kullanım mekanlarından ayrıştırılmıştır. Genelde erkekle veya kamusal alanla ilişkilenmiş olan bu alanların yükseltilmesi kesitte bir hareketlilik oluşturmaktadır.

Şekil 5.60. 1963 Kader 1 Tip Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mühendis Mimar Teoman Ener'in tasarladığı ve 1964 yılında yapılmış olan Çırağan Apartmanı'nda yapının bulunduğu parsele konumlanması sebebiyle her dairenin oda formu ve büyüklüğü birbirinden farklıdır. Normal kat planında (Şekil 5.61) bulunan bir dairede özel alan hacimlerine giden koridorun üç yatak odasını da bir cephede toplanırken sonunda banyo hacmini bulundurduğu görülmektedir. Görsel mahremiyetin çapraz duvarlarla da sağlandığı bu yapıda koridordan doğrudan yatak odalarının görülmemesi bu anlamda iyi bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Girişe yakın konumlandırılan mutfak, getirilen malzemelerin taşıma işini kolaylaştırırken aynı zamanda geniş salonla ve yemek odasıyla ilişki kurmaktadır.

Şekil 5.61. 1964 Çırağan Apartmanı Normal Kat Planı, Daire. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mimar Nejat Ersin'in tasarladığı ve 1964 yılında yapılmış olan Rer Apartmanı'nın normal kat planında (Şekil 5.62) görüldüğü üzere dört adet simetrik düzende daire bulunmaktadır. Girişten doğrudan geniş salon mekanı görülmekte, bu salon köşede bulunan oturma odası ile ilişkilenirken bir bölücü ile çalışma odasıyla da ilişkilenmektedir. Salonun ve çalışma odasının "erkek mekanı" olarak değerlendirildiği düşünüldüğünde çalışma odasından ve salondan geçilen holün önemi ortaya çıkmaktadır. Bu hol aynı zamanda mutfak, WC ve hizmetçi odası ile de ilişkilenmektedir. Bu kurguda mutfaktan servis holü olarak kullanılan holün çalışma ve salon mekanlarına ulaşımı önem taşımaktadır. Mutfak mekanında bulunan yemek masası ailenin mutfakta yemek yediği bilgisini verirken aydınlık ile havalandırılan merkez konumdaki mutfak, dönemin aydınlık ve ferah mekanlar

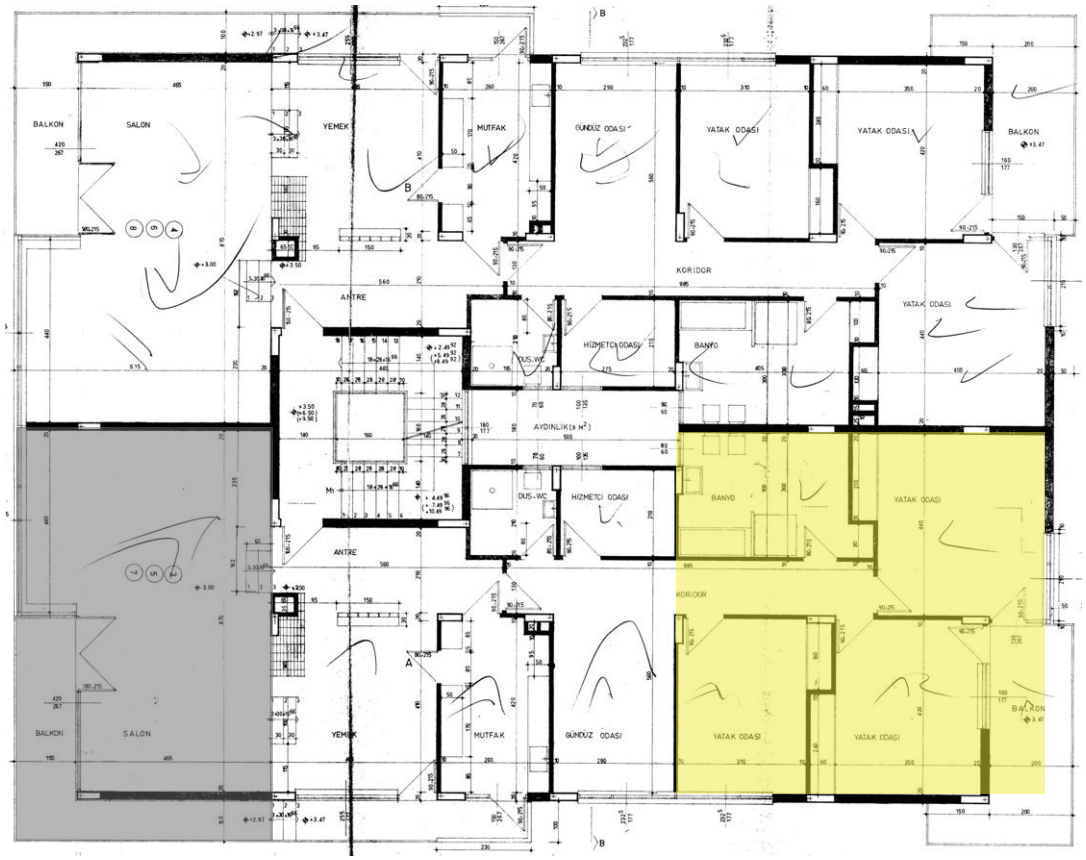
ihtiyacının sorunu olarak öne çıkmaktadır. Yatak odalarının ise ortak alandan uzakta bir koridor ile ayrıldığı görülmektedir.

Şekil 5.62. 1964 Rer Apartmanı Normal Kat Planı, Daire. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

1965 yılında inşa edilmiş ve Yüksek Mühendis Mimar Kadri Kalaycıoğlu tarafından tasarlanan İbrahim Ethem Kavşit Apartmanı plan kurgusu (Şekil 5.63) ile dönemi için önem taşımaktadır. "İbrahim Ethem Kavşit Apartmanı'nda görülen plan kurgusu, ister orta, ister üst gelir grubu için olsun, bu yıllarda küçük ayrıntıları farklılaştırarak pek çok konut yapısında uygulanmaya devam etmiştir" (Uysal, 2020, s.193). Konutun ortak alanı olan salon, tıpkı Kader 1'de olduğu gibi kot farkı ile diğer mekanlardan ayrılmaktadır. Ancak burada yüksek kotta kalan kısım servis hacimleri ile yatak odaları olmaktadır. Bu durum bu alanlarda tanımlama yaparken aynı zamanda konut içinde görsel bir etki bırakmaktadır. Bu etki kapılar açık olduğunda koridorun devamında bulunan yatak odasının salondan görülmesini kot farkıyla azaltmaktadır. Geniş antreden ulaşılan yemek odası da salondan üst kotta yer almakta ve mutfak ile aralarında geçiş bulunmaktadır. Salon, yemek odası ve

mutfak ile ilişkilenen L balkonda kot farkı olması, iç mekanda yapılan düzenlemenin cepheye de yansıdığını göstermektedir. Diğer yapılarda tanımı daha önce görülmemiş "gündüz odası" gün ışığını iyi alan bir oturma odası konumundadır ve aydınlık ile havalandırılan hizmetçi odası hem gündüz odasına hem de mutfak ile yemek odasına servis için bu alanlara yakın konumlandırılmaktadır. Yatak odalarına karanlık bir koridordan ulaşım sağlanmakta ve üç yatak odasının olduğu alanda banyo bulunmaktadır. İki yatak odası balkon ile ilişkilenirken her odada gömme dolap olduğu görülmektedir.

Şekil 5.63. 1965 İbrahim Ethem Kavşit Apartmanı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

1965 yılında Mimar Danyal Tevfik Çiper tarafından aile apartmanı olarak tasarlanmış Çelebiler Evi (Şekil 5.64), betonarme iskelet sistemiyle inşa edilmiştir. Mimarın ailenin ihtiyacı olan farklı mekanlara dair titiz bir çalışma yaptığını söyleyen Uysal (2020, s.196), Çiper'in geliştirdiği çözümün her birimin ihtiyaçlarına göre farklı mekânsal tanımlamalarla zenginleştirilmesi olduğunu belirtmektedir. Simetrik biçimde katta bulunan dairelere antreden girilmekte ve geniş koridor ile tüm mekanlara erişim sağlanmaktadır. Geniş salon mekanının yarım daire hacminin önünde şömine bulunmakta ve salon mekanını ayrıştırmaktadır. Antre ile salon arasındaki bölünme de vestiyer ile sağlanmaktadır. Salon ile arasında servis nişi bulunan mutfak, Amerikan mutfak mantığı ile tasarlanırken

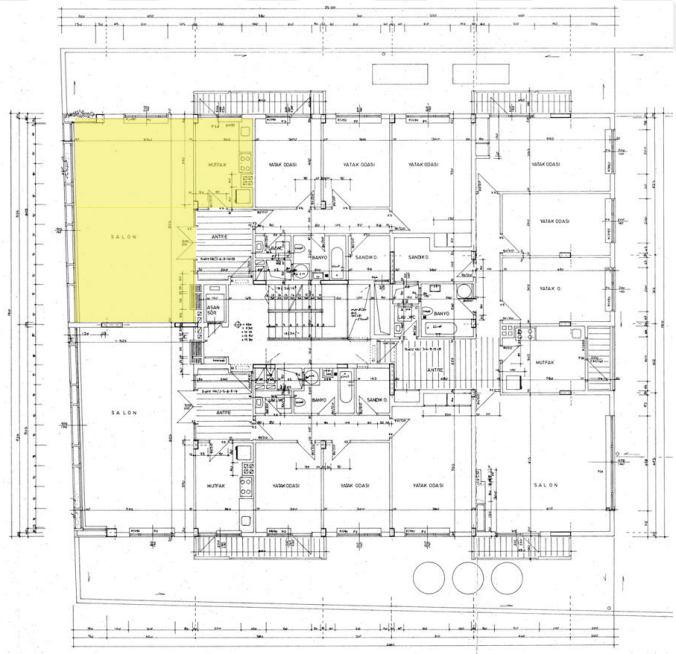
buzdolabının özel bir alan tanımı olduğu görülmektedir. Amerikan mutfak kadının konut içi emeğini öne çıkarırken onun konut ile bağdaşmasını pekiştirmekte, görünür kılmaktadır. Onu izleyen kişiler için kadın her zaman düzgün giyimi ile çalışmak zorunda kalmaktadır. Buzdolabı ile aynı şekilde banyoda bulunan çamaşır bölümü de özellikle belirtilmektedir. Bu durum teknolojik ev eşyaları için iç mekanlarda yapılan düzenlemelere örnek gösterilebilir. Artıkoğlu (2006) 1960'ların popüler dergilerinde; çamaşır makinesi, buzdolabı ve elektrikli süpürge gibi teknolojik ev aletlerinin kadının hayatını hem kolaylaştırdığının hem de çalışmasını eğlenceli hale getirdiğinin savunulduğunu söylemektedir.

Salonun etrafında tam olarak yerleşmiş olan balkon, mutfaktan da kullanılabilmektedir. Ebeveyn yatak odası ile büyük yatak odası diğer bir balkonu ortak kullanırken küçük yatak odasında şahsi kullanım için küçük bir balkon bulunmaktadır. Yaşam alanlarındaki bu düzenlemeler, ışık gören sağlıklı ve ferah yaşam mekanlarının oluşturulmaya çalışıldığı 1960 dönemi için önemli bir örnek olmaktadır.

Şekil 5.64. 1965 Çelebiler Evi Birinci Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

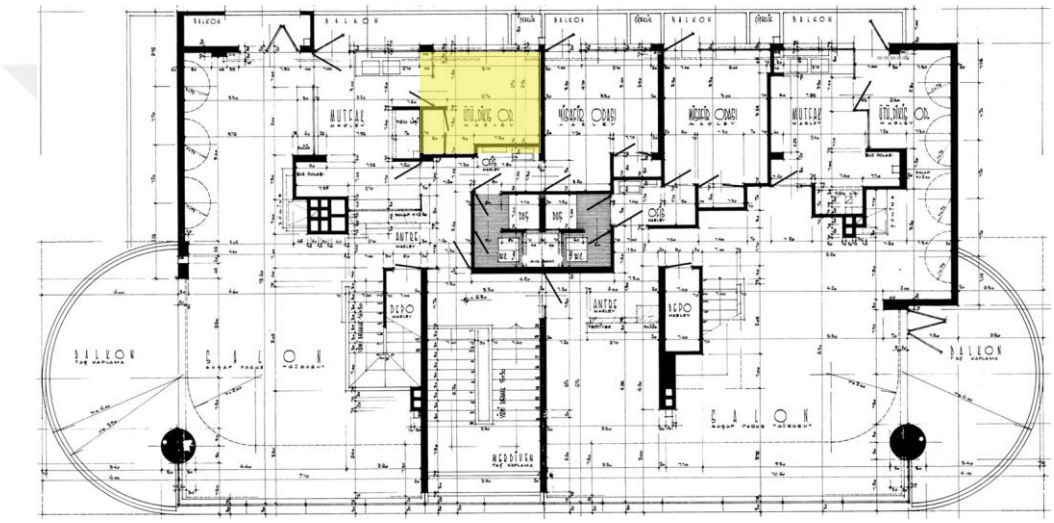
1930'larda konut yapılarının giriş katlarında sadece küçük ticari mekanların yer aldığı görülürken bu dönemde değişen sosyal yaşantı sayesinde restoran, gazino ve sinema yapılarının konut yapıları ile bir arada bulunduğu görülmektedir. Yüksek Mimar Nejat Tekelioğlu'nun tasarladığı 1965 yılında inşa edilen Başkent Apartmanı'nda Kavaklıdere Sineması; 1969 yılında inşa edilen Talip Apartmanı'nda Talip Sineması; Mimar Fehmi Doğan ve Mimar Mehmet Ünal tarafından tasarlanan 1967 yılında inşa edilen Karınca Apartmanı'nda Karınca Sineması yer almaktadır. Bu yapılar karma kullanımlı konut yapıları olarak değerlendirilmekte ve kentteki yaşamı şekillendirmektedir. Zemin katında ticari fonksiyonların çözüldüğü ve üst katlarla aile yaşantısının ayrıştığı konut yapıları kurgusu bu dönemden sonra da devam etmektedir. Daha çok erkeklerin içinde bulunduğu ticari kamusal alanlarda artık kadınların da var olduğu görülmektedir. Başkent Apartmanı'nın zemin katında tamamen ticari fonksiyonlara yer verilirken katlarda üçer daire görülmektedir. Dairelerdeki (Şekil 5.65) önemli bir unsur o dönemin "Amerikanlaşma" eğilimini gösteren salon içindeki Amerikan mutfaktır. Plan kurgusunda akılcı çözümlemeler görülmekte, özel alan kullanımları koridor ile diğer mekanlardan ayrılmaktadır.

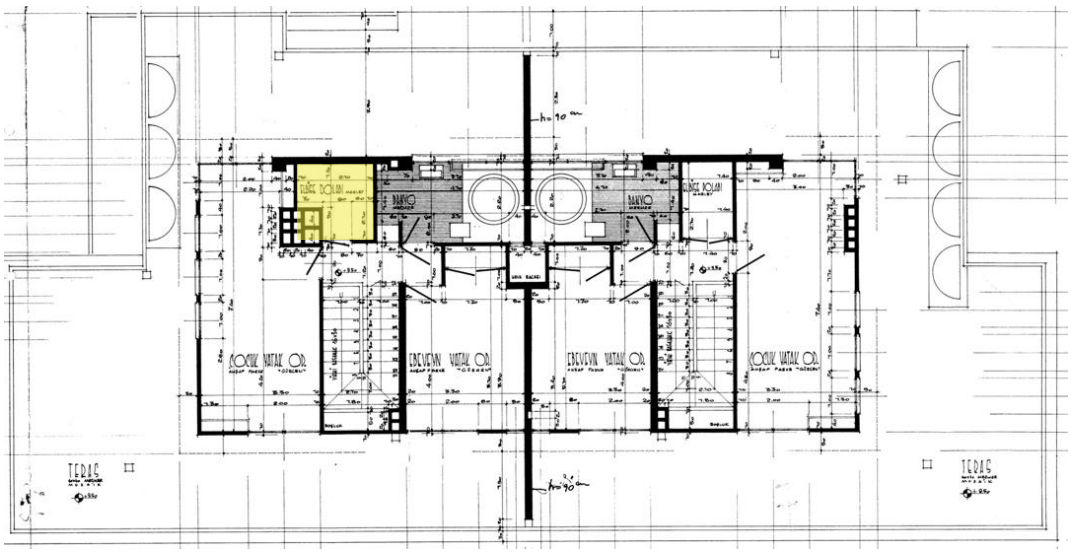
Şekil 5.65. 1965 Başkent Apartmanı Tip Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

1968 yılında inşa edilen Mimar Danyal Tevfik Çiper'in tasarladığı Gemi Ev (Özkanlar Evi) plan kurgusunda kadına ait mekanların bulunması sebebiyle bu dönemde birçok konuttan ayrışmaktadır. Alt katları kiraya verilmek üzere tasarlanan yapının üst katları

Özkan ailesi için kurgulanmıştır. Yarım daire balkonun salon ile eklemlendiği özgün plan tasarımında geniş ve ferah mekanlar göze çarpmaktadır. Dairelerdeki ortak kullanım alanları açık plan kurgusuyla şekillenmekte ve özel yaşam alanları hol ile ayrılmaktadır. Salonlar oldukça geniş tutulmuşken mutfaklar Amerikan mutfak olarak salonla birleşmektedir. İkinci kat planında (Şekil 5.66) mutfaktan geçilerek ulaşılan ütü, dikiş odası bölümü kadının ev içi üretimlerinin mekânsal bir karşılığı olarak öne çıkarken ilk defa tamamen kadına ait bir mekan görülmektedir. Antredeki merdivenden üst katına ulaşılan bu dairede özel yaşam alanları diğer katlardaki gibi hol ile değil kat farkı ile ayrışmaktadır. Elbise dolabı için de özel bir oda tanımlandığı görülmektedir ve bu çatı katında (Şekil 5.67) geniş bir teras kullanımı sağlanmaktadır.

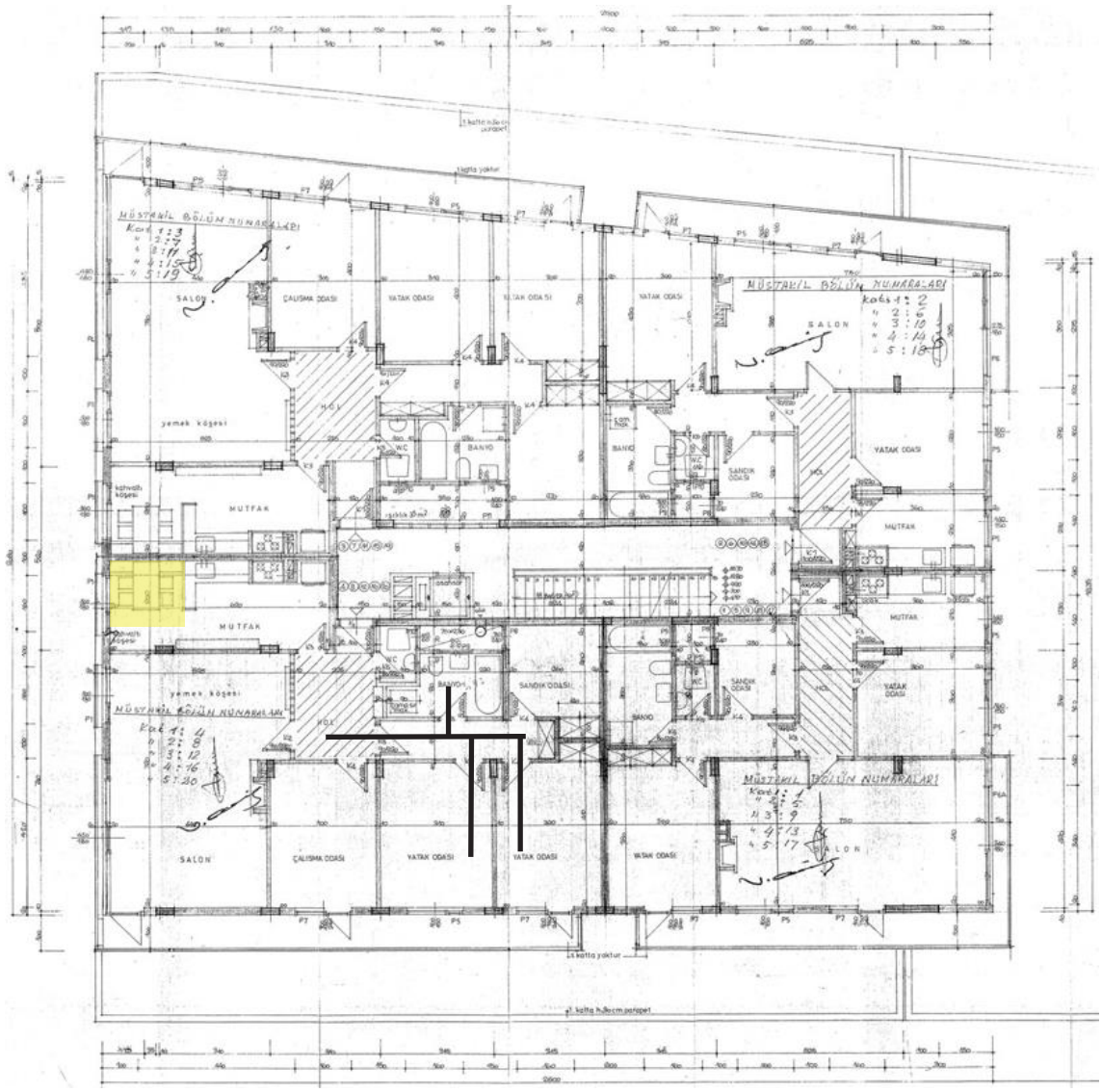

Şekil 5.66. 1968 Özkanlar Evi İkinci Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Şekil 5.67. 1968 Özkanlar Evi Çatı Katı Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

"1970'lerde sınıfsal bir mekânsal ve dekoratif unsur" olan (URL 22) Amerikan mutfak ile salon ilişkisi Talip Apartmanı'nın tip kat planlarında (Şekil 5.68) da görülmektedir. Mutfak ve banyo hacimlerinin teknolojik ev aletlerinin kullanımına göre şekillendiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda mutfak mekanında yemek masasının yanında kahvaltı köşesi ifadesi kahvaltıların aile ile mutfakta yapıldığını açıklamaktadır. Özel yaşam alanları bir koridor ile ortak yaşam alanlarından ayrılmaktadır.

Şekil 5.68. 1969 Talip Apartmanı Tip Kat Planı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

1970'lerde konut üretiminin diğer dönemlere göre az olmasının sebebi hem Türkiye'de hem de dünyada politik, ekonomik ve sosyal krizlerin yaşanmasıdır. Yaşanan gelişmeler ise konut yapılarının biçimlenişini değiştirmeye devam etmektedir. "1970'lerde Türkiye'ye gelen televizyon ünitesi, sadece ziyaretçiler için değil, aile üyeleri için de kullanılmaya

başlanan salonlarda birincil yer buldu" (Sarı, 2022, s.115). Ancak Özbay'ın da belirttiği gibi bununla birlikte maskülenist bir mekânsal gösterge geldi: "Salondaki baba koltuğu" (Akt. Sarı, 2022, s.115). "Özbay, kamusal ve özel arasındaki ayrımda toplumsal ve fiziksel değişimler ve kaymalar yaşansa da ortaya çıkan durumların kadınların kendi kimliklerini geliştirmelerine destek olmadığını, toplumun modern kadına ev hizmetçisi etiketi yapıştırdığını açıkça belirtti" (Akt. Sarı, 2022, s.115).

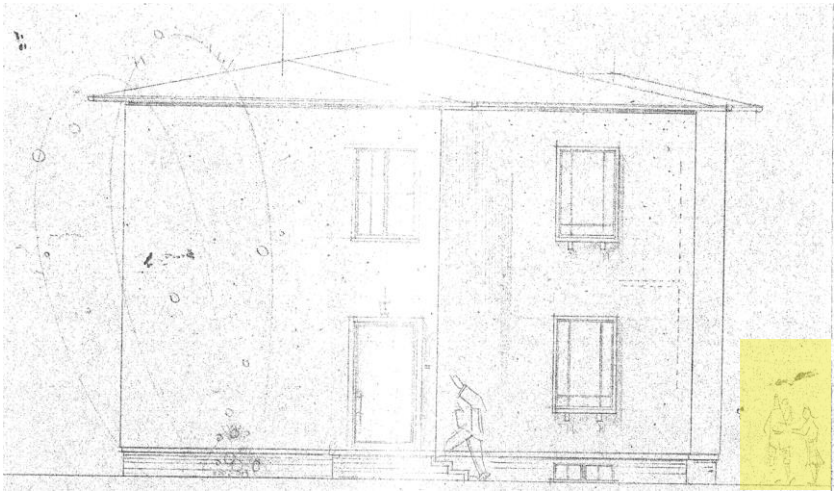
Yatak odaları arasındaki bağlantılar ve ortak mekanlara açılan odaların kullanımı mahremiyeti zedeleyici bir unsur olmaktadır. İnce Güney (2020), bu dönemde mekanlar arasındaki bağlantıların kalkmasının kişisel mahremiyet talebi ile ilgili olduğunu söylemektedir. Dönemin içerisinde sağlanan mahremiyet, sirkülasyon ve yüzeylerle çözümlenmektedir (Aksoy, 2015). Bu bilgileri 1970 dönemi üzerinden aktaran Sarı:

> "Kadınlar, çoğunlukla ekonomik ihtiyaçlar nedeniyle iş yaşamına girerek daha fazla dahil olsalar da, dönemin muhafazakar siyasal söylemi, modern Türk kadınını bir ev hanımı olarak tanımlamıştır. Özellikle 1970'lerden itibaren ev içi teknolojiler, kadının ev içi görevlerini kolaylaştırıcı olarak yaygınlaştırılmış ve bu durum, özellikle mutfak ve banyoda mekânsal değişimlere yol açmıştır. Kadın ve ev daha güçlü bir şekilde ilişkilendirilmiş, kentli orta sınıf ev kadınları, kullanıcı, tüketici ve amatör dekoratör olarak modern evi tanımlamada ve süslemede aktif katılımcılar haline gelmiştir. Evlerin iç mekanlarındaki zarafet, düzen ve kalite, kadının kimliğinin ve toplumsal statüsünün bir yansıması olarak algılanmıştır. Öte yandan, toplumsal değişimin bir yansıması olarak evin mekânsal organizasyonunda esneklik açısından farklılıklar olduğu da açıktır" (Sarı, 2022, s.122) demektedir.

5.3.2. Konut kesit ve görünüş çizimlerinde toplumsal cinsiyet rolleri

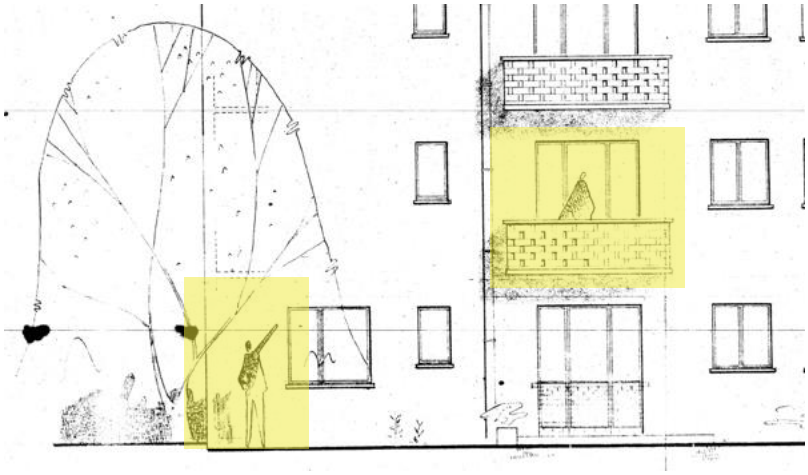
Bu bölümde Sivil Mimari Bellek Ankara projesinin arşivinde bulunan 1930-1980 dönemi yapılarının kesit ve görünüş çizimlerindeki insan figürlerinden toplumsal cinsiyet rolleri okuması yapılmıştır. Erken Cumhuriyet Döneminin kesit çizimlerinde bulunmayan bu figürler ilk olarak 1952 yapılarında görülmektedir. Mimari çizim temsillerinden toplumsal cinsiyet rollerine dair yapılan bu okuma, Sivil Mimari Bellek Ankara 1930- 1980 Projesi'nin yapıları belgelemesinin önemini bir kez daha göstermektedir.

İlk olarak Yüksek Mimar Ali Mukadder Çizer'in tasarladığı ve 1952 yılına tarihlenen Kavacık Ucuz Subayevleri projesinin ön cephe görünüşünde (Şekil 5.69) okunan figürler döneme dair toplumsal cinsiyet rollerini bize sunmaktadır. Yapıya girecek konumda olan erkek ile yapının yanında çizilen aile görülmektedir. Çocuğun bakımı ile ilişkilendirilen geleneksel kadının aksine, kamusal hayata atılmış ve etek giyen modern kadının kocası ile yürürken çocuğu erkeğin tuttuğu görülmektedir.

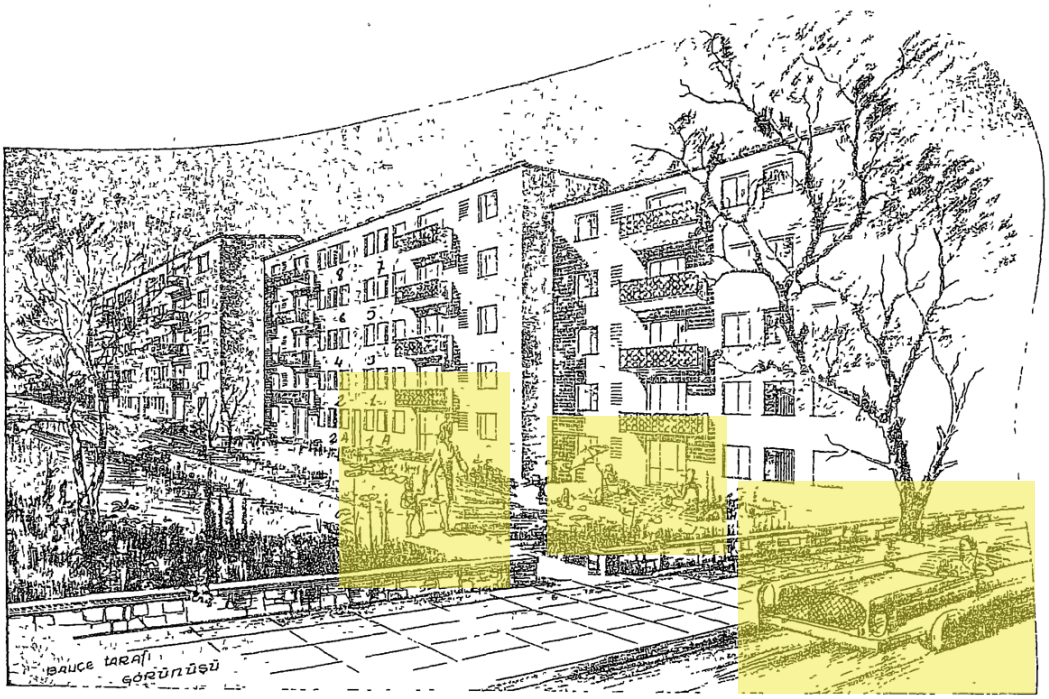

Şekil 5.69. 1952 Kavacık Ucuz Subayevleri Ön Cephe Görünüş. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mimar Demirtaş Kamçıl ve Yüksek Mimar Rahmi Bediz'in tasarladığı ve 1955 yılına tarihlenen İsrailevleri'nde arka cephe görünüş çiziminde (Şekil 5.70) birinci kat balkonunda ve yapı girişine yakın bir yerde çizilmiş erkek figürleri bulunmaktadır. Yapı girişine yakın olan erkek figürü balkonda bulunan erkekle konuşurken elini kaldırıp selam vermektedir. Komşuluk ilişkilerinin gösterildiği bu çizim sadece plan çizimleri ile tanıtılan konut yapılarının aksine bir yaşam biçimini aktarmaktadır. Bahçe tarafı görünüş çiziminde (Şekil 5.71) ise öne çıkan durum modern giyimli kadının çocuğunun elini tutarak bahçe alanındaki yolda yürümesidir. Ortak kullanım alanı olan bu bahçede bir kadın ile erkeğin sandalyelere oturmuş sohbet ettiği ve dönemin önemli bir unsuru olan araba ile yolda giden erkek figürü görülmektedir. Toplumsal ilişkilerin nasıl değiştiği bu mimari çizimlerle okunabilmektedir. Kadının artık kamusal alanda var olduğu anlaşılmaktadır.

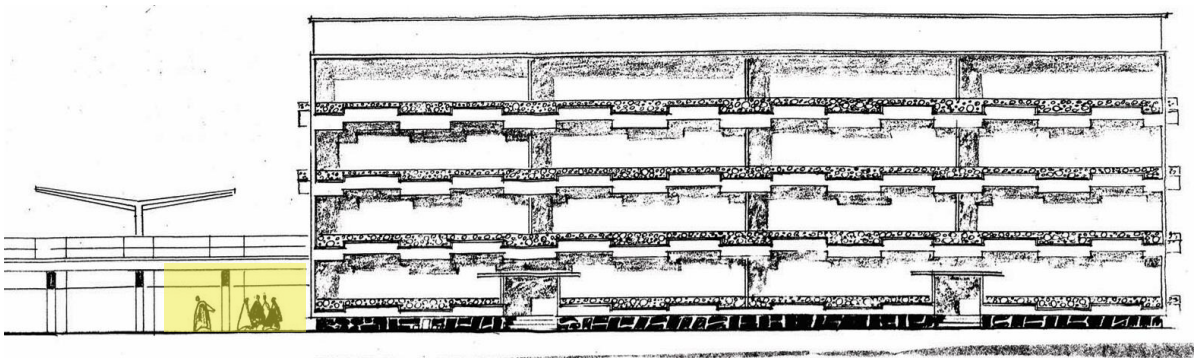

Şekil 5.70. 1955 İsrailevleri Arka Cephe Görünüş. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

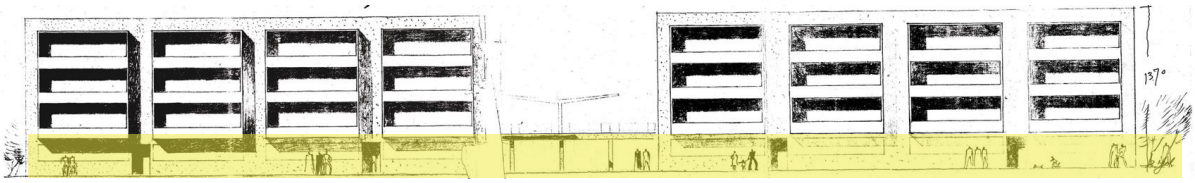

Şekil 5.71. 1955 İsrailevleri Bahçe Tarafı Görünüş. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

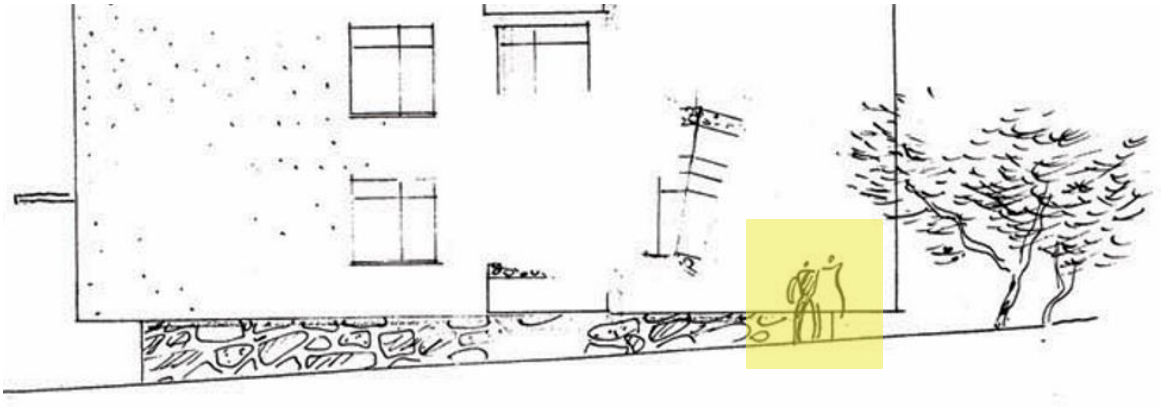
Yüksek Mimar Demirtaş Kamçıl ve Yüksek Mimar Rahmi Bediz'in tasarladığı ve 1955 yılına tarihlenen Kütüphane Evleri'nde bulunan mimari çizim temsillerinden biri arka cephede (Şekil 5.72) toplanmış sohbet eden kadınlardır. Ön cephe (Şekil 5.73) ise figürler bakımından daha hareketlidir. Köpeği ile oynayan çocuk, birlikte yürüyen çocuklu aileler ve yürüyüş yapan diğer insanlar yapının kullanıcı profilini ve dönemin aile yapısını göstermektedir. Eğimli yan cephe görünüşünde (Şekil 5.74) yürüyen kadın erkek çiftin çizimi hem toplumsal yapı hakkında bilgi vermekte hem de yapının eğimli arazisini vurgulamaktadır.

Şekil 5.72. 1955 Kütüphane Evleri Arka Cephe Görünüş. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

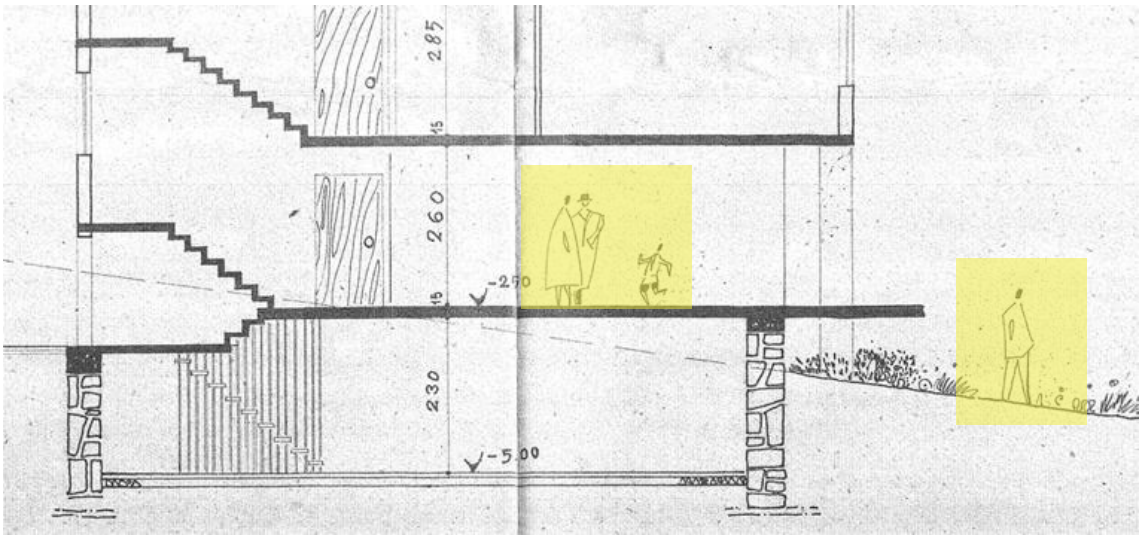

Şekil 5.73. 1955 Kütüphane Evleri Ön Cephe Görünüş. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

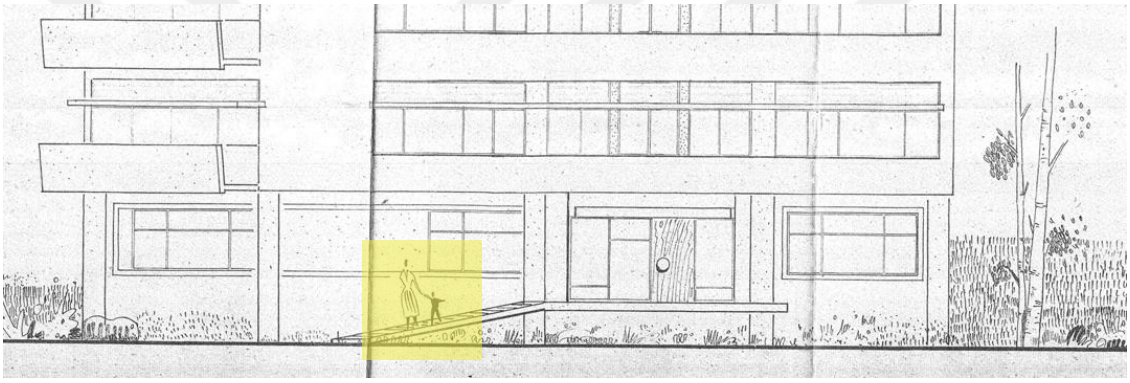

Şekil 5.74. 1955 Kütüphane Evleri Yan Cephe Görünüş. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

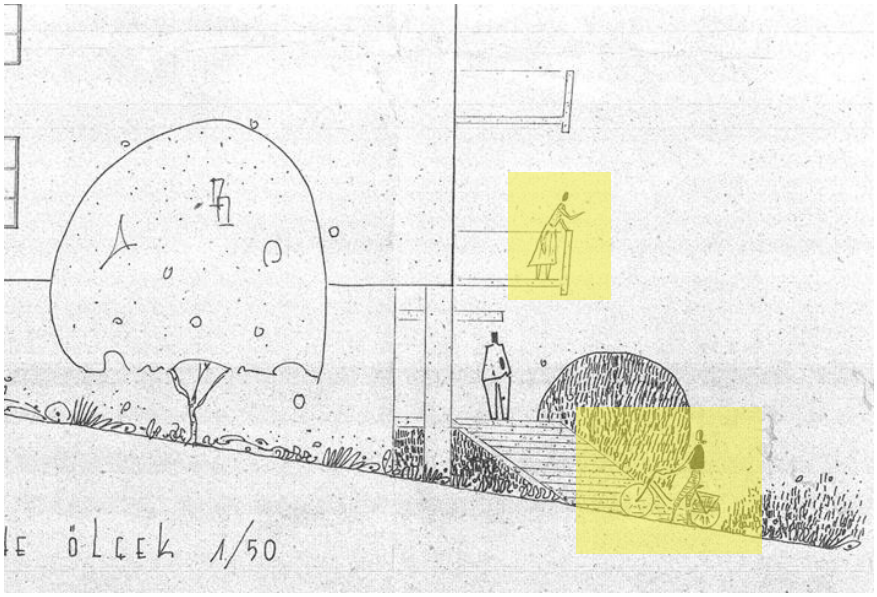
Yüksek Mimar Demirtaş Kamçıl ve Yüksek Mimar Rahmi Bediz'in tasarladığı ve 1956 yılına tarihlenen Übeyde Elli Apartmanı'nın A.A kesitinde (Şekil 5.75) yapı içinde bulunan aile, dönemin giyim tarzını özellikle erkeğin şapkası üzerinden okutmaktadır. Ön cephe çiziminde (Şekil 5.76) ise modern kadın çocuğu ile birlikte görülmektedir. Yan cephe çiziminde (Şekil 5.77) yapının eğimli arazisi görülürken bu eğimde bisiklet süren, pantolon giymiş modern kadın balkonda olan diğer kadın ile konuşmaktadır. Bisikletli kadın, bu dönemin çizimlerinde kamusal alanda tek başına görülen ilk kadındır. Ön cephede (Şekil 5.78) babası ile yürüyüşe çıkmış olan kız çocuğu ve babanın sohbet ettiği komşuları görülmektedir. Sosyal ilişkileri, yapıların kullanıcı profilini ve kadının artık ev içinden çıktığını gösteren bu temsiller, dönemin toplumsal cinsiyet rolleri hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir.

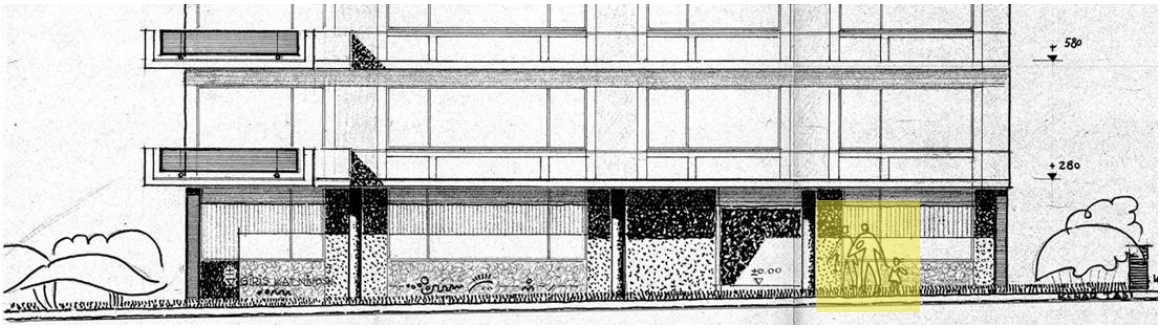
Şekil 5.75. 1956 Übeyde Elli Apartmanı A.A Kesit. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Şekil 5.76. 1956 Übeyde Elli Apartmanı Ön Cephe Görünüş. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

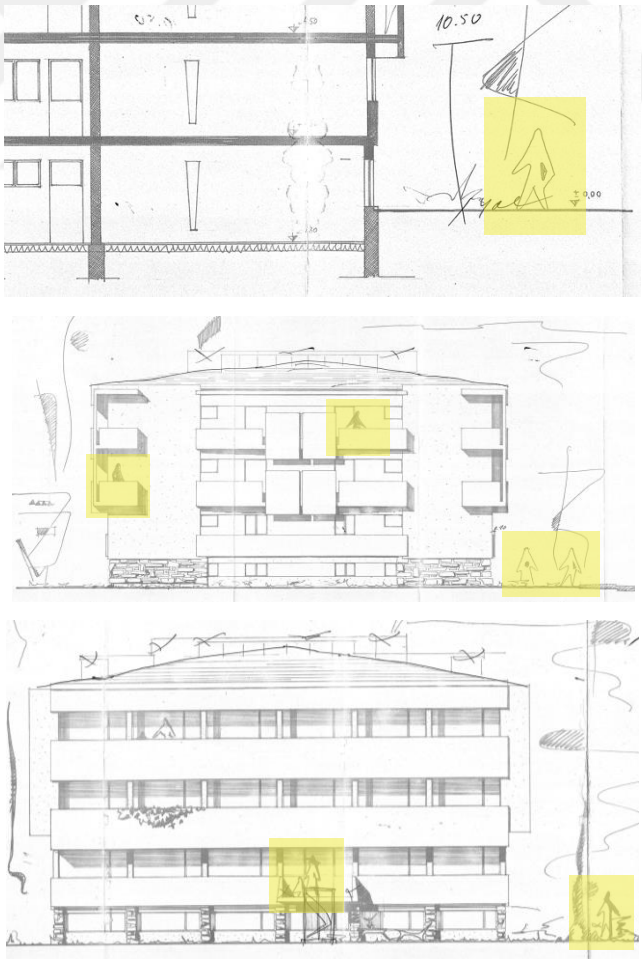

Şekil 5.77. 1956 Übeyde Elli Apartmanı Yan Cephe. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

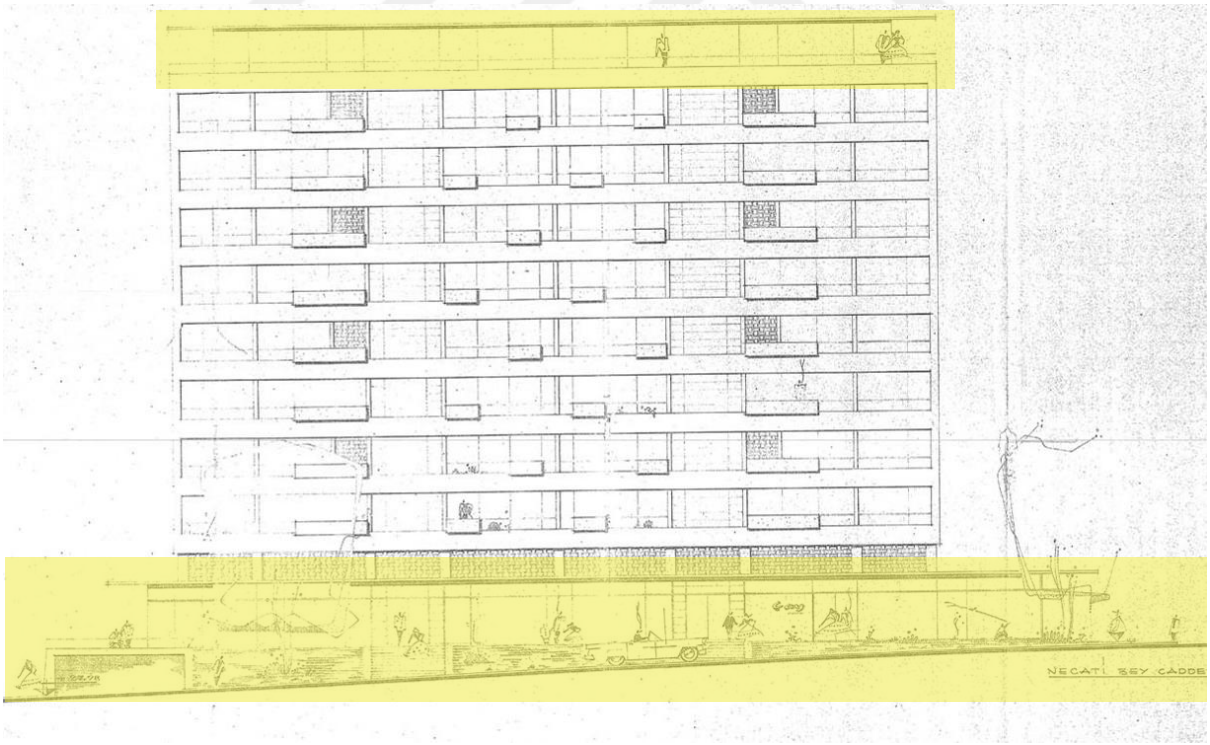
Şekil 5.78. 1956 Übeyde Elli Apartmanı Ön Cephe. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mimar Muzaffer Vanlı'nın tasarladığı ve 1956 yılına tarihlenen Öğretmenler Apartmanı'nda (Muhabank Apartmanı) ise cinsiyetsiz figürlerin kesit ve görünüş çizimlerinde (Şekil 5.79) yer aldığı görülmektedir. Bu figürler komşuluk ilişkileri gibi apartman yapılarının getirdiği yeni toplum yapısını gösterirken aynı zamanda özgün ağaç çizimleriyle birlikte insan ölçeğini açıklamaktadır.

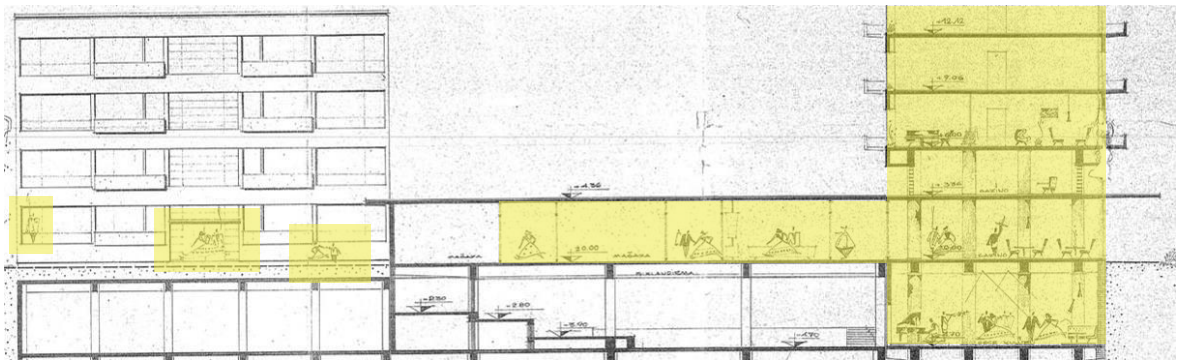

Şekil 5.79. 1956 Muhabank Apartmanı Kesit ve Görünüşler. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mühendis Mimar Orhan Bolak, Yüksek Mühendis Mimar Orhan Bozkurt ve Yüksek Mimar Gazanfer Beken'in tasarladığı ve 1956 yılına tarihlenen Kumrular İkamet Sitesi'nde yaşam oldukça hareketlidir (Şekil 5.80). Gazinoda dans eden insanlar ve aileler (Şekil 5.81), parkta oynayan çocuklar, yürüyüş yapan şişman erkek, balkondan etrafı izleyen kadın, ele ele yürüyüş yapan çift, araba ile gezen insanlar, balkonda oturan kadın, köpeğini gezdiren kadın, araba sürerken sigara içen erkek, balkonlarda ve teraslarda duran insanlar, gece kulübünde görülen kadın ve erkek figürleri, otoparkta arabasına giden erkekler, balon uçuran çocuk, misafir odası mobilyaları ile bir arada çizilmiş olan erkek figür detayları projenin kesit ve görünüş çizimlerinde bulunmaktadır. Bu çizimlerde sitenin kullanım koşulları ve sunduğu hayat biçimi anlatılmaktadır. Erkek figürlerinin hepsi şık giyimli, kadın figürlerinin hepsi de balon etekli ve çoğu şapkalı olarak çizilirken dönemin Amerikan etkileri bu şekilde okunmaktadır. Bu dönemde kadınların kamusal alanlara ve hatta gazinolara da gittiği bu çizimlerle anlaşılmaktadır. Bu projenin çizimlerinde de kadının kamusal alanda tek başına çizildiği görülmektedir. Ortak kullanım olan teras alanı görülmektedir. Çocukların toplum yapısında önemli olduğu ve onlar için parklar yapıldığı görülmektedir (Şekil 5.82).

Şekil 5.80. 1956 Kumrular Sitesi Necatibey Caddesi Görünüş. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

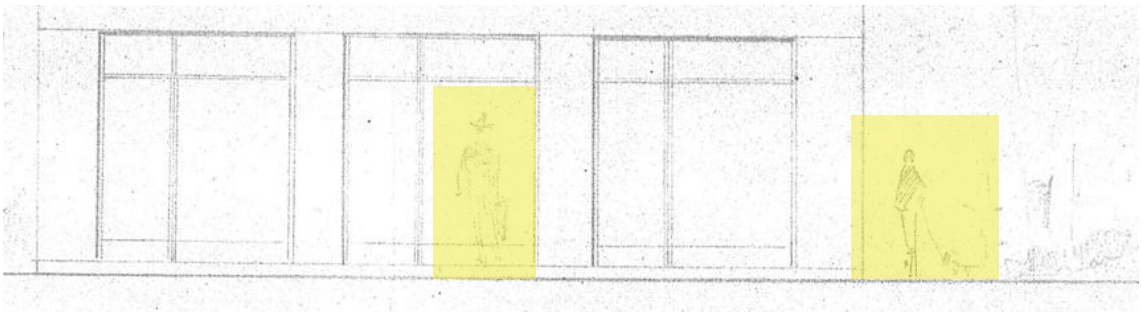

Şekil 5.81. 1956 Kumrular Sitesi Kesit Çizimi Gazinoda Dans Eden İnsanlar. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

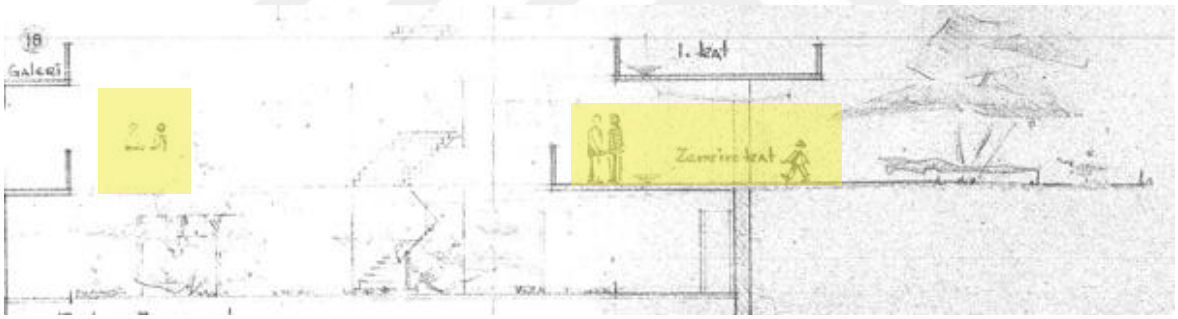
Şekil 5.82. 1956 Kumrular Sitesi Yan Cephe Görünüş. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mimar Nejat Ersin'in tasarladığı ve 1956 yılına tarihlenen Ünalan Apartmanı'nın cephe çizimlerinde (Şekil 5.83) görülen figürler oldukça şık giyimlidir. Ön cephe çiziminde görülen şık giyimli kadın köpeğini gezdirmektedir ve kamusal alanda tek başına bulunmaktadır. Kadının ev içinde ev işi yaptığını gösteren önlüklü hali ile kamusal alandaki giyimi, erkeğe göre çok daha farklılık göstermektedir; bu anlamda kadınların giyiniş tarzlarının kamusal ve özel alanlarla ilişkilendiği söylenebilir. Erkek figürün ise elinde çantası ve başında şapkası bulunmaktadır.

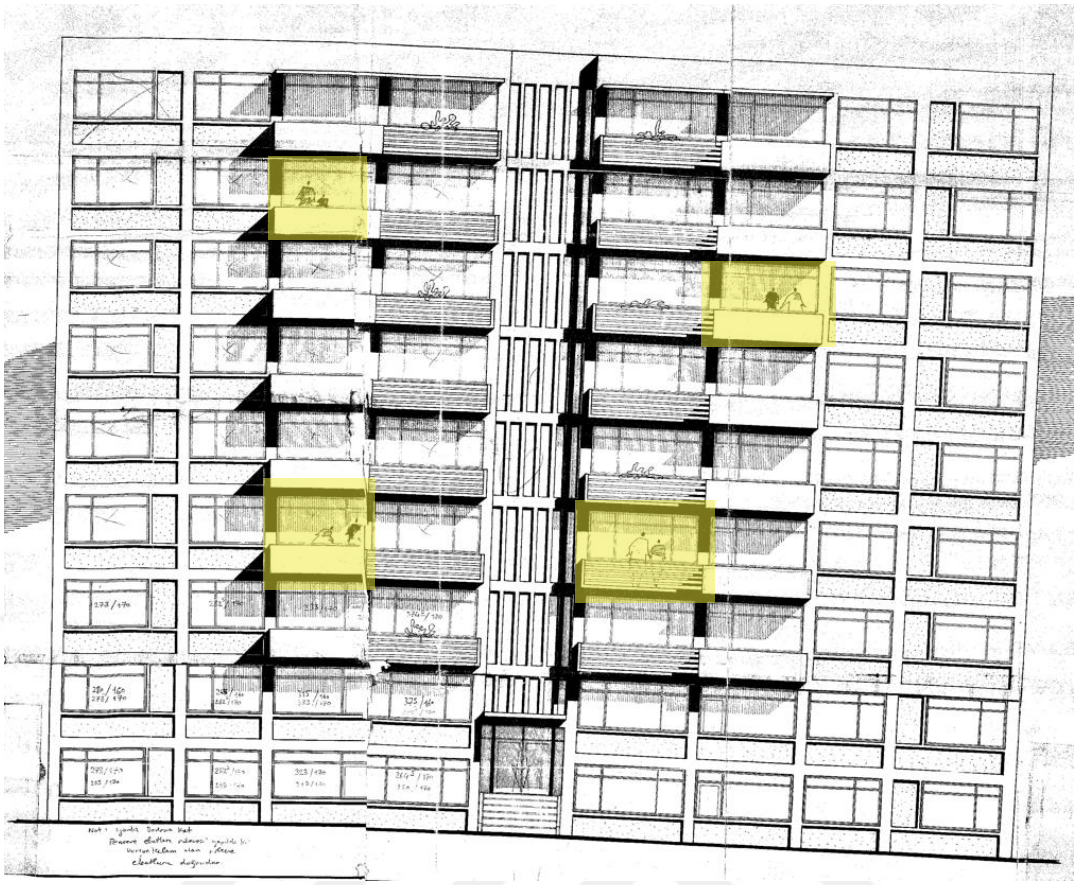
Şekil 5.83. 1956 Ünalan Apartmanı Cephe Görünüş Çizimi. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mimar Demirtaş Kamçıl ve Yüksek Mimar Rahmi Bediz'in tasarladığı ve 1956 yılına tarihlenen Yeşiltepe- Yıldıztepe Blokları içinde gazino, çocuk bahçesi, voleybol sahası, tenis kortu ve otoparklar barındıran ve toplumsal yaşamı şekillendiren yapısıyla öne çıkmaktadır. Yapının kesit çiziminde (Şekil 5.84) zemin katta ellerinde valiz bulunan çocuklu bir aile bulunmaktadır. Üç bloğun ortasında yer alan avluda konuşan insanlar ise bu yapının avlusunun kullanım biçimini ve sosyal hayatın konutlar içerisinde nasıl yönlendirildiğini göstermektedir.

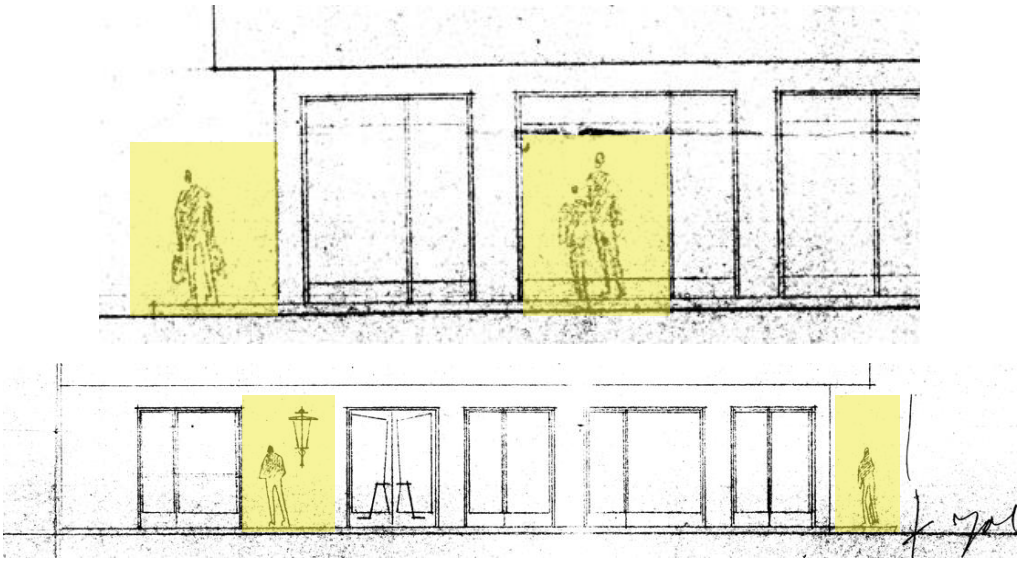
Şekil 5.84. 1956 Yeşiltepe Blokları Kesit Çizimi. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mimar Haluk Berksan'ın tasarladığı ve 1957 yılına tarihlenen Etiler Sitesi'nde yapının ön cephesinde (Şekil 5.85) çizilen figürler cephede hareket sağlayan ve korkuluk biçimleri ile Ankara'yı yansıtan balkonları vurgulamaktadır. Kadın ve erkeğin aynı balkonda birlikte çizilmesi toplumun kadın erkek ilişkilerini göstermekte, kamusal alanla olan etkileşimde eşit veya bir arada oldukları görülmektedir.

Şekil 5.85. 1957 Etiler Sitesi Ön Cephe Görünüş. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mühendis Mimar Suphi Kaynak'ın tasarladığı ve 1957 yılına tarihlenen Manastır Apartmanı'nın cephe çiziminde (Şekil 5.86) ise sadece erkek ve çocuk figür çizilmiştir.

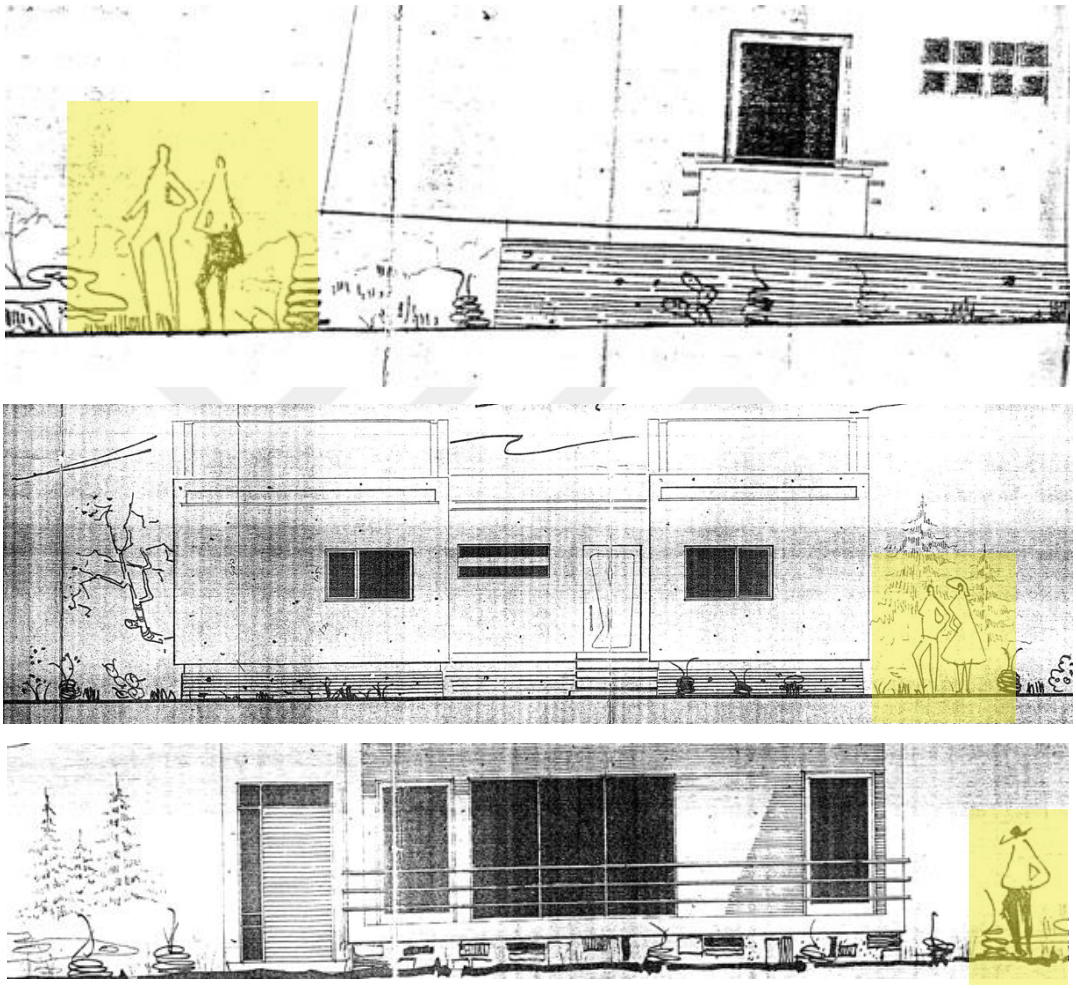
Şekil 5.86. 1957 Manastır Apartmanı Cephe Görünüş Çizimleri. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Ord. Prof. Yüksek Mimar Emin Onat'ın tasarladığı ve 1957 yılına tarihlenen Hayat Apartmanı'nda sosyal, kültürel ve sanatsal olarak insanların aktivitelerini karşılayacak birimler bulunmaktadır. Balkonlarla hareketlendirilmiş olan cephesinin çiziminde şık giyimli insanlar bulunmakta, tüm kadın figürleri konut içinde ve dışında mutlaka yanında bir veya birden fazla erkek figürü ile yer almaktadır (Şekil 5.87). Bu durum kamusal hayata katılım sağlayan kadınların henüz özgürleşmediğini göstermektedir.

Şekil 5.87. 1957 Hayat Apartmanı Cephe Görünüş Çizimleri. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

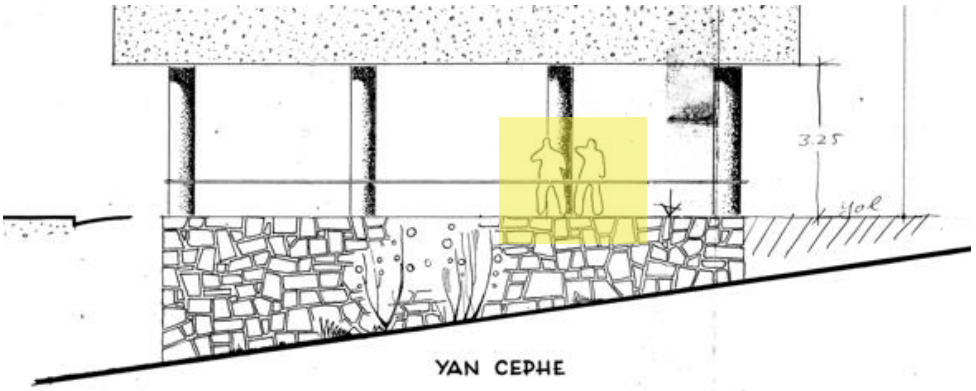
Yüksek Mimar Sedat Çağlar'ın tasarladığı ve 1957 yılına tarihlenen Merbank Evleri'nin mimari çizim temsillerinde genellikle kesit ve görünüşlerde (Şekil 5.88) iki bazen de bir veya üç kişinin olduğu görülmektedir. Bunlar yapının dışında sohbet eder biçimde çizilmiştir. Ancak çizimlerde tek başına insan ölçeğini göstermek adına çizilen figürler mutlaka erkek olarak yer almaktadır. Aynı zamanda bu çizimlerde kamusal alandaki şık giyimli kadın, etek giymiş biçimde görülmektedir.

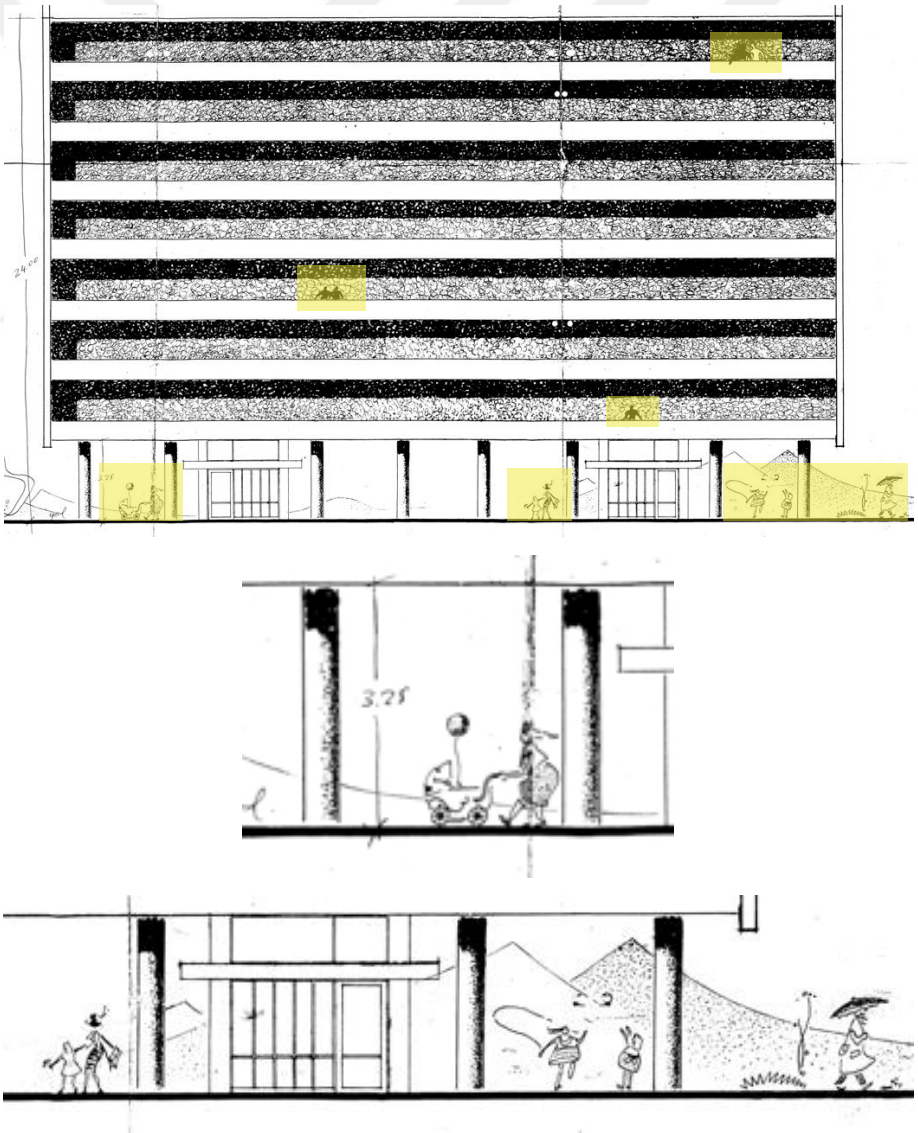
Şekil 5.88. 1957 Merbank Evleri Cephe Görünüş Çizimleri. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mimar Demirtaş Kamçıl ve Yüksek Mimar Rahmi Bediz'in tasarladığı ve 1957 yılına tarihlenen Mintrak Apartmanı'nın yan cephesinde (Şekil 5.89) erkek siluetler insan ölçeğini göstermek adına çizilmişken ön cephesinin (Şekil 5.90) zemin katında özellikle modern anne figürü yer almaktadır. Balon takılmış olan bebek pusetindeki bebeği ile yürüyüş yapan modern anne ile elinde çiçek tutan kızıyla yürüyen modern anne dikkat

çekmektedir. Parkta top oynayan çocuklar ve şemsiyesiyle yürüyen figür ve balkonlardan bakan insanlar da göze çarpmaktadır.

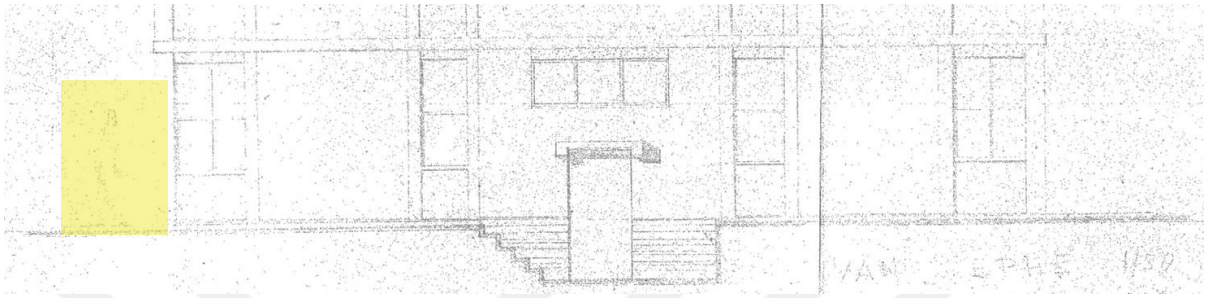

Şekil 5.89. 1957 Mintrak Apartmanı Yan Cephe Görünüş. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

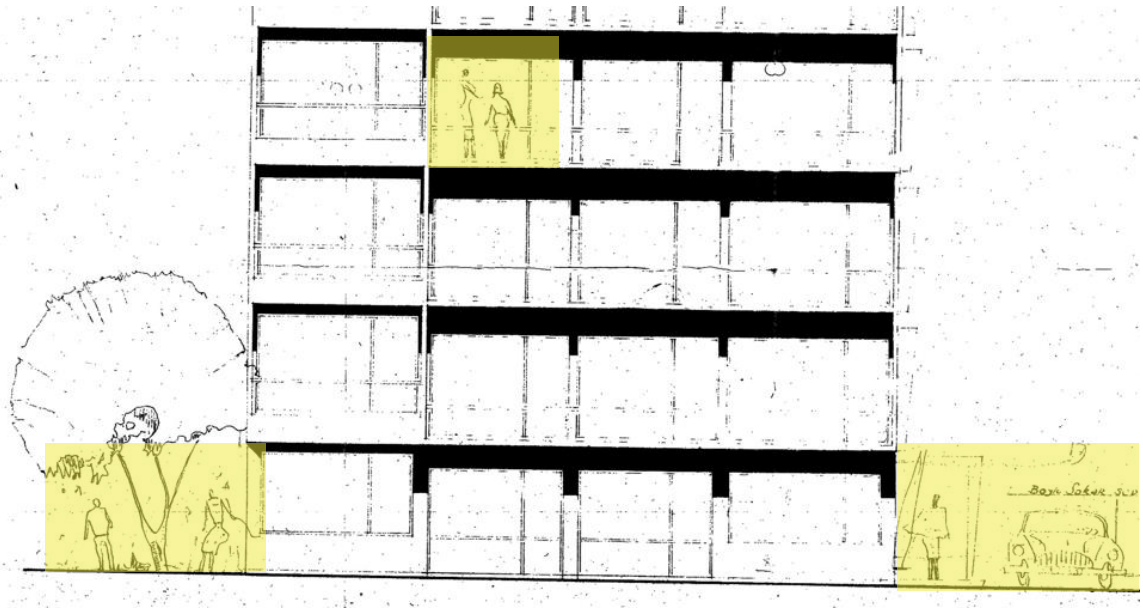
Şekil 5.90. 1957 Mintrak Apartmanı Ön Cephe Görünüş. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mimar Muzaffer Vanlı'nın tasarladığı ve 1957 yılına tarihlenen Safiye Özatlı Evi'nin yan cephesine (Şekil 5.91) çizilen erkek figürü insan ölçeğini göstermektedir. Bu örnekte görüldüğü üzere bu dönemin mimari çizimlerinde insan ölçeği gösterilmek istendiği zaman tıpkı Le Corbusier'in Modulor'u gibi erkek figür kullanılmaktadır. Bu da kullanıcısı genellikle kadın olduğu halde mutfaklarda mobilya ölçülerinin erkek ölçüleri ile hazırlanması durumuna benzemektedir.

Şekil 5.91. 1957 Safiye Özatlı Evi Yan Cephe Görünüşte Erkek Figür. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mühendis Adnan Canbek'in tasarladığı ve 1957 yılına tarihlenen Boylu Apartmanı'nın cephe görünüş çizimlerinde (Şekil 5.92) ağaç altında sohbet eden kadın ve erkek figürler, balkonda sohbet eden kadınlar, dönemin önemli bir unsuru olan arabanın yanında çizilen kadın, çocuğunun elinden tutup arabaya yürüyen kadın, erkek ile kol kola yürüyen kadın, köpeğini gezdiren kadın ve birlikte yürüyen kadınlar bulunmaktadır. Çizilen kadınlarının hiçbirinin ev hali ile çizilmediği, modern giysilerle gösterildiği görülmektedir. Burada da kadın yanında kendisine eşlik eden erkek ile birlikte çizilmiştir ancak köpeğini gezdiren kadın, kamusal alanda kadının tek başına bulunduğu örneklerdendir.

Şekil 5.92. 1957 Boylu Apartmanı Cephe Görünüş Çizimleri. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Tasarımcısı bilinmeyen ve 1958 yılına tarihlenen Kıraner Evi'nin cephe çiziminde (Şekil 5.93) ise siluet şeklindeki çizilen cinsiyetsiz figür, yapının insan ölçeğini göstermek için çizilmiştir.

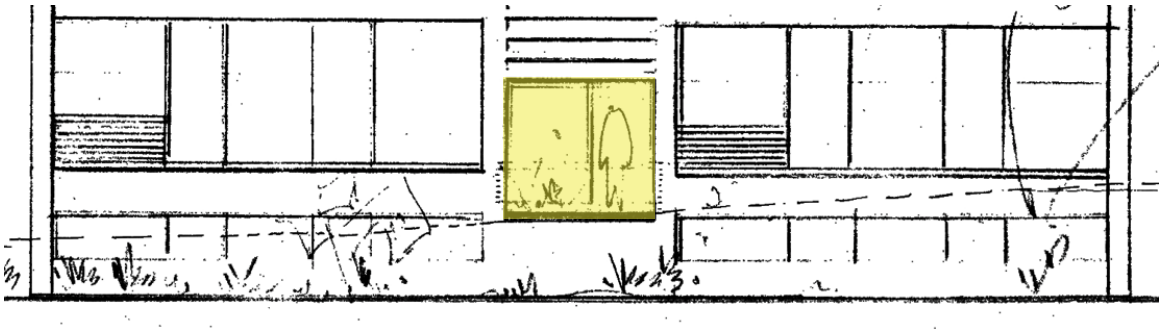
Şekil 5.93. 1958 Kıraner Evi Cephe Görünüş Çizimi. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mühendis Mimar Adnan Kocaaslan'ın tasarladığı ve 1958 yılına tarihlenen Tan Apartmanı'nda da erkek figürlerin insan ölçeğini göstermek için çizildiği görülmektedir. Aynı zamanda cephe görünüşlerinde (Şekil 5.94) özgün ağaç çizimleri göze çarpmaktadır.

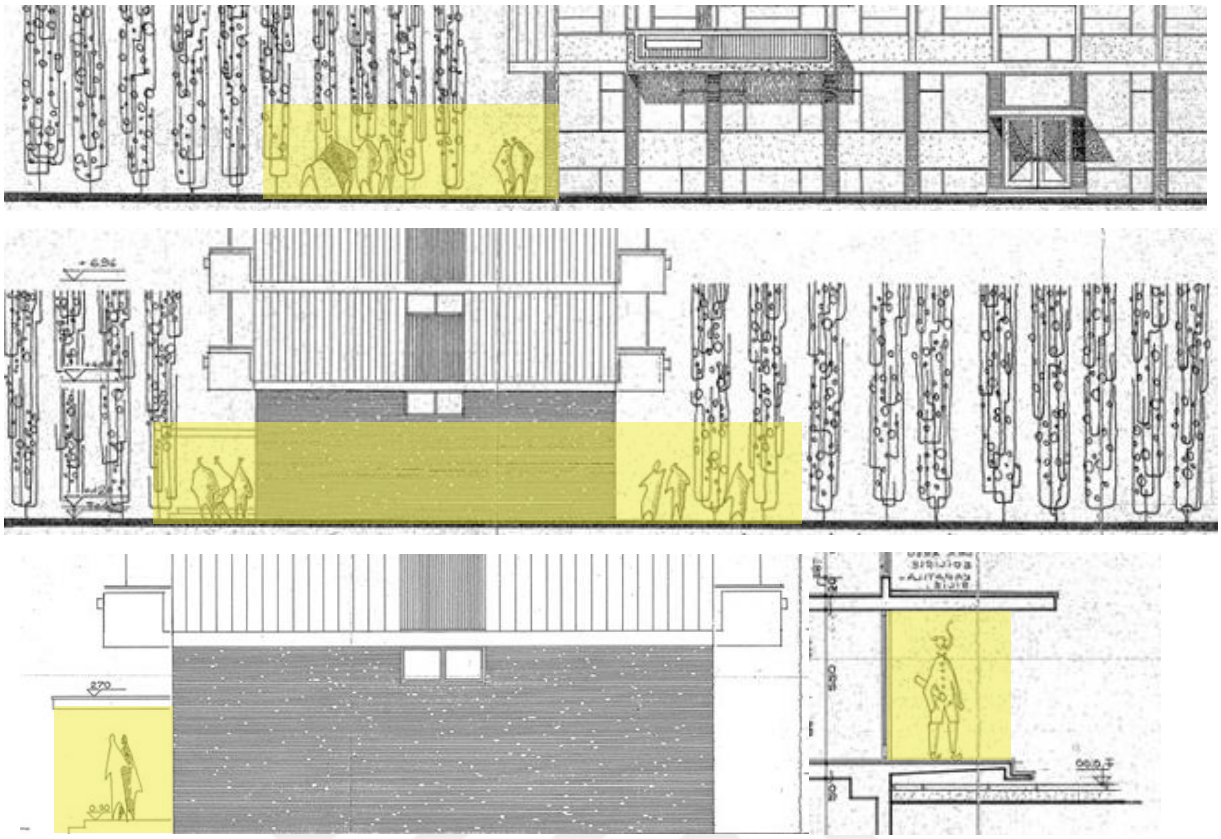
Şekil 5.94. 1958 Tan Apartmanı Cephe Görünüş Çizimleri. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mühendis Haluk Derman'ın tasarladığı ve 1959 yılına tarihlenen Defne Apartmanı'ndaki cephe görünüş (Şekil 5.95) çizimlerindeki cinsiyetsiz figürler insan ölçeğini göstermektedir ve erkek oldukları anlaşılmaktadır.

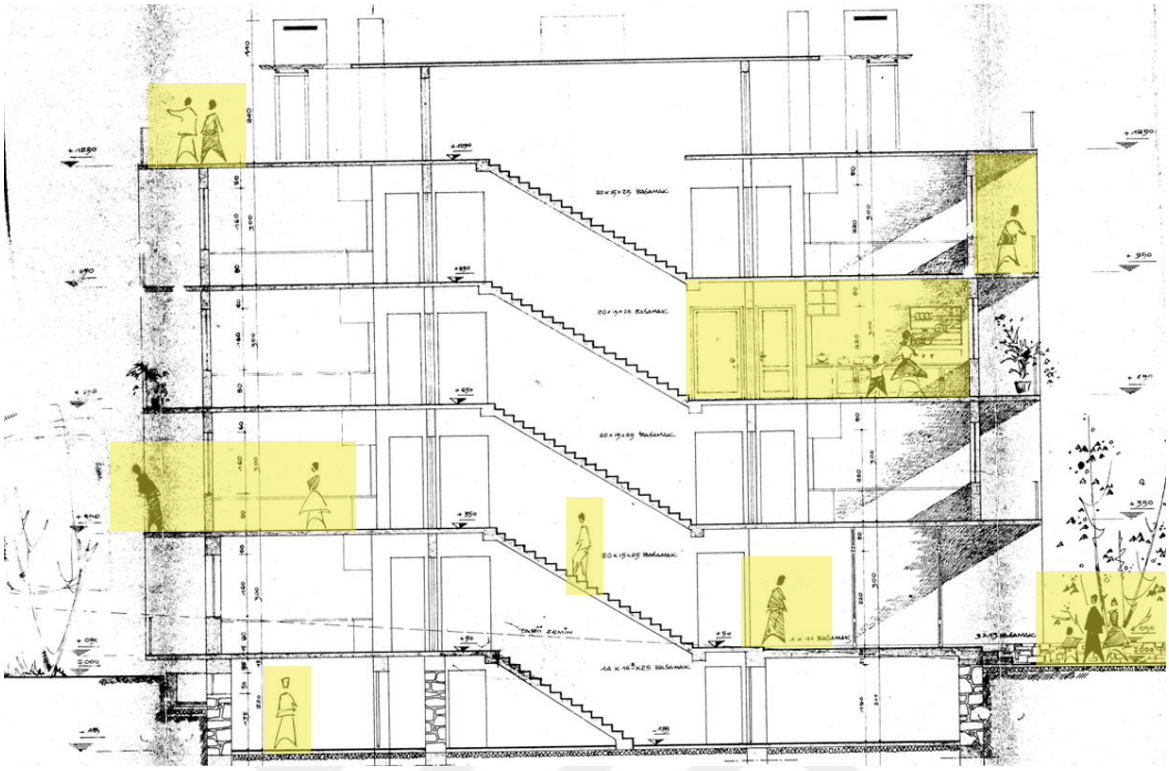
Şekil 5.95. 1959 Defne Apartmanı Cephe Görünüş Çizimi. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Mimar Vedat Dalokay ve Yüksek Mimar Nejat Tekelioğlu'nun tasarladığı ve 1959 yılında tarihlenen İmar Blokları'nın mimari çizim temsilleri (Şekil 5.96) de cinsiyetsiz figürlerin insan ölçeğini göstermesi için hazırlanmaktadır. Farklı olarak bu çizimlerde aynı zamanda çocuk figürü de kullanılmaktadır. Sadece bir adet çizimde şık giyimli sigara içen bir erkek figürü görülmektedir. Özgün ağaç çizimi de öne çıkmaktadır.

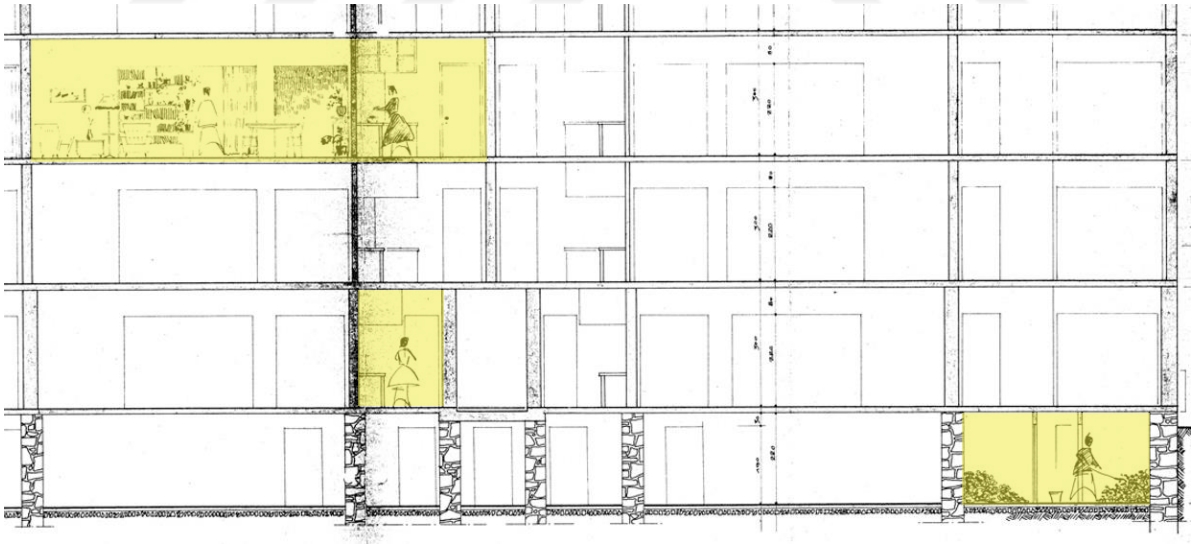

Şekil 5.96. 1959 İmar Blokları Mimari Çizimler. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mühendis Sahir Erüreten'in tasarladığı ve 1960 yılına tarihlenen İpek Apartmanı'nın A.A kesitinde (Şekil 5.97) mutfakta çocuğu ile birlikte çizilmiş olan kadın figürü, ev içi sorumluluklarını yerine getirirken çocuğu ile ilgilenen modern anneyi göstermesi ve toplumsal cinsiyet rolleri hakkında bilgi vermesi bakımından oldukça değerli bir mimari çizim temsilidir. Yapının dolaşım ağında ilerleyen ve balkonlarda yer alan figürler kesit çizimine hareket katmaktadır. Aile çiziminin de yer aldığı kesit, dönemin toplumsal cinsiyet rollerine dair verdiği bilgilerle önem taşımaktadır. Kesit planlarında mobilya çizimlerinin de bulunduğu görülmekte, B.B kesitinde (Şekil 5.98) salonda çizilmiş olan erkek figürü kitaplık önünde bulunmaktadır. Aynı kesitte çizilen iki kadın da yine mutfak mekanında olup toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştirilmesine örnek olmaktadır. Diğer figür ise temizlik yapan bir işçidir. Ön cephe görünüş çiziminde (Şekil 5.99) kadın ve erkek figürleri bulunmakta, kol kola girmiş bir çift görülmektedir. Yan cephe görünüş çiziminde (Şekil 5.100) figürler görülürken ağaçlık alanda bir aile bulunmaktadır. Arka cephe görünüş çiziminde (Şekil 5.101) ağaç yanında bulunan çift kadının kamusal alanda erkekle var olduğunu göstermektedir. Çizimlerde sosyal yaşantının teras katında da olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 5.97. 1960 İpek Apartmanı A.A Kesit. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

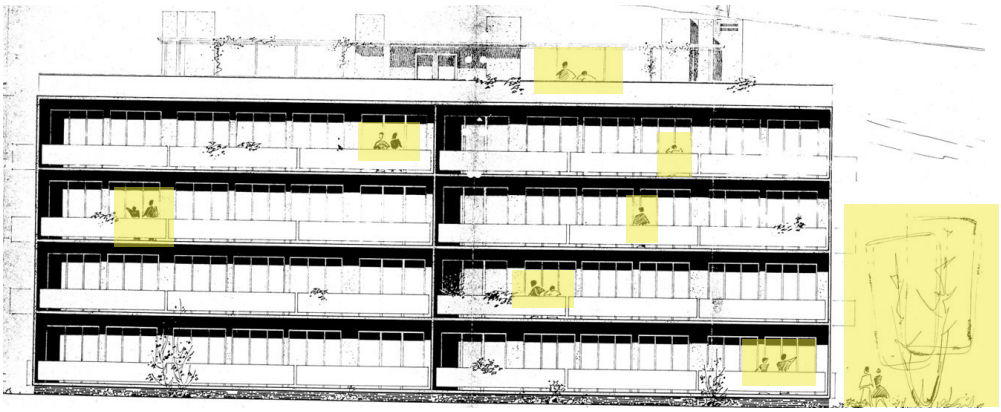
Şekil 5.98. 1960 İpek Apartmanı B.B Kesit. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Şekil 5.99. 1960 İpek Apartmanı Ön Cephe Görünüş Çizimi. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

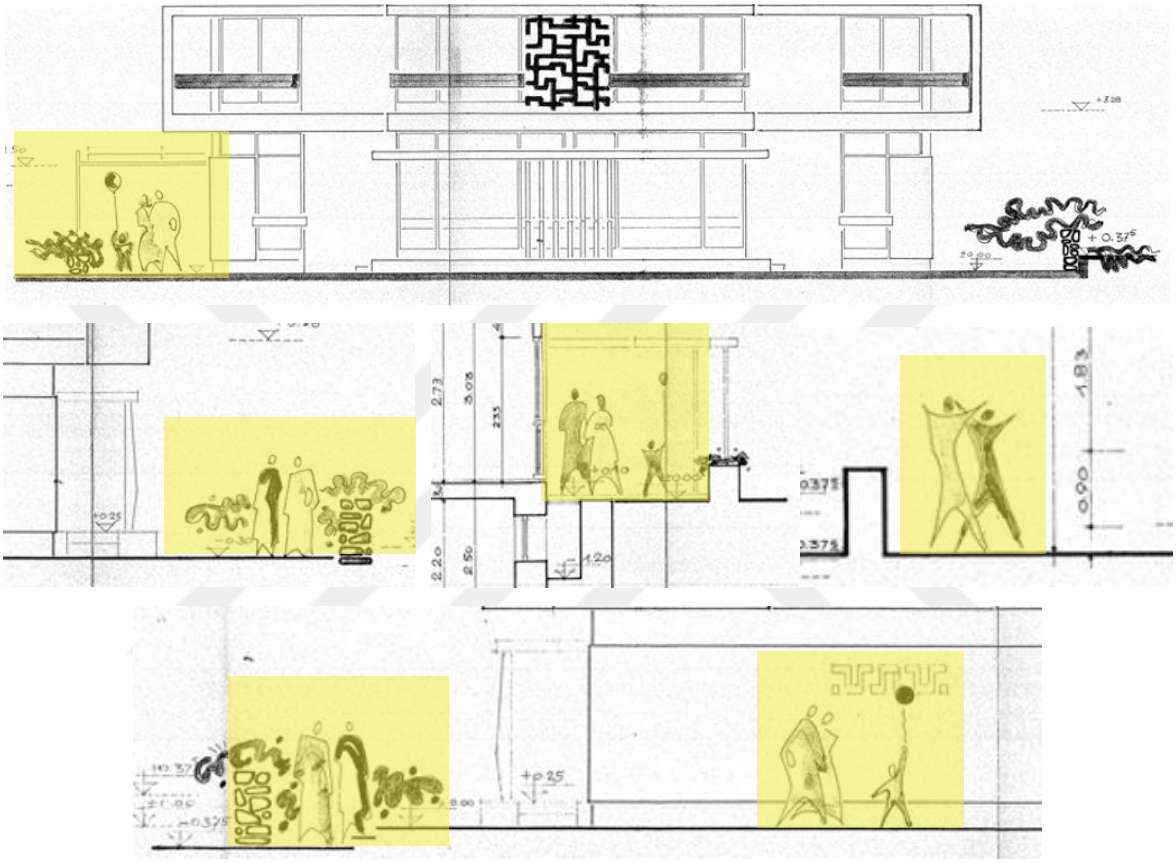

Şekil 5.100. 1960 İpek Apartmanı Yan Cephe Görünüş Çizimi. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

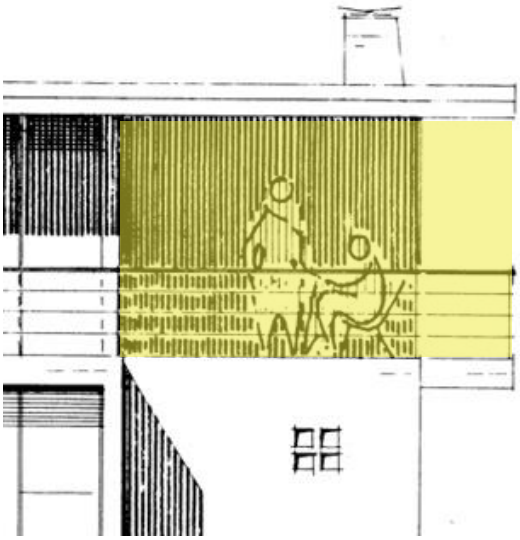
Şekil 5.101. 1960 İpek Apartmanı Arka Cephe Görünüş Çizimi. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Tasarımcısı bilinmeyen ve 1961 yılına tarihlenen Koçak Apartmanı'nın mimari çizimlerinde (Şekil 5.102) kollarını yukarı kaldırmış coşkulu ve mutlu kadın erkek figürleri çizilmiştir. Balonlu çocuklar aileleri ile bir arada çizilirken anne babanın birbirine sarılır biçimde çizilmesi bu dönemde yaratılmak istenen mutlu aile tablosunu yansıtmaktadır. Mimari çizimlerin temiz görseli, ifade edilmek istenen kadın erkek temsillerinin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

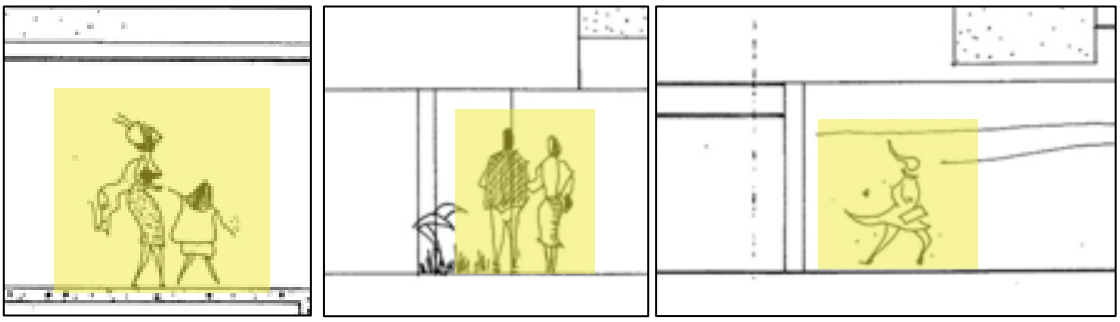
Şekil 5.102. 1961 Koçak Apartmanı Mimari Çizim Temsilleri. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

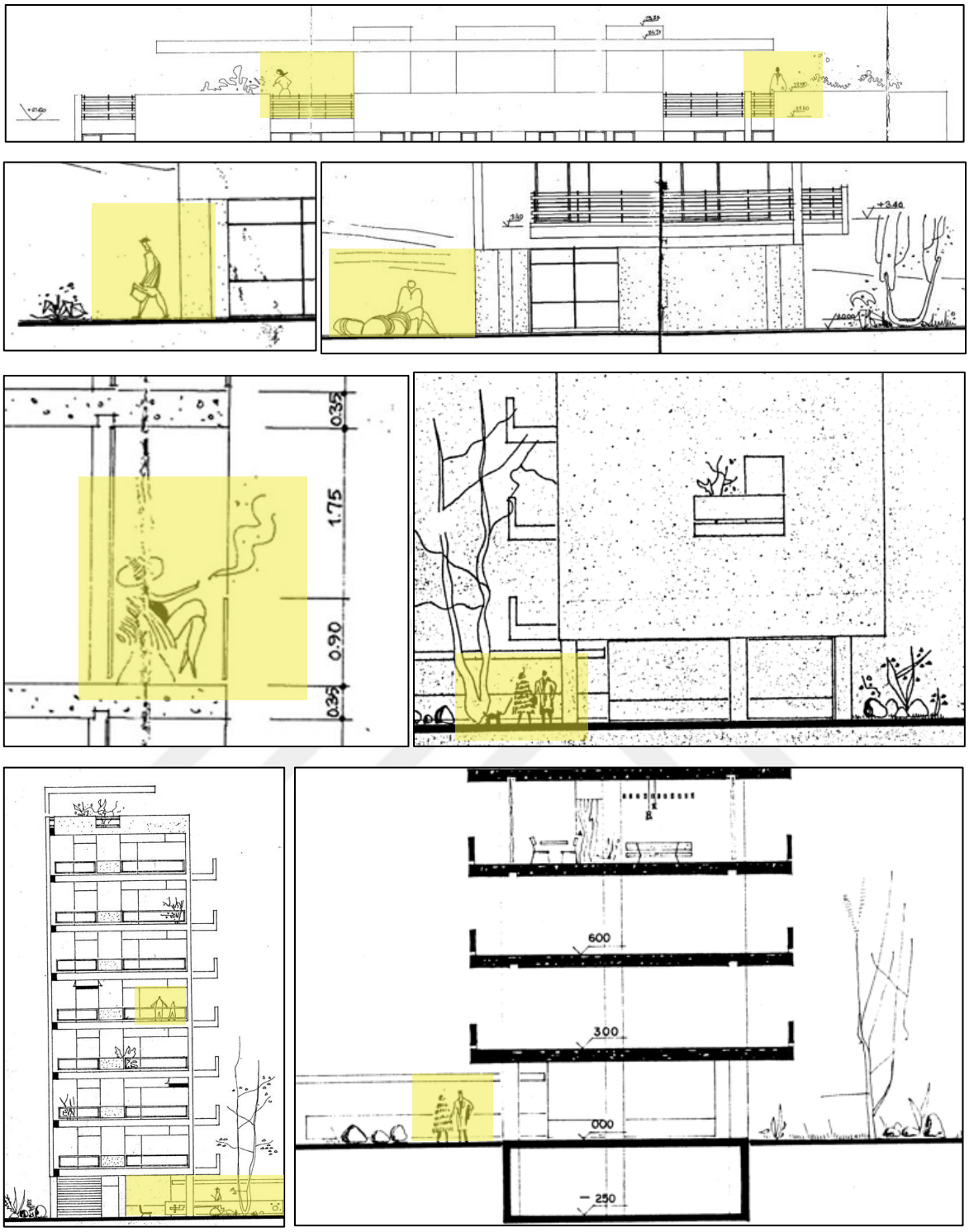
Yüksek Mimar Erdoğan Okçu'nun tasarladığı ve 1962 yılına tarihlenen İhsan Özkaşıkçı Evi'nin cephe görünüşünde (Şekil 5.103) teras kata çizilen oturmuş erkek ve ayaktaki kadın figürleri insan ölçeğini göstermekte, kadın ve erkeğin yarı kamusal mekandaki birlikteliğini vurgulamaktadır. Bu anlamda kadının statüsünün değiştiğini de okuyabildiğimiz çizim özel bir derinlik efekti ile oluşturulmuştur.

Şekil 5.103. 1962 İhsan Özkaşıkçı Evi Cephe Görünüşü. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mimar Kadri Erkman'ın tasarladığı ve 1962 yılına tarihlenen İş Bankası Blokları'nın mimari çizim temsillerinde (Şekil 5.104) çocuğunun elinden tutup yürüyen modern anne, kol kola yürüyen çift, yürürken eteği rüzgardan uçuşan bir kadın, terasta bulunan kadın ve erkek figürleri, çantası ile işine giden bir erkek, dış mekanda bankta oturan bir figür bulunmaktadır. İncelenen mimari çizim temsillerinde görülmektedir ki, insan ölçeğini gösteren ve yapıda tek başına duran figür çoğunlukla erkek olmaktadır. Kadın, yanında ya ikinci bir kadınla, ya çocuğu ya da bir erkekle birlikte ele alınmaktadır. Ancak tek başına yürüyen ve eteği uçuşan kadın kamusal alanda tek başına bulunmaktadır. Kesit çizimlerinde mobilyalara yer verildiği görülen bu yapının çizimlerinde toplumsal cinsiyet rollerine dair farklı bir okuma daha bulunmaktadır. Kesit çiziminde balkonda yer alan bacak bacak üstüne atmış sigara içen modern kadın temsili de bu yapının mimari çizimlerinde önemli bir unsurdur. Buna göre kadın kamusal alanla ilişki kurarken tek başına ancak evinin mahreminde bulunmaktadır.

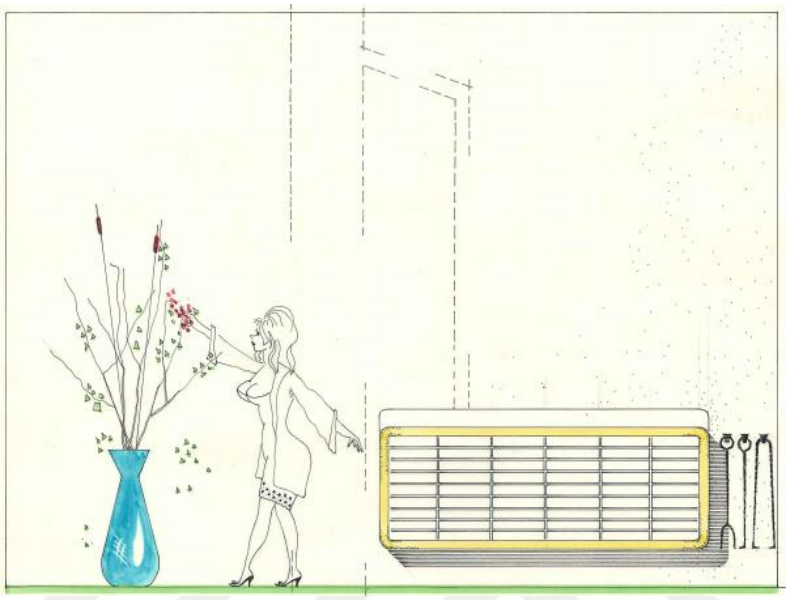

Şekil 5.104. 1962 İş Bankası Blokları Mimari Çizim Temsilleri. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Kadri Erkman ve Ayhan Böke'ye ait mobilya çiziminin ve renklerin de olduğu detaylı kesit çiziminde (Şekil 5.105) çizilen kadın figürü, dönemin yaşayış biçimi, kadının mahremiyeti ve cinselliği gibi birçok veriyi bize sunmaktadır. İlk defa ev kıyafetleri ile hatta açık giyimi ile gördüğümüz kadın, kamusal alandaki gibi şık bir giyime değil rahat bir

giyime sahiptir. Çiçeği ile ilgilenen kadın konut içinde bile topukluları ile gezen, bakımlı, saçları yapılı modern kadındır. Dönemin toplumsal yaşantısına ulaşmamızı sağlayan bu çizimler toplumsal cinsiyet rollerinin okunması bakımından önem taşımaktadır. "Giyimin bir başka özelliği, kadınların iç mekandan dış mekana geçmelerinin yön ve sınırlarının bir belirleyicisi ve göstereni olmasıdır" (Çakır, 2009, s.87).

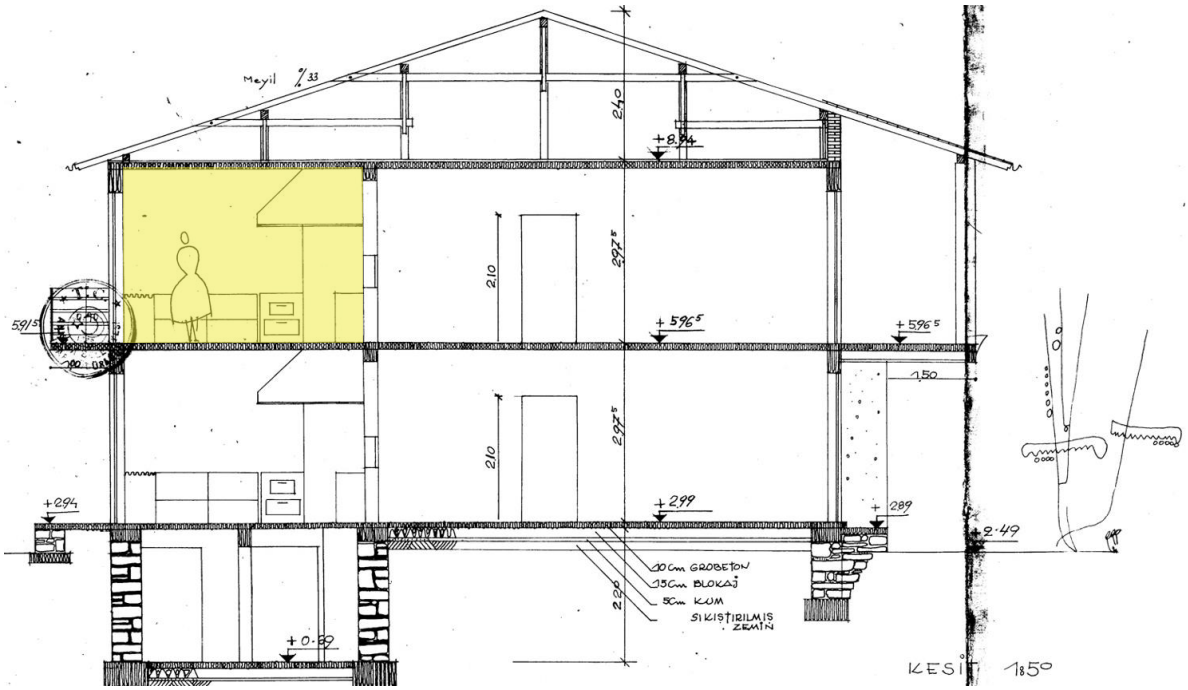
Şekil 5.105. 1962 İş Bankası Blokları Kesitte Kadın Temsili. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mimar Kadri Erkman'ın tasarladığı ve 1963 yılına tarihlenen 52.Sokak 33 (Pembe Apartman) yapısının cephe görünüşündeki (Şekil 5.106) erkek figürler yapının insan ölçeği verisine ulaşmamızı sağlamaktadır.

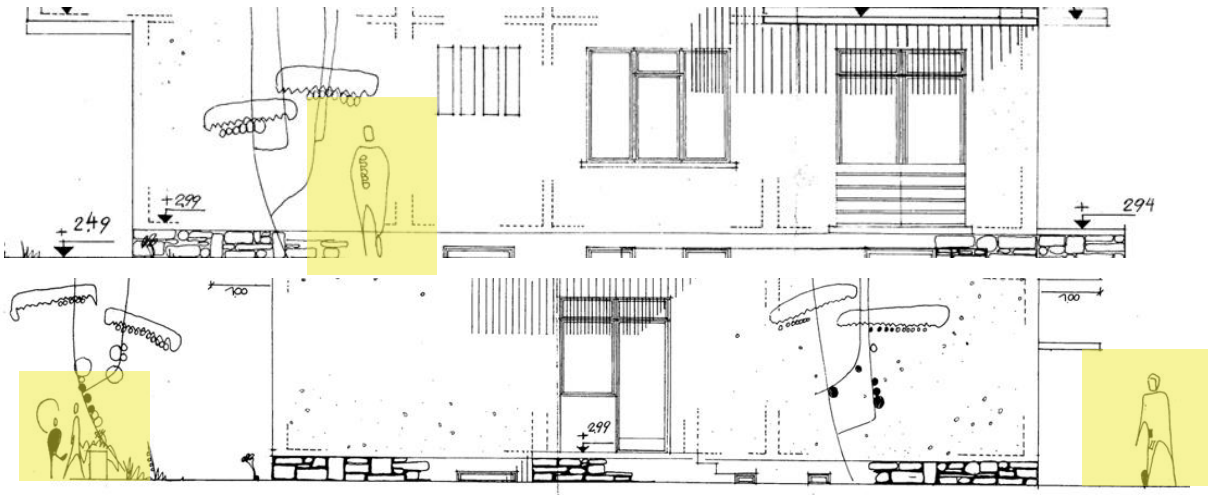

Şekil 5.106. 1963 52.Sokak 33 Cephe Görünüş Çizimi. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

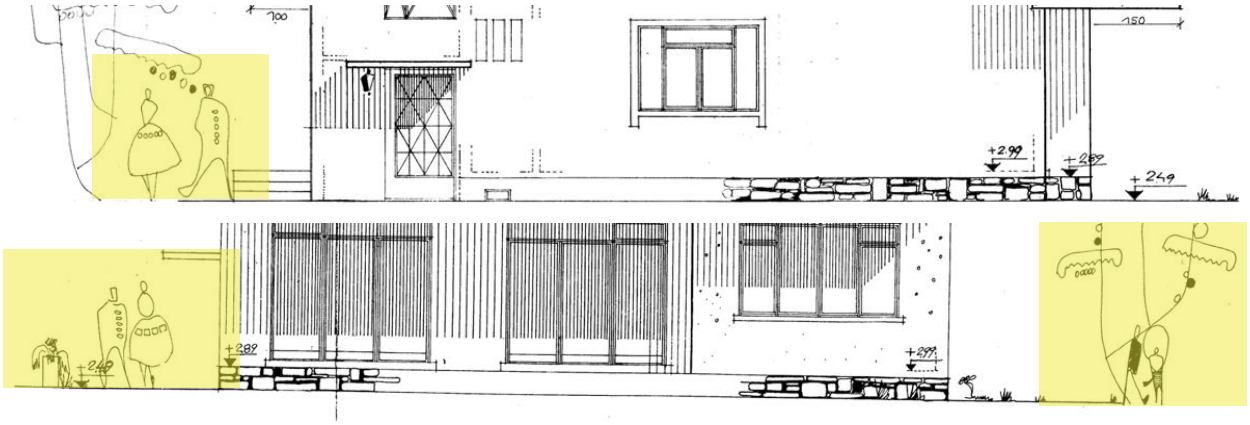
Yüksek Mühendis Mimar Ahmet Süphandağ'ın tasarladığı ve 1963 yılına tarihlenen İlkadım 22 yapısının kesit çiziminde (Şekil 5.107) kadın yine mutfağın içerisinde çalışırken görülmektedir. Erkek figürü ise yan ve arka cephe görünüşünde (Şekil 5.108) tek başına insan ölçeğini göstermektedir. Giriş ve ön cephe çizimlerinde (Şekil 5.109) ise hem kadın hem erkek figürler bir arada sohbet ederken, ağaçlık alanda ise çocuklar oyun oynarken çizilmiştir. Kadınların balon etekleri dönemin kadın modası hakkında bilgi vermektedir.

Şekil 5.107. 1963 İlkadım 22 Kesit Çiziminde Mutfakta Kadın. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

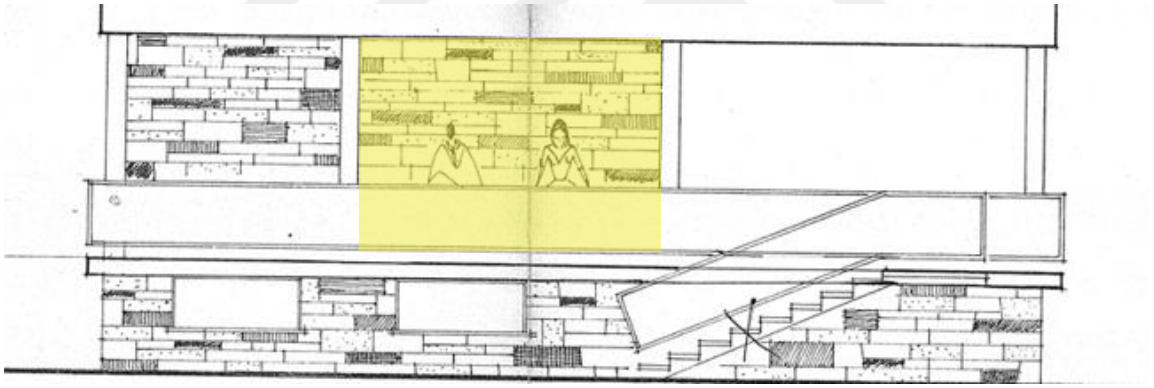

Şekil 5.108. 1963 İlkadım 22 Yan Cephe ve Arka Cephe Görünüş Çizimi. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

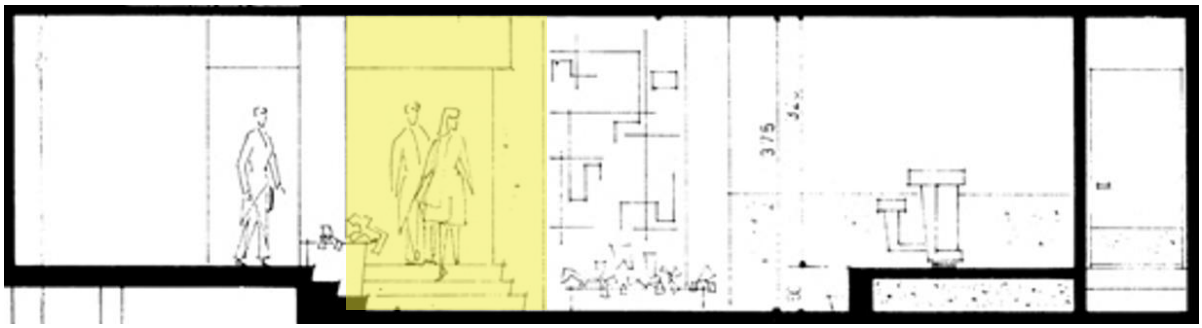
Şekil 5.109. 1963 İlkadım 22 Giriş Cephe ve Ön Cephe Görünüş Çizimi. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mühendis Mimar Mehmet Savaş'ın tasarladığı ve 1964 yılına tarihlenen Cinnah 94 yapısının arka cephe görünüş çiziminde (Şekil 5.110) balkondan dışarıyı izleyen kadın ve erkek figürleri bir aradadır. Bu çizimde de her ne kadar konut içinde olsa da yarı kamusal alanla ilişki kuran balkonda kadın figürü tek başına değildir. Aynı zamanda kadın figürünün çok daha detaylı çizildiği, erkek figürünün ise siluet gibi olduğu görülmektedir.

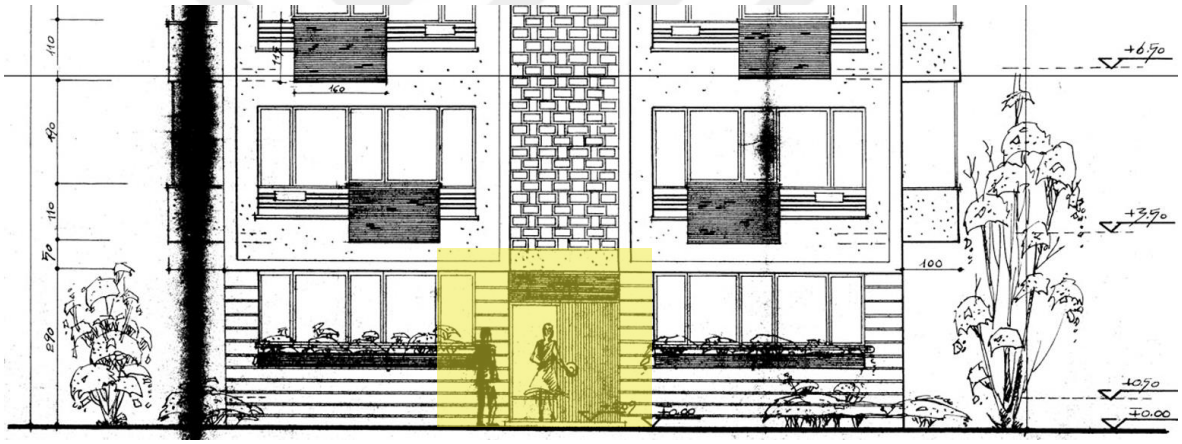
Şekil 5.110. 1964 Cinnah 94 Arka Cephe Görünüş Çizimi. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mühendis Mimar Teoman Ener'in tasarladığı ve 1964 yılına tarihlenen Çırağan Apartmanı'nındaki kesit çiziminde (Şekil 5.111) giriş katta merdivenlerde çizilen kadın ve erkek çift ile yürüyen erkek figür şık giyimleri ile öne çıkmaktadır. Kadın ve erkeğin merdivenlerde çizilmiş olması birlikte dışarıya çıkıp kamusal hayata katıldıklarını göstermektedir.

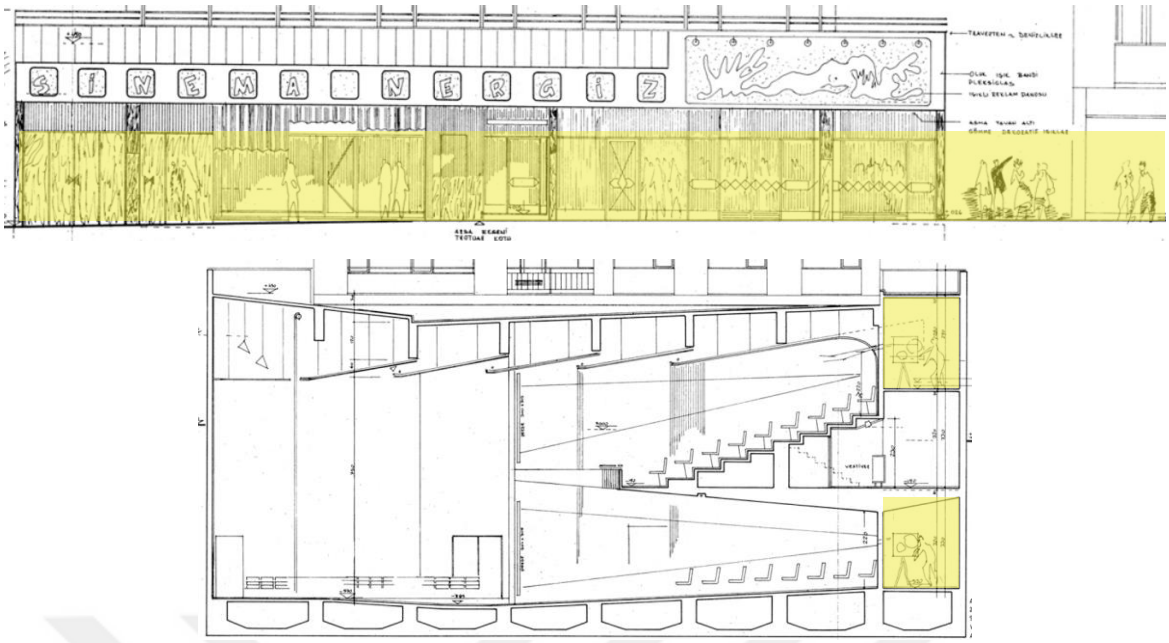
Şekil 5.111. 1964 Çırağan Apartmanı Kesit Çizimi. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mimar Nuri Abaç'ın tasarladığı ve 1964 yılına tarihlenen Eren Apartmanı'nında binaya girmek için elini kapıya uzatmış bir kadın ile onu bekleyen bir erkek figür çizimi bulunmaktadır (Şekil 5.112). Kamusal hayattan özel hayata geçiş anını resmeden bu mimari çizim temsilinde kamusal hayatta kadının yanında erkeğin ona her zaman eşlik ettiği bir kez daha görülmektedir.

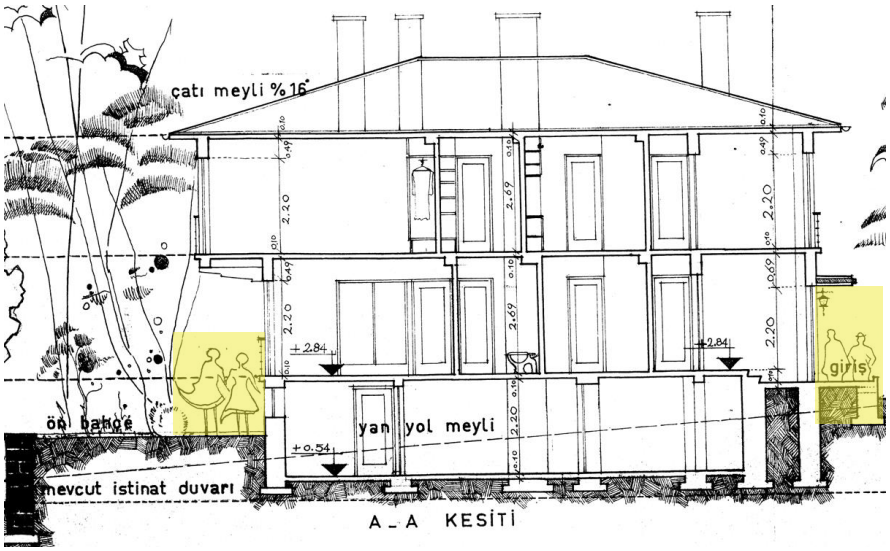
Şekil 5.112. 1964 Eren Apartmanı Görünüş Çizimi. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mimar Nejat Tekelioğlu'nun tasarladığı ve 1965 yılına tarihlenen Başkent Apartmanı, içinde Kavaklıdere Sinemasını da bulundurması sebebiyle kamusal ve özel alanları tek yapıda birleştiren karma kullanımlı bir konut yapısıdır. Mimari çizim temsillerine (Şekil 5.113) yansıyan bu durum sinema için projeksiyon başında bulunan çalışandan, sinema girişinde arkadaşını bekleyen veya toplanmış insan topluluklarına kadar sinemaya dair sosyal yaşamı sunmaktadır. Tek başına bekleyen erkek figürü bulunsa da kadınlar yine onlara eşlik eden erkekler ile bir arada çizilmiştir.

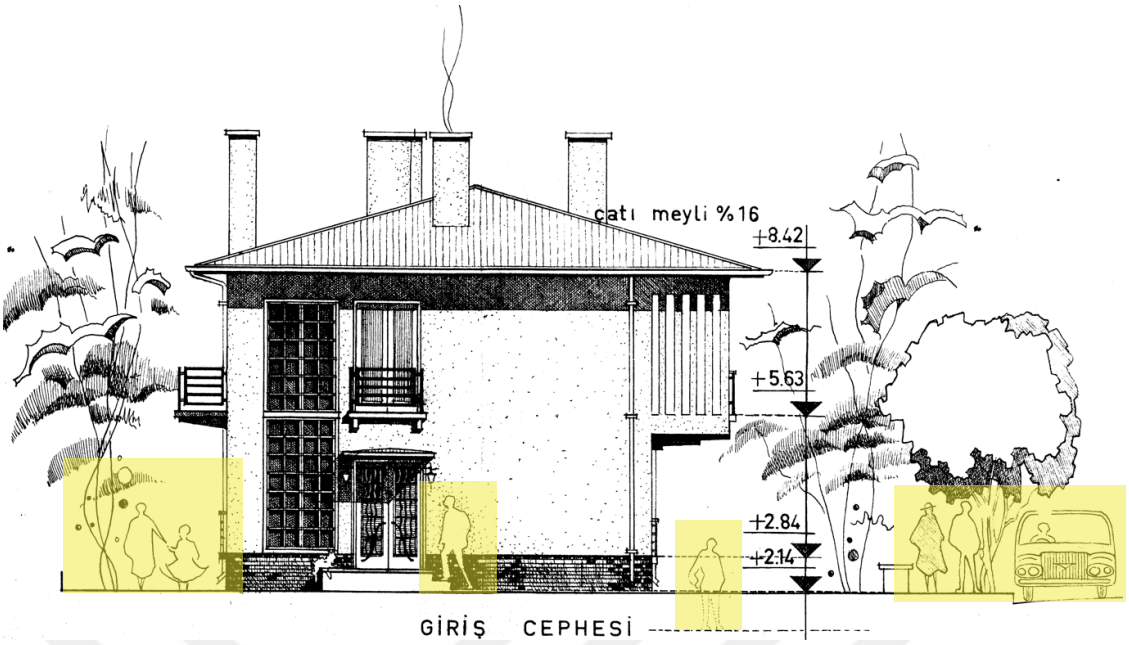

Şekil 5.113. 1965 Başkent Apartmanı Mimari Çizim Temsilleri. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mimar Celalettin Uzer'in tasarladığı ve 1966 yılına tarihlenen İrfan Küçük Apartmanı'nın A.A kesitinde (Şekil 5.114) yan yana bulunan kadınların etekleri rüzgardan uçuşmakta, girişte bulunan erkek ve kadın figürleri ise kadınlara göre daha küçük çizilerek perspektif etkisi sağlanmaktadır. Bu küçük detaylar mimari çizim temsillerine hareket katmaktadır. Giriş cephesinde (Şekil 5.115) ise çocuğu ile yürüyen bir kadın, tek başına binaya girmek için yürüyen erkek, muhtemelen bahçe kotunda olan bir başka erkekle arabanın yanında bulunan bir çift görülmektedir. Dönemin yaşam biçimini ve toplumsal cinsiyet rollerini yansıtan çizimlerde insanlar şık giyimlere sahiptir.

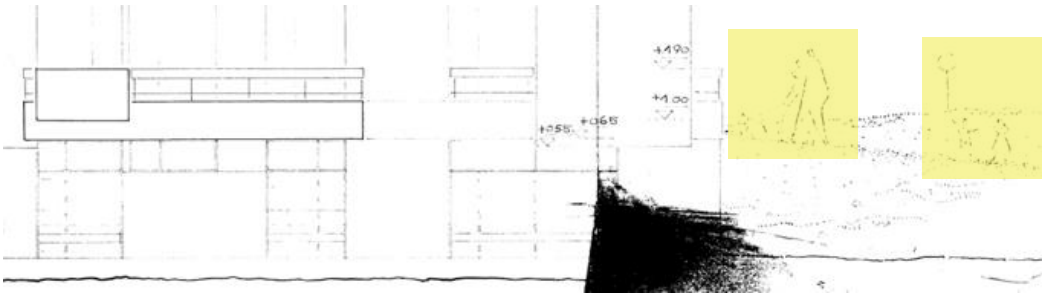

Şekil 5.114. 1966 İrfan Küçük Apartmanı A.A Kesit. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Şekil 5.115. 1966 İrfan Küçük Apartmanı Giriş Cephesi Görünüş. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

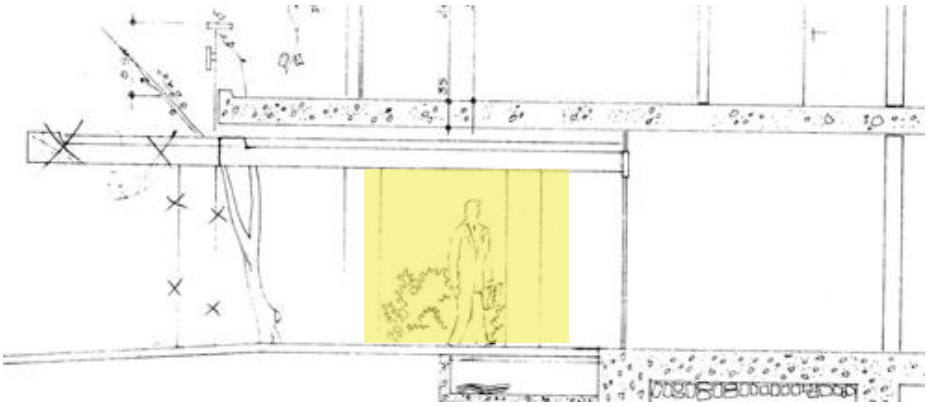
İnşaat Mühendisi Mustafa Basmacıoğlu'nun tasarladığı ve 1966 yılına tarihlenen Ay Apartmanı'nda köpeklerini gezdiren bir çift ile balonla oynayan iki çocuk çizilmiştir (Şekil 5.116). Bu çizimlerde çocukların bahçede çiftten daha uzakta tek başlarına oynadıkları anlaşılmaktadır.

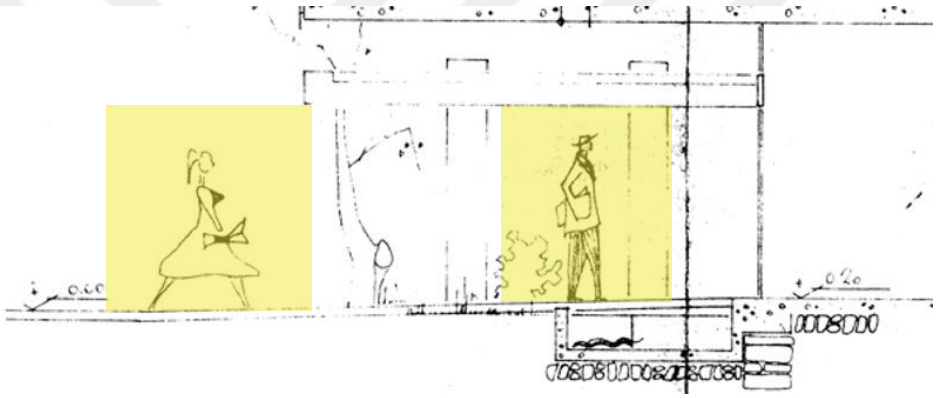
Şekil 5.116. 1966 Ay Apartmanı Cephe Görünüş. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mühendis Mimar Lemi Varnalı'nın tasarladığı ve 1969 yılına tarihlenen İş Bankası İkramiye Evleri'nin tadilat çiziminde bulunan A.A kesitinde (Şekil 5.117) şık giyimli erkek figürü işten eve gelirken çizilmiştir. Projenin orijinal çizimlerindeki A.A kesitinde (Şekil 5.118) ise işten yapıya giren erkek ve kadın figürleri birbirlerine eşlik etmemektedir. Kadın yanında erkek olmadan gösterilmektedir. Erkeklerin mimari çizim temsillerinde evrak çantası ile işe gittikleri düşünülürken kadınların giyim tarzından buna

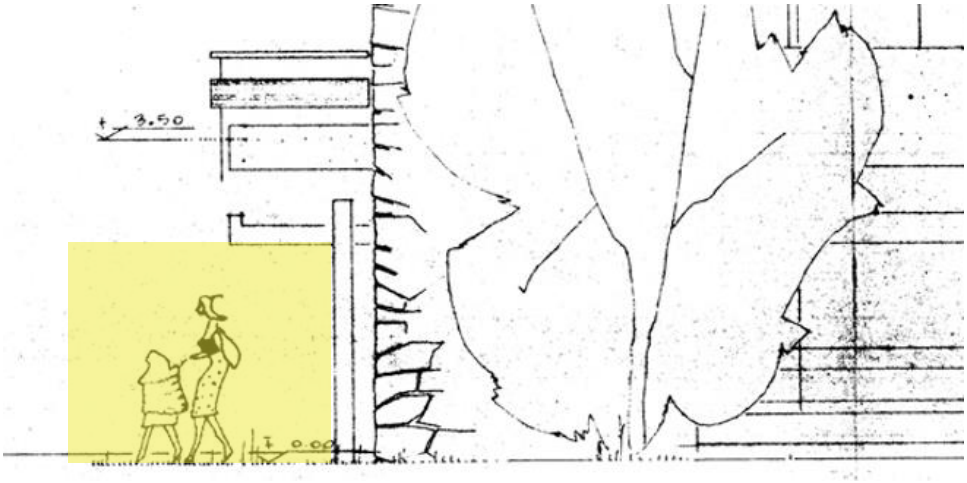
dair bir çıkarım yapılamamaktadır. Orijinal projenin sağ yan cephesinde (Şekil 5.119) modern anne çocuğu ile el ele yürümektedir.

Şekil 5.117. 1969 İş Bankası İkramiye Evleri Tadilat Projesi A.A Kesit Girişte Erkek Figür. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

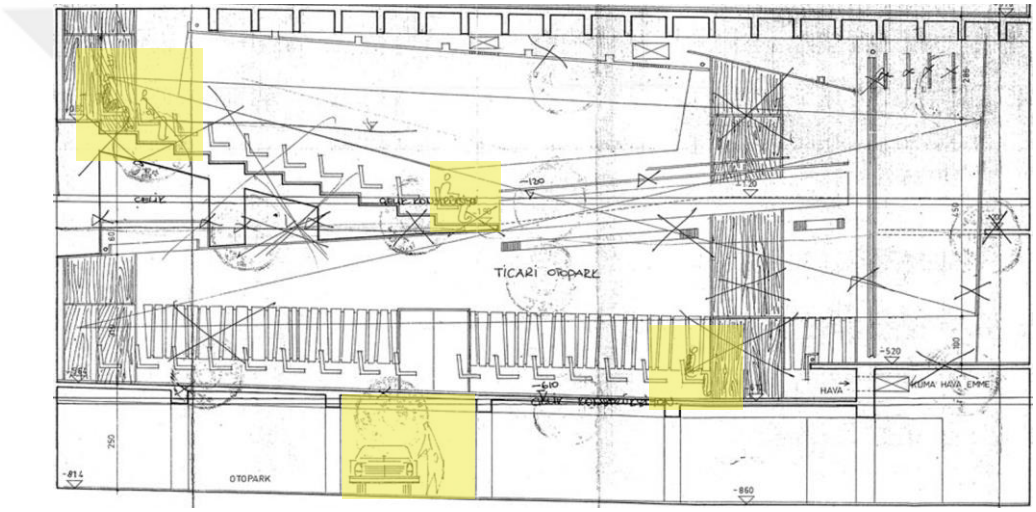

Şekil 5.118. 1969 İş Bankası İkramiye Evleri A.A Kesit Girişte Erkek ve Kadın Figür. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Şekil 5.119. 1969 İş Bankası İkramiye Evleri Sağ Yan Cephe Görünüş Anne ve Kız Figür. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Yüksek Mimar Nejat Tekelioğlu'nun tasarladığı ve 1969 yılına tarihlenen Talip Apartmanı, içinde Talip Sineması'nı barındırdığı için ticari fonksiyon mimari çizim temsillerine yansımaktadır. Sinemada oturan figürün çizildiği kesit çiziminde (Şekil 5.120) aynı zamanda kapalı otoparkta aracının kapısına uzanan "erkek" figür "tek başına" çizilmektedir. Yapının ön cephe çiziminde (Şekil 5.121) ise çiftler, arkadaşını bekleyen bir erkek, bir araya gelmiş yürüyen kadınlar görülmektedir. Kadınların giyim tarzı değişmiş olup, mimari çizim temsillerinde kadını ifade eden etek yerine figürlerin pantolon bile giydikleri görülmektedir. Katlardaki balkonlarda bulunan çiçek çizimlerinden, şehir yaşantısında giderek azalan yeşil alanlardan dolayı insanların doğayı özlediği yorumu yapılabilmektedir. Yapının içine girmiş gibi çizilen figürler bu görünüşlere hareket katmaktadır.

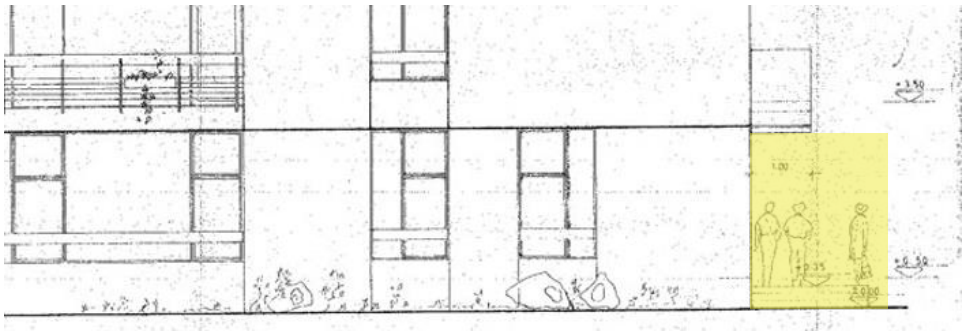

Şekil 5.120. 1969 Talip Apartmanı Kesit Çizimi Talip Sineması. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

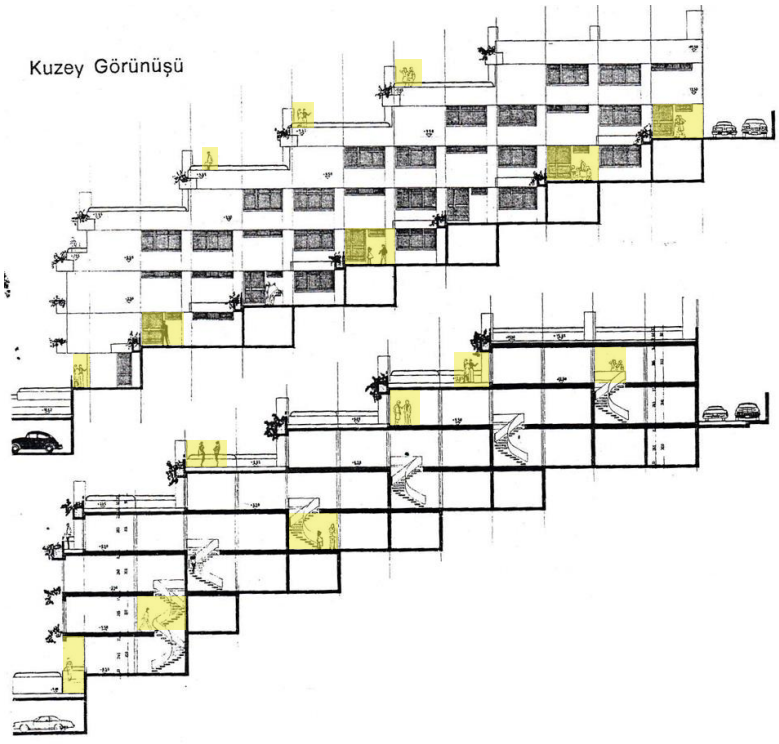
Şekil 5.121. 1969 Talip Apartmanı Ön Cephe Çizimi Sosyal Yaşantı. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Mimar Bilge Batur'un tasarladığı ve 1972 yılına tarihlenen Kilis 5 yapısının arka cephe görünüşünde (Şekil 5.122) çizilen kadın ve erkek figürler insan ölçeğini göstermektedir. Kadınlar yine tek başına çizilmemiştir ve bu dönemde kadınların balon etek giymedikleri görülmektedir.

Şekil 5.122. 1972 Kilis 5 Arka Cephe Görünüş. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Mimar Uğur Eken'in tasarladığı ve 1981 yılına tarihlenen Teras Ev'in kuzey görünüşü (Şekil 5.123) kotlarına yerleşmiş olan kadın erkek figürleri, yapısı gereği sosyal etkileşim sağlayan bu yapının sosyal yaşantısını göstermektedir. Kadınlar yine erkek figürlerin yanında çizilmişken yapı içinde de çocuk figürleri yer almaktadır. Artık yaygın olarak kullanılan arabalar için özel bir garaj bulunmakta ve bu durum da mimari çizim temsillerinden okunabilmektedir.

Şekil 5.123. 1981 Teras Ev Kuzey Görünüş. Kaynak: Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesi Arşivi, URL 22 Erişim:03.05.2025

Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Projesine ait mimari çizim temsilleri, kadınların kamusal hayata katılımı ile değişen sosyal yaşamın ve toplumsal cinsiyetlerin net bir biçimde okunabildiği dönemsel bir veri sunmakta, bu veriler toplumun günümüzdeki yaşantısına dair sebep sonuç çalışmalarını derinleştirmektedir. Yapıların kendine özgü olan kesit ve görünüş çizimlerinde çekirdek aile yaşantısı, sosyal yaşantı, kadınların kamusal hayata katılımı gibi bilgiler elde edilebilmektedir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Konut her zaman kadınla ilişkilenen bir yapıdır ve modern dönemde bu durum değişmemektedir. Modern konut ile kadının ilişkisi yeni baştan düzenlenmiştir. Modern konut çağın ruhuna uygun olarak toplumsal cinsiyet kodlarının yeniden düzenlendiği bir ortam yaratmaktadır. Konut mekanı modern dönemde yeni ve farklı anlamlarla dönüşüm geçirmiştir. Modern dünyanın kırılmalarına, yaşadığı değişimlere, toplumdaki siyasal ve kültürel ortamdaki dönüşümlere paralel olarak konut mekanı değişmiş ve konut mekanında toplumsal cinsiyet rolleri yeniden inşa edilmiştir. Ataerkil toplum yapısından çekirdek ailenin önemsendiği toplum yapısına doğru bir kırılma yaşanmış ve bu durum da toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden inşasında rol oynamıştır.

Erken Cumhuriyet Döneminde ve 1950 sonrası dönemde özellikle Türkiye'de toplumsal cinsiyet rollerine dair farklılıklar görülmekte ve mimari çizimler de bunu desteklemektedir. Sivil Mimari Bellek Ankara 1930- 1980 Projesi üzerinden dönemsel olarak değişen toplumsal cinsiyet rollerinin konut yapılarına olan yansıması okunabilmektedir.

Mimari çizim temsilleri dönemin toplumsal cinsiyet rollerine dair planlardan daha hareketli kurgular sunması ve insanların yorumuna açık olması ile değerli bir inceleme aracıdır. 1930-1980 dönemine ait Sivil Mimari Bellek Ankara 1930- 1980 Projesinin okuması yapılırken toplumsal cinsiyet rollerinin, bunun konutlara yansımasının ve Türkiye'deki yansımalarının incelenmesi önemli bulunmuştur. Çünkü hem plan hem de kesit ve görünüş çizimlerinin yeterli biçimde anlaşılabilmesi için toplumsal cinsiyet rollerine ait bilgiler ile Cumhuriyet sonrası döneminin konut yapılarındaki etkilerinin bilinmesi gerekmektedir. Bu proje kapsamında bulunan plan, kesit ve görünüş çizimleri; içinde bulunduğu dönemi, toplumun yaşayış biçimini, toplumsal cinsiyet rollerine ait verileri içinde barındırması sebebiyle 1930-1980 arası döneme dair bilgiler vermektedir. Bu anlamda projenin arşiv belgeleri ile sivil mimari yapılarının korunmasının önemi bir kez daha görülmektedir.

Mimari çizim temsillerinde yapıların kendi dönemleri hakkında verdikleri bilgilerin dışında toplumsal cinsiyet rollerine dair verdikleri bilgiler de okunabilmektedir.

1930- 1950 Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarının modernleşme çabası içinde olması ancak, geleneksel konutun izlerini taşıması plan çizimlerinde okunmaktadır. Bu dönemde kadın her ne kadar modern kamusal hayata dahil edilmeye çalışılsa da ev içi sorumlulukları

ve annelik görevi olan kadın yine evi ile ilişkilenmektedir. Bu durum kadının ev içi emeğinin görünmez kılındığı dönemin plan çizimlerinde okunabilmektedir.

Kronolojik sıra ile inceleme yapılması ve dönemin siyasi koşulları ile birlikte değerlendirme yapılması yapıların mimari çizimlerinin de anlaşılabilmesini kolaylaştırmaktadır. 1950- 1980 arası döneme bakıldığında 1950 sonrası kadının kamusal alanlara daha çok dahil olduğu, konutlarda çalışma hayatına katılan kadınlara yardım eden hizmetlilerin bulunup onlara özel odaların olduğu plan çizimlerinde görülmektedir. Salon mekanlarının büyümesinin konutlarda davetler yapıldığını gösterdiği ve bu dönemde kadının erkek ile aynı mekanda partilere katıldığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde mutfak yapılarının küçük tutulması ile ortaya çıkan konforsuz çalışma alanları 1960'larda kadının ev içi rollerinin reklamlar aracılığı ile parlatılması sonucu kadının konut içine dönüşü sayesinde tekrar büyümektedir. Hizmetlilerin artık konutlardan yavaş yavaş çıkması ile evin hanımına yapılan mutfaklar aydınlık ile havalandırılan merkezlerden doğal ışık ve havalandırmanın bulunduğu dış çepere geçmektedir. Teknolojik gelişmeler sayesinde kadına yardımcı olması için konuta giren buzdolabı, çamaşır makinesi gibi teknolojik ev aletleri mutfak ve banyo mekanlarının hacimlerinin büyümesinde etkili olmaktadır. 1970'lerde ise televizyonun konutlarda yaygın kullanımı ile maskülen "baba koltuğu" ortaya çıkmakta ve plan çözümlemeleri televizyonun konumuna göre biçimlenmektedir. 1950 sonrası dönemde Amerikan etkisi görülmekte, Amerikan mutfak ve açık plan kurgusu da kadının ev içi emeğinin görüldüğü durumu desteklemektedir. Sonuç olarak dönem akışından görüldüğü üzere konut yapılarının biçimlenmesi kadının rollerini okumaya yardımcı olmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerindeki değişim, kadının eğitim alıp çalışma hayatına katılması gibi durumlar çekirdek aile yapısının olduğu konut yapılarını da etkilemektedir.

Arşivdeki projelerde 1950'li yıllarda görülen mimari çizim temsilleri de hem dönemsel olarak toplumsal yapıyı ve sosyal yaşantıyı okutmakta hem de toplumsal cinsiyet rollerinin yansımasını görsel olarak sunmaktadır. Amerikan etkisinin görüldüğü dönemde hayata dahil olan tüketim ve eğlence kültürü bu çizim temsillerinde çok açık biçimde okunabilmektedir. Şık giyimli insanlar, balon etekli kadınlar, dans eden çiftler gibi temsiller sayesinde modern hayatın izleri anlaşılmaktadır. 1960'ların sonunda kadınların giyiminin değiştiği görülmektedir. 1956 yılına tarihlenen Übeyde Elli Apartmanı, 1956 yılına tarihlenen Kumrular İkamet Sitesi, 1957 yılına tarihlenen Boylu Apartmanı, 1962 yılına tarihlenen İş Bankası Blokları ve 1969 yılına tarihlenen İş Bankası İkramiye Evleri'nin çizimlerindeki kadın temsilleri dışında kadınlar kamusal alanda her zaman yanlarında ona eşlik eden bir kişiyle temsil edilmektedir. Bu bazen çocuk, bazen bir erkek, bazen de bir başka kadın

olabilmektedir. Sonuç olarak kesit ve görünüş çizimlerinden okunan mimari çizim temsilleri bize plan çizimlerinden daha farklı bilgiler vermekte ve toplumsal cinsiyet rollerinin anlaşılmasında önemli bir unsur olmaktadır.

Yapıların ve içinde bulundukları dönemin 1923- 1950 Erken Cumhuriyet Dönemi ve 1950 sonrası dönem olarak incelenmesi, konunun anlaşılabilirliği bakımından sağlam bir çerçeve sunmaktadır. Bu bakımdan bu dönemsel okuma; siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerin anlaşılmasına, konut biçimlenmesinin değişimine ve konut ile kadının etkileşiminin nasıl olduğunun kavranmasında önemli olmaktadır. Bu bağlamda dönemsel olarak yaşanan değişim ve gelişmelerin tablolar halinde sunulması aktarılmak istenen dönemsel araştırmanın açıklanmasını sağlamaktadır.

1923- 1950 Erken Cumhuriyet Dönemi	1950 Sonrası Dönem
• Devletçi ekonomi ve Kemalist reformlar • Tek partili yönetim • Modern ulus-devlet yaratma uğraşı • Ataerkil toplum yapısının değişip çekirdek ailenin önemsenmesi • Aile yapısının modern ulusun inşası için önemli oluşu • Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı etkisi • Kadınların hak ve özgürlüklerini elde etmeye başlaması • Kadınların kamusal alana dahil oluşu ve ev hayatına özendirilmesi • Kadın mimarların yapı tasarlamaya başlaması • Kadın dergilerinin yönlendirmeleri • Kadınların konut içi görevlerinin devamlılığı	• İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri • Milliyetçi politikalar ve küreselleşme • Çok partili hayata geçiş • Liberal ekonomik politikaya geçiş • Ataerkil toplum yapısının değişip çekirdek ailenin önemsenmesi • Amerikan etkisi • Amerikan etkisi ile modanın değişimi • Uluslararası Dönem Mimarlığı etkisi • Kadınların kamusal alana dahil oluşu ve ev hayatına özendirilmesi • Kadın dergilerinin yönlendirmeleri • Teknolojinin gelişimi ile kadınların konut içi görevlerinin azalması ve kamusal hayata katılımlarının kolaylaşması • Kadınların konut içi görevlerinin devamlılığı

Tablo 6.1. 1923- 950 Erken Cumhuriyet Dönemi ve 1950 Sonrası Dönem Siyasal, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Etkiler Tablosu

1923- 1950 Erken Cumhuriyet Dönemi	1950 Sonrası Dönem
• İmar planlamaları ve devlet destekli konut politikaları • Gecekondulaşma problemi • 1930'larda geleneksel konutun izlerinin okunması • 1930'larda Kübik akımın etkisi • Tesisat sorunları sebebiyle ıslak hacimlerin bir arada bulunması • 1930'larda sofa mekanının hala konutlarda görülmesi • Konut içinde misafir ağırlamak için kapı açıklıkların geniş tutulması • Odaların işlevlerine göre isimlendirilmemesi, "oda" olarak tanımlanması • Odalar arası geçişlerin bulunması • Salon kültürünün oluşmaya başlaması • Hol ve antre gibi ara mekanların oluşması ve bu mekanların ortak alanlarla özel alanları ayrıştırması • Batılı mobilyaların geleneksel mobilyalarla beraber kullanılmaya başlanması	• Çok katlı binaların yapımı • Nitelikli konut yapısı örnekleri • Konut sorununa çözüm aranması, ikramiye evleri ve kooperatif yapılarının öne çıkması • Konut politikalarında sivil üretimler • Gecekondulaşma problemi • Batılı modern konut etkisi • Sosyal yaşantının ön planda olduğu konut yapıları • Tesisat sorunlarının çözülmesi ile ıslak hacimlerin ayrışması • Sofa mekanının konutlarda görülmemesi • Isınma sorunlarının çözülmesi ile odaların ayrışması • Konforsuz küçük mutfaklardan geniş ve havadar mutfaklara geçiş olması • Açık plan kurgusu • Odaların belirli işlevlerine göre isimlendirilmesi • Odalar arası geçişlerin azalıp zamanla kaybolması • Salon mekanının büyümesi • Batılı mobilyaların kullanımı

Tablo 6.2. 1923- 950 Erken Cumhuriyet Dönemi ve 1950 Sonrası Dönem Konut Değişim Tablosu

1923- 1950 Erken Cumhuriyet Dönemi	1950 Sonrası Dönem
• Kadının konut içi emeğinin görülmemesi • Konutun dekorasyonunda kadının statüsünün gösterilmesi • Mutfağın kadın için mahrem bir alan konumunda olması • WC, banyonun ve yatak odalarının mahrem bir alan olarak görülmesi • Misafir ağırlanan odaların kamusal alan olarak görülmesi • Konutta mahremiyet algısı henüz oturmadığı için plan kurgusunda buna dair eksiklikler bulunması • Odalar arası geçişlerin mahremiyeti zedelemesi • Hizmetçi odalarının görülmesi ve kadının kamusal alana dahil oluşunda hizmetçilerin etkisi • Makyaj masası gibi kadına ait mobilyaların kullanımının yaygınlaşmaya başlaması	• Açık plan kurgusunun ve Amerikan mutfağın kadının konut içi emeğini göstermesi • Konutun dekorasyonunda kadının statüsünün gösterilmesi • Konut içinde davetlerde erkek ve kadının statüsünün eşit olması • Mutfağın kadın için bir üretim alanı konumunda olması • Teknolojik gelişmelerin kadının çalışmasını kolaylaştırması ve konutu biçimlendirmesi • Ailenin mutfakta beraber yemek yemesi • Erkek için çalışma odasının kurgulanması • Hizmetçi odalarının görülmesi ve kadının kamusal alana dahil oluşunda hizmetçilerin etkisi • Kadınlar için konforsuz mutfak alanlarının değişimi ve geniş havadar mutfaklara geçiş • Kadına ait özel dikiş odalarının ortaya çıkması • Yatak odalarının mahrem alan olarak görülüp girişe en uzak konuma yerleştirilmesi • TV'nin konuta dahil olmasıyla "baba koltuğu"nun ortaya çıkması ve ailenin salon kullanımı

Tablo 6.3. 1923- 950 Erken Cumhuriyet Dönemi ve 1950 Sonrası Dönem Toplumsal Cinsiyet Rolleri ve Konut Etkileşimi Değişim Tablosu

İncelenen konut yapıları belirli bir dönemi içermeleri ile o dönemdeki toplumsal yaşantıyı bize okutmaktadır. Bunun okuması yapılırken sadece plan şemalarıyla sınırlı kalınmaması ve kesit ve görünüş çizim temsillerine odaklanılması sayesinde elde edilen veriler önemlidir. Plan şemalarında okunamayacak olan toplumsal cinsiyet rolleri; örneğin giyim tarzları, ailelerin yakınlık ilişkisi, yapılar içindeki kesin konumları, kamusal ve özel alanda kadının nasıl temsil edildiği, kadının her dönemde hangi rolle öne çıktığı kesit ve görünüş çizim temsillerinde okunabilmiştir.

Sivil mimarlık yapılarının toplumsal yaşama dair kamusal alandan daha fazla veri sunduğu anlaşılmakta ve bu verilerin konut yapılarının mimari çizim temsilleri üzerinden okunması toplumsal hayatın gelişiminin ve evrelerinin anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu anlamda sivil mimari yapıların korunması ve arşivlenmesi önemli olmakta, incelemeler yapılırken mimari çizimlerin kullanılması farklı çalışma alanlarının önünü açmaktadır:

- Mimari çizim temsillerinde görülen kıyafetler moda tasarım alanında Türkiye özelinde dönemsel okuma yapılmasını sağlayabilir
- Mimari çizim temsillerinden çocukların Türkiye'de hangi dönemde aile yaşantısında daha görünür olduklarının anlaşılması mümkün olabilir.
- Bazı mimarların kesit ve görünüş çizimlerinde mimari çizim temsillerini sadece insan ölçeğini göstermek için değil, yaptıkları projenin okunmasında ve beğenilmesinde bir unsur olarak kullandığı görülmektedir. Bunu günümüze dek hangi mimarların sıklıkla yaptığı ve mimari temsillerin kullanımının yarattığı etkiler de inceleme alanına alınabilir.

Bu anlamda mimari çizim temsilleri birçok alanda araştırma yapılması imkanı sunan ve toplumsal cinsiyet rollerinin dönemsel olarak anlaşılabilmesini sağlayan önemli bir anlatım biçimidir.

KAYNAKLAR

Abdülaziz Bey, (2002). Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri (K. Arısan ve D. Arısan Günay, Haz.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Akbulut, E. (2006). Türk Toplumunun Batılaşması Ekseninde Tüketim Kültürünün Gelişimi ve Reklamlar (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akcan, E. (2009). Civilizing Housewives Versus Participatory Users: Margarette Schutte-Lihotzky In The Employ Of The Turkish Nation State. R. Oldenziel Ve K. Zachmann (Der.), Cold War Kitchen: Americanization, Technology And European Users (s.185-207). Cambridge Massachusetts: The MIT Press.

Akgün, A. (2002). Mimari Tasarımda Yaratıcılık ve Cinsiyet (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Akın, E. ve Kalınbayrak Ercan, A. (2022). Türkiye'de 1930-1950 Yılları Arasında Kadının Toplum ve Konut İçindeki Yeri: Ev-İş Dergisi, 7(2), s.525-557

Akın, N. (1998). On Dokuzuncu Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera, İstanbul: Literatür Yayınları.

Aksoy, O. (2015). Sosyal ve Siyasal Bağlamda Kamusallığın Özel Alan ve Konutlar Üzerindeki Etkisine Avrupa-Türkiye Ekseninde Bakış (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Akyol, E. (2007). Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Kadının Değişen Rolünün Konut Kullanımına Yansıması (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Alkan Korkmaz, S. (2011). Medya, Cinsiyet ve Mimarlık: Televizyon Reklamlarında Mutfak Temsil Biçimlerinin Cinsiyet Bağlamında Okunması (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Alkan, A. (1999). Toplumsal Cinsiyet ve Kentsel Mekânın Düzenlenmesi Çerçevesinde Kent Planlaması Disiplini, AÜ SBE Kent ve Çevre Bilimleri Doktora Programı Ders Notları, No:17, AÜ SBF Basımevi, Ankara.

Alsaç, Ü. (1992). Türk Mimarlığı, İstanbul: İletişim Yayınlar.

Arat, N. (2010). Feminizmin ABC 'si, 2.Basım, İstanbul: Say Yayınları.

Artıkoğlu, P. (2006). 1950-1970 Arası Süreçte Sosyal Yaşam ve İç Mekânın Değişenleri (Sanatta Yeterlilik Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Asatekin, G. (1994). Anadolu'daki Geleneksel Konut Mimarisinin Biçimlenmesinde Aile-Konut Karşılıklı İlişkilerinin Rolü in Kent, Planlama, Politika, Sanat: Tarık Okyay Anısına Yazılar, Birinci Kitap, Ed. İlhan Tekeli, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, s.65-87, Ankara.

Asiliskender, B. (2008). Modernleşme ve Konut; Cumhuriyetin Sanayi Yatırımları İle Kayseri'de Mekânsal ve Toplumsal Değişim (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Aslanoğlu, İ. (1980). Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Aslanoğlu, İ. (1996). Modernizmin Başlangıç Aşamasında 1926-33 Yılları Arası Türk Mimarlığında Yaşanan Değişmelerin Bir Değerlendirilmesi, Z. Ahunbay, D. Mazlum ve K. Eyüpgiller (Ed.), Prof. Dr. Doğan Kuban'a Armağan, s.17-24, İstanbul: Eren Yayınları.

Atauz, A. (2004). Toplumsal Cinsiyet, Mekan ve Kentler, Mimarist, 14, s.54-58.

Aydın, E. (2019). Yurt Dışına İşçi Göçü Sonrasında Geride Kalan Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerindeki Değişim: Akdağmadeni Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

Ayyıldız, A. (2000). İnsan-Çevre Diyalektiğinin Duyusal-Zihinsel-Duygusal Süreçleri-Çevresel Algı-Bilişim-Anlam (Yüksek Lisans Tezi). İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Başak, S.(2013). Sosyolojiye Giriş, H. Beşirli H. ve İ. Çapçıoğlu (Ed.), Ankara: Grafiker Yayınları.

Batuman, B. (2020). Ankara'da Cumhuriyet Dönemi Konut Mimarlığının Gelişimi Üzerine Bir Dönemleme Denemesi, Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980. (Ed. N. Bayraktar), Ankara: Koç Üniversitesi VEKAM Yayınları, s.11-51.

Batur, A. (1983). A Tribute to Zeki Sayar. Mimar 10: Architecture in Development, s.76-85.

Batur, A. Yücel A. ve Fersan N. (1979). İstanbul'da On dokuzuncu Yüzyıl Sıra Evleri, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi, 5(2), s.185-203.

Bayazıt, N., Dülgeroğlu, Y., Yılmaz, Z ve Çıracı, M., (1992). Toplu Konut Standartları, Mekân, Fiziksel Çevre, Bina Ekonomisi, TOKYAD, İstanbul.

Baydar, G. (2002). Tenuous Boundaries: Woman, Domesticity And Nationalhood In 1930s Turkey. The Journal Of Architecture, 7(3), s.229-244.

Bayraktar, N. (2020). Ankara'da Modern Dönem Konut Yapıları: Biçimlenme Açısından Benzerlikler ve Farklılıklar, Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980. (Ed. N. Bayraktar), Ankara: Koç Üniversitesi VEKAM Yayınları, s.77-136.

Behar, C. ve Duben, A. (1996). İstanbul Haneleri: Evlilik, Aile ve Doğurganlık 1880-1940, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bektaş Ata, L., Karaosmanoğlu, D. ve Emgin, B. (2023). Bu Ev İşlerini Kim Yapıyor Kuzum? Asrileşmeden Robotlaşmaya Ev ve Kadınlık Tezahürleri, 1. Baskı, Ankara: İdeal Kent Yayınları.

Bektaş, C. (1996). Türk Evi, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Belli, G. ve Boyacıoğlu, E. (2007). Bir Kentsel Dönüşüm Örneği: Ankara '14 Mayıs Evleri'. Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 22(4), s.717-726.

Berker, Ş. N. (2001). Baba Karpiç. Ankara'nın Taştır Yolu, Kültür Bakanlığı.

Bora, A. (2009). Rüyası Ömrümüzün Çünkü Eşyaya Siner. A. Alkan (Ed.),, Cins Cins Mekan, İstanbul: Varlık Yayınları.

Bora, A. ve Üstün, İ. (2005). Sıcak Aile Ortamı: Demokratikleşme Sürecinde Kadın ve Erkekler, İstanbul: TESEV Yayınları.

Boyacıoğlu, E. (2018). Kadın Üzerinden Modern Konut ve Bruno Taut, Arredamento Mimarlık Tasarım Kültürü Dergisi, 323, s.68-72.

Bozdoğan, S ve Kasaba, S. (1997). Rethinking Modernity and National Identity in Turkey, Seattle: University of Washington Press, 15, s.7-191.

Bozdoğan, S. (2002). Modernizm ve Ulusun İnşası, İstanbul: Metis Yayıncılık.

Bozdoğan, S. (2005). Türk Mimari Kültüründe Modernizm: Genel Bir Bakış Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, S. Bozdoğan ve R. Kasaba (Eds.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınlar, s.118-135.

Bullock, N. (1998). First the Kitchen – Then the Facade, in Journal of Design History, Oxford, s.187.

Cengizkan, A. (2002a). Bağ Evi'nden Villa'ya: Ankara Keçiören Bağ Evleri ve Kent Konutu Tipolojisinde Dönüşüm, A. Cengizkan (Ed.), Modernin Saati İçinde, İstanbul: Mimarlar Derneği 1927 ve Boyut Yayın Grubu, s.119-141.

Cengizkan, A. (2002b). Nihat Yücel İle 1957 Ankara İmar Planı Üzerine, A. Cengizkan (Ed.), Modernin Saati İçinde, İstanbul: Mimarlar Derneği 1927 ve Boyut Yayın Grubu, s.197-209.

Cengizkan, A. (2004). Ankara'nın İlk Planı 1924-25 Lörcher Planı. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Colomina, B. (1996). Mahremiyet ve Kamusallık: Modern Mimarlık ve Medya Kültürü (Çev. A. Yücel). İstanbul: Metis Yayınları.

Cürgül, T. (2016). Türkiye'de Mimarlık-Cinsiyet İlişkisi: Bibliyografik Bir Çalışma. The Journal of International Social Research, 9(47), s.119-141.

Çaha, Ö. (1996). Sivil Kadın-Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın. Ankara: Vadi Yayınları.

Çakır, S. (2009). Osmanlı'da Kadınların Mekanı. A. Alkan (Ed.), Cins Cins Mekan, İstanbul: Varlık Yayınları.

Çakır, S. (2016). Osmanlı Kadın Hareketi. İstanbul: Metis Yayınları.

Çoban, A.,N. (2012). Cumhuriyetin İlanından Günümüze Konut Politikası, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 67(3), s.75-108.

Çokuğraş, I. (2024). Modernizmin Öteki Kadın Mimarları, Betonart, 81, s.22-27.

Çubukçu, E. (2021). Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisinde Ulusal Kimlik Arayışı: Ankara'daki Kamu Yapıları, Kültür Araştırmaları Dergisi, 9, s.359-378.

Demir, N. ve Yiğit, Z. (2013). Reklam Fotoğraflarında Kadın Bedeninin Değişimi. Turkish Studies, 8(6), s.459-472.

Demirci, D. (2021). Geç Osmanlı Dönemine Ait Üç Farklı Konut Örneği: Mimari ve Süsleme Özellikleri, Stratejik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(1), s.87-112.

Denel, S. (1982). Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Ara Yayınları.

Denman, F. (2009). İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir Jön Türk Dergisi: Kadın. İstanbul: Libra Kitap.

Diker, E. (2015). Gazete Reklamlarında Kadın ve Mahremiyet Anlayışı, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 3(1), s.95-110.

Doğan, S. (2012). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Aydın Kadınlar; Şair ve Yazarlar (1850-1950). İstanbul: Akademik Kitaplar.

Dokgöz, D. (2013). Erken Cumhuriyet Dönemi Konut Mimarlığının Dönüşümü. Betonart, 36, s.46-51.

Donovan, J. (2009). Feminist Teori. (Çev. A. Bora, F. Sayılan ve M. Ağduk Gevrek,) İstanbul: İletişim Yayınları.

Dülgeroğlu Y. (1995). Konut Mekânı Kavramının Tipolojik Temelleri, İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.

Enginsoy Ekinci, S. (2020). Yaşayan Bir Beden Olarak Bina: Filarete'in Mimarlık Üzerine Tezlerinin Erotizmi, Mekanlar/ Zamanlar/ İnsanlar: Cinsiyet, Cinsellik ve Mimarlık Tarihi. (1. Basım), B. Turan Özkaya ve G. Güner (Der.), ODTÜ, Ankara, s.3-8.

Erdaş, G. ve Özmen, E. (2019). Toplumsal Cinsiyet Kavramının Konut Mekan Organizasyonu ve Konut Reklamları Üzerine Etkisi, Gazi Üniversitesi, 14(1), s.11-28, Ankara.

Erdoğan, D. (2013). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Erdoğdu Erkarslan, Ö. (2004). Cinsiyetler Arası Mücadele Alanı Olarak Modern Konut Tasarımı, Mimarist İstanbul Mimarlar Odası, (4), s.59-62.

Erdoğdu Erkarslan, Ö. (2007). Turkish Women Architects in the Late Ottoman and Early Republican Era, 1908-1950, Women's History Review, 16(4), s.555-575.

Erdoğdu Erkarslan, Ö. (2011). Füruzan'ın Bir Evin Dıştan Görünüşü Öyküsünde Mekan ve Toplumsal Cinsiyet. Özlem Erdoğdu Erkarslan, Özlem Arıtan ve Didem Akyol Altun (Eds.), Prof. Dr. Gürhan Tümer'e Armağan: Mimarlığın Çevresinde, Mekanın İçinde Kuram, Eylem ve Söylem, İzmir: Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayınları, s.332-345.

Erdoğdu Erkarslan, Ö. (2020). Mimarlık Disiplininde Cinsiyet Çalışmaları Alt Alanının Genel Sorunları. Mekanlar/ Zamanlar/ İnsanlar Cinsiyet, Cinsellik ve Mimarlık Tarihi. (1. Basım), B. Turan Özkaya ve G. Güner (Der.), ODTÜ, Ankara, s.99-109

Erkaslan Erdoğdu, Ö. (2004). XX-XY Tasarımında Baskın Gen: Cinsiyetler Arası Mücadele Alanı Olarak Modern Konut Tasarımı, Mimarist Dergisi, 14, s.59–62.

Erol, Y. Ş. (2011). Dışa Kapalı Sitelerde Mimariye Dayalı Yaşam Kalitesinin İrdelenmesi: İstanbul Örneği. (Doktora Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Gelgeç Bakacak, A. (2009). Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi 44, Güz, s.627-638

Gök, F. (1999) Kız Enstitüleri: 'Ev Kadını Yetiştiren Asri Bir Müessese', Yetmişbeş Yılda Eğitim, F. Gök, (Ed.), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s.241- 248.

Gökaliler, E. ve Saatcıoğlu, E. (2023). Cumhuriyet'ten Günümüze Reklamlarda Kadın İmgesi. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, (64/Özel Sayı), 77-99. https://doi.org/10.47998/ikad.1362812

Gözübüyük Melek, D. (2004). New Interpretatıons Of Domestıc Space And Life: The Emergence Of Apartment Buıldıngs In Nıneteenth Century İstanbul. (Yüksek Lisans Tezi). ODTÜ, Ankara.

Gülendam, R. (2006). Türk Romanlarında Kadın Kimliği 1946- 1960, Konya: Salkımsöğüt Yayınları.

Günaslan, M. (2021). Adolf Loos İçmekanları Özelinde Müller Evi ve Josephine Baker Evi Üzerinden Bir Karşılaştırma. (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Güncan, A. (1993). 19. yy Avrupa Mimarlık Hareketlerinin ve Batılılaşmanın Osmanlı Konut Mimarisine Etkileri. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Günindi Ersöz, A. (2015). Özel Alan / Kamusal Alan Dikotomisi: Kadınlığın "Doğası" ve Kamusal Alandan Dışlanmışlığı. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 18(1), s.80-102.

Gür, Ö. Ş. ve Erol Y. Ş. (2013). Ev: Kadın Büyürken, ICONARP, 1(2), s. 101-131.

Gürel, M. (2009). Consumption of Modern Furniture as a Strategy of Distinction in Turkey. Journal of Design History, 22(1), s.47-67.

Gürel, M. (2009a). Defining And Living Out The Interior: The “Modern” Apartment And The “Urban” Housewife In Turkey During The 1950s And 1960s. Gender, Place And Culture: A Journal Of Feminist Geography, 16(6), s.703-722.

Gürel, Ö. ve Anthony, K. H. (2006). The Canon and the Void: Gender, Race, and Architectural History Texts, Journal of Architectural Education, 59(3), s.66-76.

Gürer, T. K. ve Yücel, A. (2005). Bir Paradigma Olarak Mimari Temsilin İncelenmesi, İTÜ Dergisi, 4(1), s.84-96.

Gürol Öngören, P. (2020). Women’s Education Through the Lens of Visibility: Ankara İsmet Paşa Girls’ Institute in the 1930s, Mekânlar/ Zamanlar/ İnsanlar Cinsiyet, Cinsellik Ve Mimarlık Tarihi. (1. Basım), B. Turan Özkaya B. ve G. Güner (Der.), ODTÜ, Ankara. s.51-64.

Ibid. P. (1981). The Grand Domestic Revolution: A History of Feminist Design for American Homes, Neighborhoods and Cities (Cambridge, London, 1981), 151.

Işık, E. (2021). Erken Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergilerinde Kadın İmajı: Ev Kadın Dergisi Örneği, 27(2), s.211-228.

Işın, E. (1999). İstanbul’da Gündelik Hayat: Tarih, Kültür Ve Mekan İlişkileri Üzerine Toplumsal Tarih Denemeleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

İleri, N. ve Değirmencioğlu, C. (2020). Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiyesi'nde Asri Ev Tartışmaları ve Elektrikli Tenvirat. ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters, 12, s.92-126.

İnce Güney, Y. (2009). Konutta Mekansal Organizasyon ve Toplumsal Cinsiyet: Yirminci Yüzyıl Ankara Apartmanları, A. Alkan (Ed.), Cins Cins Mekan, Varlık Yayınları, İstanbul 2009, s.102-135.

İnce Güney, Y. (2020). Türk Ev Kültüründeki Değişimler: Kadınların Bakış Açısı, Mekanlar/ Zamanlar/ İnsanlar: Cinsiyet, Cinsellik ve Mimarlık Tarihi, ODTÜ, Ankara, s.65-85.

Kabalcı, E. (2021). Osmanlı Kadın Dergilerinden Seyyale Üzerine Bir İnceleme, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 6(1), s.89-105.

Kan Ülkü, G. (2018). Konutun Cinsiyeti, Journal of Architectural Sciences and Applications, 3(2), s.63-80.

Karabulut, S. (2011). Kadının Sosyalleşmesinde Basının Önemi: "Kadın Gazetesi" Örneği, Belgi Dergisi, Sayı 1, s.87-97.

Kartal, B. (2019). Cumhuriyet'in Başkentinin Mekânsal Dönüşümü ve 1928-1930 Dönemi Hâkimiyet-i Milliye Gazetesine Yansımaları, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 9, s.306-344, http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.5.9.63

Kaya, E. ve Proto, M. (2016). Erken Cumhuriyet Döneminde Süreli Yayınlarda Mobilya (Asri Evin Modern Mobilyaları), Aydın Sanat Dergisi, 2(3), s.65-73.

Kılınç, M., Tercan, A. (2022). Bir Kültürteknik Olarak Mimari Çizim, Megaron, 17(2), s.245-263.

Kıray, M. (1979). Apartmanlaşma ve Modern Orta Tabakalar, Çevre Dergisi, 4, 78.

Kıyıcı, G. (2016). Mimari Temsillerin Seyri ve Yönelimler: Mimarlığın Seyredeni Kimdir?, Algılama-Temsil-Tasarım ve Mimarlık Dersi Dönem Sonu Semineri, İTÜ, İstanbul.

Kıyıcı, G. (2017). Üretken Bir Diyaloğun Aracısı Olarak Mimari Çizim. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Kızılaslan, H. R. (2024). Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisinin Günümüz Kent ve Kültür Politikaları Üzerine Etkileri: Ankara Ulus Örneği. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara.

Mehmetoğlu, İ. (2020). Sanatçılar Evinde: Prudence Heward'ın Yurt İçi Stüdyosu, Mekanlar/ Zamanlar/ İnsanlar: Cinsiyet, Cinsellik ve Mimarlık Tarihi, ODTÜ, Ankara, s.33-40.

Nişancıoğlu, Ş. T. (1996). Kadınları Düşünen Konut Planlaması, Diğerlerinin Konut Sorunları, Habitat II Ön Konferansı, der: Komut, E., TBMMOB Mimarlar Odası, İstanbul, s.81-89.

Oakley, A. (1972). Sex, Gender and Scoiety, London: Temple Smith.

Odabaş, N. (2020). Mimari Tasarım Ürünün Kendisi Ve Temsili Arasındaki İlişki. Tasarım Enformatiği, 2(1), s.14-24.

Odabaşı, M. (2017). Cumhuriyet Dönemi Konutları Birinci ve İkinci Ulusal Mimari Akım (Tekil EV). (Yüksek Lisans Araştırma Raporu). Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Öğüt, T. (2024). Modernite ve Toplumsal Cinsiyet Alanında Yeni Yönelimler, Betonart, 81, s.16-21.

Öncel, A. (2010). Apartman; Galata'da Yeni Bir Konut Tipi, (2), İstanbul: Kitap Yayınevi.

Özbay, F. (1995). Changes In Women's Activities Both Inside And Outside The Home, In Women İn Modern Turkish Society, Zed Books; 1st edition 1991, s.89-111.

Özbay, F. (1996). Evler, Kadınlar ve Ev Kadınları, TMMOB Habitat II Ön Konferansı, Ankara, s.52-64.

Özbay, F. (1999). Gendered Space: A New Look at Turkish Modernisation", Gender ve History, s.555–568.

Özcan, U. ve Güngör, S. (2019). Geleneksel Türk Evi ile Geleneksel Japon Evi'nin Yapısal Açıdan Karşılaştırılması. Avrupa Bilim Ve Teknoloji Dergisi(16), s.646-661. https://doi.org/10.31590/ejosat.591305

Özgüder, E. (2010). Mobilya Cinsiyeti Üzerine Düşünmek. Evim Dergisi, 52, 150.

Özgüven, Y. (2020). Mimarlık Süreli Yayınlarının Tarihsel Bağlamına Dair Bir Tarih ve Gelecek Dergisi Değerlendirme: Türkiye'nin İlk Mimarlık Dergileri ve Arkitekt, Tarih ve Gelecek Dergisi, 6(2), s.198-222.

Öztürk, E. (2011). Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını, H. L. Ramazanoğlu (Ed.), İstanbul: Rağbet Yayınları.

Özüekren, A.Ş. (1996). Cooperatives and Housing Production, Y. Sey, (Der.), Housing and Settlement in Anatolia: A Historical Perspective, İstanbul: Türk Tarih Vakfı, s.355-365.

Riahi, P. (2017). Expanding The Boundaries Of Architectural Representation, The Journal Of Architecture, 22:5, s.815-824, DOI: 10.1080/13602365.2017.1351671

Sağlık, E. (2020). Dinamik Kırılgan ve Güçlü: Güncel Sanatta 'Çizgi'yi' Geçen Kadınlar, Akdeniz Sanat Dergisi, 15(27), s.9-20.

Sarı, B. (2022). Gender, Domestıcity And House In Turkey: Context And State Of Research. (Yüksek Lisans Tezi). ODTÜ, Ankara.

Saygılıgil, F. (2016). Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları, 1.Baskı, Ankara: Dipnot Yayınları.

Selçuk, E. (2023). Türk Olmak: Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Modernleşmesi Gündelik Hayatta Nasıl Deneyimlendi?, Tam Akademi Dergisi, 2(2), s.243-247.

Sparke, P. (2008). The Modern Interior. London, UK: Reaction Books.

Sungurlar, I. (2021). Bir Sıkıntı Mekanı Olarak Eve İlişkin Fenomenolojik Bir Yaklaşım. (Doktora Tezi). Işık Üniversitesi, İstanbul.

Şahin, E. (2018). Geçmişten Günümüze Kadın Süreli Yayınlarına Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım. Türk ve İslam Dünyası Araştırmaları Dergisi, 16, s.86-105.

Şentürk, L. (2009). Eril Kente Dönüş, A. Alkan (Ed.), Cins Cins Mekan, İstanbul: Varlık Yayınları

Şumnu, U. (2014). Ankara'daki İş Bankası İkramiye Evleri, Ankara Araştırmaları Dergisi, 2(1), s.51-73.

Şumnu, U. (2015). Sıradanın Sıradışılığı: Mimar Halim ve İçöz Apartmanı", Solfasol Gazetesi, 48, s.18-19.

Şumnu, U. (2024) Ankara'da Modern Konut/Barınma Kültürünün Dönüşümü 1920-1980, Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Ankara Ansiklopedisi, s.241-251.

Tamgaç, S. (1997). Küçük Konut ve Mahremiyet. (Yüksek Lisans Tezi). İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tankut, G. (1993). Bir Başkentin İmarı. İstanbul: Anahtar Kitap

Tanyeli, U. (2001). Sedad Hakkı Eldem. İstanbul: Boyut Yayınları.

Tavuz, A. ve Özkoçak, Y. (2014). Erkeğin ve Kadının Birbirini Ötekileştirmesi Bir Erkek Bir Kadın Dizi Örneği, Atatürk İletişim Dergisi, 6, s.187-202.

Tekeli, Ş. (1982). Türkiye'de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri, Türk Toplumunda Kadın, Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları ve Türk Sosyal Bilimler Derneği, s.375-396.

Türkün Dostoğlu, N. ve Erdoğdu Erkarslan Ö. (2013). Leman Cevat Tomsu: Türk Mimarlığında Bir Öncü, 1913-1988 (1. baskı). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası, Mimarlığa Emek Verenler Dizisi – VI.

Uysal, Y. (2020). Kübik Mimariden Apartman Bloğuna: Ankara'da Konut Planlarında Değişim, 1930-1980, Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980. (Ed. N. Bayraktar), Ankara: Koç Üniversitesi VEKAM Yayınları, s.137-205.

Ünsal, N. (2000). Mimarlık, Konut Ve Kadın. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Vatandaş, D. D. C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı, Istanbul Journal of Sociological Studies, (35), s.29-56.

Yalçınkaya, Ş. (2015). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Mekansal Davranış Yurt Odaları, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(37), s.639-649.

Yalım, İnci (2002). Ulus Devletin Kamusal Alanda Meşruiyet Aracı: Toplumsal Belleğin Ulus Meydanı Üzerinden Kurgulanma Çabası. Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler: Ankara'nın Kamusal Yüzleri. (Der. G. A. Sargın). İstanbul: İletişim Yayınları, s.157-214.

Yavuz, O. (2023). Başkent Ankara ve İlk Şehir Planları 1923- 1938, Ankara: Türk Yurdu Yayınları s.754-776

Yeter E. (2015). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadının Özneliği ve Din, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15 (2), s.189-210.

Yıldırım, Y. (2024). Modernizm ve Toplumsal Cinsiyet, Betonart, 81, 7.

Yılmaz, H. (2023). Türk Olmak: Erken Cumhuriyet Döneminde Milliyetçi Reformlar ve Kültürel Tartışmalar, 1923-1945. (1), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yılmaz, R. A. (2007). Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet Kavramı: 1960-1990 Yılları Arası Milliyet Gazetesi Reklamlarına Yönelik Bir İçerik Analizi, Selçuk İletişim, s.143-155.

Yücel, A. (1996). Typology of Urban Housing in Nineteenth Century İstanbul in Housing and Settlement in Anatolia – A Historical Perspective, İstanbul: The Economic and Social History Foundation of Turkey Publications, s. 298-312.

İnternet Kaynakları:

URL1: Erişim: 05.01.2025 https://www.wikiart.org/en/louise-bourgeois/woman-house-19944

URL 2: Erişim: 05.01.2025 https://www.fayku.com/word-plays

URL 3: Erişim: 05.01.2025 https://www.ailegazetesi.net/kultur/osmanlida-kapi-tokmagi-kulturu/

URL 4: Erişim: 10.01.2025 https://www.e-skop.com/skopdergi/mimarlik-nesnesi-ve-baska-nesneler/580

URL 5: Erişim: 10.01.2025
https://www.archdaily.com/873082/ad-classics-haus-am-horn-germany-georg-muche/593b59d4e58ece83c5000160-ad-classics-haus-am-horn-germany-georg-muche-photo?next_project=no

URL 6: Erişim: 10.01.2025 https://www.k24kitap.org/mutfagin-e-ril-hali-tasarim-ve-cinsiyet-1486

URL 7: Erişim: 02.02.2025 https://kulturelmiras.ibb.istanbul/bogazicinde-yalilarin-olusumu-ve-gelisimi/

URL 8: Erişim: 02.02.2025 https://hellograciemo.com/a-self-walking-guide-to-fener-balat-in-istanbul/

URL 9: Erişim: 02.02.2025 https://tr.pinterest.com/pin/636344622324306853/

URL 10: Erişim: 07.02.2025 http://www.neyma.com.tr/projeler/sadullah-pasa-yalisi-konservasyonu-cengelkoy-2006-14/

URL 11: Erişim: 10.05.2025 https://www.researchgate.net/figure/Sadullah-Pasa-Yalisi-plan-with-a-closed-hall-sofa-4_fig3_328419188

URL 12: Erişim: 23.05.2025
https://tr.wikipedia.org/wiki/Erzurumlu_Nafiz_Bey_Apartman%C4%B1#/media/Dosya:Erzurumlu_Nafiz_Bey_Apartman%C4%B1.jpg

URL 13: Erişim: 23.05.2025 https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/128506

URL 14: Erişim: 18.05.2025 https://www.arkitektuel.com/cinnah-19/#jp-carousel-9427

URL 15: Erişim: 18.05.2025
https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/SMB/id/2266

URL 16: Erişim: 28.05.2025 https://aht915.wordpress.com/2016/02/22/utopic-design-in-le-corbusiers-villa-meyer/

URL 17: Erişim: 18.05.2025 https://architizer.com/blog/inspiration/industry/mies-van-der-rohe-collages/

URL 18: Erişim: 27.04.2025 https://www.emi-architekten.ch/projekte/zollhaus

URL 19: Erişim: 28.05.2025 https://medium.com/@gabrieladif/instant-city-analysis-of-ephemeral-spaces-as-social-claim-to-the-right-to-the-city-and-to-448f08b81931

URL 20: Erişim: 01.06.2025 https://www.youtube.com/watch?v=5JcIkoHwOuc

URL 21: Erişim: 03.05.2025 http://sivilmimaribellekankara.com/proje_bilgisi.html

URL 22: Erişim:03.05.2025 http://sivilmimaribellekankara.com/